

# **RENDÉSZETI (SZAKMAI) ETIKA**



# **RENDÉSZETI (SZAKMAI) ETIKA**

Összeállította:

Prof. Dr. Valcsicsák Imre

NKE RTK Magatartástudományi Tanszék

Budapest, 2013.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem kiadványa

Szakmai lektor:

Martin Endre

BME Társadalomismeret Intézet Filozófia  
és Tudománytörténet Tanszék

Kiadja:

FÁMA Zrt. – Nemzeti Közszolgálati Tankönyv Kiadó Zrt.

Felelős kiadó: Szentkirályi-Szabó Krisztina

ISBN 978-615-5344-07-7

# TARTALOM

|                                                                                                                                                                                                                     |           |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>I. Bevezető gondolatok az erkölcs, etika általános rendészeti világába .....</b>                                                                                                                                 | <b>7</b>  |
| I. 1. Tanulható-e az etika felnőtt korban?!                                                                                                                                                                         | 7         |
| I. 2. Erkölcs – etika .....                                                                                                                                                                                         | 21        |
| I. 3. Az erkölcs az egyén és a társadalom életében .....                                                                                                                                                            | 32        |
| I. 4. Az erkölcs szerepe a szakmai munkában.....                                                                                                                                                                    | 35        |
| I. 5. Korrupció és erkölcs .....                                                                                                                                                                                    | 54        |
| I. 6. A parancsvizonyok és az erkölcs.....                                                                                                                                                                          | 57        |
| I. 7. A szolgálati titok és az erkölcs.....                                                                                                                                                                         | 63        |
| I. 8. A bűn és a büntetés erkölcsi kérdései .....                                                                                                                                                                   | 69        |
| I. 9. Előítéletesség rendészeti munka – erkölcs .....                                                                                                                                                               | 71        |
| <br><b>II. Erkölcsi felelősség.....</b>                                                                                                                                                                             | <b>75</b> |
| II. 1. A felelősség általában .....                                                                                                                                                                                 | 75        |
| II. 2. Ki viseli a felelősséget? .....                                                                                                                                                                              | 78        |
| II. 3. A felelősség érvényesülése .....                                                                                                                                                                             | 80        |
| II. 4. Közös (kollektív) felelősség.....                                                                                                                                                                            | 82        |
| II. 5. Intézményi felelősség.....                                                                                                                                                                                   | 83        |
| II. 6. A felelősség megnyilvánulásai.....                                                                                                                                                                           | 85        |
| <br><b>III. Szakmai etikai kódexek. függelékek .....</b>                                                                                                                                                            | <b>87</b> |
| III. 1. A rendészeti etikai kódexekről általában .....                                                                                                                                                              | 87        |
| III. 2. Európai és hazai rendészeti etikai kódexek .....                                                                                                                                                            | 88        |
| A) Európai rendőretikai kódex .....                                                                                                                                                                                 | 88        |
| B) A Belügyminisztérium hivatali szervezetei, a minisztérium hivatali tevékenységét segítő szervezetek, valamint a belügyminiszter irányítása alá tartozó önálló szervezetek közszolgálatot végző munkatársai ..... | 132       |
| C) A Magyar Köztársaság Rendőrségének Etikai Kódexe .....                                                                                                                                                           | 140       |
| D) „ZÖLD KÖNYV” az állami szervek etikai kódexeiről.....                                                                                                                                                            | 143       |
| E) Etikai kódex a hivatásos katasztrófavédelmi szervek hivatásos, köztisztviselői és közalkalmazotti állománya számára. 2004. ....                                                                                  | 158       |
| F) Etikai Kódex – APEH. 2008.....                                                                                                                                                                                   | 168       |
| G) A Büntetés-végrehajtási Szervezet Etikai Kódexe. 2010. ....                                                                                                                                                      | 179       |

# I. BEVEZETŐ GONDOLATOK AZ ERKÖLCS, AZ ETIKA ÁLTALÁNOS ÉS RENDÉSZETI VILÁGÁBA

---

## I. 1. Tanulható-e az etika felnőtt korban?!

Az egyetemi etikaoktatással összefüggésben mindig természetes módon merül fel az a kérdés, hogy felnőtt embereknek érdemes-e, az eredményesség igényével egyáltalán lehet-e etikát oktatni. A kérdés fontosságát jelzi, hogy ez nemcsak gyakorlati kérdésként, hanem évtizedek óta nemzetközi tudományos érdeklődésre is számot tartó problematikaként szerepel az etikában, a pedagógiában, az andragógiában. Vajon azok a fiatalok, akik éppen most próbálják megszerezni a diplomájukat, azaz húszas éveiket tapossák, avagy most léptek be a harmadik „X”-be, túl idősek-e ahhoz, hogy etikát tanuljanak? Minden lényeges tapasztalat azt mutatja: nem!

Valójában az ember életében – a hivatásos szakemberek mindennapi döntéseibe és cselekedeteibe beágyazódó etikai választásokat megalapozó – erkölcsi normák és morális érzékenység kialakítására stratégiailag ez a legalkalmasabb kor. Ráadásul az erkölcsi kérdések iránt érdeklődő hallgatókat kifejezetten az etika iránti fogékonyság jellemzi – az ilyesfajta elmélkedéstől ugyanis korábban bizonyos értelemben megfosztották őket. A közoktatás intézményeinek a felelőssége, valamint a bennük rejlő lehetőség következőképp óriási.

A fiatal felnőttek erkölcsi nevelésének jelentőségét az elmúlt évtizedek során – elsősorban az USA-ban – végzett empirikus kutatások bizonyították. Ennek alapján – a konstruktív-fejlődési tanulási elmélet, valamint saját tapasztalataink nyomán itt a bevezetőben hangsúlyt kell adni annak, hogy az erkölcsi fejlődés felnőttkorban is folytatódhat, és hogy a felnőttkor kezdetén, a szakmai oktatás keretében különösen drámai változások következhetnek be. A felnőttkori erkölcsi és etikai fejlődés valóban sokféle – formális és informális – környezetben valósulhat meg, az azonban mára már teljesen bizonyos, hogy az etikai tudatosság és elkötelezettség átalakuláson mehet keresztül, ha máshol nem, akkor a formális oktatás keretében. Ugyanakkor tény, hogy ezen megállapítások jórészt ellentétesek a hagyományos meggyőződéssel.

### Miért a kételkedés?!

„Nem túl késő?” Ezt a szónoki kérdést leggyakrabban az aggódó, kimerült és kétségbeesett nyilvánosság teszi föl. Részben azok, akik oktatásszervezőként az etika oktatásba történő bevonását illetően a főnti kérdést néha elterelő hadműveletnek szánják, részben pedig a kételkedő hallgatók szokták bizonygatni, hogy „senki sem fog engem etikára oktatni életemnek ezen a szakaszán – én már tudom, hogy miben hiszek”.

A hagyományos gondolkodás hajlamos egyenlőségjelet tenni az etika oktatása és a személyiség formálása közé. Azt feltételezi tehát, hogy etikát nem lehet tanítani tíz vagy legkésőbb tizenkét éves kor után. Ez a megközelítés, amely a Freud hatását alaposan magán viselő személyiségformálás népszerű pszichológiájából ered, naiv és veszélyes. Freud elgondolásának sajátságosan szűk értelmezése szerint az erkölcsiség

(moralitás) alapszerkezetét az a szuper-ego képviseli, amely 5-6 éves kor körül alakul ki, és amely egyfajta fejlődési meghatározottságot maga után. (Ezt a kortárs pszichológiai kutatás egyáltalán nem támasztja alá.) A kevésbé kifinomult magyarázatok olyan szentimentális, romantikus elképzelésekben jelennek meg, mint például „mindent az édesanyánk ölében ülve tanulunk meg”.

Nem állíthatjuk egyértelműen, hogy a felnőttek etikai szokásainak *előjelei* valóban a korai években jelennek meg. Szoktak például arra hivatkozni, hogy: „Arisztophanész megértette, hogy Szókratész közömbös volt azok korábbi erkölcsi nevelése iránt, akiket dialektikára oktattott”. Kigúnyolta „a megszokást, anélkül, hogy elismerte volna, hogy az – addig a pontig, ahol az igazolás keresése nyilvánvalóan elkezdődhet – alapvető fontosságú lehet a tanulók morális megérzéseinek alakításában. Amint azt helyesen megállapították, a szakma elsajátítása során a közvetlen etikai felkészülés csak jelentéktelen szerepet játszik, valamint a korai évek alatt kapott erkölcsi nevelést sokan olyannyira szentimentálisan ítélik meg, sokan meglehetősen peszsimistán ítélik meg azokat az erőfeszítéseket, amelyek az erkölcsi elkötelezettségnek a fiatalok tananyagában szerepeltetését célozzák.

Az effajta szkepticizmus nem teljesen indokolatlan. Ha a felsőoktatás különböző létező etikai programjait tesszük nagyító alá, majd összevetjük az (a plurális látásmód képességét igénylő) elvi alapokon nyugvó, morális érvelésre vonatkozó eredményeket, a következőket találjuk. Azok a hallgatók, akik erkölcsfilozófiát, politikatudományt, jogot, orvostudományt tanulnak, a vizsgálatok eredményeit illetően feljebb helyezkednek el a rangsorban, mint más szakmabéli hallgató társaik. Ezen megállapítás tükrében feltételezhető, hogy azok, akiket pl. a gazdasági élet vonz, talán eleve hajlamosak a többiekénél határozottabban olyan nézetet vallani, melyben az önérdek és különösen a pénzkeresés motivációja az átlagosnál erősebb. Valójában, míg más potenciálisan jövedelmező foglalkozások (például a jogász és az orvos) a közösségi értékekhez (mint igazságosság és egészség) többé-kevésbé elevenen kötődnek, addig a gazdasági életéről az utóbbi időkben nem mondható el ugyanez; vagyis a közösségi kötődés szándéka a hagyományos felfogásban igencsak elkopott.

## Kérdések és félelmek

A rövid, határozott kérdés – Nem túl késő? – nyilvánvalóan további kérdéseket és félelmeket takar: vajon a jövő szakembereinek (és tanáraiknak) morálfilozófussá kell válniuk? Ha etikát tanítunk, akkor pl. bele kell-e keveredniük a vallás kérdésébe? Hogyan tanítsunk etikát egy plurális, világi kultúrában anélkül, hogy szektássá és/vagy széthúzóvá ne válnánk? Vajon az etika oktatása indoktrinációt jelent? Ha igen, miként lehet azt modern szakmai iskolához illő tevékenységgé varázsolni? Végül pedig, ennek a rövid, ám nyomós kérdésnek – telve aggodalommal, félelemmel és cinizmussal – a középpontjában ott rejtőzik az etika azon felfogása, mely szerint az nem más, mint az értéksemleges oktatás agyondédelgetett – bár hamis – mítoszának szándékos megrontója. Mindamellet az „etikai háttér-zöngék nélküli” tanórát még ki kell találni!

Nem túl késő? A megfelelő válasz abban a kérdésben gyökerezik, amelyet valamennyi kiváló oktató a lehető legalapvetőbbnek tart: kik is a mi hallgatóink?

## Kik a hallgatóink?

Minden egyes oktatási intézménynek kötelessége, hogy időről időre élénkítse érdeklődését a hallgatók iránt – vagyis, hogy kik is ők valójában. Kik a mi jelenlegi diákjaink összehasonlítva őket az egy vagy két évtizeddel ezelőtti hallgatókkal? Az idők során valamennyi intézmény kialakít a hallgatói állomány jellegéről egy mindenki által osztott mítoszt, és ha a fenti kérdést nem tesszük fel rendszeresen szisztematikus és egyben aktuális formában, akkor a mítosz és a valóság közötti szakadék igencsak elmélyülhet és félrevezethet (tanszéket, hallgatókat és az intézmény vezetését egyaránt).

Megállapítható, hogy az egyetemünk hallgatói többségükben tehetséges, és igen erősen motivált diákok, akiknek az interperszonális felelősségről többnyire megbízható, határozott elképzelésük van. Olyan helyzetekről van szó, amelyek során néha szemtől szembe kerülnek diáktársaikkal, tanáraikkal, és ahol azonnali reagálás szükségeltetik. Mégis – talán mert sokuk eddig némiképp „burokban” élt, abban az értelemben, hogy nem érzekelte a sokféleiséget, nem érte durva kudarc, és semmi sem bátorította arra, hogy némely útjába kerülő, a közösségében vagy a társadalomban jelenlévő fontos problémára kritikus szemmel tekintszen – csupán részben vannak tudatában a rendszerszintű sérelmeknek és igazságtalanságoknak; korlátozottan érzékelik azt, hogy a döntéseik során mi forog kockán. Ezért többségüknek elképzelése sincs arról, hogyan (és így nem is hiszi, hogy egyáltalán) befolyásolhatná pozitívan közösségi életünket. Ez jelzi az értékes mítoszok és álmok hiányát. Ha ezeket a fiatalokat nem avatjuk be sikeresen foglalkozásuk közösségi céljaiba és etikai normáiba, akkor nem tudnak úgy felkészülni vezetői szerepükre, hogy képesek legyenek a közjóról vallott elképzelés keretein belül konfliktusban álló elkötelezettségek bonyolult viszonyainak kezelésére. Nem lesznek tehát képesek etikai vezető szerepüket a közéletben betölteni.

### Alapföltevés: a jelentésteremtés formái

A kiinduló föltevés az úgynevezett jelentésteremtés gondolatköréből indul ki. Ez a felfogás komolyan veszi az alkotó emberi értelmet. Felismeri, hogy minden ember folytonosan újrarendezi, átalakítja a magáról, a világról, a végső valóságról alkotott képét. Mi több azt állítja, hogy megadhatók azok a valószínűsíthető minták, amelyek segítségével fejleszteni tudjuk eligazodási képességünket a morális érvek bonyolult világában. Ezek a minták (melyeket egyes teoretikusok stádiumokként, vagy pedig egyensúlyokként írnak le) a jelentésteremtés előzetes tevékenységéből fakadnak. A jelentésteremtési tevékenység interaktív folyamat, és így függ a környezet adta feltételektől, amelyek azonban nemcsak körülhatárolják, hanem serkentik is azt. A jelentésteremtés olyan folyamat, melynek során rendet, mintát és értelmet keresünk.

Minden ember „teremt jelentést” azon a szinten, amelyet nevezhetünk földinek vagy világinak – értelmezzük közvetlen környezetünket; mintákat alkotunk, melyek által átéljük és interpretáljuk a mindennapok eseményeit. Az emberek azonban, úgy tűnik, nem érik be ennyivel, „az egész” értelmét keresik. A lét általunk fölfogott legtágabb keretének általános célját és értelmét kívánjuk megérteni. „Hit” szavunkat arra tartogatjuk, hogy a jelentésteremtő tevékenységet legátfogóbb dimenzióiban fejezzük ki – olyan dimenziókban, amelyek mindent magukban foglalnak, ami végső és egyben a lehető legbensőségesebb. Így a hit „kovácsolása” igen szorosan kapcsolódik a végső bizalom és érték kérdéseéhez (akár vallási, akár világi értelemben használjuk). A hit ilyenformán nem szükségszerűen vallási fogalom, hanem olyan valami, amelyet minden egyes emberi lény az egész életén át tartó, mindennapos jelentésteremtéseiben „tesz”, és ami a félelem és bizalom, az elidegenedés és valahová tartozás, a remény és reménytelenség, az erő és gyengeség közötti mozgásban jön létre.

Végül, és egyben témánk legfontosabb szempontjaként: lényeges felismerni, hogy a legátfogóbb dimenzióiban fölfogott jelentésteremtés (a hit) mintái és tartalma alkotják a morális választások alapját. Időlegesen cselekedhetünk értékeinknek és hitünknek megfelelően vagy éppen ellenkezőleg. Az emberek azonban végső soron úgy járnak el, hogy az összhangban álljon azzal, amit végső igazságnak, megbízhatónak és bizalomra méltónak tartanak. Az ember fölépíti saját maga számára a dolgok érvényes valóságát, és viselkedését ehhez a bensőjében rejtő világhoz igazítja. Legtöbbünk jelentésteremtő tevékenységében időről időre számottevő változások következnek be; abban tehát, ahogyan a végső valóságról alkotott meggyőződésünket kialakítjuk. Következésképp viselkedésünk is változhat az idők folyamán. Az oktatás-nevelés – ami annyit tesz: valamit új megközelítésben lát(tat)ni – kiválthat ilyesfajta változásokat.

Tanulmányok azok a tapasztalatok, amelyeket elsőéves hallgatók körében szereztünk a jelentésteremtéssel kapcsolatosan. Számunkra ez a lehető legjobb kulcs ahhoz a titokhoz, hogy miképpen alapozzák majd meg ezek a fiatalok mindennapi döntéseiket figyelembe véve azok minden erkölcsi és etikai következményét. Hogy mindezt



megvizsgálhassuk, többek között ilyen kérdésekre adott válaszaikra voltunk kíváncsiak: hogyan definiálják a diákok a sikert; mi foglalkoztatja őket; hogyan érzékelik saját világukat; valamint melyek azok a kérdések, amelyek – ha személyes jövőjüket vizsgálják – fontosnak tűnnek számukra. Illusztrálásképpen: ha arra az eredményre jutnánk, hogy a hallgatók úgy gondolják – mint ahogy azt sok gyakorló szakember teszi, hogy a felelősségteljes döntéshozatal végső soron és leginkább a statisztikai jelentések számaiban látszik, akkor tudhatjuk, hogy az ilyen értékek jelentősen befolyásolják etikai álláspontjuk megformálását – azaz mindennapi hitüket. (Tapasztalataink eredményei azt mutatták, hogy a vizsgált fiatalok számára ezek az értékek valóban kiemelkedő jelentőségnek, de belül maradnak azon a körön, amelyet más jelentős értékek jelölnek ki.)

Benyomásaink alapján az is állítható, hogy hallgatóink (fiatal felnőttek) a kritikai gondolkodás területén jelentősen fejlődni fognak. Túljutnak az életfelfogás reflexív és elsősorban interperszonális, de kritikátlan formáján

A reflexív és interperszonális felnőtté válás jellemzően tizenéves korban alakul ki, és akár – további fejlődés nélkül – meg is maradhat ezen a szinten az egész felnőtt lét során. A gondolkodás ezen formája olyan képességgel ruházza föl az egyént, aminek segítségével továbbjuthat a konkrét gondolaton, egészen a tudatosabb, elvonatkoztatott gondolkodásig, egészen addig, hogy képes legyen metaforákat, szimbólumokat és a komplex logika néhány formáját használni. A gondolkodás eme fajtája azonban végeredményben egy külső, önnönmagán kívüli autoritástól (például a médiumoktól, kulturális hagyományoktól, tanároktól, és egyéb hasonló befolyásoló tényezőtől) függ. Hallgatólagosan és kritika nélkül foglalja tehát magába az általános kulturális feltételezéseket és meggyőződéseket – feltételezve, hogy a dolgok egyszerűen olyanok, amilyenek, vagy amilyennek valaki más látja, olyan valaki, aki bármilyen látszólagos ellentmondást vagy rejtélyt is megold. A közvetlen interperszonális kapcsolatok és. tranzakciók világa tehát az elkötelezettség és reflexió elsődleges vizsgálódási területe akkor, amikor az egyén ilyen hallgatólagosan megfogalmazott feltételezésekben gyökeredző, hagyományos, autoritáshoz kötött módon gondolkodik és cselekszik. Ez még arra az esetre is igaz, amikor az illető olyan társadalmi szerepet tölt be, ami nagy, függetlenséggel, hatalommal és felelősséggel jellemezhető.

Ha azonban az egyén elegendő ellentmondásba, disszonanciába és olyan élményekbe ütközik, amelyek nem illelnek bele feltételezéseibe, akkor esetleg változtatni fog gondolkodásán. Új látásmódot komponál, új formában teremthet jelentést, minek következtében viselkedésében is új utakra térhet. Esetleg többet töpreng azon, hogy a dolgok állása miért éppen olyan amilyen, és valóban úgy kell-e lennie. Az egyén talán elgondolkodik saját gondolkodásmódján is, valamint azon, hogy azt miképpen befolyásolja a hely és az idő. Talán ezek után már nem feltételezi többé olyannyira könnyedén, hogy „az Autoritás úgy is tudja”, hanem ehelyett elkezd felelősséget érezni önmaga fejlődéséért, akár az emberi lét végső kérdéseire is eljutva. Ha ez történik, akkor az illető kritikusanabb, öntudatosabb és egyre inkább az egész rendszert figyelembe véve gondolkodik majd, önállóbb személyiséggé válik (bár még mindig számításba veszi mások látásmódját). Esetleg továbbra, is nagy fontosságot tulajdonít az interperszonális valóságnak, ezzel párhuzamosan azonban rendszerszintű tudatosságról tesz tanúságot, legyen a kérdés társadalmi, szakmai, avagy ügy rendi.

Mindemellett az is elmondható, hogy az autoritáshoz kötött, és interperszonális gondolkodásmódtól illetve jelentésteremtéstől a rendszerszintű és kritikai jelentésteremtésig vezető úton van egy igen fontos lépés (vagy állomás). Felismerni vélünk egy új állomást az emberi életcikluson belül, egy pontot, amely a (serdülő-felnőtt) kritika nélküli, interperszonális, valamint az (érettebb felnőtt) rendszerszintű és kritikai gondolkodása között helyezkedik el. Ez a pont az, amely potenciálisan jellemzi a fiatal felnőttkort, a húszas éveket és talán a harmincas évek kezdetét. A felnőttkor elején az egyén önmagáról és a világról őszintén kritikus képet alkothat, mégis azt tapasztaljuk, hogy nézeteinek és kötelességtudatának formálásában avatott tanítómestereitől (mentoraitól) s nevelő környezetétől való függősége megmarad.

Ezek alapján a feltételezésünk tehát az, hogy a már felnőtt hallgatók – koruk, intelligenciájuk, neveltetésük, munkájuk és élményeik folytán – kritikai, öntudatos és rendszerszintű gondolkodásról tesznek tanúságot. Jelentésteremtési tevé-

kenységükben nagy lépést fognak tenni az önállóság, a személyiség elmélyülése felé, noha formálódásiak során, melynek végén a teljes felnőtt felelősség és hozzáértés áll, nyilvánvalóan függnék mentoraiktól és az irányadó közösségektől.

## Siker

Az nappali első évfolyamot kezdő hallgatók átlagéletkora tizenhét-tizenkilenc év. Csoportként tekintve őket, igen ambiciózusak, tehetségesek és okosak. Többségük jó közepes középiskolákban végzett. A hallgatóknak csupán csekély százaléka érkezik elit családból.

Bizonyos szempontból ezek a fiatalok egyetemistaként nyilvánvalóan valamilyen kiváltsággal bírnak. A fiatalkori siker ezen szokatlan természetrajza számos következtetést látszik maga után vonni. Ezek kijózanító jelentőségük abban az értelemben, hogy ezeknek a hallgatóknak valóban megvan a lehetőségük és képességük arra, hogy a jövőben vezető válják belőlük. Sokuk számára kortársaiknál kevesebb alkalom nyílt az önmagukkal és a világgal kapcsolatos kritikai reflexióra. Legtöbbjük megfelelő mértékben képes kritikai gondolkodásra, és azt alkalmazni is tudja arra, hogy adott feltételek között stratégiát dolgozzon ki. Súlyos csapás és/vagy a kulturközi kognitív disszonancia hiányában azonban generációjuk más tagjainál kevesebb tapasztalat áll rendelkezésükre, hogy felismerjék és figyelembe vegyék: maguk az adott körülmények is az átfogóbb társadalmi, kulturális, politikai és gazdasági rendszerre épülnek. Így aztán a hagyományos gondolkodás és a körülmények felülvizsgálatlan föltevéseivel szemben jóval kiszolgáltatottabbak maradnak, mint azt feltételeznénk.

## Üres hitvallások

A hagyományos gondolkodással szembeni ilyen védtelenség megjelenési formái közül az egyik abban a jelenségben lakozik, amit úgy fogalmaztunk meg: „üres hitvallások. Sok hallgató lép be az ajtón úgy mond olyan hitvallásokat szajkózva, mint: „az a fontos, hogy cselekedjünk – ha igazunk van, ha nincs” vagy „mindent meg kell tennem, ami tőlem telik”. E hitvallások lényegévé a következő párbeszéd jól tükrözi:

KÉRDEZŐ: *Mindent összevetve, végül is mit szeretnél, milyen legyen az életed?*

HALLGATÓ: *Szeretném elérni a személyes céljaimat.*

KÉRDEZŐ: *Milyen célokat?*

HALLGATÓ: *Gondolom, az attól függ, hogy hol fogok dolgozni.*

KÉRDEZŐ: *Hol szeretnél dolgozni?*

HALLGATÓ: *Tulajdonképpen mindegy.*

Első hallásra ezek a válaszok minden egyéni érdeklődéstől és elkötelezettségtől mentesnek tűnnek. Hallatán mégis arra az álláspontra juthatunk, hogy ezek az üres hitvallások valójában nem az egyéni értékek teljes hiányáról tanúskodnak. Igaz, néhány esetben azt a következtetést kell levonnunk, hogy az elsőszámú érték nem más, mint a sikeresség – jóllehet azt az uralkodó kultúrának megfelelően definiálják a hallgatók, kevés elmélyülten önálló megfontolással.

Ha így áll a dolog, azt kell mondanunk, hogy ezek a hallgatók rettentően kiszolgáltatottak, könnyen válhatnak át nem gondolt és nem megfelelő célok áldozataivá. A beszélgetések során tehát arra az eredményre jutottunk, hogy ezek az üres hitvallások azt jelzik: a fiatalok felfelé mobilak egy olyan kultúrában, amely egyszerre individualista és pluralista. Azaz a tőlük telhető legjobbat tenni, személyes céljaikat elérni olyan értékek, amelyeket a plurális társadalmi környezet szentesített, és amelyek ezt a környezetet nem sértik. Azt is mondhatnánk, hogy olyan plurális környezetről van szó, amelyben az értékek iránti elkötelezettség lényegének kifejtése esetleg feszültséget kelthet, s ez pedig gátolná a felfelé vivő sikeráradatot.

Úgy tűnik azonban, hogy ugyanezen fiatalok egy részének legmélyebben dédelgetett értékei közé tartoznak például a minden ember méltósága, a személyes integritás fontossága, vagy az adott társadalmi probléma megoldása iránti elkötelezettség. Sokuk nem csupán vallja ezeket az értékeket, hanem bizonyos helyzetekben csakugyan úgy cselekszenek, hogy az megdöbbsen egybevág fenti állásfoglalásunkkal. Hasonlóan azonban a társadalom sok más tagjához (beleértve a náluk idősebbeket is), úgy látszik, nincs birtokukban a közösség által legitimált, alkalmas nyelv, amin őszintén és választékosan kifejezhetnék ezen elkötelezettségeiket.

Azt a következtetést vonhatjuk le, hogy egy megfelelő köznyelv hiányában az etikai elkötelezettség a személyes (vagy magán) erkölcs kérdése marad, és így a társadalom és a szervezetek átalakítása szempontjából hatástalan. Olyan korban, amelyben társadalmunk az alapvető és kényszerítő etikai elvek friss, bátor és hihető kifejezését keresi, sok hallgató rendelkezik ilyen motivációval. Ám még nem eléggé felkészült arra, hogy az általa vallott értékeket – akár a tanteremben, akár testületén belül, akár a tágabb közéletben – etikus vezetés szolgálatában jutassa kifejezésre.

### **Az erkölcsiség interperszonális felfogása**

Az erkölcsiség egyfajta interperszonális vagy magán értelmezésének túlsúlya (ellentétben az inkább közösségi, rendszerszemléletű morális tudatossággal) más formákban is egyértelműen megnyilvánul. Beszélgettünk erről hallgatókkal. Talán a legérzékletesebb az, hogy a következő egyszerű kérdésre adott válaszban ez jelenik meg: „Beszélt néhány olyan dologról, amit szeretne elérni; ha végiggondolja az ön előtt álló éveket, mit gondol, kit fog esetleg megbántani?”. Mivel úgy sejtettük, hogy az átlagos diák még nem elmélkedhetett túl sokat ezen a kérdésen, hagytunk bőven időt a válasz megfontolására.

Némi szünet után, a válasz általában így hangzott: „Remélem senkit sem fogok megbántani.”. Amikor kérdő tekintettel további időt adtunk a gondolkodásra, néhány diák hozzáfűzte: „Talán a családomat.”. Ha újra várakozó tekintetünkkel találkoztak, és még több időt biztosítottunk a válasz átgondolására, a hallgatók olykor azt is mondták: „Nos, előfordulhat, hogy valakit el kell majd bocsátanom.”. Az üzenet, amelyet az utolsó válasz közvetít, azt jelenti, hogy a hallgató szembesülhet azzal a korántsem vidám feladattal, miszerint egyetlen személynek meg kell szüntetnie az alkalmazását. Ez nem más, mint egy interperszonális helyzet. Ezek a hallgatók azonban jellegzetesen arra számítanak, hogy jelentős felelősséggel járó pozíciót fognak betölteni szervezetükben. Így, noha ezeknek a fiataloknak igen határozott elképzelésük van az interperszonális felelősségről (például megbízhatónak lenni) a társaikkal és a tanáraikkal szembeni, szemtől szembeni helyzetekben, úgy látszik azonban, hogy a rendszerrel összefüggő sérelmek és igazságtalanságok tekintetében, valamint a saját – jelenlegi és jövőbeli – tevékenységeiknek ezekhez való kapcsolatában nem jellemzi őket hasonló tudatosság. Ez a kérdés ugyan további tanulmányozást igényel, az azonban már most is feltűnik, hogy ezek a hallgatók nem veszik rögtön észre: néhányuk már igenis hozott, sokuk pedig fog hozni a jövőben olyan komplex döntéseket, amelyek esetleg százakra, sőt ezrekre lesznek hatással. Következésképp, amikor egy hallgató azt mondja: „senki sem taníthat nekem etikát, tudom mi a helyes és mi a helytelen”; úgy tűnik, elsősorban az interperszonális etika logikája alapján nyilatkozik.

A megbízhatóság és a kölcsönös számonkérhetőség interperszonális etikája szükséges, de nem elégséges az etikus vezetői gyakorlathoz. A szervezetekhez belépő fiatalok morális elképzelését behatárolhatják az interperszonális modell korlátai, védtelenné téve őket a szűk értelemben vett személyes ambíció és a „testületi hűség” lehetséges csapdáival szemben, valamint felkészületlenül hagyva őket az olyan vezető szerepre, amelyben képesek lennének a közjóról alkotott elképzelésük keretein belül kezelni a különböző igények bonyolult, és egymástól függő kapcsolatait. Felkészülésük nem lesz megfelelő ahhoz, hogy olyan pozitív szervezeti kultúrát teremtsenek, amelyen belül más döntéshozók is eredményesen működhetnek.

## Bonyolult és ellentmondásos helyzetek felismerése

Az előbbi megállapítások tükrében jelentőségteljesnek mondható, hogy az érintett fiatalok – mint csoport – nagyon pozitívan viszonyultak a kötelező etika kurzushoz. A hallgatókat éppen a vezetői döntéshozatali folyamat etikai dimenziói komplexitásának, és a bizonyosság hiányának fölismerése inspirálta. Volt hallgató, aki megjegyezte:

„Megváltozott az a mód, ahogy a vezetői szerepre tekintettem. ... Ami az emberi és környezeti kérdések iránti érzékenységet illeti, valószínűleg az átlag fölé kerültem. ... Ez [a kurzus] alighanem tudatosította bennem, hogy döntéseim kihatnak ... a nagyon-nagyon tág értelemben definiált közösségre ..., ami nemcsak a felelősség növelését jelenti, hanem azt is, hogy része vagyok az országokat, városokat, helyi közösségeket magában foglaló sokkal nagyobb rendszernek... és megértettem, hogy akármilyen döntést hozok is, az hatásában sokkal távolabbra érhet a közvetlen célok elérésénél.... Egyensúlyban kell tartanom a teljes rendszer különböző részeinek az érdekeit.”

A kétértelműséggel való szembekerülést tükrözte sok hallgató véleménye::

„Nagyon szigorú, őszinte és következetes vagyok, amikor etikai döntésre kerül a sor. Valami vagy fekete, vagy fehér ... Itt van azonban a kihívás számunkra igen, talán van nyilvánvaló helyes és helytelen döntés, amikor személyes választásra kerül a sor, [de] amikor választás előtt állunk: más emberek is érintettek, így minden részletet végig kell gondolnunk a döntéshozatal alkalmával, annak minden hatásával együtt. ... Így aztán ma már nem látok mindent ‚feketének vagy fehérnek‘, mint régen, és ez az érzés fölöttébb kényelmetlen.”

Másikuk saját okulásáról így beszélt: „Azelőtt, [amikor] a munkám során majd megoldandó valamilyen problémát tekintettem, sohasem vizsgáltam tudatosan a szóba jöhető etikai kérdéseket. Ez mindig tudatalatti dolog volt, és remélem, hogy valamit így is megértettem. De az [etika] sohasem képezte még csak megfontolás tárgyát sem. Most azonban, amikor egy problémát vizsgállok, figyelnem kell a hatását is. Most már azokat a helyzeteket is jobban felismerem, amikor esetleg rossz útra tévedhetek, egyre mélyebbre és mélyebbre süllyedve, ahonnan aztán már nincs visszatérés.”

Gyanítjuk, hogy a leírt általános kép alól a hallgatók egy másik csoportja is kivétel. Méghozzá azon nagyon kevesek köre, akik visszautasították a véleménynyilvánítást, vagy akiknek – még jellemzőbben – „nem volt idejük” kérdéseinkre válaszolni. Ez az a néhány, talán „keményfejű” hallgató, akiket társaik kicsi, de létező ki-sebbségként jellemeznek. Azt tartják róluk, hogy többé-kevésbé kegyetlenek öncélú és anyagi sikereik elérése érdekében. Ezek a hallgatók is beletartoznak a komplexitás és kétértelműség arra rendszerébe, amellyel az átlagos hallgató szembetalálja magát. A konvencionális diák, aki azzal a feltételezéssel jön, hogy a többiekben is megvan egy bizonyos mértékű jóakarata, időnként kissé meglepődik azon, hogyan gondolkodik és cselekszik néhány évfolyamtársa. Miként az egyik hallgató megfogalmazta: „Azelőtt nem tudtam, hogy valakinek az ’etikája’ lehet erkölcstelen”. Az ilyen összeütközések, amelyek az állandó tapasztalás elkerülhetetlen velejárói a társadalomban, alkalmat nyújtanak új mélységek feltárására önmagunk és a világ szemlélésében. Hogy az ilyen esetek ne csupán relativizmusba torkolljanak, lehetőségként és erőpróbaként kell fölfogni ezeket a szakegyetemek tantestületei és tantervei számára.

## Erkölcsei bátorság

Bármiféle elképzelésünk is legyen arról, hogy az etika oktatása miképpen kapcsolódjék a rendészeti munka, és a vezetői döntéshozatal témaköréhez, rá kell ébrednünk arra, hogy egyáltalán nem lehetetlen morálfilozófiát vagy etikátörténetet tanítani a fentebb már jellemzett, okos és tehetséges fiatal felnőtteknek. Kijózanítóbb

feladatnak, és nagyobb erőpróbának ígérkezik egy olyan tananyag összeállítása, amely nemcsak az etikai vizsgálódást, hanem az erkölcsi bátorság kialakulását is elősegíti. Az „egy dolog tudni valamit és megint más aszerint cselekedni” ősrégi talánya nem hordoz erkölcsi kompetenciát. Az egyetlen kérdés, ami végül is számít, a következő: lehetővé tették-e azoknak a fiataloknak, akik a munkájuk során szeretnének sikereket elérni, hogy úgy *cselekedhessenek*, hogy az ne csak jogszerű, de igazságos; ne csak védhető, de együttérzésről tanuskodó; ne csak hatékony, de a modern élet igényeit felölelő erkölcsi szellemiséggel is összhangban legyen.

### **Értelmezés és a „tanítómesterek”**

Az erkölcsi bátorság – a képesség, hogy a jót ne csak felismerjük, de cselekedjünk is – megteremtése érdekében a cselekedetek alapjaira kell összpontosítani a figyelmünket. Ez pedig nem más, mint a *jelentésteremtés*, ami magába foglalja az értelmet és az érzelmeket csakúgy, mint az indítékokat és a társadalmi körülményeket. Miként azt korábban megállapítottuk, mint minden ember, a fiatal felnőttek is a maguk felépítette jelentésszisztemmel összhangban fognak cselekedni – amellyel fejükben, szívükben és zsigereikben legbelül megértik a dolgok valódi mibenlétét. A korafelnőttkor azonban egyedülálló abban a tekintetben, hogy mindig kész önmagára és a világra kritikusan pillantani, illetve létértelmezéseit megfelelőképpen átalakítani. E feladatokkal szembenézve, a fiatalok az erő és a védtelenség különleges kombinációját mutatják: egyrészt új készségeket a felnőtt felelősségérzetre, másrészt pedig egy még helyénvaló függőséget a „tanítómesteri” tekintélytől.

### **A „tanítómesteri” tekintély**

Figyelmünket tehát mindenekelőtt arra kell fordítanunk, hogyan viszonyulnak a fiatalok az autoritáshoz. A hagyományos értelemben elmélkedő, ám kritikai érzékkel nem rendelkező fiatal végeredményben anélkül fog bízni a külső autoritásban, hogy azt külön felülvizsgálja, vagy megkérdőjelezné. Ez nem feltétlenül jelenti valamely diktátor vak követését, ám annál inkább a magától értetődő mintákét és konvenciókét. Habár e gondolkodásmód sok hallgatóra jellemző, már készen állnak valami többre is.

Ezzel ellentétben, a korafelnőtt korban az ember kritikusabban gondolkodik. Nemcsak arra képes, hogy adott körülmények között tudatosan igazodjék el, hanem arra is, hogy átvitt értelemben kilépjen az adott viszonyokból és elszakadjon az uralkodó feltevésektől, s így a szituációk alapjait, forrásait vegye szemügyre – miért és hogyan lettek a dolgok olyanok, amilyenek. Az oktatási tapasztalatok alapján a hallgatók teljes mértékben képesek ilyen gondolkodásmódra.

Szükségük van viszont az ezt támogató irányításra és légkörre. Az irányítás különösen fontos azon fiatal számára, aki még függ a külső autoritástól, mert ebben a korban kulcsfontosságú változás következhet be: a pusztán magától értetődő autoritást fölváltja egy választott tekintély. Ezt megkönnyítheti a kötődés (jobban mondva a vonzerő), amit a fiatal egyre kritikusabban szemlélt tapasztalatai, illetve a tanítómesteri tekintély kínált perspektíva közötti összhang motivál. A fiatalok tehát megfelelőképpen függnek a környezetükben lévő „tanítómesterektől”. Az oktató fő feladata, hogy felismerje és támogassa a fiatal magabiztosságát, felmutatva az ifjúkori élet ígéretességét, illetve biztosítva a járható és kíváncsi utat a jövő felé.

### **Az oktató nem elegendő**

A gazdasági életben minden más társadalmi szektornál világosabban fölismerték, hogy mennyire jelentős a „mentori funkció” a karrier építésében. Egy hivatására készülő fiatal számára a megfelelő felnőtt segítség nagyon előnyös és hatásos lehet. Az is egyre nyilvánvalóbb, hogy a fiatalnak ahhoz, hogy a szervezeti és társa-

dalmi életben – nem a jelenlegi, hanem a jövőben lehetséges állapotukban – részt vehessen, nem csupán tanítómesterre, hanem támogató-nevelő közösségre is szüksége van. Ez a közösség egy olyan csoport lehet, amely örömmel látja, és megerősíti az ifjúkori élet ígéretességét és magabiztosságát. Ugyanakkor ez egy nagyobb lehetőség képét, és az együttműködés éhvényét vetíti eléje.

Úgy tűnik, hogy azoknak a fiataloknak, akiknek be kell lépniük a teljesen ismeretlen jövőbe, aminek alakításában részt is kell venniük, többre van szükségük, mint „tanítómesterekre” és támogatókra. Bizonyosnak kell lenniük a „mi” létében, a közösség erejében. Minden embernek, még a merésznek és vakmerőnek is tartoznia kell valahová. Különösen a fiatalnak kell éreznie azt, hogy amikor kétségbe vonja az uralkodó konvenciókat, normákat – az egészségesebbnek tartott etika alapján vezérelt megfelelőbb „versenyképesség” érdekében –, akkor küzdelemben nem marad magára. Ezért elengedhetetlenek lesznek a mentori felnőttek és a támogató, nevelő közösségek azon nemzedék számára, amelynek szükségképpen kétségbe kell vonnia az aktuális uralkodó viszonyokat.

A mai nemzedék nem képes egyszerűen csak belépni a világba, a világ jelenlegi állapotába, hiszen ez a világ drámaian változik. A globális gazdaság és a világgpiacok bővülése, a magasan kvalifikált nemzetközi munkaerő megjelenése, az állandóan erősödő függőség a bonyolult technológiáktól, a döntéshozatalban az együttműködés iránti fokozódó igény, a növekvő ökológiai tudatosság, a nők és kisebbségek egyre növekvő munkába lépése valamint a gazdasági intézmények kiterjedt szerepe a társadalomban – mindezek újfajta kihívások elé állítják az újonnan munkába állókat, és megingatják a korábbi etikai föltesvéseket. Ez a nemzedék nem tud majd a régi szabályok szerint játszani. Olyan körülményekkel néz szembe, melyek az értékek, célok és világképek újragondolását követelik meg. Ez a generáció egy új etika határmezsgyéjén áll, és szembesülnie kell a jelentésteremtés új formákba öntésének feladatával.

A fiatal felnőttek e nemzedéke éppen ezért igényli a támogató felnőttek és közösségek segítségét, akikkel együtt teheti kritikai vizsgálódás tárgyává a jelen összefüggéseit, és akikkel közösen jelölhet ki egy jövőbeli vezető utat. Az etika iránt feltámadt érdeklődés nem egyszerűen a korábbi évtizedek botrányaira és visszaéléseire adott válasz, és nem is csupán annak a reménynek a megnyilvánulása, hogy vissza tudunk térni egy korábbi, erkölcsileg elfogadhatóbb élethez. A jelenlegi történelmi viszonyok mindenkit új etikai háttérhelyzetbe hoznak. A vezetői döntések etikai vetülete iránti figyelem abból az egyre terjedőbb vélekedésből táplálkozik, miszerint egy új, komplexebb etikai rendszer van kialakulóban, és ez egyre nagyobb tudatosságot, bölcsességet követel.

### **Az etika oktatása a kritikai rendszerszemléletű gondolkodás felé**

Az eddig leírtak alapján, a folyamatos etikai fejlődést előmozdító megközelítések egyik legfőbb jellemzője, hogy kritikai rendszerszemléletű gondolkodásra késztet. A hallgatók kritikai érzéke fejlődik, ha arra ösztökéljük őket, ismerjék fel az egymással versengő autoritásokat, illetve igényeket. A hallgatókkal folytatott beszélgetések tapasztalatai bizonyítékát szolgáltatják annak, hogy gondolkodásuk kritikusabbá és nyitottabbá válik, ha a moralitás interperszonális helyzetait szembeállítjuk a sokrétű és versengő igények rendszereivel. Olyan igényekről van szó, amelyek meghíúsítanak minden kísérletet „a jó” mérésére az egyén vagy az egyéni cselekedet szemszögéből. Ezzel nem az a szándékunk, hogy az interperszonális erkölcsi szemléletet lényegtelennek kiáltssuk ki, hanem az, hogy a diskurzus és az ítéletalkotás tágabb keretébe illesszük, amelyben az interperszonális és a rendszerszemléletű gondolkodás kreatív és felelősséggel átitatott feszültségben tartható.

### **A komplexitás elfogadása az új elképzelés szolgálatában**

A rendszerszemléletű gondolkodás felé vezető úton elkerülhetetlen, hogy új jelentésteremtő modellek fölépítésével – lényegében egy új elképzelés szolgálatában – bánni tudjunk a komplexitással és az ellentmondá-

sokkal. Némely szükségtelenül naiv, úgynevezett etikai gondolat azért él tovább, mert az elszigeteltségben lévő egyén „csak ennyit tud kezelni”. Ez egyike azon eseteknek, amelyekben a „mi”, a közösség tudata döntő jelentőségűvé válik: amikor a vezetői döntéshozatal sokrétű etikai dimenzióit fiatalok széles köre ismeri fel és vállalja, akkor azzal a komplexitással, amivel az egyén nem tud mit kezdeni, a közösség együttesen bánni tud. Meg kell hagyni, minden csoport más és más valóságtorzót tekint magáénak. Ám a perspektívák dialektikája a legjobb biztosíték a részleges és ekképpen használhatatlan etika kialakulásával szemben.

### A nézőpontok sokfélesége

A kellőképpen alátámasztott, és összetettebb perspektíva kifejlesztésének elválaszthatatlan eleme a sokféle nézőpont elsajátítása. Ha a tananyagban plurális álláspontok megjelenítése szerepel, ez az etika elfogadását két vonatkozásban is segíti. Először is a komplexitás (és így a valósághoz való hűség) növekszik. Másodszor pedig érettebb szemlélet formálódik ki. Vizsgálatok eredményei jelzik, hogy akik tanújelét adják erkölcsi bátorságuknak, azok képesek megérteni mások nézőpontját, képesek „mások helyébe képzelni magukat”; és így megértőbbnek mutatkoznak. Az empátia képessége (a szánalommal ellentétben) az együttérzésnek – akár az együtt szenvedés képességének – az alapja, illetve az etikai képzelőerő kialakulásának hajtóereje. Az „empátia” alatt nem szentimentalitást, vagy romantikát, avagy a terapeuta gyakorlatát értjük. Inkább úgy értelmezzük, mint annak az erőnek a megnyilvánulását, amellyel képesek vagyunk a dolgokat többféle nézőpontból szemlélni, e különféle felfogások hatása alá kerülni, illetve figyelembe venni őket. Az empátia képessége manapság alapvető tényező az eredményes, etikus rendészeti magatartás kialakításában.

Az empátia elsajátítását olyan esetek és problémák bemutatása mozdítja elő, amelyek fontos és megkerülhetetlen nézőpontokat ütköztetnek egymással. Ezt részben megkönnyítheti, ha az oktatásban résztvevők különféle kulturális háttérrel rendelkeznek, ami módot ad a hallgatóknak arra, hogy különböző tapasztalatokat és ismereteket érvényesíthessenek a vitában. Ma már teljesen egyértelmű, hogy a heterogénebb hallgatóság fokozza a tudatosságot.

Benyomásaink szerint a hallgatóknak sok tekintetben csak kezdetleges elképzeléseik vannak azokról a különféle nézőpontokról, amelyeket a másság teremt a kultúrában. Ezen felül ennél is jelentősen kevesebben vannak tisztában az úgynevezett kisebbségek valóságos helyzetével, empirikus létviszonyaival, fölfogásával. Ez leginkább azok körében volt megfigyelhető, akik a legelégedettebbek és legsikeresebbek a hagyományosan „kérdés nélküli” környezet normái között. Figyeljük meg a következő, a második interjú során elhangzott beszélgetést:

KÉRDEZŐ: *Többen megjegyezték, hogy ebben a rendészeti környezetben a rasszizmus gyakorta inkább kifinomult, rejtett, mintsem nyíltabb formát ölt. Mi a véleménye erről?*

HALLGATÓ (tizenkilenc éves férfi): *Úgy mondanám, ha valóban tapasztalnám a rasszizmus jelenlétét, akkor – biztos vagyok benne – közvetetten jelenne meg, hiszen a társadalom nagyobb részének normái nem fogadják el az ilyenfajta viselkedést.*

KÉRDEZŐ: *De Ön szerint ez nem létező dolog?*

HALLGATÓ: *Igen, úgy látom, hogy nem létezik.*

### Az etika a teljes tananyag szerves része

Mivel a társadalom konvencionális szellemisége a rend és az értékek világát relatíve elkülönültnek feltételezi, lényegbevágó, hogy rendészeti ismeretek tananyaga úgy álljon össze, hogy az etika ne mint „valami különálló dolog” jelenjen meg. Azt a kulturális környezetet, amelyből sok hallgató érkezik, az alábbi attitűd jellemzi: az egyik hallgató azt tanácsolta társainak, hogy „hét közben” mindennapi dolgokkal foglalkozzanak, és „az

emberiség megmentésével várjanak a hétvégéig”. Ez a fiatalember még nincs annak tudatában, mennyi mindennapos döntése hat közvetlenül és közvetve a többi emberre szűkebb és tágabb környezetében.

A fenti megjegyzés arra figyelmeztet bennünket, hogy oktatási-nevelést szempontból stratégiai jelentőségű, hogy úgy fejlesszük a rendészeti feladatok, ott szükséges döntések etikai területének felismerésére és fogalmi kifejtésére vonatkozó képességet, mint a felelős és professzionális szakmai munka gyakorlati tudásának lényeges részét. Hiszen minden döntés (legyen az jelentős vagy kevésbé az, és legyen az a szervezet bármely szintjén) olyan összetett morális választásokat rejt magában, melyek gyakran jóval túlmutatnak a szervezet keretein. A rendészet, a társadalom többi része és az értékek között fennálló, az európai kultúrára is néha jellemző szakadást át lehet hidalni, ha az etikai gondolkodásmód elismerést kap a rendészeti gyakorlatban, és ha olyan közös nyelvet illetve normákat találunk, amelyek lehetővé teszik a gondolkodásmód használatát valamennyi rendészeti szakterületen belül, és azok között is.

### **Az „egyensúly” mint a kritikai gondolkodáshoz vezető út**

Az „egyensúly” problematikája – azaz a kiegyensúlyozott életre törekvés – a véleményüket kifejező hallgatók körében konszenzusnak örvend. Bár jellegzetesen szűkre szabott, interszónális fogalmi eszközökkel alkotják meg (pl. a jó családi élet utáni vágy és/vagy szabadidő), nagyon is meglehet, hogy az egyensúly a legélénkebb és a legnagyobb visszhangot keltő kiindulópontja egy olyan vitának, amelyik kitarja az ajtót a szélesebb körű, a rendszerrel összefüggő etikai témák előtt.

A hallgatók az etikával rendszerszemléletben, és nem csupán mint egyéni vagy interszónális vetületű problématerülettel ismerkednek meg. Ezért az egyensúly dilemmájának fölvetése olyan ponton ragadhatja meg őket, ahol személyesen a legérintettebbek, ahol a legelszántabbak a „szokásos moralizálás” kliséit bírálatában, és ahol a leginkább képesek a társadalmi felelősség rendszerszemléletű kérdéseire vezető útra lépni. Ez az út a hallgatókat olyan szférákba vezetheti el, ahol kapcsolatot tudnak teremteni saját egyensúly iránti sóvárgásuk, és a szélesebb szervezeti illetve társadalompolitikai ügyek között. Ám akárhogy merül is föl, és akárhová is vezet, az egyensúly dilemmája tűnik a legfőbb résznek a hallgatók tudatában. S bár ezt a tudatot vagy képzelőerőt a konvenciók gyakran korlátozzák, az mégis sokat ígérően termékeny.

### **Szigorú elemzés, és informált képzelőerő**

Lényeges felismerni, hogy nem beszélhetünk az etika eredményes oktatásáról, ha a hallgatók csak a komplexitással, és az ellentmondásossággal ismerkednek meg. Ezek pusztán lépcsőfokokká válhatnak a morális relativizmus felé. A hallgatókat sem lehet – akármennyire tiszteljük tehetségüket és elkötelezettségüket – egyszerűen megbízni azzal (vagy rájuk hagyni azt), hogy teljesen saját maguk döntsék el, mit akarnak csinálni. A fiatal felnőtteket – akik még függenek a környezetükben lévő „tanítómesterektől”, a környezetükben megtapasztalható, maguktól értetődő stratégiáktól és valóságértelmezésektől – nemcsak a szigorú elemzés eszközeivel és modelljeivel kell felvértezni. Arra kell sarkallni és képessé tenni őket, hogy önálló, sikerrel kecsegtető megoldásokat eszeljenek ki. A megoldások közül néhány az ősi bölcsességekből is meríthető, mások eredeti elképzeléseik lesznek. Ezért az oktatás folyamata és a tananyag tartalma egyaránt koncentrált fegyelmet követel.

### **A morális tevékenységtudat**

Azok a vélemények, amelyek az erkölcsi bátorságot tanúsító egyénekről szólnak, azt sugallják, hogy az ilyen személyek elsajátították a „cél tudatos élet előrevetítésének” művészetét. Más szóval, megtanulták eddig is-



meretlen helyzetekben előre látni és átgondolni lehetséges viselkedésüket. Ők provokatívak, úgymond „előre cselekvők”, tehát kezdeményezők (és nem reaktívak, azaz „külső hatásra cselekvők vagy reagálók”), illetve proszociálisak, úgymond „közösségi emberek” (és nem antiszociálisak, vagyis „társadalomellenesek”).

Azok a fiatalok például, akik eltökélten karriert akarnak befutni, jellemzően „közösségi emberek” (társaságkedvelők, extrovertáltak), és így fogékonyak a közösségi, társadalmi feladatvállalás legalább néhány formájára. Ám ugyanezen hallgatók közül szintén sokan hajlamosak a reaktív magatartásra (passzív válaszadók a sikeráradatban), mintsem a cselekvések kezdeményezői. Kevésbé lesznek tehát aktívak a rendelkezésükre álló választási lehetőségek és magatartások teljes skálájának előre látásában és gyakorlásában, mint azt várnánk. Ami pedig az etikát illeti, kevésbé lesznek kezdeményezők olyan cselekvési alternatívák kimunkálásában, amelyek egyaránt kedvező és jótékony hatással vannak saját és mások életére, körülményeire.

A fenti megfigyelések két dolgot sugalmaznak. Először is szükséges, hogy ezek a hallgatók lehetőséget kapjanak az előttük álló körülmények és lehetőségek tevékeny, kritikai vizsgálatára. Másodsor, fokozottabb aktivitásra kell bátorítani őket, legsürgősebben éppen saját oktatásuk jelenlegi összefüggéseit illetően.

Sajnos, a legtöbb graduális szintű egyetemi program bizonyos mértékben gyermekként kezeli (infantilizálja) a hallgatókat. Gyakran akaratlanul arra ösztökélik a felnőtt korú hallgatókat, hogy felnőtt mivoltukhoz méltatlanul viselkedjenek. A graduális programok többsége valamilyen fokú passzivitásra ösztönöz – magától értetődő függőségre az oktatók „bölcsségétől”, és az oktatási program értékétől. Ahogy azonban már utaltunk rá, az etikai elkötelezettségre törekvő szakmai oktatási program éppen hogy helyteleníti az ilyen passzivitást.

Ehelyett előmozdítja a felelősségérzetet, a döntést, a becsületes versenyt, az elmélyültséget, az aktív együttműködést, valamint a tisztelettudó és értelmes értékelést. A közvetlen környezetben nem fogadja el azt a kényelmes hallgatói felfogást, miszerint a szervezet valódi etikai horderejű ügyeit valaki más intézi el. Ilyen gondolkodásmód felkínálásával az oktatási intézmény olyan észjárást és életmódot bátorítana, melyet a fiatal kész eszébe vésni, és másoknak más környezetben átadni. (Az effajta személyes tevékenység elősegítésének hiánya a fiatalot éppúgy passzív, függő létmódban tartja, mint a felnőtté válás kezdeti szakaszában.)

Az erkölcsi nevelés e dimenziója – a proaktivitás képessége – minden egyén számára fontos. Ám számottevően javul e képesség, ha fiatal hallgatók csoportja együtt fedezi föl a közös erőt, amellyel bonyolult körülmények között képes etikai álláspontot képviselni, és etikusan dönteni annak érdekében, hogy az egyetlen személy által elérhetőnél nagyobb jó elérését erősítse.

Egy hazai, jelenleg is folyó (2012) kutatás szerint, akik életük során erkölcsi és társadalmi felelősséggel járó ügyekben iránymutató szerepet töltenek be, fiatal gyermekkorukban jellemzően olyan csoport – „mi”, közösség – tagjai voltak, amelyik a világról közösen alkotott kép, és a közös tettek révén lényeges és értelmes rendszerszintű változtatásokat vitt véghez. Bár a közvetlen kapcsolat az ilyen csoporttal rendszerint nem maradt meg, mégis úgy tűnik, hogy a tapasztalat a bensőjükbe ivódott, a lehetségesről olyan meggyőződést alakítva ki, ami a jövőbeli kötelezettségvállalásra és cselekvésre teszi őket képessé.

Ha ez így van, akkor minden tanulócsoporthoz egy potenciális „mi”-nek kell tekintenünk, ami képes valami jelentős elérésére. Ha például a tanulócsoporthoz a pozitív csoportviselkedés és -cél kritikailag megfontolt normarendszerét fel tudja állítani, akkor minden egyes tagja önbizalmat szerez abban a tekintetben, hogy képes a szervezetben erkölcsi irányító szerepet betölteni, nemcsak interperszonális értelemben, hanem az elvek és a gyakorlat rendszerszemléletű normáinak kidolgozása és megvalósítása terén is. Szigorú oktatási környezetben ez a fajta tapasztalás hatásos ellenszere lehet a közösségi életünket gyakorta jellemző cinizmusnak.

## A hallgatók vezető szerepe

A fentebb leírt célok részben az érettebb hallgatók vélemény-nyilvánításának bátorításával érhetők el. Ezek a hallgatók kritikai szemléletűek, felkészültek a komplexitással és ellentmondásokkal való megbirkózásra, és konstruktívan vonják kétségbe az etikai kötődés naivabb formáit. Az embereket általában vonzzák a saját erkölcsi fejlettségüknél valamivel magasabb szintek. Ha azok a hallgatók, akik összetettebb kérdésfeltevést, meggyőződést és képzelőerőt mutatnak, nem szorulnak a perifériára, sőt a diskurzus fő áramába kerülnek, akkor társaik követni fogják őket. Hangsúlyoznunk kell azonban, ha a hallgatók többségét az adott szituációban „kéznél levő”; „kérdés nélküli” konvenciók irányítják, akkor eleinte valószínűleg nem fognak reagálni arra, amit érettebb társaik felvetnek, hacsak a milió nem sarkallja őket erre.

## Az oktatók: a támogató-nevelő környezet létrehozásának kulcsfigurái

A tanteremben a tanár húsz-kilencven százaléknyi jó eszű, tehetséges fiatallal találkozva elgondolkozhat azon, hogy – mint oktatónak – mennyi hatalma és tekintélye is van valójában. Csakugyan, még a passzívabb, környezetük (és/vagy az adott szituáció) „befolyása” alatt álló hallgatók is könyörtelenül elvárhatják, hogy az autoritást megtestesítő személyek alkalmazkodjanak a magától értetődő normákhoz és konvenciókhoz. Az évfolyam kritikusabban gondolkodó hallgatói hasonlóan „keményfejűnek” fognak tűnni, és hiteles személyeknek csak azokat fogják tekinteni, akik tapasztalataik optikáján át erre megfelelőnek bizonyulnak.

Mégis, nem lehet elégszer hangsúlyozni az oktatói kar potenciális befolyását a fiatalok életére. Mint azt már korábban fejtegettük, még a fejlett kritikai érzékkel rendelkező fiatalok is függnek a külső tekintélytől. A hallgatók fejlődését a felsőoktatási intézményekben eltöltött hosszabb idő formálja, amely a komplexebb társadalomban való eligazodáshoz szükséges. Régebben a kamaszkor egyetlen feladatáént lehetett számorr tartani a kritikai szemléletű identitástudat kifejlesztését, és helyünk megtalálását a felnőtt társadalomban. Manapság úgy tűnik, sok ember számára ez két különálló feladat. A világról és önmagunkról elmélkedő személyiséggé válásunk – azaz autonóm személyiségtudatunk elérése – jelzi a kamaszkor befejeződését. Az ilyen személy számára a felnőtt társadalomban megfelelő hely felkutatása (pontosabban a személyiség és a társadalom közti kapcsolat megtalálása) újabb, igen bonyolult feladat. A felnőttkor korai szakaszában ezen erőpróba előtt állunk.

Az önmagukról és a társadalomról töprengő fiatal felnőtteknek szükségképpen keresztül kell menniük az „óvatos tapogatózás” időszakán – feltárva és próbára téve mind önmaguk, mind a társadalom erejét az egyén és a világ kritikai újragondolásában. Mint azt már részletesen kifejtettük, ezen időszak alatt a fiatalok még függnek a külső autoritástól (bár a fiatalokat csak a saját tapasztalataik horizontján értelmezhető autoritások, elképzelések és értékek fogják formálni). Ezért ezek a fiatalok az önmagukról és a társadalomról alkotott, a környezetükben „kéznél levő” bármiféle elképzeléssel szemben védtelenek, és ezek által korlátozottak. A valóság e képeit, s az általuk megtestesített értékeket az oktatók, és a támogató-nevelő közösségek közvetítik.

Bármely konvencionális környezet „kvázi-mentori funkciót” fog betölteni a még nem kritikai szemléletű fiatalok számára. Vagyis a médiumoknak és a konvencionális társadalmi-kulturális normák más formálóinak döntő befolyásuk és hatalmuk van. Szembeötlő, hogy mikor például arról kérdezzük a hallgatókat, honnan szereztek benyomásaikat a rendészetről, számos hallgató – akik nem az e területen tevékenykedő családokból származnak – említi (habozás nélkül) a televíziót, vagy a sajtó más területét a rendészeti munkáról kialakított elképzelése fő forrásaként. Az így szerzett képzetek úgy irányítják a feltevéseket és normákat, hogy a hallgató ambíciói és törekvései elveszítik kritikai megalapozottságukat. Amikor a fiatal belép a valóságos rendészeti életbe, ezek az elképzelések – akár megerősítést nyernek, akár megváltoznak – megőrzik befolyásukat, míg csak kritikai elemzésükre nem nyílik alkalom. A támogató-nevelő környezet serkenteni fogja az ilyen elmélyült vizsgáldást.

## **Az oktató mint „tanítómester”**

A kritikai szemléletű fiatalok azonban nem függetlenek. Nem a magától értetődő, konvencionális vagy önkényes autoritástól függnek, hanem a „tanítómesteri” tekintélytől, aki segíthet nekik ésszerű perspektíva és szakértelem kimunkálásában, mely tevékenységük alapját fogja jelenteni a rendészeti világban. Az autoritást megtestesítő személynek – legyen az egy oktató, vagy valaki más – „tanítómesterként” kell viselkednie ahhoz, hogy hasznos szerepet töltsön be az elmélyülten gondolkodó fiatalok életében. Az oktatói kar alkalmas szereplői nem „kinyilatkoztatnak”; hiszen ezek a hallgatók nem vakon fogadják el a tekintélyt (még akkor sem, ha az illető nagy tiszteletnek örvend). Inkább a hallgatók saját tapasztalatait figyelembe véve tudnak a fiatalokhoz eljutni. Mi több, az oktatóknak jóindulatúaknak és határozottaknak kell lenniük, hogy a fiatalok alakuló szakértelmét illető elismerésüket kifejezésre juttassák. Ugyanakkor „lámpásként” szolgálhatnak, amely a bonyolult és nehéz világban határozott iránymutató.

Az etikai orientáltságú oktatásról azt is látnunk kell, hogy miként a fiatalokat a társadalmi felelősség üdvös gyakorlata felé lehet irányítani, ugyanúgy lehet a maffia felé is. A morális nevelést magára vállaló oktatási miliőnek gondosan kell ügyelnie az oktató-hallgató kapcsolat dinamikájára, és egyúttal e viszony explicit és implicit tartalmára.

Vagyis a jó oktatók nemcsak stílusokat meg attitűdöket testesítenek meg, és tanítanak, hanem óriási befolyásuk is van a tanterv explicit tartalmának megválasztására. Meghatározó tehát a szerepük abban, hogy milyen problémák, koncepciók, stratégiák, gyakorlati tudás, elemzési eszköztár és jövőképek lesznek elérhetők a hallgatók számára. Sőt, azt is befolyásolni fogják, hogy kik válnak majd további „tanítómesterré”, akár személyes találkozások révén, akár a médiumokon keresztül. A tartalom ilyen megválasztása lényeges hatással van a hallgatók folyamatos jelentésteremtésére. Amiről és ahogyan a „tanítómester” szót ejt, az fogja alkotni és formálni a fiatal felnőtt képzelőerejének elsődleges forrásait. Amitől pedig ő eltekint, az a hallgató valóságképéből is kimarad.

## **A támogató-nevelő környezet létrehozása**

Nyilvánvaló, hogy – ha a szakemberképzésben és a vezetői gyakorlatban felmerülő etikai kérdések teljes köre adott – a hallgatót a tanítómesterek olyan csapata szolgálja a legjobban, amely közösen vállalja a felelősséget annak a környezetnek a jellegzetességeiért és minőségéért, amelyet elkerülhetetlenül ők közvetítenek. Ez a felismerés ráveszi az oktatói kört, az egyetem vezetését arra, hogy tudatosan alakítsák ki és táplálják a támogató-nevelő környezet erejét, amelyben a sokszínű oktatói vélemények együttesen gazdagítják és szélesítik a fiatalok látókörét. Az a rendészeti ismereteket oktató illetve vezetőképző egyetem tehát, amelyik felismeri, hogy milyen szükségszerűen befolyással van a fiatalok erkölcsi fejlődésére, működését minden oldalról át fogja értékelni. Mégpedig azért, hogy felnőjön ahhoz a felelősséghez, amelyet a rendészeti hivatásban az elmélet és a gyakorlat elsőszámú formálójaként vállalnia kell. Hiszen ezekből fognak a fiatal felnőttek kiindulni jelentésteremtésük, és ennek megfelelő cselekedeteik során, amint a gazdag lehetőségekkel, és számos kötelezettséggel jellemezhető érett felnőttkor felé haladnak.

## I. 2. Erkölcs – etika

Az etika az erkölccsel foglalkozó tudomány. Azok a filozófusok, társadalomtudósok, akik az etika tudományát művelték, közvetlenül igen egyszerű kérdésekre kerestek választ. Valójában mi is az erkölcs lényege? Honnan származnak a társadalmi élet erkölcsi elemei? Milyen „mérce” alkalmazhatunk annak megállapítására, hogy erkölcsi szempontból mi a jó és mi a rossz, mi a helyes és mi a helytelen? Egyáltalában, mit kell ehhez megvizsgálnunk: a szándékot, avagy a következményt, a cselekvést, avagy a körülmények befolyásoló hatását – vagy más egyebet?

A kérdések többnyire egyszerűen hangzanak, a válaszadás azonban már korántsem könnyű. Ez – többek között – abból is látható, hogy igen különböző, néha homlokegyenest ellenkező válaszok születtek. Tudnunk kell azonban, hogy ebben nem a válaszok értéktelensége rejlik. Sokkal inkább az erkölcs bonyolult összetettsége, valamint a különböző megközelítések lehetősége és jogossága. Az eltérő meggyőződések is közelebb vihetnek bennünket az erkölcs világának jobb megértéséhez. De vajon mi szükségünk lehet arra, hogy többet tudjunk az erkölcsről, kiváltképp, ha hivatásunk nem az etikai vizsgálódás?

Általában nem vitatjuk, hogy létezik erkölcs, s valamilyen szerepet betölt az emberek világában. Ám a cselekvéseink, a mérlegeléseink, a döntéseink és megítéléseink kevésbé érvényesítenek tiszta tudatosságot. Így „tesszük a dolgunkat”, s többnyire abban a meggyőződésben, hogy amit így teszünk, az a helyes. Ezért azután furcsálkodva kérdezhetjük: a szakmánk eredményes végzéséhez miért kell az erkölccsel, az etikával foglalkoznunk?

De a válaszadáshoz és annak érthetővé tételéhez nélkülözhetetlen az etika, e meglehetősen elvont tudományterület alapfogalmainak és a lehetséges etikai felfogások tartalmának a megismerése.

Az etikai szakszövegek néha szükségképpen tartalmaznak olyan szakkifejezéseket, amelyek külső alakjukban idegenül hatnak, a tartalmuk azonban – kifejtve – viszonylag könnyen megérthető. Szerepel például a teleológia elve, amelynek itteni tartalma a cselekedet következményeiről (gör.: telosz: cél, következmény) szóló tanítást jelenti, mely szerint a cselekedetek erkölcsi minősége a pozitív vagy negatív következmények alapján ítéltető meg. E felfogáson belül szereplő utilitarizmus vagy haszonelvűség arról szól, hogy a cselekedet következményeinek a megítélésére a hasznosság (lat. utile: hasznos) a mérce.

A deontológiai kifejezést a teleológiai ellentétéként használjuk. Egy erkölcsi törvény akkor deontológiai (gör. dei: kell), ha önmagából fakadóan, a következményektől függetlenül parancsol meg valamit.

Mindkét felfogáson belül további különbséget szoktunk tenni a „cselekvés-” és a „szabály-” jelzők segítségével. Így például a cselekvés-utilitarista a képviselt elveket minden egyes konkrét, fontos cselekedetnél alkalmazza, míg az úgynevezett szabály-utilitarista nem az egyes cselekedeteket, hanem a cselekvés szabályait tekinti az erkölcsi megítélés mércéjének. Ugyanez érvényes a cselekvés-, illetve szabály-deontológiai álláspontokra. De amint jeleztük: az alapfogalmak szükségesek, ám igazából a tartalmuk és a velük kifejtett gondolatok a lényegesek!

## ESETLEÍRÁS

(A történet, amelyből az alábbi részlet való, a II. világháborúban, Budapest ostroma alatt játszódik. Szereplői: Gyurica órásmester, Király könyvügynök, Kovács asztalos, Béla úr, a vendéglős, Keszei fényképész, valamint Kovács felesége.)

– *Most min spekulál?* – szólt az órára Király.

Gyurica összehúzta a szemét:

– *Azon – mondta hunyorgatva egyre –, hogy Tomoceuszkakatiti legyenek vagy Gyugyu?*

Az ügynököknek nyitva maradt a szája. Aztán azt mondta:

– *Áh... á! Ühüm! Á...*

Az asztalos közelebb hajolt az óráshoz:

– *Mit tetszett mondani, Gyurica úr? Én... nem értettem egészen pontosan... mit nem tud, hogy mi legyen?*

Gyurica levette a tekintetét a mennyezetről, és előrebillent az asztalhoz. Összefonta a

ujjait és a szemébe nézett Kovácsnak:

– *Azt nem tudom, hogy Tomoceuszkakatiti legyen-e vagy Gyugyu?*

– *Áhá!* – mondta Kovács, és bizonytalan tekintetet vetett az ügynökre, aki széttárta a karjait.

Gyurica így folytatta:

– *Igen örülnék, ha a segítségemre lenne, Kovács úr! Szívesen venném, ha tanácsot adna nekem. Őszintén szólva, eléggé kellemetlen helyzetben vagyok.*

Kovács pislogva nézett az órára, de azért együttérzően kezdett bólogatni:

– *Állok rendelkezésére... De, ugye... nem sül ki valami disznóság belőle, vagy tréfa... vagy ilyesmi?*

– *Legyen egészen nyugodt felőle! Rátette a kezét az asztalos karjára:*

– *Mondja meg egészen őszintén, Kovács úr, hogy mit választana maga, ha megkérdeznék magától, hogy mi akar lenni: Tomoceuszkakatiti vagy Gyugyu...?*

– *Nem tréfa ez?*

– *Nem! Az a kérdés, hogy ha maga meghal, akkor jogában áll feltámadni egyiknek vagy a másiknak. Tomoceuszkakatitinek vagy Gyugyunak. Melyiknek óhajtana feltámadni?*

– *Ezt én nem értem... bocsásson is meg, de úgy látom, hogy mégis tréfál, Gyurica úr!*

– *Még szép, hogy nem értil!* – mondta az ügynök.

Kovács tovább pislogott az órára:

– *Mert megbocsát ugyebár... De azt sem tudom, hogy ki az a Tomotiki vagy hogyan hívják, meg ki az a Gyugyu. Arról nem is beszélve, hogy semmit nem értek az egészből, és arról nem is szólva, hogy halálunk után Isten ítélete elé kerülünk, és nem szólhatunk egy szót sem... – Gyurica változatlanul Kovácsra tekintett:*

– *Figyeljen rám, Kovács szaki! Menjünk szép sorjában. Azt pedig előre megígérem, hogy az isten nem szenved majd semmi csorbát...*

– *De ezt valóban komolyan mondja!* – szögezte le az asztalos.

– *Valóban komolyan! A legkomolyabban – bólintott Gyurica.*

– *Így már rendben van a dolog...*

– *Hát akkor menjünk sorjában!* – mondta újra Gyurica. – *Ez a Tomoceuszkakatiti, akit elsőnek említettem, egy igen nagy úr, ő Lucs-Lucs szigetének fejedelme.*

Király megjegyezte:

– *Persze, Kovács szaki, közölnöm kell magával, hogy olyan sziget, amilyent a barátja említett, nincs az egész földkerekségen, de ha ez nem zavarja magát, akkor nem szóltam egy szót sem.*

– *Közölnöm kell magával...* – mondta zavartalanul Gyurica –, *hogy van ilyen sziget! Sokkal jobban van ilyen sziget, mint azt maga gondolhatná!*

– *Igazat mond?* – kérdezte az asztalos egyikről a másikra pillantva.

Gyurica letette a tenyerét az asztalra, és nyomatékosan így szólt:

– *Van, Kovács úr! Becsületszavamat adom magának arra, hogy van ez a sziget. Hogy mást nem mondjak, nem is valami újkeletű képződmény – miként nem egy korallsziget az –, hanem nagyon is régi. Emberemlékezet óta létezik, Lucs-Lucsnak hívják, és igen örülök annak, hogy ezentúl maga is tudni fog róla!* – Odafordult az ügynökhöz:

- Magát meg fogja lepni, kedves barátom, hogy mennyire létezik ez a sziget!  
 Egy pillanatig ottfeljtette a tekintetét az ügynökön, aztán elmosolyodott:  
 - Bizony, bizony... de még mennyire létezik! - Visszafordult az asztalához:  
 - Tehát az a bizonyos Tomoceanszkatiti ennek a bizonyos szigetnek a nagyfőnöke, ha így jobban tetszik.  
 - S ha szabad kérdezem... nekem mi közöm van ehhez a Takatitihez? - kérdezte Kovács.  
 - Ez végtelenül egyszerű! Magának azért van igen sok köze ehhez a Tomoceanszkatitihez, mert azon a szigeten ott él Gyugyu, akit az előbb már volt szerencsém említeni. Ha Gyugyu nem élne ott, akkor semmi dolgunk nem lenne sem a nagyfőnökkel, sem a szigettel, amely egyébként rendkívüli gyönyörűségekkel megáldott föld. És mindezek fölött ott uralkodik az istentől rendelt Tomoceanszkatiti, és ott él társai között Gyugyu.  
 - Ez mind rendben van - mondta Kovács -, de mi közöm van nekem mindehhez, és ki az a Gyugyu?  
 - Rabszolga! - mondta az órás. - Annyit már igazán tudhatna, hogy ahol istenáldotta föld, halakkal teli folyók, vadakkal teli erdők meg hasonlóknak vannak, onnan természetesen nem hiányozhat se Tomoceanszkatiti, sem Gyugyu. Ez csak világos, nem?  
 Az asztalos felhúzta a szemöldökét:  
 - Na és ... mit kell nekem itt választani?  
 - Hogy melyik bőrébe akar feltámadni a halála után! Tetszik érteni?  
 - Nem! - mondta az ügynök.  
 - Magát kérdzem, Kovács úr! Úgy vesszük, mintha maga rövidesen meghalna, s amikor rögvést utána feltámad, akkor vagy Tomoceanszkatiti lesz magából vagy Gyugyu, aszerint, hogy most melyiket választja?  
 - Akkor ez egy játék? - mondta az asztalos.  
 - De még mennyire! - mondta Gyurica. - Az egészről mindössze az valódi, hogy Lucs-Lucs létezik, s következésképpen létezik Tomoceanszkatiti is meg Gyugyu is, magának pedig választani kell közöttük. Ettől eltekintve a többi az mind játék.  
 - Így már értem! - mondta Kovács. - Tehát mit is kell akkor nekem csinálni?  
 - Egyszerű! Meg kell hallgatnia, amit mondok. Vegyük először a Gyugyut! Tehát ez a Gyugyu közönséges rabszolga Lucs-Lucs szigetén, ennek a Tomoceanszkatitinek az uralma alatt. De milyen rabszolga? Hát olyan rabszolga, kedves Kovács úr, hogy az, amit maga az iskolában tanult a rabszolgákról, az mind kutyafüle meg kéjgáz ahhoz képest, ahogyan a mi Gyugyunk rabszolga. Ez aztán a rabszolgaság! Úgy, ahogyan a nagykönyvben meg van írva, sőt még annál is jobban! Hogy mást ne mondjak, ilyesmi estek meg vele: a nyelvét kivágták, nem is olyan régen, harminckét éves korában, mert egészen véletlenül akkor találta elmosolyítani magát, amikor ura és parancsolója átment az egyik termen, ott Gyugyu előtt. Ura és parancsolója így szólt hozzá: Mit mosolyogtál, te gazember? - Gyugyu, aki érezte, hogy baj lesz, őszintén felelt:  
 - Valami eszembe jutott uram, és azon mosolyogtam el magam!  
 - Úgy - mondta az úr. - No, majd én gondoskodom arról, hogy többet ne jusson eszedbe semmi! És kivágatta Gyugyu nyelvét, azt gondolván az ostoba, hogy ha megfosztja a szolgát nyelvtől, akkor elintézte egyúttal a gondolatait is! Az igazság kedvéért még hozzá kell tennem, hogy Gyugyu viszonylag könnyen megúsza, ha azt vesszük figyelembe, hogy Tomoceanszkatiti egy alkalommal, nem hogy nyelvtől fosztotta volna meg az egyik alattvalóját, hanem egyenesen lenyakasztatta. Mi volt ennek az alattvalónak a bűne? Elmosolyodta magát? Nem! A nagyfőnök így indokolta meg a családjá körében a lenyakasztatást: Ennek a Bubunak - mondta - igen értelmes arca van, és ennek ellenére soha nem szól egy szót sem! Ezek után lerágta még a paradicsomdár-sült combját, hümmögött egyet-kettőt, majd kiadta a parancsot, hogy nyakazzák le Bubut! De, térjünk vissza Gyugyuhoz: mint mondtam, a nyelvét kivágták, de az annyira hétköznapi dolog volt, hogy Gyugyu maga sem csinált belőle különösebb tragédiát. Amikor a lányát elvették tőle - tizenegy éves gyönyörű gyermek volt, Tomoceanszkatiti kapta ajándékba Gyugyu gazdájától -, akkor sírt egy sort. Amikor megtudta, hogy a kislánya belehalt Tomoceanszkatiti kedvtelésébe, akkor kétségbeesett, de pár esztendő alatt elfelejtette a fájdalmat, és belenyugodott a megváltoztathatatlanba. Azután - két évvel később - elvitték a kislát is. Gyugyu gazdája kedveskedett vele Tomoceanszkatiti udvarnagynak, egy életet öregürnek. Gyugyu fájdalma óriási volt - de az idő ment tovább, és be kellett látnia, hogy ez így történik majd halála napjáig, és nem lesz szabadulás belőle. Már ebből is kitűnhetett - ezekből az esetekből -, hogy Gyugyunak nem volt arany élete.  
 Kovács megjegyezte:  
 - Ezek valóban nagyon borzalmas dolgok, Gyurica szaki.  
 - Azután - folytatta az órás - meg kellett érnie, hogy levágják a felesége orrát, valami ügyetlenségéért, amit munka közben elkövetett. Egy évre rá kiszúrták az ő egyik szemét, mert rálépett a gazdája egyik kedvenc majmának a farkára. Azt hiszem,

hogy ezek után felesleges elsorolnom a mindennapi megkorbácsoltatást, azt, hogy a gazdájának gyermekei az ő arcán és állán tanulták a leghatasosabb boksztütéseket, hogyan kell valakit gyorsan és ügyesen állon vágni, hogyan kell hatásosan sújtani a gyomorszájra és így tovább. Mindezeket el kellett viselnie Gyugyunak, és el is viselte, hiszen azt látta, hogy körülötte mindenütt ez történik, és számtalan hozzá hasonló ember viseli el napról napra a hasonló szenvedéseket.

– Az anyját! – mondta a vendéglős – Szép kis hacacaré...!

– Csak a tényeket sorolom! – mondta Gyurica. – De menjünk tovább, és ne szaporítsuk a szót. Arról van szó, hogy Gyugyu így élte le az egész életét, és mind az évek alatt, egészen a sirjáig – mely egy jól fejlett párdúc gyomrában várta – egyetlen vigasztalása akadt. Így szólt önmagához: a legszerencsétlenebb sors jutott osztályrészemül. Nyomorult rabszolga vagyok, kiszolgáltatva kényre-kedvre. Meggyötörhetnek, megalázhathatnak, kiszúrhatják a szemem, elvehetik a gyermekemet, megölhetik az asszonyomat, vadállatoknak vethetnek elébe, mi vigaszom maradhat tehát? Az egyetlen: ment maradtam a büntől! S úgy érzem, hogy ez nagyon nagy dolog! Nem én tettem ilyesmit másokkal, hanem velem cselekedtek ilyesmit mások! S ez nagyon nagy szó! Ha van vigasztalás, akkor ez az! Ha van érdem, akkor ez az! Ha adhat nyugalmat valami, akkor ez! Ment maradtam mind a bűnöktől, és azt hiszem, minden bűnöktől, mert szenvedéseim nem engedtek gazembernek lennem! Az igazak közé tartoztam mind utolsó pillanatombig. S ez nagyon nagy dolog! A kismizettek, a megkorbácsoltak nagy családjába tartoztam egész életem során, s lelkem tiszta maradt, mint amilyennek megteremtette az, aki mindnyájunkat teremtett... S ez aztán igazán nagy szó! Ekképpen vigasztalta magát Gyugyu, és ami a legcsodálatosabb, meg is vigasztalódott ilyenkor!

– Rátérünk Tomoceuszkakatitire! – mondta emeltebb hangon Gyurica.

– Hát kérem, Kovács úr! – nézett az asztalosra. – Ez a Tomoceuszkakatiti mindenben pontosan az ellenkező életet élte, mint az a szerencsétlen Gyugyu! Ő volt a nagyfőnök, a fejedelem, neki engedelmeskedett egész Lucs–Lucs. Az, hogy ő volt a fő főnök Lucs–Lucsban, azt jelentette, hogy Gyugyu gazdájának a lelkét teszem azt hetven kiszúrt szem és nyolcvan kivágott nyelv terhelte, akkor az övét megszámlálhatatlanul több! Nyilván: mert annyi volt nagyobb hatalma és annyi volt több rabszolgája, neki szolgált egész Lucs–Lucs testestől-lestől, szőröstől–bőröstől. Hihetetlen, hogy miket vitt véghez ez az ember! Elég, ha annyit mondok: nem átkoztak még embert annyian, mint ezt a fickót! S ez így rendben is volna, ha nem lenne a dolognak egy plánéja. Még hozzá igen jelentős plánéja. Tomoceuszkakatiti meg volt győződve afelől, miszerint ő a világ legrendesebb embere! Annak tartotta őt szülőanyja – míg le nem fejeztette őt is –, és annak tartották a gyermekei is. Valahányszor levágatta valakinek a fejét, vagy kitepette a nyelvét, az anyja – amíg élt – így szólt az unokákhoz, vagyis Tomoceuszkakatiti gyermekeihez: figyeljétek jól apátokat, hogy ti is tudjatok majd rendesen viselkedni, nehogy azt mondhassa bárki, hogy nem volt jó gyerekszobátok!

– A többi talán tartsa meg magának! – mondta az ügynök.

Kovács tiltakozott:

– De hiszen ezt mind Tomosztiki vagy hogy hívják követte el, Gyurica úr csak elmondja őket...!

– Hadd fejezze be! – mondta a vendéglős.

– Na és aztán...? – fordult Gyuricához. – Mit akar mindeből kihozni?

– Azt – mondta Gyurica –, hogy mindezek ellenére Tomoceuszkakatitinak nem volt egy szemernyi lelkiismeret-furdalása sem, mert korának erkölce szerint cselekedett!

– Hogy... mi szerint? – kérdezte az asztalos.

– Korának erkölce szerint! Vagyis úgy nőtt fel, hogy mindig azt látta maga körül, amit ő maga is tett később, s ezért mind ezt természetesnek tartotta, és eszébe sem jutott gondolkodni afelől, hogy helyesen cselekszik-e? A legtermészetesebbnek tartotta, hogy mindezt jogában áll megcselekedni, és semmi sincs inkább rendjén, mint az, ha így tesz!

– Már ilyent ne mondjon, Gyurica úr! – tiltakozott Kovács.

– Pedig így van! Pontosan így Kovács szaki.

– Akár így van, akár nem... – mondta a vendéglős –, piszkos gazember volt és utolsó tróger!

Kovács egészen kikelt magából:

– Aki ennyi disznóságot meg borzalmat követ el, és nem holmi félkegyelmű elmekóros, az nagyon is jól tudja, hogy gazemberiséget művel.

– Már megbocsásson – tette a mellére a kezét Gyurica –, manapság vannak emberek, akiknek még a betevő falatra sem telik, és vannak autótulajdonosok! Elérkezik majd az idő, mikor azt fogják mondani az utódaink: hogyan volt képük autón járni, amikor másoknak nincs tisztességes cipőjük meg ruhájuk? Nem sült le a képükről a bőr, annyit költeni autókra, amenny-

nyi másoknak az egész havi fizetése, és csak nyomorog belőle? Tomoceuszkakatiti igen jól érezte magát, eszébe sem jutott, hogy lelkiismeret-furdalást érezzen!

– Akkor is gazember volt! – mondta az ügynök.

– Mi van? Megszóltunk? – nézett rá az órás.

– Pizskos csirkefogó volt – mondta újra Király.

Kovács megdörzsölte az állát:

– Elnézést... de nekem azért más a véleményem! Annak a szerencsétlennek igaza volt, hogy az ő lelkiismerete nyugodt, és nem terhelik bűnök, nem mocskolta be magát ilyen szörnyűségekkel. Ami pedig azt a másikat illeti, azt a maga főnökét, az tisztára állat volt, és nem gazember!

– Egy mocskos gazember volt! – mondta a vendéglős.

– Ám legyen! – mondta Gyurica. – Én mindenesetre csak azt szögeztem le, hogy nyugodtan élte le az életét, mert mindazt, amit tett, kora helyénvalónak ítélte, rendben valónak tartotta mint jogot, ami Tomoceuszkakatitit megilleti. Hogy ő mennyire a legtermészetesebb jogának tartotta, arról már beszéltem. Elégedettségben élte le az életét, nagy lelki nyugalomban, szereteteitől szeretve és barátaitól megbecsülve.

– Szép kis nyugalom lehetett! – mondta Kovács – Meg szép kis gondtalanság egy csomó agyongyötört, levágott orrú, kiszúrt szemű, látástól vakulásig hajtott ember életének és nyomorúságának az árán. Mondhatom!

Gyurica elővette a mellényzsebéből az óráját, és rápillantott:

– Hát kérem, öt perce van arra, Kovács úr, hogy eldöntse, hogy Tomoceuszkakatiti akar lenni vagy Gyugyu!

– Hohyhogy öt perc? – nézett rá az asztalos.

– Úgy ahogy mondom! Az öt perc leteltével maga meghal, a következő tíz másodperc múlva már fel is támadt, méghozzá vagy Tomoceuszkakatiti bőrében vagy Gyugyuében. Érti már? Tessék választani lelkiismerete szerint!

– Ne butáskodjon, Gyurica szaki...?

– Nem érti?

– Nem.

– Hát akkor figyeljen ide! Én vagyok a jóisten, és itt ülök magával... Jó, rendben van! Nem vagyok a jóisten, hanem én vagyok a mindentudó Csurubá, és azt mondom magának: hatalmamban áll téged meghaladni öt perc múlva és föltámasztani rögtön utána. De annak támadsz majd fel, amit most, amíg élsz magad választasz. Tetszik érteni? Tehát jól fontold meg mindent, becsületed, lelkiismereted, emberséged, itt-ott kinyilvánított szavaid és a többi szerint! Tehát mondd meg: minek akarsz feltámadni, zsarnoknak vagy rabszolgának? Tertia non datur!

– Az mi? – kérdezte Béla kolléga.

– Harmadik lehetőség nincs! – mondta az ügynök.

– Ilyen nincs! – mondta az asztalos.

– Milyen?

– Ilyen, amit maga mond.

Az ügynök közbeszólt:

– Ilyen! Hogy maga a Csiribiri–Csurubá! Ilyen nincs! Tetszik érteni?

Gyurica elmosolyodott, és úgy nézett az ügynökre:

– Az lehet! De amit kérdeztem, az van!

Hirtelen a fényképszre pillantott:

– Igaz? Tisztelt úr!

Keszei lehajtott fejjel ült a helyén, sápadt volt, ujjával az abrosz mintázatát követte. Gyurica szavára felrettent. Zavarosan nézett a társaságra, majd visszahajtotta a fejét:

– Persze, persze... – dünnyögte, és felpillantott az órásra.

Csend támadt, melyet Kovács tört meg:

– Ez... hogy úgy mondjam... komolyabb dolog, mint gondoltam!

Sorra nézte az embereket:

– Nem...?

Azután így folytatta:

– Tudniillik itt arról van szó...



Az ügynök közbevágott:

– *Miről van szó?* – mondta ingerülten.

– *Arról van szó, hogy a barátunk szórakozni akar, ennyi az egész! Nem látják, hogy ennyi az egész?*

A fényképész felemelte a fejét:

– *Úgy gondolja?*

– *Úgy!*

– *Én azt hiszem, hogy Kovács úrnak igaza van, amikor azt mondja, hogy ez nagyon is komoly dolog. Én hozzáteszem: komolyabb, mintsem gondolnák!*

Gyuricára nézett:

– *A magam részéről teljesen megértem magát! És hozzáteszem, nagyon örülök, hogy feltette itt ezt a kérdést.*

– *Tulajdonképpen* – mondta az asztalos – *tőlem kérdezte Gyurica úr! Én pedig úgy vagyok vele, hogy értem is meg nem is.*

A fényképész kiegyenesedett és közelebb húzta a székét:

– *Ha jól tudom, akkor Gyurica úr azzal kezdte, hogy ő gondolkodik erősen valami kérdésen, hogy ő maga spekulál rajta. Én tökéletesen értem önt, – nézett az órára –, ha egy ilyen Csiribá feltenné a kérdést egy olyan embernek, aki tisztességesnek tartja magát, és az igazi nagy dolgokban nemcsak a szája jár, hogy így fejezzem ki magam, akkor annak az embernek most be kell bizonyítania, hogy nemcsak a levegőbe mondja a nagy szavakat, hanem igazából is úgy gondolkodik, ahogyan beszél...*

– *Ez az, kérem...* – mondta az asztalos –, *ez az, amit én úgy éreztem, hogy megértettem, csak nem tudtam szavakkal jól kifejezni. Nagyon jól tetszik mondani, Keszei úr.*

A fényképész odafordult Béla kollégához:

– *Nem tetszik érteni a dolog lényegét?*

– *Arról van szó* – mondta lélegzetet véve a vendéglős –, *hogy mi akarok inkább lenni? Egy ilyen gazember, mint ez a Tiki-taki vagy olyan, mint az a rabbszolga, az a Gyugyu. Erről van szó?*

– *Pontosan!* – mondta a fényképész. – *Sok mindent mondtunk itt az előbb, ugyebár – és a Gyurica úr most megkérdezi tőlünk, hogy mi akarunk lenni, ez a Tomoceuszkakatiti – ha jól mondom a nevét –, vagy az a tisztességes Gyugyu, akinek nem terhelik bűnök a lelkiületét.*

– *Mi az, hogy tőlünk kérdezi?* – kérdezte Király, felhúzott homlokkal – *Talán a Kovács úrtól kérdezte, nem?*

– *Úgy van!* – mondta elgondolkodva Kovács.

– *Na de, kérem...!* – emelte fel a kezét a fényképész – *Lehet nyugodt lelkiismerettel ülni tovább egy embernek, aki meghallotta ezt a kérdést, és nem válaszol?*

– *Lehet!* – mondta nyomatékkal Király.

– *Nézzé!* – mondta Keszei – *Én nem tudom, hogy magának igaza van-e vagy sem. De hogy olyan dolgot kérdezett, amin nem lehet nem elgondolkodni, abban aztán bizonyos vagyok.*

A vendéglős a szavába vágott:

– *Maga talán már tudja is, hogy melyiket választaná?*

A fényképész szétnyitotta a karjait:

– *Egyelőre még nem tartunk ott. Egyelőre arról van szó...*

– *És maga* – intett a vendéglős Királyra –, *maga már tudja talán?*

– *Mi az, hogy talán? Mi az, hogy tudom talán?*

– *Azt mondta az előbb, hogy aki tudja, hogy mi a véleménye a világról meg mindenről, annak nincs szüksége arra, hogy ilyesmin spekuláljon. Ha pedig valaki tudja a véleményét a dolgokról, akkor azt is egyből tudnia kell, hogy melyiket választja? Nem így van?* – Odapillantott Kovácsra:

– *Nincs igazam?*

Az asztalos elgondolkodva, elborult tekintettel nézett az abroszra. Láthatóan teljesen a gondolataiba mélyedt:

– *De... de... természetesen* – mondta. – *Természetesen tudnia kell.*

– *Maga talán annyira tudja már?* – kérdezte az ügynök – *Hogy én?* – kapta fel a tekintetét Kovács.

– *Maga, maga, jó ember! Maga talán már tudja, hogy annyira helyesel?*

Gyurica előrebillent a székén:

– *Magától kérdezték először, hogy tudja vagy nem? Meg a Keszei úrtól! Mit forcírozza akkor Kovács urat?*

– *Maga tudja talán?*

- Már megint másról beszél! – mondta az óras.
- Nem... nem... – ingatta meg a fejét az asztalos. – Gyurica úr kifejezetten tőlem kérdezte először ezt a dolgot, és Király úrnak igaza van, amikor azt mondja, hogy nekem kell válaszolnom.
- Álljunk meg egy pillanatra! – mondta felemelt ujjal a fényképész. Szokatlanul heves hangon szólalt meg, és jobban elpirosodott, mint egyébként szokott:
- Vagyis...ha megengedik, azt akarom mondani, hogy teljességgel mindegy, hogy kitől lett kérdezve, hogy speciel éppen Kovács úrtól, és nem... tőlem, ugyebár, vagy nem Király úrtól! Ezt a kérdést úgy kell felfogni... – Arca mintegy ünnepélyes lett, és szavainak komoly, nehéz hangsúlyt adott, amíg végignézett az asztalnál ülőkön:
- Ezt kérem így kell felfogni: legyen bárki, történjen bármily úton–módon, történjék bárhol, hangozzon el bármely időben és lett légyen bárki, aki megkérdezi – aki meghallotta, annak válaszolni kell. És nincs felmentés, és nem nyugodhat, ameddig nem válaszolt, vagy le nem vonta a megfelelő konzekvenciákat! Kovács nem nézett Gyuricára, amikor megszólalt:
- Mondja, Gyurica szaki! Az a Mumotaki, az...egyáltalán nincs tisztában azzal, hogy...milyen izéket...szóval, hogy milyen dolgok azok, amiket csinál?
- Gyurica felemelte a poharát:
- Nem! Ebbe született bele, és mindent a legtermészetesebbnek talál!
- Akkor – mondta Kovács – lehet, hogy nem is bűnös! Nem?
- Gyurica ránézett:
- Ezt már döntse el maga!
- És... – folytatta elgondolkodva Kovács –, hol van akkor az Isten, amelyik benne van?
- Ezt talán kérdezze meg tőle és a kollégáitól!
- Úgy értem – mondta Kovács –, hogy van az, hogy nem szólal meg benne az Isten?
- Fogalmam sincs! – mondta az óras.
- Mindenesetre nem szólal meg! – mondta a vendéglős.
- Hm... – nézett vissza az abroszra az asztalos.
- És magában szól esetleg? – kérdezte a fényképész.
- Hogy énbenem?
- Igen! Tomoceuszban nem szólt, ez fix. De mint vélekedik maga: magában sem szól?
- Bizony... bizony! – bólogatott az asztalos.
- Mit bizony, bizony? Itt egyáltalán nem Istenről van szó!
- Hanem? – kérdezte a fényképész.
- Király megrántotta a vállát, és elhallgatott.
- Ha jobban tetszik, akkor nevezze tisztességgnek! Így megfelel? – kérdezte a vendéglős.
- Mert – mondta Keszei –, ha arról vitatkozhatunk is, hogy van-e Isten vagy nincs – tisztességgnek bizonyosan kell lennie! Vagy nem?
- És ha van – vette át a szót újra a vendéglős –, akkor milyen tisztesség az? Ilyen–amolyan, vagy pedig valóban tisztesség?
- A fényképész odafordult Gyuricához:
- Ha megengedné... még nem fejeztük be, amiről beszélni kezdtünk.
- Lárifári... – mondta az ügynök – Maga még ott tart?
- Én tudniillik válaszolnék a kérdésre! – mondta a fényképész.
- Igen!? – mondta az óras, miközben nehézkesen fölemelkedett, és a kabátját kereste a fogason.
- Igen! És...mint talán az eddigi beszélgetésből is kiderülhetett, nekem nagyon határozott véleményem van a világ dolgairól.
- Igen? – mondta az óras – Ez nagyon szép tulajdonság!
- Igen! Ezért nem lesz meglepő, gondolom, ha így válaszolok: igen!
- Mit igen? – kérdezte leemelve a kabátját és kalapját.
- Gyugyu! Illetve rabszolga! – mondta a fényképész, és minden eddiginél jobban elpirult.
- Egyedül ült már az asztalnál, a többiek felálltak, és a fogashoz léptek. Öltözködtek.
- Gyugyu! – ismételte a fényképész.
- Kovács megszólalt:
- Tényleg azt tudta választani?

Keszei egyre Gyuricát nézte:

– *Ez a véleményem!* – mondta.

Gyurica beakasztotta esernyőjét a karjába:

– *Hazudik!* – mondta.

Keszei elsápadt:

– *Mit? Hogyan mondta... kérem?*

– *Hazudik!* – mondta Gyurica.

– *Hogy én hazudok...!?* – mondta sápadtan, elrekedő hangon a fényképész.

– *Igen!* – mondta Gyurica.

– *Hogy én hazudok?* – remegett a felindulástól, és az asztal szélébe kapaszkodott. Kilépett az asztaltól:

– *Ezt még senki nem mondta nekem!*

– *Én mondom!* – mondta Gyurica. – *De ne csináljon belőle nagy ügyet. Mindenkivel megeshet!*

– *Hát kérem...* – mondta Kovács. – *Őszintén szólva nagyon merész állítás, amit maga mondott, Keszei úr.*

Keszei Kovácsra nézett:

– *Maga is kételkedik abban, amit mondtam?*

Kovács zavartan nézett rá:

– *Hát... ugyebár...nehéz ilyen hamar véleményt mondani. Talán... elsiette a választ. Nem kis dologról van szó, gondolja csak meg!*

– *Szóval kételkedik abban, amit mondtam?*

– *Na, nem...azt ugyebár nem mondtam.*

– *Úgy!* – mondta a fényképész. – *Értem, tökéletesen értem.*

Most érkezett vissza az asztalhoz Béla kolléga.

– *És maga is kételkedik abban, amit mondtam?* – fordult hozzá Keszei. – *Maga sem hiszi el, hogy a tisztességet választottam?*

– *Maga már választott?*

– *Igen! Én a tisztességet választottam! Gyugyu akarok lenni!*

A vendéglős megvakarta a tarkóját:

– *Hajjajj! Nehéz dolog és nagy szó ez, uram!*

– *Hiszi vagy nem hiszi?* – koppantotta újra földhöz a lábát Keszei. Sápadt volt, minden vér eltűnt az arcából.

A vendéglős végignézett az emberen:

– *Nem mindegy magának, hogy én elhiszem-e vagy sem? Ez a fontos magának, vagy az, hogy maga választott? Mit akar még?*

– *Hiszi vagy nem hiszi?* – koppantotta újra földhöz a lábát Keszei. Sápadt volt, minden vér eltűnt az arcából.

– *Nézze!* – mondta kis szünet után a vendéglős. – *Először is legyen nyugodtabb, és ne csapkodjon! Másodszor: én nem tudok senkinek a bírāja lenni, én vendéglős vagyok és nem püspök!*

– *Szóval, nem válaszol kereken, ahogy emberhez illő!*

A vendéglős oldalra billentette a fejét. Aztán csendesen azt mondta:

– *Én nem bántottam meg magát, tisztelt vendég úr! Tehát maga se bántson engem! Harmadszor pedig: akinek igaza van, az nem kiabál! Most már azt is megmondom magának, hogy aki olyan erőszakos és ideges, mint maga, abból nehezen lenne jó Gyugyu!*

Az ajtón Kovács lépett ki utolsónak, s kint az ajtó előtt így szól Gyuricához:

– *Szeretnék még kérdezni magától valamit... ha megengedi?*

– *Tessék?*

– *Ha majd feltámadok...szóval, ha úgy lenne, ahogyan beszéltük, és feltámadnék akár ennek akár annak... emlékeznék arra, hogy mi itt erről beszélgettünk, és hogy én magam választottam, hogy melyik legyek a kettő közül?*

– *Nem!* – mondta Gyurica. – *Semmire sem emlékezne majd!*

Király és Gyurica jobbra, Kovács balra ment.

\* \* \*

Szóltanul ették a levest. Aztán Kovács eltolta maga elől a tányért:

– Az, hogy utána nem emlékszik az ember semmire...

– Nem kérsz többet? – kérdezte az asszony.

– Nem! Köszönöm... Az, hogy nem emlékszik arra, hogy ő választotta, hogy melyik legyen a kettő közül, az igen sokat számít! Nem?

Az asszony megrázta a fejét:

– Nem! Hidd el nekem, hogy nem változtat semmin. Mert nem az a nehéz dolog ebben, hogy utána majd mi lesz, meg mit fogsz csinálni, hanem az, hogy mit mondasz most!

Kovács csak később mondta:

– Persze! Nem változtat semmit.

– Hiszen – mondta csendesén az asszony –, ha az ember csak önmaga lenne!

– Hogy...? – kérdezte Kovács.

– Ha az embernek nem lenne férje, felesége, gyermeke, egyszóval hozzátartozója, akkor nem lenne ilyen a dolog.

– Hogyhogy nem lenne ilyen?

– Ha csak önmaga számára kellene választania!

Kovács megvonta a vállát.

– Semmit nem változtat.

– De férjet, gyermeket mind ebbe a sorsba rántani bele.

– Teljesen mindegy! Én megpróbáltam arra gondolni, hogy egyedül vagyok. Se feleség, se gyerek, olyan egyedül akár az ujjam... akkor sem megy!

– Van ember, aki tudna egyáltalán választani?

– Nem tudom! Az a fényképész, vagy micsoda, az a rokkant, az azt mondta, hogy ő tud választani, és azt a szerencsétlent választja magának. Elhiszed neki? – nézett az asszonyra.

– Nem tudom! Nem merek semmit sem mondani. Talán ismerni kellene közelebbről, hogy milyen ember, hogyan él, van-e családja, hogyan gondolkodik egyéb dolgokról?

– Elképzelhető, hogy igazat mondott?

– Nem tudom! Mindenesetre Gyuricának nem kellett volna annyira és olyan gorombán rárohannia. Mi értelme van?

– Nem rohant rá. Egészen nyugodtan mondta. Ahogyan beszélni szokott.

– Akkor is – mondta az asszony. – Mindegy hogyan mondta. Képzeld el, hogy igazat mondott az ember, és nem hazudott! Hogyan eshetett neki? Szemébe mondják, hogy hazudik!

– Béla kollégának az volt a véleménye, hogy ha ez az ember igazat mondott volna, hogy ő kit választ, akkor nem sértődött volna meg a Gyurica szavain, ha mégoly bántó is volt, amit mondott. Azt mondta: ha maga így felháborodik, meg így elveszti a türelmét, mert kételkedek a szavában, akkor azt sem hiszem el magának, hogy igazat mondott az előbb!

– Ebben van valami igazság! De hát annyiféle ember van! Ki tudhatná, hogy ki milyen belülről?

– Én mindenesetre nem vagyok olyan, amilyennek hittem magam, amilyennek szerettem volna lenni... és amilyennek lenni kellene. – Az asszony odajött az asztalhoz, és leült a szék sarkára szemben Kováccsal:

– Hogy mondhatsz ilyent?

– Úgy... Úgy, hogy állandóan arról beszélek, hogy így a tisztesség, meg úgy a tisztesség, és amikor megforgatnak egy kicsit, akkor állok, mint számár a hegyen, és nem szólok semmit, mert nem tudok mit mondani.

– Most miért mondasz ilyeneket? Ne csinálj nagyobb ügyet belőle, mint amilyen.

– Tehát, más Gyurica mester – gondolta Kovács –, és más a Király, megint más a Béla kolléga. Akkor miért nem hinném el ennek a fényképésznek, hogy igazat mondott? Nem tudok róla semmit, tehát nem igazságos, hogy kételkedek abban, amit határozottan állít. Az lenne a szép dolog, ha pusztán azért nem hinnék neki, mert rosszul esik, hogy ő tudott így választani, én meg nem. Mondom: különös bogár az ember! A feje tetején áll minden ebben a világban! Ez az egy, ami teljesen igaz, és amit tudni lehet teljes bizonyossággal. Ha minden úgy lenne, ahogyan annak lennie kellene az emberek között, a világban és minden országban, akkor eszébe jutott volna-e Gyuricának, hogy ilyesmit kérdezzen? Ha valaki ilyesmit kérdez, akkor nyilván elgondolkodik fölötte. Ha valaki rágódik ilyen kérdésen, akkor nyilván nem alaptalanul teszi. Ha kérdezzük ilyesmit, ha rágódunk ilyesmin, akkor az csak azért lehetséges, mert valóban kell hogy legyenek Tomoeuszok, és valóban léteznek Gy-ügyuk! Semmi sem bizonyíthatja jobban, hogy semmi sincs rendjén ezen a földön, mint az, hogy ilyesmit kérdezzünk egymástól!

*S az ember képes eltöprengeni rajta! Ha minden rendben volna, jutna ilyesmi eszébe az embernek, legyen bárki is az? Nem! Senkinek! Minden rossz, minden. És a legelszomorítóbb az, hogy mindenki azt mondja, hogy nem jól van ez így. Mi magunk élünk rosszul, és mi magunk mondjuk állandóan, hogy rosszul van ez így. Mi, akik rosszul élünk, és nem tudunk jót teremteni az életből. De hát ki csinálja ilyen rossznak az életet? Hiszen minden emberek műve? Ha elbeszélgetünk egy pohár bor mellett, vagy egy társaságban, akkor az derül ki, hogy mindenki tudja, hogy rossz ez így, és minden ember tudja, hogy hogyan kellene viselkedni az egyik embernek a másik emberrel. Én is tudom! Hát hogyan legyen akkor? Micsoda világ ez, ahol az ember azért nem lehet jó, mert élni akar? Ez az igazi öröki dolog! Tele vagyunk mindannyian jó tulajdonságokkal, és nem élhetünk szerintük, mert az élet lehetetlen rendje arra kényszerít, hogy nap mint nap, óráról órára feledkezzünk meg a jó tulajdonságainkról vagy arról, hogy milyenek is tudnánk lenni valójában, és milyenek is szeretnénk lenni valójában. Mi következik akkor mindebből? Úgy látszik az, hogy külön-külön mindannyian jók vagyunk, és jók lennénk, csak együtt vagyunk rosszak, vagy legalábbis együtt nem vagyunk képesek jók lenni! Ebből meg mi következik tovább? Az, hogy minden idegességünk, minden türelmetlenségünk mögött, mellyel embertársaink iránt viseltetünk, s mely elrontja minden dolgainkat, nincs egyéb, mint a szüntelen és rossz lelkiismeret! Rossz lelkiismeret azért, ami elmulasztunk lenni napról napra és óráról órára. És mit csinálhat ennyi rossz lelkiismeretű ember? Mire viszi ennyi rossz közérzetű ember? Ha valamit tehetünk: higgyük el egymásnak, hogy önmaga mindenki jó szeretne lenni. Ennyire ragaszkodnánk az élethez? Vagy ennyire félünk a fájdalomtól? Semmi kétséget nem éreznek a választást illetően, ha nem lennék meggyőződve arról, hogy azért születtem a földre, hogy boldog legyek. De igaz-e ez? Azt hiszem, inkább a szenvedéstől félek! De hiszen pontosan erről van szó... persze hogy azért nem kell az a Gyugyu-féle élet, bármilyen tisztességes. Ennyivel erősebb a szenvedéstől való menekülés vágya a tisztességnél. Mégsem vagyunk egészen elveszett fajzat, úgy látszik! Hiszen tudjuk, hogy mitől óvakodunk, és mit fogadunk szívesen! Mégiscsak az előző logika az igaz: azért vagyunk a földön, hogy boldogok legyünk! Minden élőlény ezért van a földön! Ez az élet legnagyobb parancsa! Olyan világos, mint a nap! Ha a Teremtőnek ez a parancsa, akkor ennek kell mindenekelőtt eleget tenni. Ha nem a Teremtő parancsa, hanem a természeté, akkor meg úgy igaz. Miért szegülnék ellene a parancsnak, hogy boldogan éljek? Akkor vétkezném mindenfajta törvény ellen, ha önmagam választanám a rosszat, a szenvedést. Mindenesetre a becsületesség első követelményének eleget tettem. Nem engedtem el a fülem mellett Gyurica szaki kérdését, hanem gondolkodom rajta, és nem tudok megnyugodni, szégyenkezem, vagy magyarázkodom, de nem engedtem el a fülem mellett. Egészen tehát nem vagyok gazember! – Kis idő múlva hozzátette:*

*– Csak kis gazember vagyok... egészen piciny, de azért utolsó gazember.*

*Amikor az asszony bejött, úgy tett, mintha aludna.*

*– Alszol? – kérdezte Kovácsné.*

*– Nem! – mondta. – Csak szégyellem magam, s úgy teszek, mintha nem magam lennék itt.*

*– Még mindig ezen gondolkodol?*

*– Igen! Illetve már nem...most már nem gondolkodik Kovács asztalos, most már hallgat.*

*Az asszony egészen halkan mondta:*

*– Te...?*

*– Igen.*

*– Én tudnék választani.*

*Kovács odafordult hozzá a sötétben:*

*– Komolyan mondod?*

*– Igen!*

*Hallgattak, aztán azt mondta Kovácsné:*

*– Azt hiszem, azért tudnék választani, mert annyi nyomorúságban volt részem az életben, hogy három embernek is elég lenne. Ezért tudok választani! Inkább bármi nyomorúság...ahoz már értek, sajnos! De az a Tiktak vagy kicsoda, az nem, inkább haljak meg! – Kovács hallgatott.*

*Sokáig hallgattak. Aztán azt mondta az asszony:*

*– És mégsem tudok választani!*

*– Az előbb azt mondtad, hogy választottál?*

*– Igen! Választottam is... De nem teszem mégsem! Mert amikor tisztán éreztem – akár most is, hogy azt a Gyugyut választom, és semmi egyebet, akkor eszembe jutottatok ti! Nincs igazad abban, hogy nem számít az, hogy egyedül vagyunk-e vagy sem! Úgy igaz, ahogyan szeretlek benneteket, hogyha magam volnék, a Gyugyut választanám. De elviselhetném-e*

*azt, hogy ti úgy szenvedjétek, mint én? Mindannyian oda vagyunk kötözve más emberek életéhez, és nem dönthetünk szívrünk szerint! Néha miattuk vagyunk képesek erősnek lenni, s máskor miattuk vagyunk gyengék!*

Aztán hozzátette:

*– Nagyon, nagyon erősek...és nagyon, nagyon gyengék! Azt már nem mondta ki, hogy a Tiktakot választotta végérvényesen. Akarta mondani, de nem volt képes kiejteni a száján.*

*– Boldog ember! – gondolta Kovács. – Én csak magamra gondoltam.*

Amikor aztán – nagyon későn, éjfél bőven elmúlt már – meghallotta az asszony egyenletes légzését, akkor felkelt, és óvatosan mozogva letérdelt az ágya elé, ott ahol éppen kilépett az ágyból. Lehajtotta fejét az ágyra, és összefonta kezeit. Imádkozni kezdett úgy, ahogyan gyermekkorától szokta, de most meggyóna a gyengeségét, és kérte az Isten bocsánatát – elszorult torokkal és forró homlokkal –, amiért végérvényesen Tomoceanszakatitit választotta, mert hiába, gyenge az ember, és ezt senki sem tudja jobban, mint maga az Isten!”

**SÁNTA Ferenc:** *Az ötödik pecsét. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1963. 86-145. (részletek)*

### I. 3. Az erkölcs az egyén és a társadalom életében

Az emberek, miközben élnek a mindennapi életüket, dolgoznak, esznek, isznak, kirándulnak, barátkoznak, szitkozódhatnak stb., a legritkább esetben végzik úgy a tennivalóikat, hogy közvetlenül arra gondolnának: erkölcsi szempontok alapján a jót, avagy a rosszat cselekszik, miféle erkölcsi követelményeket miként lehetne-kellene betartaniuk, illetve megkerülniük. Egyszerűen teszik a dolgukat. Ezért is jogos a kérdés: hogyan van jelen a társadalom, az egyes ember életében az erkölcs, milyen módon szövődik bele a mindennapi cselekvéseinkbe, s vajon van-e fejlődés vagy változás erkölcsi habitusunkban, erkölcsi tudatunkban?

Pontosan tudjuk, hogy annak érdekében, miszerint lehetőleg a jót cselekedjük, nem a jól megfigyelhető, egyértelműen a tudomásunkra hozó kényszerítő erők, tényezők hatnak. Nem tartanak revolvert a halántékunkhoz, hogy ennek hatására erkölcsösek legyünk, nem ítélnék börtönbüntetésre, ha megszegjük az erkölcsi előírásokat, s ritkán szoktunk rendőrt kiáltani pusztán erkölcsi felháborodásunk által vezérelve. Ezért a legfontosabb etikai kérdések egyike természetesen az, hogy vajon milyen megfontolásból legyünk egyáltalában erkölcsösek.

Az erkölcs alapvetően azért van, hogy a maga módján, sajátos eszközrendszerével hozzájáruljon az emberek lehetőség szerinti minél jobb létéhez, együttműködésük optimális harmóniájához. De az erkölcs működésének „alapképlete” korántsem az, hogy ezt a tényt világosan felismerjük, belátjuk és mindenkor tudatosan figyelembe is próbáljuk venni. Ennél sokkal közvetettebben szövődik bele cselekvéseink indítékrendszerébe, a tetteinket kiváltó szükségletek és érdekek sokaságába, ezek érvényesülésének mechanizmusába. Az egyes emberek, a különböző emberi közösségek általában és lényegileg akkor tesznek valamit, ha a cselekvéseik által létrehozandó, elérendő valamire – közvetlenül vagy közvetve – szükségük van, avagy annak megteremtése, elsajátítása érdekükben áll. Ezért az erkölcs működése – többek között – csak akkor érthető meg, ha megismerjük azt a módot, ahogyan az erkölcs belső, tettekre készítő motívumokká alakul, s így hatva vált ki erkölcsi tartalmakat hordozó, kifejező cselekvéseket.

Mindezekhez szervesen kapcsolódó kérdéskör annak a vizsgálata, hogy a mindennapjainkba beleszövődő erkölcsi mozzanatok tartalma az életünk során változik-e úgy, hogy e változások figyelembevételével az egyén erkölcsi fejlődéséről is beszélhetünk. Az erkölcsszociológia, az erkölcssz pszichológia és nem utolsósorban az etika már hosszú évtizedek óta próbál választ adni – mégpedig érvekkel jól alátámasztott választ fogalmazni – erre a kérdésre. E válasz kísérletek között például – megítélésünk szerint – az egyik legfigyelemreméltóbb a jeles amerikai társadalomtudós, Kohlbergnek a munkássága, és az abban fogalmazódó meggyőződés. Kohlberg és munkacsoportja több évtizedes, szisztematikusan felépített vizsgálat roppant gazdag anyaga alapján úgy ítélte meg, hogy jogos és megalapozott az egyes emberek életük során megvalósuló erkölcsi fejlődéséről beszélni. Széles körű nemzetközi vizsgálataik eredményei alapján nem csupán a fejlődés lehetőségének és valóságának leírását tartották megalapozottnak, hanem a fejlődés egymástól jól elhatárolható szintjeit is megkísérelték leírni. Tapasztalataik arra utaltak, hogy a fejlődési szintek tartalmilag pontosan meghatározhatók, s oly „szabályossággal” követik egymást, hogy még a különböző földrajzi régiókban élő emberek között sem érzékelhetőek lényeges tartalmi különbségeket.

Mindez arra enged következtetni, hogy az erkölcsnek az egyén és a társadalom életében betöltött helye és szerepe olyan általános sajátosságokkal is rendelkezik, amelyek az ember világának, s benne az erkölcsnek a lényegéhez tartoznak, s amelyek ismerete az erkölcsi tényezők értő kezelésében nélkülözhetetlen.

## ESETLEÍRÁS

„A történet, amit leírok, egy megtörtént esetről szól, ami nem igazán nevezhető kellemes helyzetnek. Egy szolgálaton kívüli kollégámról van szó, aki szabadidejében „követett el egy szabálysértést”, amit végül is nem követett el. A téves feltevés, hogy szabálysértés valósult meg, egy tény, és annak tisztázásával sem lett volna gond, de ez adja a történet érdekességét.

A helyzetet nehezíti, ha ez az ember éppenséggel egy makacs öntelt személy, aki éppen a parancsnok az adott alosztályon, aki több ízben is megvalósítja az alárendelt megsértése bűncselekményt.

Sajnos, a kollégám értelmes, szolid ember lévén, nagyon nyel, és próbál beállni a sorba, és csöndben maradni. Nem tartom etikus dolognak, ha valakit az alapján próbálnak elítélni, és felelősségre vonni, hogy annak valójában semmi jogalapja nincs. A jogalap hiányát ebben az esetben a parancsnok rosszindulata, és szűklátása helyettesíti.

Maga a történet kb. 2 évvel ezelőtt történt, de maga az eljárás majdnem fél évet vett igénybe.

A kollégámat Péternek hívják, a továbbiakban csak így utalok rá.

Péter, mint írtam kb. 2 évvel ezelőtt szolgálati feladatainak végeztével hazament a saját tulajdonú Ford típusú személygépkocsijával, ami egy öt ajtós autó, és ezüst színű. A család már otthon várta, mert éppen utazni készültek családlátogatásra. A család többi része az ország másik felén él, ezért az út több időt vett volna igénybe, és fárasztó is lett volna. Ennek megfelelően Péter és kis családja úgy döntöttek az út nagy részét autópályán teszik meg.

Az autópályára hajtást követően, ami még csak elkerülő szakasz volt, Péter megállt az első benzinkútnál, és ott tankolt, illetve az ilyenkor kötelező „autópálya matricát” megvásárolta. Az erről kapott nyugtát eltette, s azt követően folytatták útjukat. Az utazás kb. 4 órát vett igénybe, a közlekedési szabályok és sebességkorlátozások betartásával. Út közben Péter több ízben is észlelt az autópálya pihenőinél álló autópálya matricát ellenőrző, és sebességet mérő gépkocsikat. Ilyenkor az ember pulzusa egy picit fentebb szökik, még ha tudja is, hogy minden rendben van.

Miután véget ért a családi látogatás, a hazafelé utat ugyanazon a szakaszon tették meg, mint amin odafelé utaztak. Hazafelé tartva ugyanazokat észlelték, mint az odafelé vezető úton.

Péter a családi látogatást követően 2 nappal megkezdte ismételten munkáját a hivatali munkaidőben. Péter a bűnügyi osztályon dolgozik, mint vizsgáló, éppen ezért számítógép-közelben van, és a nap nagy részét a gép előtt tölti.

Pár nappal később, a hét vége felé járva, Pétert felhívta a felesége, hogy kapott egy levelet a Rendőrségtől. Nem tudja, mi van benne, ezért nem is meri felbontani. Péter megkérte a feleségét, hogy bontsa ki a levelet, és olvassa fel röviden, tömören, mi szerepel a levélben.

A feleség olvasta a levelet, aminek tartalmi lényege az volt, hogy:

Fent nevezett személy a tulajdonát képező ....forgalmi rendszámú gépkocsival ekkor és ekkor ezen autópálya szakasz ....km részénél közlekedett. Mivel a megengedett sebességet ennyivel és ennyivel túllépte, ezért a szabálysértési hatóság ennyi és ennyi pénzbüntetés befizetésével sújtja.

Péter csodálkozott az ügyn és nem érette, mi miért van, éppen ezért a szomszéd helyiségben lévő parancsnokát megkérte, hogy a hivatali munkaidő lejártá előtt 2 órával szeretne hazamenni.

A konkrét ügyet elmesélte indoklásképpen a parancsnoknak, és kérte, hogy a meglévő túlórából vehessen ki párat. A parancsnok szájhúzogatva, de engedélyt adott, mivel az ilyen órákat nem lehet sokáig tologatni magunk előtt.

Péter otthon a levelet tanulmányozta, majd rögtön a gép elé ült.

Lehetőség van arra, hogy ebben az esetben a határozatban szereplő azonosító által visszanezessük az „örömteli” gyors-hajtásos felvételt. Mivel Péter nem értette, miről is lehet szó, figyelmesen nézett, majd csodálkozott, és egy pillanat múlva megnyugodott. A videó visszanezése után látta, hogy az autó, ami éppenséggel szerepel a felvételen, nem a sajátja, hanem egy teljesen másik autó, aminek típusa és színe is teljesen más. Az egyedüli hasonlóság a rendszámában rejtett.

A kettő rendszám majdnem megegyezett egymással, csak egy szám elírás volt benne.

Ilyen esetben arra van lehetőség, hogy egy 5000 Ft-os illeték ellenében küldhetünk egy levelet az aktuális szervnek, hogy tévedés történt, és kérjük az eset kivizsgálását. A levél megírta, és a megadott határidőn belül elpostázta.

A dolog érdekességét nem ez adja, hanem az, hogy Péter pár nappal később a munkahelyére beérve szembesült egy érdekes dologgal. A parancsnoka a reggeli eligazítást azzal kezdte a többi munkatárs előtt, hogy tudomása van Péter szabálysértéséről, és szerinte megengedhetetlen, hogy egy rendőr szolgálaton kívül a sebességhatár átlépésével veszélyeztesse a családját, és mások életét.



Ennek fényében – mondta – mindent megtesz, hogy megfenyítse, vagy az etikai bizottság elé vigye az ügyet, mert ezt nem lehet eltérni mivel aki rendőr, az szolgálatban, és szolgálaton kívül is tanúsítson ahhoz méltó magatartást. Ezek hallatán Péter szóhoz sem jutott, és a többi munkatárs is tágra nyílt szemekkel fogadta az eseményt. Rövid habozás után Péter kiállt igaza mellett, és elmondta a tényeket, melyek arról szóltak, hogy tévedés miatt őt akarják megbüntetni, holott nem is ő közlekedett akkor, és ott a gépkocsival.

A parancsnok ezt türelmetlenül meghallgatva, a vállát vonva, annyit mondott erre, hogy a hazugság nem érdekli, mivel tények vannak a szabálysértésről, ezért az eljárást ellene kezdeményezi. Azt tudni kell, hogy a parancsnok viselkedése azért volt ilyen Péterrel szemben, mivel ezt az aktuális parancsnokot a jelenlegi beosztásából el akarták tenni, mivel nem végezte megfelelően a munkáját. Sem szakmailag, sem emberileg nem volt a helyzet magaslatán. Helyére pedig Pétert akarták, aki pár hónapon belül meg is kapta volna ezt a beosztást.

Mint tudjuk, ha valakivel szemben bármilyen eljárás van folyamatban akkor rendfokozatban nem léphet előre, és beosztást sem válthat. Nem elég, hogy egy ilyen magánjellegű dolgot a munkatársak előtt nyilvánosságra hozott, de még egy eljárást is kilátásba helyezett Péterrel szemben.

Visszatérve az autópályán történetekre, kiderült a teljes igazság, 3 hét folyamatos levelezgetés után Péterrel szemben az eljárást megszüntették. Ez még így jó is lenne, ha nem került volna ez az egész történet pénzbe, és sok kellemtelenségbe.

A végső levél után, amit Péter a kezébe kapott, próbálta a parancsnok orra alá dörgölni a helyzetet, ami végül is nem sikerült.

A siker azért maradt el, mert a parancsnok idő közben „tanult” a történetből, és rájött, hogy ilyen helyzetben nem tud mit csinálni, még akkor sem, ha ténylegesen megtörtént a gyorsajtás.

Mivel a többi kollega előtt már hangoztatva lett a bizonyos eljárás kezdeményezése, így rosszul vette volna ki magát, ha csak annyiban marad. Nagyobb volt annál az önteltség és az önös érdekek figyelembe vétele. Ennek megfelelően az előzőleg beígért etikai eljárást, és fegyelmi eljárást mellőzte. Sajnos, beosztás vagy nem beosztásfüggő, de ilyen helyzetben az ember akár meg is kockáztatja egy ilyen eljárás lefolytatását, minthogy egy rövid mondatban bocsánatot, vagy elnézést kérjen.

Az is megoldás egy ilyen helyzetben, ha már ki lettek mondva a dolgok, hogy hagyja az egészet abban a stádiumban, amiben éppen van ( a semmiben ).

Am a mellőzés után azonnal sikerült egy újabb történetet kitalálni, és ezúttal a fegyelmi eljárás meg is lett indítva.

Bűnügyi osztály lévén a határidő jelentés és ügyek leadása nagy jelentőséggel bír, ezért más dolog híján ebbe kapaszkodott bele.

Az ügy folytatólágossága miatt Péter lemaradt a várt előléptetésről, és az idő közben megüresedett helyre egy másik személyt rakott be a vezetőség. A parancsnok, akiről írtam, idő közben el lett távolítva a beosztásából, de utolsó „hősies” cselekedetével elérte, hogy Péterrel szemben fegyelmi eljárás legyen, és ezzel megfossza őt a várt beosztástól.

Ennek az eljárásnak természetesen megszüntetés lett a vége, és még csak egy szóbeli figyelmeztetést sem kapott. Jelentésírást, és szóban való meghallgatást követően kiderült, hogy nem történt semmilyen határidő túllépés, és nem valósult meg semmi szabályszegés.

Egyedül azt „kapta”, hogy a rendőrség részéről meg lett hurcolva egy nem valóságos gyorsajtás okán, és emitt lecsúszott egy beosztásról. Az akkori fegyelmi bizottság csak annyit mondott erre, hogy ez is csak egy ügy, amit ki kell vizsgálni, és ennek is megvan a saját maga protokollja, amit ilyen helyzetben kell tenni.

Arról már nem esik említés, mi van akkor, ha valaki ártatlanul van meghurcolva, és a rendszer hibája, és protokolláris dolgok miatt egy eljárást azért kell lefolytatni, mert „ennek így kell lennie”.

Az eljárást nem előzte meg semmilyen előzőleges tényfeltárás. Olyan, mintha hivatalból meg kellett volna indítani a dolgot, anélkül, hogy konkrétumok lennének, amik alátámasztják az eljárást.

Ezt a kettő dolgot tetézte, hogy valójában senki nem állt ki mellette, és senki nem merte azt mondani az akkor aktuális parancsnoknak, hogy hagyja a hülyeségét, és inkább koncentráljon a közös munkára, ami végül is a lényeg lenne.”

*(RTF levelezős hallgatója írta le 2010-ben)*

## I. 4. Az erkölcs szerepe a szakmai munkában

Ha a mindennapi életben erkölcsről beszélünk, többnyire úgy érezzük, hogy egy-egy társadalomban, sőt, talán még kontinensnyi, avagy emberiség-léptékű emberi közösségekben is az erkölcs egyetlen, egységes egész. Természetesen érzékeljük, hogy léteznek eltérések a cselekvések erkölcsi tartalmaiban, a képviselt értékekben, az elfogadott és elutasított követelményekben. Ám az eltéréseket többnyire negatívnak ítéljük, kiváltképpen a saját erkölcsi jellemzőink „szempontjából”.

Pedig az erkölcs – az eltérő élethelyzetekből és más tényezőkből származóan – minden társadalomban bonyolult, összetett egész. S ha ezt a sokszínűséget elfogadjuk is, hajlunk arra, hogy idegenkedve szemléljük a feltételezést: a szakmák egy jelentős részéhez speciális erkölcsi mozzanatok tartozhatnak. Véleményünk szerint a rendvédelmi terület erkölcsi vonásai is számos fontos specifikumot tartalmaznak.

Mi lehet a szerepe a különbözőségek kihangsúlyozásának? Miért szükséges a szakmai erkölcs sajátosságaival foglalkozni?

E kérdésekre a legkézenfekvőbb abból a kiindulópontból választ keresni, hogy az erkölcsnek egyáltalában mi a szerepe az ember világában. Az előző fejezetek – többek között – arról szólnak, hogy az emberek kölcsönösen összekapcsolódó tevékenysége csak akkor lehet eredményes, ha abban erkölcsi tényezők is érvényesülnek.

A rendvédelmi tevékenység – a lényegéből származóan – többnyire közvetlenül az emberekkel kapcsolatos, ennek megfelelően számos „kényes”, szociálisan érzékeny mozzanatot tartalmaz. Ez önmagában is felfokozza az erkölcsi tartalmak fontosságát. Ugyanezzel függ össze az a tény, hogy a rendvédelmi munka végzői az átlagosnál jobban „reflektorfényben” állnak, cselekedetük gyakorta példaértékű, erkölcsi indítatású megnyilvánulásaiuk szembeötlők. Az erre történő tudatos odafigyelés természetes követelmény.

Mindehhez társul az a roppant fontos sajátosság, hogy ez a szakma – közvetlenül vagy közvetve – a társadalomban élő emberek szolgálatára hivatott. Ez a munka szinte mindig emberekkel kapcsolatos. Lehetetlen eredményesen végezni pozitív erkölcsi szempontok szakadatlan érvényesítése nélkül.

Természetesen a rendvédelmi hivatás művelői nem élnek és nem is élhetnek valamiféle erkölcsi „tudathasadásban”, magánemberként és szakemberként gyökeresen más erkölcsi megfontolások szerint. De a munkájuk végzésében olyan erkölcsi tényezőkre is ügyelniük kell, amely ilyen súllyal csak a szakma művelése során merül fel.

E szükségszerű sajátosság legfontosabb, általános jellemzőit vesszük számba e fejezetben, hogy azután a további témakörök tárgyalása – ezzel megalapozva – már a konkrét szakmai specifikumokra koncentrálhasson. Ebben fontos gondolati támpontokkal szolgálhat a következő szöveg!

*„Törvényes rend és rendetlenség*

Gondolom, igazán nehéz lehet bármelyik ügyésznek [beismerni a tévedését és]  
kijelenteni: „Na, huszonöt évet lecsíptünk ennek a fickónak az életéből. Az nem kevés.”

– Dale M. Rubin, Thomas Lee Goldstein ügyvédje

Thomas Lee Goldstein főiskolai hallgatót és leszerelt tengerészgyalogost 1980-ban elítélték gyilkosságért, amelyet nem követett el, és a következő huszonnégy évet börtönben töltötte. Annyi volt csak a bűne, hogy rossz időben, rossz helyen tartózkodott. Az áldozat közelében lakott, de a rendőrség semmiféle tárgyi bizonyítékot nem talált, amely Goldsteint a bűntényhez kötötte volna: sem fegyvert, sem ujjlenyomatokat, sem vért. Indítéka nem volt. A valószínűtlen Edward Fink<sup>1</sup> névre hallgató börtönspicli vallomása alapján ítélték el, akit harmincöt-szor vetettek őrizetbe, három ízben ítélték el büntetéseért, heroinfüggő volt, és tíz különböző ügyben tanúsította, hogy a vele közös cellában fogva tartott személy bevallotta neki a bűnösségét. (Egy börtönpszichológus szerint Fink „olyan vamzer, aki úgy kezeli a tényeket, mintha gumiból volnának”.) Fink eskü alatt tett vallomásában hazudott; tagadta, hogy tanúvallomásaért cserében csökkentették a büntetését. Az ügyésznek a büntetőper során a vád további alátámasztására egyetlenegy szemtanú vallomása állt a rendelkezésére. Loran Campbell, az említett szemtanú azonosította Goldsteint mint a gyilkosság elkövetőjét, miután a rendőrség valótlannul azt közölte vele, hogy Goldstein elbukott a hazugságvizsgálaton. Az öt további szemtanú egyike sem azonosította Goldsteint, és közülük négyen azt állították, hogy a gyilkos „fekete vagy mexikói” volt. Campbell később visszavonta tanúvallomását, mondván: „túlságosan buzgón” próbált segíteni a rendőrségnek azzal, hogy azt mondta, amit hallani akartak. Elkésett. A gyilkosságért Goldsteint huszonhét évtől életfogytiglanig terjedő börtönbüntetésre ítélték.

Az évek során öt szövetségi bíró értett egyet abban, hogy az ügyészek megtagadták Goldsteintől a méltányos eljáráshoz való jogot, mivel a Finkkel kötött alkujukat nem közölték a védelemmel – Goldstein mégis börtönben maradt. Végül 2004 februárjában Kalifornia Legfelsőbb Bíróságának egyik bírja „az igazság előmozdítása érdekében” megsemmisítette az ügyet, arra hivatkozva, hogy a bizonyítékok hiányosak, és az ügy olyan, mint a „rákos daganat”, mivel a bizonyítási eljárás során hivatásos besúgó vallomására támaszkodtak, aki hamis tanúvallomást tett. A Los Angeles-i Államügyészi Hivatal még ekkor sem volt hajlandó beismerni, hogy esetleg hibát követtek el. Órákon belül újra vádat emeltek Goldstein ellen, egymillió dolláros óvadékot kötöttek ki, és bejelentették, hogy gyilkosság vádjával újra bíróság elé állítják. „Szilárd meggyőződés, hogy a valódi elkövető van a kezünkben”, jelentette ki Patrick Connolly államügyész-helyettes. Két hónap múlva az Államügyészi Hivatal elismerte, hogy nincs mire alapoznia a vádat Goldstein ellen, és szabadlábra helyezte.

\* \* \*

1989. április 19-én éjszaka brutálisan megerőszakoltak és agyonverték egy nőt, aki „Central Park-i kocogó” néven vált ismertté. A rendőrség hamarosan őrizetbe vett öt fekete, illetve spanyol ajkú harlemi kamaszt, akik a parkban „vadultak”, találmányra megtámadtak és megverték járókelőket. A rendőrség, érthető módon, a kocogót ért támadás valószínűsíthető elkövetőinek tartotta őket. A kamaszokat előzetes letartóztatásba helyezték, és tizen-négytől harminc órán át tartó, intenzív kihallgatás alá vetették őket. A tizennégy-tizenhat éves fiúk végül azt vallották, hogy ők követték el a bűncselekményt, de nemcsak hogy bűnösnek vallották magukat, hanem háborzongató részleteket közöltek tettükről. Az egyik fiú bemutatta, hogyan rántotta le a kocogó nadrágját. Elmondták, hogy az áldozat ingét késsel vágta le, és hogy az áldozatot egy kövel többször fejbe vágta. Valamelyikük kijelentette, lelki furdalást érez, mert először követett el nemi erőszakot, állítása szerint a többiek nyomására, és megígérte, soha többé nem cselekszik ilyet. Bár semmiféle tárgyi bizonyíték nem támasztotta alá, hogy a kamaszok követték el a bűncselekményt – a sperma-, vér- és DNS-minták értékelése nem mutatott ki egyezőséget –, vallomásaik alapján a rendőrség, az esküdtszék, a törvényszéki orvos szakértők és a közvélemény, mind meg voltak róla győződve, hogy az elkövetőket fogták el. Donald Trump amerikai milliárdos nyolcvanezer dollárt költött újsághirdetésekre, amelyekben halálos ítéletet követelt.

Márpedig a kamaszok ártatlanok voltak. Tizenhárom év múlva egy Matias Reyes nevű bűnöző, aki három-rendbeli nemi erőszak és rablás, s egyrendbeli nemi erőszak és gyilkosság miatt töltötte börtönbüntetését, bevallotta, hogy ő, és egyedül ő követte el a bűntényt. Olyan részleteket tárt fel, amelyeket senki más nem tudhatott, és DNS-mintája is megegyezett az áldozat testén és zokniján talált sperma DNS-mintájával. A

<sup>1</sup> Fink szó jelentése: besúgó, spicli.

Manhattani Államügyészi Hivatal, élén Robert M. Morgenthau-val, kis híján egy évig vizsgálódott, de nem talált kapcsolatot Reyes és az elítélt fiúk között. Az Államügyészi Hivatal támogatta a védelem indítványát, hogy semmisítsék meg a fiúk ítéletét, és 2002-ben az indítványt elfogadták. Morgenthau döntését indulatosan fogadták, és tévesnek nyilvánították a hivatal egykori ügyészei, valamint a rendőrtisztek, akik az eredeti nyomozásban részt vettek, és nem voltak hajlandók elhinni a fiatalok ártatlanságát.” Végtere is – bevallották a tetteket.

\* \* \*

1932-ben Edwin Borchard, a Yale Egyetem jogászprofesszora közzétette *Convicting the Innocent: Sixty five Actual Errors of Criminal justice* (Ártatlanok elítélése: a büntető igazságszolgáltatás hatvanöt tényleges tévedése) című művét. A Borchard által vizsgált hatvanöt esetből nyolcban a vádlottat olyan ügyben ítélték el gyilkosságért, ahol az állítólagos áldozat később előkerült, nagyon is elevenen. Az ember azt gondolná, ez meglehetősen meggyőző bizonyíték arra, hogy a rendőrség és a vád igen súlyos hibákat követett el, egy ügyész mégis a következőket mondta Borchardnak: „Ártatlan embereket sohasem ítélnék el. Ne aggódjon emiatt, ilyesmi sohasem történhet meg... Ez fizikai képtelenség.”

Majd jött a DNS-elemzés. 1989 óta, amikor is DNS-vizsgálat alapján első ízben került szabadlábra ártatlanul fogva tartott személy, a közvéleménynek sorozatosan szembesülnie kellett a bizonyossággal: ártatlanok elítélése nem képtelenség, hanem sokkal általánosabb, mint gondolnánk. A Barry Scheck és Peter J. Neufeld által kezdeményezett Innocence Project elnevezésű jogsegélyszervezet honlapján folyamatosan számon tartja azt a száz meg száz férfit és nőt, akiket gyilkosságért vagy erőszakért zártak börtönbe, és akik utóbb ártatlannak bizonyultak, többnyire DNS-teszt eredménye alapján, de egyéb bizonyítékok alapján is, mint például, hogy esetükben a szemtanúi azonosítás megalapozatlannak bizonyult.” Természetesen az kapja a legnagyobb nyilvánosságot, ha valaki a halálos ítélet végrehajtására várva tisztázódik, de riasztó a csekélyebb súlyú bűncselekményekért kirott téves ítéletek száma is. Miután Samuel R. Gross jogászprofesszor és munkatársai átfogóan vizsgáltak olyan bűnügyeket, amelyekben az elítéltet később vitathatatlanul ártatlannak nyilvánították, arra a következtetésre jutottak, hogy: „Ha a halálos ítéletek revíziójával megegyező alapossággal vizsgálnánk felül az összes börtönbüntetést, akkor az elmúlt tizenöt évben a ténylegesen hatályon kívül helyezett 255 halálos ítélethez képest *több mint 28 500 esetben tisztázódhatott volna az elítélt.*”

Kényelmetlenül disszonáns ez az információ bárkinek, aki azt szeretné hinni, hogy a rendszer jól működik. Feloldása az átlagpolgár számára is nehéz, ám ha valaki az igazságszolgáltatás rendszerének része, erős késztetése lesz a rendszer hibáinak az igazolására, a saját hibáiról nem is beszélve. Richard Ofshe szociálpszichológus, a hamis vallomások lélektanának szakértője egy ízben megjegyezte, hogy a téves személy elítélése „a lehető legsúlyosabb szakmai tévedés – olyan, mintha a sebész nem a megfelelő kart amputálná”.

Tegyük fel, hogy bizonyítékkal szembesítenek, miszerint tényleg nem a megfelelő kart amputáltuk, vagyis közreműködésünkkel nem a megfelelő személy került börtönbe. Hogyan reagálnánk? Először ösztönösen tagadnánk a hibát állásunk, szakmai hírnevünk és kollégáink védelmében. Különböző is, közfelháborodást válthat ki, hogy „kesztyűs kézzel” bánunk a bűnözőkkel, ha felmentünk valakit, aki később súlyos bűncselekményt követ el, vagy ha szabadon engedünk valakit, aki ártatlan, de tévesen olyan gyűlöletes bűncselekmény, mint például gyermekek sérelmére elkövetett szemérem elleni erőszak miatt börtönözték be.”

Tévedésünk tagadására számos külső indítékunk van, de a benső késztetésünk még ennél is nagyobb: tisztességes, szakmailag hozzáértő személynek szeretnénk tartani önmagunkat, aki ártatlan személyt soha nem ítéltetne el. De hogyan is feltételezhettük, hogy a bűnelkövetővel van dolgunk, amikor az újonnan bemutatott bizonyíték épp az ellenkezőjét tanúsítja? Azért – kezdjük győzködni önmagunkat –, mert csapnivaló a bizonyíték, és különben is, ez egy szemét alak; még ha történetesen ezt a bűncselekményt nem is ő követte el, biztosan elkövetett másikat.

Az alternatíva, hogy tizenöt évre börtönbe küldtünk egy ártatlan embert, annyira ellentétes a szakmai hozzáértésünkről alkotott önértékelésünkkel, hogy minden úton-módon meg fogjuk győzni önmagunkat: ekkora baklövést nem követhettünk el!

Szinte hallani, amint az ügyészek, rendőrségi szakemberek és bírák agytevékenysége gőzerővel beindul a diszsonancia feloldására, valahányszor DNS-elemzés révén ártatlan személy szabadul ki sokéves börtönbüntetés után. Az egyik stratégia azt állítani, hogy a legtöbb ilyen esetben nem az ítélet volt téves, hanem a felmentés, és különben is a felmentés nem feltétlenül jelenti azt, hogy az illető ártatlan. És ha az illető csakugyan ártatlan, hát igen, ez valóban szegyenletes, no de a téves ítélet roppant ritka; kevés áldozatot követel ez a kitűnően működő rendszer. A valódi gond az, hogy túlságosan sok bűnözőt mentenek fel eljárási hibák miatt, mások pedig azért menekülnek meg az igazságszolgáltatás elől, mert elég gazdagok ahhoz, hogy megfizessék a legdrágább védőügyvédek. Ahogy Joshua Marquis, oregoni államügyész és a büntető igazságszolgáltatási rendszer amolyan hivatásos védelmezője megjegyezte: „Az amerikaiaknak sokkal inkább azok miatt kellene aggódniuk, akiket tévesen felmentettek, mint azokért, akiket tévesen elítéltek.” Amikor a közügyek tisztaságával foglalkozó, pártatlan Center for Public Integrity közzétette jelentését a téves ítéletekhez vezető ügyészi mulasztás 2012 dokumentált esetéről, Marquis nem volt hajlandó elfogadni a jelentés adatait és következtetéseit, melyek szerint „nem szórványos” jelenségről van szó. „Az igazság az, hogy az efféle kötelességszegés jobbára egyedinek minősíthető – írta Marquis –, és az esetek ritkaságuk folytán vonzzák a bíróságok és a média nagyobb figyelmét.”

Tévedés vagy kötelességszegés esetén, teszi hozzá Marquis, a rendszer számos önkigazító eljárása révén ezeket azonnal orvosolja. Mi több, aggályosodik Marquis, ha elkezdjük toldozni-foldozni a rendszert a téves ítéletek számának csökkentése érdekében, akkor a végén túlságosan sok bűnelkövetőt fogunk szabadon engedni. Ez az állítás az önigazolás fonák logikáját tükrözi. Amikor egy ártatlan embert tévesen ítélik el, a valódi bűnös szabadlábon marad. „A jogi szakmában – jelenti ki Marquis – kizárólag az ügyész szövetségese az igazság – még ha ezzel az ügyész a saját ügyét torpedózza meg.” Hát ez csodálatra méltóan diszsonanciacsökkentő érzés; Marquis maga sem veszi észre, mennyire rávilágít a probléma lényegére. Pontosan azért, mert az ügyészek azt hiszik, hogy az igazságra törekszenek, nem bolygatják a saját eseteiket, pedig olykor nem ártana; hála az önigazolásnak, ritkán gondolják úgy, hogy ez indokolt lenne.

Nem kell aljas, korrupt ügyésznek lenni ahhoz, hogy valaki így gondolkozzon. Rob Warden, a Northwestern Egyetem jogi karán a téves ítéletekkel foglalkozó Center of Wrongful Convictions igazgatója megfigyelte, hogyan működik a diszsonancia az ügyészek körében, akik szerinte „alapvetően jók” és tisztességesek, és a helyes eljárásra törekszenek. Amikor egy korábbi elítélést követően tisztáztak valakit, Jack O'Malley, a vádat képviselő ügyész szüntelenül azt kérdezte Wardentól: „Hogyan lehetséges ez? Hogyan történhetett ez?” Warden szerint az ügyész: „Nem fogta fel. Nem értette meg. Tényleg nem. Pedig Jack O'Malley derék ember.” És az ügyészek képtelenek mást gondolni, mint hogy ők meg a zsaruk a jó fiúk, a vádlottak pedig a rossz fiúk. „Az ügyész belép a rendszerbe – mondja Warden –, és roppant cinikussá válik. Mindenki mindenütt hazudik neki. Aztán kidolgozza a maga elméletét a bűncselekményre vonatkozóan, és ez csőlátáshoz vezet. Évek múltán előkerül a perdöntő bizonyíték, hogy a fickó ártatlan. Az ügyész meggondolódóba esik: »Na, várjunk csak. Vagy ez a perdöntő bizonyíték nem igaz, vagy nekem nem volt igazam – márpedig én nem tévedhettem, hiszen én jó fiú vagyok.« Minduntalan ezzel a lélektani jelenséggel találkozom.”

Ez a jelenség az önigazolás. Amikor az amerikai történelem téves ítéleteire vonatkozó kutatási anyagot tanulmányoztuk, jól nyomon követhető volt, hogyan növeli az önigazolás az igazságtalanság valószínűségét, a letartóztatástól az ítélethirdetésig tartó folyamat minden lépésénél. A rendőrség és az ügyészek olyan módszerekkel élnek, amelyeket szakmai életük során szerzett tapasztalataikból gyűjtöttek a gyanúsított azonosítására és a vád felépítésére. Rendszerint igazuk van. Sajnálatos módon ugyanezek a módszerek növelik a kockázatot, hogy nem a valódi tettest helyezik vád alá, hogy figyelmen kívül hagynak olyan bizonyítékot, amely más elkövetőre utal, hogy egyre inkább rossz döntéshozatali irányban mozognak, és hogy később sem hajlandóak beismerni a tévedésüket. Ahogy a folyamat halad előre, mindazok, akik az eredeti gyanúsítottat igyekeznek bűnösnek nyilváníta-

ni, egyre inkább bizonyosak benne, hogy valóban az elkövetővel van dolguk, és siettetik az ítélethozatalt. Amint valaki börtönbe kerül, *ez a tény önmagában igazol mindent, amit annak érdekében tettünk, hogy rács mögéjuttassuk.* Különben is a bíró és az esküdtszék is egyetértett velünk, nem igaz? Az önigazolás nemcsak hogy börtönbe juttat ártatlanokat, hanem gondoskodik róla, hogy ott is maradjanak.

## A nyomozók

1998. január 21-én reggel a kaliforniai Escondidóban hálósobájában holtan találták a tizenkét esztendőes Stephanie Crowe-t – leszúrták. Előző este a szomszédok felhívták a rendőrségi ügyeletet, és bejelentették, hogy félnek, mert a környékükön feltűnt egy különösen viselkedő csavargó – egy bizonyos Richard Tuíte, aki szkizofrén, a bűnlajstroma szerint fiatal nőket követ, és betör a házukba. Azonban az escondidói nyomozók és az FBI viselkedéselemzéssel foglalkozó szakértői csoportja szinte azonnal arra a következtetésre jutottak, hogy a gyilkosságot az áldozat által ismert személy követhette el. Tisztában voltak azzal, hogy a legtöbb áldozatot olyan személy öli meg, aki kapcsolatban állt vele, nem egy behatoló örült.

Ennek megfelelően a nyomozók, elsősorban Ralph Claytor és Chris McDonough figyelme Stephanie akkor tizenégy esztendőes Michael bátyjára irányult.

A lázas beteg Michaelt szülei tudtán kívül egyfolytában három óra hosszat hallgatták ki, majd megszakítás nélkül további hat órán át. A nyomozók hazudtak neki: azt mondták, a szobájában Stephanie-től származó vérnymokat találtak, a kislány kezében pedig az ő hajszálait; hogy nyilvánvalóan olyasvalaki ölte meg, aki a házban lakott, hiszen az összes ajtó és ablak zárva volt; hogy Stephanie-től származó vérnymokat találtak a fiú ruháján; hogy a hangja stressz-szintjének számítógépes mérése szerint Michael hazudott. (Ezzel az áltudományos technikával állítólólag a hang „mikroremegése” alapján állapítható meg, ha valaki nem mond igazat. A „mikroremegések” létezése tudományosan nem igazolt, és a módszer eredményessége sem bizonyított.) Bár Michael ismételtelen kijelentette, nem emlékszik a bűntettre, és nem tudott részleteket, például hogy hova tette a gyilkos eszközt, végül mégis azt vallotta, féltékenységi rohamában ő ölte meg a húgát. A rendőrség néhány napon belül őrizetbe vette Michael két tizenöt éves barátját, Joshua Treadwayt és Aaron Housert is. Két alkalommal, összesen huszonnégy órán át hallgatták ki őket, aminek a végére kikerekedett egy bonyolult történet arról, hogyan szövetkeztek ők hárman Stephanie meggyilkolására.

A per tárgyalásának előestéjén az események döntő fordulatot vettek: Stephanie vérért fedezték fel azon a pólón, amelyet Richard Tuíte, a csavargó viselt a gyilkosság estéjén. Ez a bizonyíték kényszerítette Paul Pfingst, akkori államügyészt, hogy ejtse a kamaszok elleni vádat, habár mint elmondta, a vallomásuk alapján továbbra is meg van győződve a bűnösségükről, következésképpen nem emel vádat Tuíte ellen. Clayton és McDonough, a fiúk ügyében eljáró két nyomozó rendíthetetlenül úgy gondolta, hogy ők a valódi bűnelkövetők. Magánkiadásban megjelentettek egy könyvet eljárásuk és meggyőződésük igazolására. A könyvben azt állítják, hogy Richard Tuíte csak egy szerencsétlen balek, egy lézengő senki, akit a politikusok, a sajtó, a hírességek és a fiúk családja által felkért polgári és büntetőügyvédek megtettek bűnbaknak, hogy „a vádlottakról órá hársák a felelősséget”.

A fiukat szabadon engedték, az ügyet megszüntetésre a rendőrség egy másik nyomozójának, Vic Calocának adták át. A rendőrség és az államügyészek tiltakozása ellenére Caloca a saját hatáskörében újraindította a vizsgálatot. Rendőrkollégái nem álltak szóba vele, egy bíró a szemére vetette, hogy minek akadékoskodik, az ügyészek megtagadták a közreműködést. Egy bűnügyi laborból csak bírósági határozattal tudta megszerezni a keresett bizonyítékot. Caloca kitartó volt, idővel 300 oldalas jelentést állított össze, amelyben sorra vette a Michael Crowe és barátai ügyében megállapítható „feltevéseket, téves következtetéseket és megingatható bizonyítékokat”. Caloca nem volt tagja az eredeti nyomozócsoporthoz, és nem jutott automatikusan téves következtetésre, tehát a Tuíte ellen szóló bizonyíték számára nem volt disszonáns. Egyszerűen – bizonyíték volt.

A helyi ügyészi hivatal megkerülésével Caloca a bizonyítékokat a Kaliforniai Állami Főügyészség sacramentói hivatalába nyújtotta be. Ott David Druliner főügyész helyettes jóváhagyta a Tuite elleni vádemelést. 2004 májusában Richard Tuite-ot elítélték Stephanie Crowe meggyilkolásáért, hat esztendővel azután, hogy a nyomozók a szerencsétlen csavargó bűnösségét kizárták. Druliner hevesen bírálta az escondidói nyomozók eredeti vizsgálatát. „Merőben téves irányba indultak el, mindenkinek a kárára – mondta. – Hogy miért nem terelődött a figyelmük Mr. Tuite-ra – az egyszerűen érthetetlen.”

Ma már azonban mindannyian értjük. Egyenesen nevetségesnek tűnik, hogy a nyomozók nem változtatták meg álláspontjukat, vagy legalábbis egy pillanatra sem merült fel bennük a kétely, amikor Stephanie vérét találták Tuite pólóján. Mihelyt azonban a nyomozók meggyőzték magukat, hogy Michael és barátai a bűnelkövetők, megindultak lefelé a piramison, és fokozatosan igazolták önmagukat, amíg az aljára nem értek.

Kezdjük az elején, a gyanúsított azonosításával. Sok nyomozó pontosan azt teszi, amit valamennyien hajlamosak vagyunk tenni, ha egy bűntény hírért halljuk: latolgatás nélkül rögtön úgy gondoljuk, tudjuk, mi történt, aztán a bizonyítékokat úgy igazítjuk, hogy következtetésünket alátámasszák, figyelmen kívül hagyva, vagy egyszerűen lesöpörve az ellentmondó bizonyítékokat. Szociálpszichológusok széleskörűen vizsgálták ezt a jelenséget: az esküdtek szerepébe helyeztek embereket, és megvizsgálták, milyen tényezők befolyásolják döntéseiket. Az egyik kísérletben az esküdtek egy tényleges gyilkossági per hangszalagra rögzített, színészek által előadott tárgyalását hallgatták végig, majd elmondták, ők hogyan döntöttek volna, és döntésüket mivel indokolják. Ahelyett, hogy a bizonyítékok fényében vették volna fontolóra és mérlegelték volna a lehetséges verdictet, a legtöbben azonnal megalkották a maguk történetét arról, hogy mi történhetett, majd amikor a rekonstruált tárgyalás során bizonyítékok kerültek eléjük, csak azt a bizonyítékot fogadták el, amely a történetről előzetesen kialakított elképzelésüket támasztotta alá. A döntésükben azok voltak a legbiztosabbak, akik hamar levonták a maguk következtetését, és a legnagyobb valószínűséggel ők igazolták döntésüket szélsőségesen szigorú ítélet meghozatalával. Ez normális – és egyben ijesztő.

Amikor egy gyanúsítottat először hallgatnak ki a nyomozók, hajlamosak gyors döntést hozni: bűnös-e a fickó vagy ártatlan? Később, ha már több tapasztalatuk van, a rendőrök tudják, milyen nyomokat kövessenek, milyeneket ves senek el, és idővel meglehetősen pontosra tesznek szert. Önbizalmuk részben a szakmai tapasztalat eredménye, részben olyan tréningtechnikáké, amelyek előnyben részesítik a gyorsaságot és a határozottságot az óvatossággal és a kételkedéssel szemben. Jack Kirsch, az FBI magatartás-tudományi egységének egykori vezetője egy interjúban elmondta, hogy a rendőrség munkatársai nehéz esetekkel kapcsolatban fordultak tanácsért a csoportjához. Kirsch elmondása szerint: „Noha általában rögtönöznünk kellett, nem feltűnt csipőből löni, és rendszerint telibe találtunk. Több ezerszer volt már telitalálatunk.”

Ez a magabiztosság gyakran jogos, mert a rendőrségnek általában egyértelmű esetekkel és bűnelkövetőkkel van dolga. De mégis fennáll a kockázata annak, hogy bűnösnek gondolják az ártatlant, és elhamarkodottan kizárják a többi lehetséges gyanúsítottat. Amint a kizárás megtörténik, az agy is leáll. A nyomozóknak tehát még csak eszükbe sem jutott a csodálatos hang-stressz vizsgálatot Tuite-nál is elvégezni, pedig a Crowe-fiúnál alkalmazták. McDonough nyomozó azzal magyarázta, hogy „mivel Tuite köztudottan elmebeteg és drogfüggő volt, és jelenleg is elmebeteg és drogfüggő lehet, a hang-stressz vizsgálat feltehetőleg nem járt volna eredménnyel.”<sup>1</sup> Más szóval: a ketyere megbízhatatlan, csak olyan gyanúsítottaknál alkalmazzuk, akiket amúgy is bűnösnek tartunk, mert akármit is csinálnak, csak a meggyőződésünket igazolják; nem használjuk olyan gyanúsítottaknál, akiket ártatlannak hiszünk, mert náluk különben sem működne.

Egy gyanúsított bűnösségének vagy ártatlanságának a vélelme eleinte nyilvánvalónak és ésszerűnek tűnik: a gyanúsítottat illik az áldozat vagy egy szemtanú által adott személyleírás, vagy a gyanúsított beleillik egy statisztikailag valószínűsíthető kategóriába. Kövessük a szerelem és a pénz nyomát, és nyert ügyünk van. Így a legtöbb gyilkosság esetében a legvalószínűbb gyilkos az áldozat szeretője, házastársa, volt házastársa, rokona vagy valaki,

aki hasznát húz a halálából. Amikor egy fiatal nőt gyilkolnak meg, mondta Ralph M. Lacer hadnagy: „Az első számú személy, akit keresünk, az a nő szerelme. Nem holmi pasas egy furgonban.” Lacer így igazolta a maga bizonyosságát, hogy a Bibi Lee nevű kínai-amerikai egyetemista diáklányt a barátja, Bradley Page ölte meg, és ezért nem foglalkozott olyan szemtanúkkal vallomásaival, akik a bűntény helyszínének közelében láttak egy férfit, amint egy fiatal „keleti” nőt betuszkol egy furgonba, és elhajt vele.”. Mindemellett, ahogy Steven Drizin ügyvéd megjegyzi: „Jogosnak mondható, hogy a nyomozás a családtagokkal kezdődik, de ez csak a kiindulópont. A rendőrség munkatársainak nem azon kell igyekeznie, hogy a családon belüli elkövetést bizonyítsák, hanem minden lehetséges alternatívát meg kell vizsgálniuk. Ezt nagyon is gyakran elmulasztják.”

Ha egy nyomozó úgy gondolja, megtalálta a gyilkost, a megerősítő torzulás gondoskodik róla, hogy a főgyanúsított legyen az egyetlen gyanúsított. És ha ez megtörtént, az ártatlan vádlottnak befellegzett. Ha visszaemlékszünk a Bevezetésben említett ügyre a kaliforniai Bakersfieldben, Patrick Dunn esetében a rendőrök úgy döntöttek, inkább egy profi bűnöző meg nem erősített vallomását fogadják el, amely alátámasztja az elméletüket Dunn bűnösségéről, és nem egy pártatlan tanú bizonyítható állításait, amelyek alapján Dunnt felmentették volna. A vádlott képtelen volt ezt a döntést felfogni, és ezt kérdezte ügyvédjétől, Stan Simrintől: „Hát nem az igazságot akarják kideríteni?” „De igen – válaszolt Simrin. – És meggyőződésük, hogy kiderítették. Véleményük szerint az az igazság, hogy maga a bűnelkövető. És most minden lehetőséget megtesznek, hogy magát elítéljék”.

És ha mindent megtesznek valaki elítéltetése érdekében, az odavezet, hogy kihagyják a számításból az olyan bizonyítékokat, amelyek birtokában kénytelenek lennének valaki mást gyanúsítani. Extrém esetekben mindez kísértésbe vihet egyes rendőröket, sőt, egész ügyosztályokat is, hogy átlépjenek a törvényesség és törvénytelenesség közötti választóvonalon. A Los Angeles-i rendőrkapitányság „védmű” elnevezésű részlegét a bandákkal való leszámolás céljából hozták létre. A részleg munkatársai közül többtucatnyi rendőr ellen emeltek vádat megalapozatlan letartóztatások, hamis tanúzás és kreált bizonyíték előállítása miatt; végül közel száz, jogtalan eszközökkel elért ítéletet nyilvánítottak semmissé. New York államban pedig egy 1989-es állami vizsgálat megállapította, hogy Suffolk megyében a rendőrség törvénytelen cselekedetekkel elbaltázott számos jelentős ügyet: brutálisan bántalmaztak gyanúsítottakat, törvénytelenül lehallgattak telefonbeszélgetéseket, perdöntő bizonyítékokat tüntettek el vagy hamisítottak meg.

A rendőrök nem korruptnak születnek, hanem azzá lesznek. A rendőrségi környezet és a rendőrség céljaihoz való ragaszkodásuk taszítja le őket a piramis oldalán. Andrew McClurg jogászprofesszor nyomon követte a folyamatot, amelynek végén sok rendőr úgy viselkedik, ahogyan idealista újonc korában el sem tudta volna képzelni. Kezdetben disszonanciát teremt, ha hivatali kötelességük teljesítése közben hazugságra kényszerülnek: „az én feladatom a törvények betartatása” kontra: „és tessék, magam szegem mne”. McClurg megállapítja, hogy idővel „az önigazolás segítségével megtanulják disszonanciájukat elfojtani”. A rendőr végül maga is elhiszi, hogy a hazugság védhető, sőt, egyenesen munkájának lényeges része, és ahogyan McClurg hozzáteszi: „A képmutatás disszonáns érzése többé fel sem merül. A rendőr megtanulja a hazugságot racionalizálni, erkölcsös, de legalábbis nem erkölcstelen cselekedetként kezelni. Így a tisztességes erkölcsös személyről alkotott képébe nem szenved lényeges kárt..”

Tegyük fel, hogy házkutatási paranccsal érkezünk egy helyre, ahol kokaint árulnak. Egy fickót a mosdóig kergetünk, remélve, hogy elkaphatjuk, mielőtt a vécén lehúzná az anyagot, és vele együtt a bizonyítékot. Elkéstünk. Ott állunk, felpannolva, adrenalinszint az egekben, nem keveset tettünk fel egy lapra – és ez a rohadék megmeneküljön? Ott állunk meglőve, mindenki tudja, mit árulnak a helyen, és ezek a személtládák egyszerűen megússzák? Szereznek egy dörzsölt ügyvédet, és egy szempillantás alatt kint is vannak. Az a rengeteg munka, az a baromi sok veszélyesség és rizikó – a semmiért? Mért ne vehetnénk ki a zsebünkől egy csipet kokót, és szórhatnánk a mosdó padlójára, és akkor szépen kicsinálhatnánk a rohadékot? Csak azt kell mondanunk majd, hogy: „A fickónak nem sikerült mind lehúznia, a zsebéből kiszóródott egy kis por.”



Az adott körülmények között nagyon is érthető, ha így cselekszünk. Mert el akarjuk végezni a munkánkat. Tisztában vagyunk vele, hogy valótlan bűnjelet elhelyezni törvénytellenes, de annyira igazolhatónak látszik! Az első alkalommal azt mondjuk önmagunknak: „A fickó *bűnös!*” Ez az első élmény megkönnyíti a következőt, sőt, erős a motivációnk az ismétlésre, hiszen ha másképp cselekednénk, beismernénk – még ha csak önmagunknak –, hogy első ízben helytelenül jártunk el. Hamarosan egyre több kétes helyzetben szegjük meg a szabályokat. Mivel a rendőrségi munkakultúrában az effajta igazolás általában elfogadható, még nehezebben állunk ellent, és könnyebben felrúgjuk (vagy elferdítjük) a szabályokat. Idővel tovább megyünk az úton; más rendőröket is hasonló cselekvésre késztetünk, és kerüljük azokat a kollégákat, akik nem hajlandóak beállni a sorba, vagy éppenséggel megtagadjuk a velük való együttműködést. Ők ugyanis arra az erkölcsi útra emlékeztetnek, amelyről mi magunk letértünk.

És bizony tény, hogy a Mollen-bizottság 1992-ben közzétett jelentésében, amely a rendőrség New York városában alkalmazott tisztességtelen módszereivel foglalkozik, arra a következtetésre jut, hogy a rendőrök gyakorlata a bizonyítékok meghamisítását illetően „néhány körzetben olyannyira általános, hogy már saját szókincse is kialakult”.<sup>42</sup> E Ilyen környezetben a rendőrök rutinszerűen hazudnak, hogy igazolják, miért motoznak meg valakit, akiről azt gyanítják, hogy kábítószer vagy fegyver van nála; a bíróságon eskü alatt vallják, hogy azért állították meg a gyanúsítottat, mert a kocsijával áthajtott a piroson; mert látták, hogy kábítószer adnak-vesznek, mert a gyanúsított a rendőr közeledtére eldobta a kábítószer, ezzel lehetséges okot adva a rendőrnek a motozásra és letartóztatásra. Norm Stamper, a seattle-i rendőrkapitányság egykori főnöke írta, hogy nincs egyetlen komolyabb rendőri szerv sem az országban, ahol ne okozna gondot, ahogyan a rendőrök a maguk céljára kihasználják a kábítószeres adta lehetőségeket: titokban a drogot a gyanúsítottak birtokába helyezik, például a kocsijukba rejtik, vagy elszedik a dilerektől a kábítószer, hogy megzsarolhassák őket.” A cél szentesíti az eszközt – ez a hazugságok és valótlan bizonyítékok elhelyezésének legáltalánosabb igazolása. Egy rendőr azt mondta a Mollen-bizottság nyomozóinak, hogy ő „Isten munkáját végzi”. Egy másik pedig kijelentette: „Le van szarva az alkotmány! Ha betartjuk, az életben nem vágunk sittre senkit.” Amikor egy rendőrt hamis tanúzás vádjával letartóztattak, értetlenül ezt kérdezte: „Mi bajuk van ezzel? Hiszen bűnözők.”

Az a baj ezzel, hogy semmivel sem lehet visszatartani a rendőrséget a valótlan bizonyítékok alkalmazásától és a hamis tanúzás gyakorlatától, ha egyszer el akarnak ítéltetni valakit, akit bűnösnek hisznek – valakit, aki ártatlan. A közösség egésze szempontjából a korrupt rendőr minden bizonnyal veszélyes, de nem kevésbé veszélyesek a jó szándékúak, akik álmukban sem akarnának ártatlan személyt börtönbe juttatni. Bizonyos értelemben a becsületes zsaru még veszélyesebb is, mint a korrupt zsaru, mivel sokkal több van belőlük, és nehezebb őket észrevenni. A fő baj az, hogy mihelyt megvan a valószínűsíthető gyanúsított, az illető ártatlanságát már nem is vélelmezik. Viselkedésmódjukkal pedig az előzetesen kialakított véleményüket erősítik meg, és egyben az alkalmazott technikákat igazolják abban a meggyőződésben, hogy aki ártatlan, az nem is fogékony rájuk.

### A kihallgatást végző nyomozók

A leghatásosabb bizonyíték, amit a nyomozó egy vizsgálatban produkálhat – a vallomás. Ez az egyetlen, ami nagy valószínűséggel meggyőzi az ügyészt, az esküdteket és a bírót valakinek a bűnösségéről. A rendőrségi nyomozók következőképpen arra vannak kiképezve, hogy a vallomást minden áron kicsikarják, még ha ez azzal jár is, hogy hazudnak a gyanúsítottaknak, és – ahogy egy nyomozó büszkén elárulta egy riporternek – „trükköznek és csálnak”. Sokan meglepődnek, amikor megtudják, hogy ez egyáltalán nem törvénytelen. A nyomozók büszkék arra, ha egy gyanúsítottat trükkökkel vallomásra tudnak bírni, mert ez mesterségbeli tudásukat bizonyítja. Minél nagyobb a szakmai önbizalmuk, annál nagyobb disszonanciát fognak érezni, ha tévedésük bizonyítékaival kell szembesülniük, és annál nagyobb lesz a késztetésük a bizonyítékok elvetésére.

Ártatlan személyt vallomásra bírni egyértelműen az egyik legveszedelmesebb hiba, amelyet a rendőrségi kihallgatás során el lehet követni, de a legtöbb nyomozó, ügyész és bíró egyszerűen nem tartja lehetségesnek, hogy ez

a valóságban megtörténjen. „Nevetséges a feltételezés, hogy bárkit hamis vallomásra lehet bírni – mondja Joshua Marquis. – Ez a [korunkbeli] Twinkie-védelem. Az áltudomány legrosszabb formája.” A legtöbb ember egyetért, hiszen el sem tudjuk magunkról képzelni, hogy beismerünk egy bűntényt, amit soha nem követtünk el. Tiltakoznánk. Nem hagynánk magunkat. Hívnánk az ügyvédünket... Vagy nem? Ennek ellenére az egyhangúlag felmentett fogvatartottak körében végzett vizsgálatok megállapították, hogy 15-25 százalékuk olyan bűncselekményt vallott be, amit el sem követett. Társadalomtudósok és kriminológusok elemezték az eseteket, és kísérleteket végeztek annak demonstrálására, hogyan lehetséges mindez.

A kihallgatási módszerek bibliája Fred E. Inbau, John E. Reid, Joseph P. Buckley és Brian C. Jayne műve: *Criminal Interrogation and Confessions* (Bűnügyi kihallgatás és vallomások). John E. Reid és társai a „Reid-technika kilenc lépésben” tréning programjait, szemináriumait és videofelvételeit ajánlják, és internetes honlapjukon azt állítják, hogy több mint háromszázezer jogalkalmazó munkatársat képeztek ki a vallomástétel elősegítésének leghatékonyabb módszereire. A kézikönyv előljáróban biztosítja az olvasót arról, hogy „egyik lépés sem alkalmas arra, hogy vallomásra késztesse egy ártatlan személyt, továbbá valamennyi lépés mind törvényesen, mind morálisan igazolható,<sup>1</sup> Idézzük:

„Egyértelmű álláspontunk az, hogy egy kihallgatás során előadott fiktív bizonyíték önmagában nem készíthet vallomásra ártatlan személyt. Abszurd a feltevés, hogy egy gyanúsított, aki tudja, hogy nem követett el bűncselekményt, nagyobb súlyt és hitelt tulajdonít az állítólagos bizonyítéknak, mint ártatlansága biztos tudatának. Ilyen körülmények között a természetes emberi reakció a kihallgató iránti düh és bizalmatlanság lenne. A végső hatás pedig, hogy a gyanúsított még határozottabban kitart ártatlansága mellett.”

Tévedés. A „természetes emberi reakció” általában nem a düh és a bizalmatlanság, hanem a zavar és a reménytelenség – disszonancia –, mivel a legtöbb ártatlan gyanúsított nem feltételezi, hogy a kihallgató nyomozó hazudik neki. A nyomozó azonban a kezdetektől fogva elfogult. A meghallgatás célja általános információ beszerzése, a kihallgatás célja, hogy a gyanúsított bevallja bűnösségét. (A gyanúsított gyakran nincs tudatában a különbségnek.) A kézikönyv ezt félre érthetetlenül leszögezi: „Kihallgatásra csak akkor kerül sor, ha a nyomozó meglehetősen biztos a gyanúsított bűnösségét illetően.” Ez a magatartás azért veszélyes, mert mihelyt a kihallgató nyomozók „meglehetősen biztosak”, a gyanúsított képtelen lesz megengedni bizonyosságukat. Épp ellenkezőleg, akármit is csinál a gyanúsított, azt a hazugság, a tagadás, az igazság megkerülésének bizonyítékaként értelmezik, akár csak az ártatlanság ismételt hangoztatását. A nyomozókat kifejezetten erre a gondolkodásmódra oktatják. Arra a hozzáállásra tanítják őket, hogy: „Ne hazudj; tudjuk, hogy te tetted!”, és hogyne vegyék figyelembe a gyanúsított ellenérveit. Korábban már láthattuk az önigazolás körének bezárulását: amikor egyes terapeuták és szociális munkások olyan gyermekeket kérdeznek ki, akikről feltételezik, hogy szemérem elleni erőszakot szenvedtek el. Mihelyt ilyen jellegű kihallgatásról van szó, minden a gyanúsított bűnösségét bizonyítja.”

A Reid-technika hirdetői ösztönösen érzik, hogyan működik a disszonancia (legalábbis másoknál). Tudják, hogy ha egy gyanúsított alkalmat kap ártatlansága hangoztatására, ezzel nyilvánosan elkötelezi magát, nem visszavonhat, és nem fogja beismerni a bűncselekmény elkövetését. „Minél inkább tagadja érintettségét a gyanúsított – írja Louis Senese, a Reid és Társai alelnöke –, annál nehezebben ismeri be, hogy ő követte el a bűncselekményt” – éppen a disszonancia miatt. Ezért aztán Senese azt tanácsolja a kihallgatást végző nyomozóknak, készüljenek fel a gyanúsított tagadó megnyilvánulásaira, és azokat csírájukban fojtsák el. Figyeljenek azokra a nonverbális jelekre, amelyek arra utalnak, hogy a gyanúsított az ellene felhozottak tagadására készül („felemeli a kezét, meg rázza a fejét, kerüli a szemkontaktust”), és ha a gyanúsított egyenesen rákérdez, hogy: „Mondhatok valamit?”, a kihallgatást végző nyomozó rendreutasítással válaszoljon, keresztnevével szólítva a gyanúsítottat („Jim, várjon egy percig!”), majd folytassa a kihallgatást.”

A kihallgatást végző nyomozó feltételezi a bűnösséget, és ez önbeteljesítő jóslat. Agresszívabb lesz tőle a kihallgató, ami viszont az ártatlan gyanúsítottból még gyanúsabb viselkedést vált ki. Egy kísérletben Saul Kassin pszicho-

lógus és munkatársai olyan párokat állítottak össze, amelyekben egy-egy lopásban bűnös, vagy ártatlan személy meg egy-egy kihallgatást végző nyomozó volt, akikkel előzetesen közölték, hogy melyik személy elkövető, illetve ártatlan. Következésképpen a gyanúsított-kihallgató felállásnak négy kombinációja volt lehetséges: ártatlan vagyok, és ő ártatlannak gondol; ártatlan vagyok, de ő bűnösnek gondol; bűnös vagyok, de ő ártatlannak gondol, illetve bűnös vagyok, és ő bűnösnek gondol. A legkérdhetetlenebb, a kihallgató részéről a legnagyobb mértékű nyomást és kényszert eredményező felállás az volt, amikor a gyanúsított bűnösségéről meggyőződött kihallgató volt párban egy valójában ártatlan gyanúsítottal. Ilyen körülmények között, minél inkább tagadta bűnösségét a gyanúsított, annál bizonyosabb lett a kihallgató abban, hogy a gyanúsított hazudik, és ennek megfelelően fokozta a nyomást.

Kassin sok előadást tart nyomozóknak és rendőröknek, hogy bemutassa, kihallgatási technikáik hogyan sülyhetnek el visszafelé. Elmondása szerint mindig helyeslően bólogatnak, és egyetértenek vele abban, hogy a hamis vallomások el kell kerülni, de mindjárt hozzá is teszik, ők még soha életükben nem kényszerítettek senkit sem hamis vallomásra. „Honnan tudja?” – kérdezte Kassin az egyik rendőrtől. „Mert én sohasem valatok ártatlanokat” – volt a válasz. Kassin megállapította, hogy a tévedhetetlenségnek ez a bizonyossága a legmagasabb szinten kezdődik. „Egy nemzetközi konferencián, amelyet a kihallgatási módszerekről tartottak Québecben, ugyanannak a vitafórumnak voltam a meghívott előadója, mint Joe Buckley, a Reid Iskola rektora – mesélte nekünk Kassin. – Prezentációja után a hallgatóságból valaki megkérdezte, vajon nem nyugtalanítja-e, hogy az alkalmazott technikák eredményeképpen esetleg ártatlan emberek vallják magukat bűnösnek. Akármi legyen, ha nem szóról szóra ezt válaszolta: »Nem, mivel mi nem hallgatunk ki ártatlan embereket.« Annyira elképedtem az arrogancia ilyen nyílt megnyilvánulásán, hogy szó szerint leírtam, amit mondott, a dátum megjelölésével.”

Kiképzésük következő szakaszában a nyomozók megtanulják, hogyan fejleszthetik abbeli képességüket, hogy bizonyossággal értelmezni tudják a gyanúsított nonverbális jelzéseit: a szemkontaktust, a testbeszédet, a testtartást, a gesztikulálást és a tagadás hevesességét. Ha az illető nem néz a szemünkbe – magyarázza a kézikönyv –, az a hazugság jele. Ha az illető hanyagul elterül a széken (vagy mereven ül), az a hazugság jele. Ha az illető tagadja a bűnösségét, az a hazugság jele. Ugyanakkor a Reid-technika szerint a kihallgatást végző nyomozóknak „mindenképpen kerülniük kell a gyanúsítottal való szemkontaktust”. Tagadják meg a gyanúsítottól azt a közvetlen szemkontaktust, amelyet ők maguk az ártatlanság bizonyítékának tartanak?

A Reid-technikával tehát létrejön a bezárult kör: Honnan tudom, hogy egy gyanúsított bűnös? Onnan, hogy ideges és izzad (vagy túlságosan fegyelmezett), és mert nem hajlandó a szemembe nézni (és ha akarna is, én nem engedném). Így tehát kollégáim és én tizenkét óra hosszat vallatjuk a Reid-technika alkalmazásával, mire ő bűnösnek vallja magát. Következésképpen, mivel ártatlannak sohasem vallják magukat bűnösnek, az illető vallomása megerősít abbeli meggyőződésemben, hogy az illető bűnös, mivel az, hogy ideges és izzad (vagy túlságosan fegyelmezett), vagy a szemembe néz (vagy nem) a bűnösség jele. Ennek a rendszernek a logikája szerint az egyetlen baklövés, amit a nyomozó elkövethet az, ha nem sikerül vallomást kicsikarnia.

A kézikönyv hangvétele tekintélyt parancsoló, mintha Isten nyilatkoznatna ki vitathatatlan igazságokat, de valójában nem ismerteti meg olvasóit a tudományos gondolkodás egyik alapelvével: mennyire fontos egy személy viselkedésének elemzése, hogy kizárhassunk minden más lehetséges magyarázatot, mielőtt eldöntenénk, melyik a legvalószínűbb. Saul Kassin például közreműködött egy olyan katonai büntetőügyben, amely során a nyomozók könyörtelenül igyekeztek vallomásra bírni a vádlottat, aki ellen nem volt semmiféle kézzelfogható bizonyíték. (Kassin hitt a férfi ártatlanságában, akit végül fel is mentettek.) Amikor az egyik nyomozót megkérdezték, miért hallgatta ki ilyen agresszívan a vádlottat, azt felelte: „Úgy ítéltük meg, hogy nem mondja el nekünk a teljes igazságot. A testbeszéd arra utalt, hogy meg akarja őrizni a nyugalma, de látszott rajta, hogy ideges, és ahányszor kérdést próbáltunk feltenni neki, a tekintete elkalandozott, nem létesített közvetlen szemkontaktust, és olykor meglehetősen kiszámíthatatlanul viselkedett, egy alkalommal sírva is fakadt.”

„Ez a leírás – mondja Kassin – stresszhelyzetben levő személyre utal.” A Reidtechnika alkalmazói általában nem tanulják, hogy ha valaki ideges, fészkelődik, kerüli a szemkontaktust, és kényelmetlen pózt vesz fel, az a bűnösségen kívül másnak is a jele lehet. Indokolhatja például idegesség, kamaszkori feszengés, eltérő kulturális szokás, tekintélytiszteltet – vagy a valótlán vádak miatt érzett szorongás.

A kézikönyv propagálói azt állítják, hogy a módszerükkel kiképzett nyomozók 80-85 százalékos pontossággal képesek megállapítani, vajon valaki igazat mond-e, vagy hazudik. Ez az állítás minden tudományos megalapozottságot nélkülöz. Ahogy ezt a negyedik fejezetben a pszichoterapeuták gyakorlata kapcsán kifejtettük, a kiképzés nem a pontosságot növeli, hanem az emberek saját pontosságukba vetett hitét erősíti. A hamis önbizalom jelenlétét leíró számtalan vizsgálat egyikében Kassin és kollégája, Christina Fong, egyetemisták egy csoportjának a Reid-technikáról tartott tréninget. Megnézték a Reid-féle módszert bemutató videókat, elolvasták a kézikönyvet, majd a hallgatók tesztelésével ellenőrizték, hogy megfelelően elsajátították-e az ismereteket. Azután felkérték a hallgatókat, nézzenek meg néhány videofelvételt, amelyeken egy tapasztalt rendőr irányítja a kihallgatást. A videóra vett gyanúsítottak vagy elkövettek valamilyen bűntényt, de tagadták, vagy azért tagadták, mert ártatlanok voltak. A tréning jótányt sem javította a pontossági arányt. A hallgatók csak találgattak, de az ítélőképeségüket illetően sokkal magabiztosabbak voltak. De hát ezek csak egyetemisták voltak, nem szakemberek! Kassin és Fong tehát felkért negyvennégy hivatásos nyomozót Floridában és a kanadai Ontarióban, és megnézték velük a videofelvételeket. A felkért szakemberek átlagban tizennégy évi szakmai tapasztalattal rendelkeztek, kétharmaduk speciális tréningen is részt vett, sokan éppen a Reid-féle technikát tanulták. Akárcsak az egyetemisták, ők is taláalomra döntöttek, de meg voltak róla győződve, hogy pontossági arányuk közel 100 százalékos. Tapasztalatuk és kiképzésük mit sem javított a teljesítményükön. Tapasztalatuk és kiképzésük egyszerűen abbéli hitüket erősítette, hogy javult a teljesítményük.”

Vajon az ártatlan gyanúsított miért nem tart ki a bűncselekmény tagadása mellett? Miért nem gerjed haragra, úgy ahogy a kézikönyv szerint minden ártatlan ember reagálna? Tegyük fel, ártatlan személyként beidéznék kihallgatásra, hogy legyünk „a rendőrség segítségére a nyomozásban”. Sejtelmünk sincs róla, hogy minket gyanúsítanak. Bizunk a rendőrségben, és készségesen közreműködünk. Mire egy nyomozó közli velünk, hogy a mi ujjlenyomatunkat találták meg a gyilkos fegyveren. Hogy elbuktunk a hazugságvizsgálaton. Hogy tőlünk származó véryomokat találtak az áldozaton, vagy az áldozat vérének a ruhánkon. Ezek az állítások jelentős kognitív diszszonanciát idéznek elő:

1. sz. kogníció: Én nem voltam ott. Nem én követtem el a bűncselekményt. Nem emlékszem rá.

2. sz. kogníció: Megbízható és szavahihető hatósági személyek közlik velem, hogy az én ujjlenyomataimat találták meg a gyilkos fegyveren, hogy az áldozat vérének találták az ingemen, és egy szemtanú olyan helyen látott, ahol tudomásom szerint bizonyosan nem jártam soha.

Hogyan oldható fel ez a diszszonancia? Ha az ember elég erős, ha elég gazdag, vagy ha kellő tapasztalata van már a rendőrséggel, és tudja, hogy lépre akarják csalni, elhangzik a bűvös mondat: „Ügyvédet kérek.” Sokan azonban azt hiszik, ha ártatlanok, nincs szükségük ügyvédre. Mivel abban a hiszemben vannak, hogy a rendőröknek tilos valótlanságot állítaniuk a gyanúsítottaknak, meglepetten hallják, hogy olyan bizonyíték van ellenük, ami megmagyarázhatatlan. És ráadásul igencsak terhelő bizonyíték – az ujjlenyomatuk! A kézikönyv azt állítja, hogy „egy ártatlan személy önfenntartó ösztöne a kihallgatás során” erősebb a kihallgatást végző személy minden cselekedeténél, ám az érzékeny emberek számára az igény, hogy értelmezzék, ami történik velük, még az önfenntartás ösztönén is felülkerekedik.

BRADLEY PAGE: *Lehetséges, hogy elkövettem ezt a szörnyű tettet, és kiesett a tudatomból?*

LACER HADNAGY: *Ó, igen. Ez nagyon gyakori.*

És ekkor a rendőr ésszerű magyarázatot kínál a disszonancia feloldására: nem emlékszel, mert kiesett a tudatodból; részeg voltál, és elvesztetted az eszméletedet; elfojtottad az emléket, és egy másik személyiség követte el a bűntettet. Ezt művelték a nyomozók Michael Crowe kihallgatása során. Közölték vele, hogy „két Michael” lehetett, egy jó meg egy rossz, és a bűncselekményt a rossz Michael követte el, a jó Michael pedig nem tud róla.

Persze, mondhatjuk erre, Michael tizennégy éves volt; nem csoda, ha a rendőrök úgy ráijesztettek, hogy vallott. Igaz, hogy a fiatalok és a mentális zavaroktól szenvedők különösen érzékenyek ezekre a taktikákra, de az egészséges felnőttek sem védettek. Steven Drizin és Richard Leo 125 eset – amikor is a fogvatartottakat utólag ártatlannak nyilvánították, annak ellenére, hogy (hamis) vallomást tettek – alapos tanulmányozása után megállapította, hogy az elítéltek között 40 kiskorú szernély, 28 szellemileg visszamaradott személy és 57 épelméjű felnőtt volt. Nem mind a 125 esetben lehetett meghatározni a kihallgatás időtartamát, de azokban az esetekben, amikor ez megállapítható volt, a hamis vallomást tevőknek több mint 80 százalékát hat óránál hosszabb ideig gyötörték egyfolytában, a felét tizenkét óránál hosszabb ideig, és néhányat szinte megszakítás nélkül két napon át.”

Ez történt azokkal a kamaszokkal is, akiket a Central Park-i kocogó megtámadásának éjszakáján tartóztattak le. Amikor társadalomkutatók és jogtudósok megvizsgálhatták az öt kamasz közül négynek a videóra vett vallomását (az ötödikét nem vették fel), és amikor Robert Morgenthau államügyész hivatala újra kielemezte a felvételeket abból a vélelemből kiindulva, hogy a fiúk valószínűleg ártatlanok, vallomásaik drámaian meggyőző ereje egyszerűen a semmibe vészett. Kiderült, hogy vallomásaik tele vannak ellentmondással, ténybeli tévedésekkel, találgatásokkal és a kihallgatást végző nyomozó elfogult kérdései által sugalmazott információval. És az általános benyomással ellentétben, miszerint mindegyikük vallott, valójában egyetlen vádlott sem ismerte be, hogy személy szerint ő erőszakolta volna meg az áldozatot. Az egyik azt mondta, „megragadta”. A másik kijelentette, hogy „megtapogatta a mellét”. Valamelyik azt mondta, hogy „fogta és simogatta a lábát”. Az ítélet megsemmisítésére vonatkozó indítványában az államügyész megállapítja, hogy „az öt vádlott vallomása a bűncselekmény minden lényeges pontjának specifikus részletében egymástól eltér: melyikük kezdeményezte a támadást, melyikük taszította a földre, melyikük vetkőztette le, melyikük ütötte meg, milyen eszközöket használtak a támadás során, és hogy az események sorában pontosan mikor következett be a támadás.

## A vád képviselői

A *Híd a Kwai folyón* című nagyszerű filmben Alec Guinness, a főszereplő (Nicholson ezredes) és katonái a japánok hadifoglyai a második világháborúban. Fogvatartóik utasítására vasúti hidat építenek, amely az ellenség előnyomulását segíti majd. Guinness azért hajlandó együttműködni, mert így emberei között helyreáll az egység, és visszanyerik erkölcsi tartásukat. Az épülő hidat a *sajátjának* tekinti, büszke rá. Amikor a film végén felfedezik a vezetékeket, és Guinness rájön, a szövetségesek kommandósai aláaknázták a hidat és fel akarják robbantani, az első reakciója ez: „Nem tehetitek! Ez az én hidam! Hogy meritek lerombolni!” A kommandósok elszörnyedve látják, hogy el akarja vágni a vezetékeket, mert meg akarja óvni a hidat. Csak az utolsó pillanatban kiált fel Guinness: „Mit tettem?!”, amikor rádöbben, hogy az övéi győzelmét akarta szabotálni, csak hogy megóvja pompás alkotását.

Hasonló módon végül sok vádat képviselő ügyész is eljut odáig, hogy kész feladni az övéi céljait az igazságszolgáltatásban, csak hogy mentse át ügyüket – a szó mindkét értelmében. Amikor a vád a tárgyalóterembe kerül, az ügyészeknek sokszor a valóságban kell szembesülniük azzal, ami addig az erőfeszítések igazolására tett kísérlet volt. Az ügyészek sok esetben azért választanak egy ügyet, mert meg vannak győződve a gyanúsított bűnösségéről, és arról, hogy elítéléséhez kellő bizonyíték áll a rendelkezésükre. Nemritkán sok hónap munkája van egy ügyben. Intenzíven együttműködnek a rendőrséggel, a tanúkkal és az áldozat megrendült, gyakran elégtételt követelő családjával. A közvéleményt megrendítő bűneseteknél irdatlan nyomás nehezedik rájuk a gyors ítélet-

hozatal érdekében. Ha voltak is esetleg kétségeik, ezeket elfojtja a megnyugtató érzés: ők a jót képviselik a gonosz bűnözővel szemben. Így aztán a végén az ügyész tiszta lelkiismerettel fordul az esküdtekhez: „Vádlottunk nem is ember, hanem szörnyeteg. Cselekedjenek helyesen! Hozzák meg ítéletüket!” Időnként oly alaposan meggyőzik önmagukat, hogy szörnyeteggel van dolguk, hogy akárcsak a rendőrség, elvetik a sulykot: betanítják a tanúkat, vádalkut ajánlanak börtönspicliknek, vagy a védelemnek nem adnak ki minden olyan információt, amelyre a törvény kötelezi őket.

Hogyan reagál hát az ügyészek többsége, amikor évek múltán a nemi erőszakért vagy gyilkosságért elítélt személy, aki váltig hangoztatja ártatlanságát (ahogy, ezt azért ne feledjük, sok bűnöző is teszi), DNS-vizsgálatot kér? Vagy azt állítja, hogy vallomását erőszakkal csikarták ki? Vagy olyan bizonyítékkal szolgál, ami arra utal, hogy tévedett a szemtanú, amely alapján bűnösségét megállapították? Mi van, ha a vádlott mégsem szörnyeteg, holott erről az ügyész kemény munkával meggyőzte önmagát és mindenki mását? A floridai ügyészek reagálása tipikus. Miután tizenöt év során több mint 130 elítéltet engedtek szabadon DNS-vizsgálat alapján, az ügyészek elhatározták, agresszívan fognak fellépni a további hasonló esetek megakadályozása érdekében. Amikor Wilton Dedge (aki huszonnégy évet töltött börtönben többek közt nemi erőszak miatt, amit nem ő követett el) beperelte a floridai államot, követelve, hogy ügyében vizsgálják újra a bizonyítékokat, az ügyészek hevesen tiltakoztak. Azzal érveltek, hogy a floridai állam elsődleges érdeke, hogy a jogerős ítéletek megmásíthatatlanok legyenek, és az áldozat érzései is fontosabbak, mint az elítélt Wilton Dedge esetleges ártatlansága miatti aggodalmak.” Dedge-et végül ártatlannak nyilvánították, és szabadon engedték.

Az, hogy a jogerős ítéletek fennmaradása és az áldozat lelki megkímélése eleve kizárják az igazságot, elképesztő érv azok részéről, akikre éppen az igazság szolgáltatását bizzuk, de az önigazolás nagy úr. (Mellesleg, nem éreznék jobban magukat az áldozatok hozzátartozói, ha a szeretett személy valódi gyilkosát fognák el és büntetnék meg?) Miután DNS-vizsgálatok alapján országszerte több száz ítéletet megsemmisítettek, a híradásokban rendszeresen szerepelnek az ügyészek, akik annak idején a vádat képviselték. Philadelphiában például ifjabb Bruce L. Castor ügyészt a riporterek arról kérdezték, mi a tudományos alapja annak, hogy elutasítja a DNS-vizsgálat eredményét, amelynek révén ártatlannak bizonyult egy férfi, aki húsz évet töltött börtönben. „Semmiféle tudományos alapja nincs – felelte. – Megbízom a nyomozóban és a hangszalagra vett vallomásban.”

A DNS-vizsgálatot bolygónkon nagyjából mindenki meggyőző erejűnek tartja, miből gondoljuk hát, hogy elutasítása az önigazolás jele, és nem a bizonyítékok tisztességes értékeléséről van szó? Olyan ez, mint az első fejezetünkben leírt felmérés a lóversenypályán: mihelyt megtettük a tétet, nem óhajtunk foglalkozni semmiféle információval, amely kétségesse tehetné döntésünk helyességét. Ezért értékeli az ügyészek kétféleképpen ugyanazt a bizonyítékot, aszerint, hogy mikor kerül elő. A nyomozás kezdetén a rendőrség azért alkalmaz DNS-tesztet, hogy igazolja a gyanúsított bűnösségét, vagy vétlennek minősítse az illetőt. Ha azonban a DNS-vizsgálatra akkor kerül sor, miután megtörtént a vádemelés és a bűnösség megállapítása, a teszt eredményét az ügyészek jellemzően elvetik mint lényegtelen, ami nem elég ahhoz, hogy újratárgyalják az ügyet. Michael McDougal texasi ügyész azt mondta, a tény, hogy egy megerőszakolt és meggyilkolt fiatal áldozat testéből vett spermaminta DNS-tesztje nem mutatott egyezőséget a bűncselekményért elítélt Roy Criner DNS-mintájával, még nem jelenti azt, hogy Criner ártatlan. „Annyit jelent, hogy az áldozat testéből vett spermaminta nem Crineré – mondta. – Nem jelenti, hogy nem követett el a lányon erőszakot, nem jelenti, hogy nem ölte meg.”

Logikailag persze McDougalnak igaza van: Criner megerőszakolhatta a nőt Texasban, és máshol ejakulálhatott – mondjuk Arkansasban. Azonban a DNS-vizsgálaton alapuló bizonyítékot mindig azonos módon kell elbírálni, függetlenül attól, mikor mutatják be; a legtöbb ügyészt az önigazolás kényszere akadályozza meg abban, hogy képes legyen ezt belátni. Peter J. Neufeld védőügyvéd tapasztalata szerint az ügyészek és bírók körében igen elterjedt gyakorlat a bizonyítékok újraértelmezése az eredeti ítélet igazolására. A tárgyalás során az ügyész elmélete szerint egyetlen, és csakis egyetlen személy, a vádlott támadhatta meg és erőszakolhatta meg az áldozatot. Ha az ítélethirdetés után a DNS-vizsgálat alapján az elítélt mégis kizárható mint elkövető, a vád csodálatos módon

más elméletekkel áll elő. A mi kedvenc elméletünk az, amit Neufeld „a felderítetlen ejakulációs tettestárs” elnevezéssel illet: az elítélt személy fogta le a nőt, míg egy rejtélyes másik férfi követte el a tényleges erőszakot. Avagy a potenciális áldozat ott fekszik tehetetlenül, és egy himnemű gazfickó „arra téved, és kihasználja a kínalkozó alkalmat”, ahogyan egy ügyész állította.” Avagy a vádlott óvszert viselt, a nő pedig a sérelmére elkövetett erőszak előtt nem sokkal saját akaratából nemi életet élt. (Amikor Roy Criner ügye a Texasi Fellebbviteli Büntetőbíróóság elé került, Sharon Keller főbíró úgy ítélte meg, hogy a DNS-vizsgálat eredménye, ami szerint az, hogy a sperma nem az erőszak miatt elítélt férfitől származik: „nem perdöntő, mivel a vádlott akár óvszert is viselhetett”). Ha a sértett tiltakozik, és kijelenti: az előző három napban senkivel sem volt nemi kapcsolata, a vád azzal az elmélettel áll elő – megint csak a tárgyalás után –, hogy hazudik, mert a férje vagy a barátja haragjától tartva nem akarja bevallani félrelépését.

Az efféle önigazolás kettős tragédiát okoz: ártatlanok kerülnek börtönbe, és az elkövetők szabadlábon maradnak. Ugyanaz a DNS-minta, amellyel valakinek az ártatlansága bizonyítható, az elkövető azonosítására is alkalmas, de ez utóbbira sokkal kevesebb a példa.” Az Innocence Project elnevezésű jogsegélyszervezet számos ítélet megsemmisítését érte el, de a rendőrség az esetek egyikében sem találta meg utólag a tényleges bűnelkövetőt. A rendőrség és a vádhatóság egyszerűen véglegesen lezártnak tekinti az ügyeket, mintegy aktákba zárva a tévedés rejtett lehetőségét.

### Elhamarkodott ítéletek

Ha a rendszer nem működik rendesen, ha a rendszer nem korrigálja a hibákat, de még csak nem is jelzi a hibákat, és emiatt azok kijavítására nincsen mód, akkor az a rendszer rossz.

*Michael Charlton, a fellebbvitel során eljáró ügyvéd, Roy Criner jogi képviselője*

Minden állampolgár joggal elvárhatja, hogy büntető igazságszolgáltatási rendszerünkben ne csak olyan eljárások legyenek, amelyek a bűnös elítélését segítik, hanem olyanok is, amelyek az ártatlanok védelmét és az elkövetett hibák gyors orvoslását is szolgálják. Jogtudósok és társadalomkutatók különféle alkotmányos jogorvoslatokat és fokozatos korrekciókat javasolnak, ami által csökkenthető a hamis beismerő vallomások, a megbízhatatlan szemtanúi vallomások, a rendőrségi „elbizonytalanítások” és hasonló hibák előfordulása.” A mi szempontunkból nézve azonban a büntető igazságszolgáltatási rendszerben a hibák beismerésének és kijavításának a legnagyobb akadálya a problémák létének tagadása, ami egyben a disszonancia csökkentésének legfőbb módja. „A mi rendszerünknek meg kell teremtenie a tökéletességhez közelség auráját, azt a bizonyosságot, hogy nem ítélünk el ártatlan embereket”, mondja Bennett Gershman egykor volt ügyész.” Rendőrök, nyomozók és ügyészek számára ennek a bizonyosságnak az a haszna, hogy nincsenek álmatlan éjszakáik, nem aggódnak amiatt, hogy esetleg ártatlanokat küldtek rács mögé. Pedig kijárna nekik néhány álmatlan éjszaka. A kételkedés nem ellensége az igazságnak, a túlzott magabiztosság azonban igen.

Napjainkban a rendőrök, nyomozók, bírók és ügyészek szakmai képzésében szinte szó sem esik az esetükben várható kognitív torzulásról; arról, hogyan korrigálható a lehető legjobban, és hogyan kezelhető az a disszonancia, amely akkor keletkezik, amikor a meggyőződésükkel ellentétes bizonyíték merül fel. Épp ellenkezőleg, nagy része annak, amit pszichológiából tanulnak, önjelölt szakemberektől ered, akik nem rendelkeznek alapos lélektani ismeretekkel, és akik, mint láthattuk, nem a pontosabb, hanem a magabiztosabb ítéletalkotásra tanítanak: „Ártatlan személy sohasem vallja magát bűnösnek.” „Nem tévedés, a két szememmel láttam.” „Meg tudom állapítani, ha valaki hazudik; ezt csinálom évek óta.” Csakhogy ez a fajta bizonyosság az áltudomány jellegzetessége. Az igazi tudós a valószínűség óvatos nyelvezetével él: „Sajátos körülmények között ártatlan embereket is minden bizonnyal vallomásra lehet bírni; hadd magyarázzam el, miért gondolom, hogy ennek a személynek a vallomását valószínűleg erőszakkal kényszerítették ki”, és gyakran ezért olyan idegesítő a szakértők tanúvallomása. Számtalan bíró, esküdt és rendőr többre becsüli a bizonyosságot a tudománynál. D. Michael Risinger jogászpro-

fesszor és Jeffrey L. Loop ügyész elpanaszolta, hogy „a jog gyakorlatilag képtelen arra, hogy figyelembe vegye az emberi észleléssel, az emlékezéssel, a következtetéssel, valamint a bizonytalan körülmények között hozott döntésekkel kapcsolatos modern kutatások eredményeit. Ezek nem épülnek be a bizonyítási eljárások struktúrájába, és az eljárások alkalmazására vonatkozó bírói képzés, illetve tájékoztatás részét sem képezik”.

Márpedig az a képzés, amelyik az áltudományos bizonyosságot támogatja szemben a magunk kognitív torzulásainak és vakfoltjainak alázatos felismerésével, kétféleképpen növeli a téves ítélet esélyét. Először is elhamarkodott következtetésekre ösztönzi a jogalkalmazókat. A rendőr megítélése szerint a gyanúsított az elkövető, és ezzel kizárja az egyéb lehetőségeket. Nem áll az ügyész rendelkezésére minden bizonyíték, mégis ösztönösen arra az elhatározásra jut, hogy vádat emel egy közfigyelmet kiváltó ügyben, és döntését közli a médiával; aztán már nehéz lenne visszakoznia, amikor a bemutatott bizonyítékok támadhatónak bizonyulnak. Másodszor, mihelyt egy ügyben megtörtént a vádemelés és megszületik az esküdszék döntése, a vád képviselői arra motiváltak, hogy elvessenek minden utólagos bizonyítékot, amely a vádlott ártatlanságát támasztja alá.

Ezeknek a nagyon is emberi hibáknak az ellenszere az, ha a rendőrtisztai főiskolákon és a jogi karokon a hallgatókban tudatosítják fogékonyságukat az önigazolásra. A hallgatóknak meg kell tanulniuk, hogyan keressék a statisztikailag valószínűsíthető gyanúsítottat (egy féltékeny szeretőt) anélkül, hogy kizárnák a statisztikailag kevésbé valószínű gyanúsítottat, amennyiben erre utaló bizonyítékok felmerülnek. Tudniuk kell, még ha biztosak is abban, hogy képesek megállapítani, ha egy gyanúsított hazudik, hogy a tévedés lehetősége nem zárható ki. Tudniuk kell, ártatlan embereket hogyan és miért lehet úgy kihallgatni, hogy bevalljanak egy olyan bűncselekményt, amit nem követtek el, és meg kell tanulniuk, hogyan különböztessék meg a valószínűleg helytálló vallomásokat azoktól, amelyeket kényszer hatására tettek.” Tudniuk kell, hogy az FBI és a televíziós show-műsorok előszere-tettel alkalmazott módszere, a profilalkotás a megerősítő torzulás következtében a tévedés jelentős kockázatait hordozza magában, mivel a nyomozók a bűntény olyan elemei után kutatnak, amelyek illeszkednek a gyanúsított személyiségrajzába, ugyanakkor átsiklanak olyan elemek fölött, amelyek annak nem felelnek meg. Vagyis a nyomozóknak meg kell tanulniuk, hogy nyomot váltsanak, ha ráébrednek: rossz vonalon indultak el.

Andrew McClurg jogászprofesszor még messzebb menne. Régóta hirdeti a kognitív disszonancia elveinek alkalmazását a rendőrképzésben, megakadályozandó, hogy túlbuzgó újoncok megtegyék az első becsuten lépést lefelé a piramis oldalán, arra hivatkozva, hogy ők a jó fiúk, akik a bűn és az erőszak ellen küzdenek. Külön képzési programot javasol, amely keretében a pályakezdők etikai dilemmák elemzésével foglalkoznak, és ezáltal a feddhetetlenség, az igazmondás és a helyes eljárás alapértékként épül be kialakuló szakmai identitásukba. (Napjainkban Amerikában a rendőrnagyok gyakornokok általában csak egykét órában, esetleg félnapos képzés keretében foglalkoznak etikai problémákkal.) Ezeket az értékeket a napi munka során egykettőre felülírják olyan hamis erkölcsi normák, mint például: „Nem köpünk be egy kollégát.” „A valós életben az elmarasztaló ítélet egyetlen biztos útja az igazság kikozmetikázása.” Ezért McClurg azt javasolja, hogy az újoncok munkáját tapasztalt, etikai mentorok kövessék figyelemmel, akik az Anonim Alkoholisták segítőihez hasonlóan pártfogoltjaikat irányítják, nehogy letérjenek az egyenes útról. „A rendőri hazudozást lényegesen csökkenteni csak megelőző intézkedéssel lehet: annak megakadályozásával, hogy a jó zsaruból rossz zsaru legyen”, érvel McClurg. A kognitív disszonancia elmélete „hathatós, költségkímélő és sokoldalú eszközt kínál e cél megvalósítására: az egészséges rendőri énkép kialakítására”.

Bármilyen jól képzett vagy jó szándékú is valaki, nem tudja tökéletesen kivédeni a megerősítő torzulás és a kognitív vakfoltok működésbe lépését, ezért vezető társadalomtudósok, akik behatóan tanulmányozták a téves ítéletek körülményeit, egyhangzóan óvintézkedések bevezetését, például a kihallgatások videóra vételét javasolják. Napjainkban csak maroknyi amerikai államban írják elő a rendőrségi kihallgatások elektronikus rögzítését.” A rendőrök és az ügyészek részéről régóta megnyilvánuló elutasító hozzáállás gyanúnk szerint nem véletlen: attól tartanak, hogy esetleg zavaró, disszonanciát keltő felismerések kerülhetnek napvilágra. Bradley Page ügyében az egyik nyomozó, Ralph Lacer azon az alapon igazolta elutasító álláspontját, hogy „a hangfelvétel gátlást kelt”,



és emiatt „nehéz eljutni az igazsághoz”. Ralph Lacer további érvelése így foglalható össze: Tegyük fel, a kihallgatás tíz óra hosszat tart. A védőügyvéd végighallgattatja az esküdtekkel mind a tíz órát, a gyanúsított összesen tizenöt perces vallomása helyett, és ezzel nemcsak túlterheli, hanem össze is zavarja az esküdteket. A Page-ügyben a vád álláspontja nagymértékben a hangszalagra vett kihallgatás egy hiányzó részletén alapult. Lacer beismerte, hogy kikapcsolta a magnetofont, épp mielőtt kimondta volna azokat a szavakat, amelyek Page-et vallomásra bírták. Page állítása szerint a hiányzó részletben Lacer megkérte őt, képzelje el, hogyan ölte volna meg a barátnőjét, ha ő *lett volna* a gyilkos. (Ezt a taktikát is ajánlják a Reid-technika megalkotói.) Page azt gondolta, arra kéri, hogy állítson össze egy képzeletbeli forgatókönyvet, amivel a rendőrséget segítheti a vizsgálódásban; megdöbben, amikor Lacer ezt tényleges vallomásként használta fel. Az esküdtek nem ismerték a teljes szövegösszefüggést – nem hallották a kérdést, amely az állítólagos vallomást kiváltotta.

Tény, hogy ahol a nyomozati eljárásban gyakorlat videofelvételt készíteni a kihallgatásokról, az igazságszolgáltatás képviselői megkedvelték a módszert. A Center on Wrongful Convictions (téves ítéletek központja) vizsgálatot végzett a rendőrség 238 olyan egységében, ahol napjainkban a gyanúsítottakkal folytatott összes kihallgatást videóra veszik. Azt tapasztalták, hogy szinte valamennyi munkatárs, akivel csak beszéltek, a módszert jónak tartja. Ha olyan kameraállásból veszik fel a kihallgatást, hogy a kérdező és a válaszadó is látható, a gyanúsítottaknak nincs lehetőségük a történetük megváltoztatására, és az esküdtek is megbizonyosodhatnak róla, hogy a vallomást tisztességes eszközökkel érték el. És természetesen lehetővé teszi a független szakértők és az esküdtek számára, hogy értékeljék az alkalmazott technikákat, és megítélik, volt-e vajon köztük félrevezetőnek vagy kényszerítőnek tekinthető.

Hasonló jellegű reformok fokozatos megvalósítása folyik Kanadában és Nagy-Britanniában; olyan eljárásokat vezetnek be, amelyekkel minimálisra csökkenthető a téves ítélethozatal valószínűsége. A DNS-vizsgálatok alapján megsemmisített ítéletek jelentős száma miatt az Egyesült Államokban is tapasztalható némi változás: a bűnügyi laboratóriumokat fokozottabban felügyelik, a szemtanúi vallomáson alapuló bizonyítás előírásait szigorítják, a DNS-elemzésen alapuló bizonyítékokat (változó) mértékben megismerhetővé teszik a fogvatartottak számára, és néhány államban bizottságokat hoznak létre, meggyorsítandó a téves ítéletek megsemmisítését és a jogorvoslatot. Azonban Deborah Davis és Richard Leo jogtudósok és társadalomkutatók szerint az amerikai igazságszolgáltatás továbbra is képtelen szakítani hagyományával, hű marad többek között a Reidtechnikához és hasonló eljárásokhoz, továbbra is „szinte abszolút mértékben elutasítva” annak az eshetőségét, hogy ezek a technikák hamis vallomásokhoz és téves ítéletekhez vezethetnek, és valóban vezetnek is.” Az amerikai büntető igazságszolgáltatási rendszer habozik elismerni, hogy nem csálhatatlan, ezzel tetézi az általa teremtett igazságtalanságot. A legtöbb amerikai államban egyáltalán semmit sem tesznek azokért, akiket utólag ártatlannak nyilvánítottak. Nem kárpótolják őket az elvesztegetett éveikért és a jövedelemkiesésért. Még csak hivatalos bocsánatkéréssel sem élnek. Kegyetlen módon sokszor még az ítélet megsemmisítését sem vezetik át a nyilvántartásokban, és ezzel megnehezítik, hogy az illető munkához, lakáshoz jusson.

A disszonanciaelmélet szempontjából érthető, miért kezelik ilyen kíméletlenül a téves ítéletek áldozatait. Ez a kíméletlenség egyenes arányban áll a rendszer rugalmatlanságával. Ha tudatában vagyunk annak, hogy a hibák elkerülhetetlenek, nem ér meglepetésként majd, ha bekövetkezik egy hiba, és lesznek módszereink a hiba helyrehozására. De ha sem önmagunk, sem mások előtt nem vagyunk hajlandóak elismerni, hogy történhetnek hibák, akkor minden egyes tévesen bebörtönzött személy arra az egyértelmű és megalázó tényre emlékeztet, hogy mennyire nem vagyunk tévedhetetlenek. Bocsánatot kérni tőlük? Pénzt adni nekik? Ugyan, micsoda abszurdum! Egy technikai fogásnak köszönhetik, hogy kiszabadultak. Ja, hogy az a technikai fogás a DNS? Hát akkor biztos van valami más bűnük.

Egyre gyakrabban fordul elő, hogy egy tisztességes ember, férfi vagy nő felülemelkedik azon az általános kényszeren, hogy az önigazolás érdekében feláldozza az igazságot: egy rendőrtiszt leleplezi a korrupciót; egy nyomozó újranyit egy látszólag megoldott ügyet; egy ügyész beismeri, hogy az igazságszolgáltatás tévedett. Thomas Van-

es, aki jelenleg az indianai Merrillville-ben ügyvéd, tizenhárom évig volt ügyész. „Nem szégyelltem akkoriban, hogy halálbüntetést kértem – írta. – Ha valaki bűnös, rászolgált a büntetésre.” Vanes azonban megtanulta, hogy történnek hibák, és ő maga is követett el hibákat.

Megtudtam – írja Thomas Vanes –, hogy egy Larry Mayes nevű férfi, akinek perében én képviseltem a vádat, és akit elítéltek, több mint 20 évet ült börtönben nemi erőszakért, amit nem követett el. Hogyan derült ki? A DNS-elemzésből... Két évtized múltán, amikor kérte, hogy végezzenek el újabb DNS-vizsgálatot az erőszak tárgyi bizonyítékain, én segédkeztem a régi bizonyítékok nyomára bukkanni, mivel meg voltam győződve róla, hogy az új vizsgálat végre elnémtíja, és ne hangoztatja tovább ártatlanságát. Csakhogy neki volt igaza, és én tévedtem. A tények előtt fejet kell hajtani. Kijózanító lecke volt, semmiféle kézenfekvő racionalizálás (én csak a munkám végzem, az illetőt az esküdtek ítélték el, a fellebbviteli bíróság nem változtatta meg az ítéletet) nem csökkenti nagymértékben azt a – ha nem is jogi, de erkölcsi – felelősségérzetet, amit egy ártatlan ember elítélése okoz.”

**Elliot ARONSON – Carol TRAVIS:** *Történetek hibák (de nem én tehetek róluk) – Az önigazolás lélektana. AbOvo, Budapest, 2009. 115-141.*

## ESETLEÍRÁS

„Én is úgy kezdtem 16 évvel ezelőtt, mint sok más kezdő rendőrtársam. Elvégeztem a szakközépiskolát, és bekerültem egy rendőrkapitányság életébe, kollektívájába, és egy tapasztalt rendőr „szárnyai alatt”, járőrként tapasztaltam és tapasztaltam „vég nélkül”. Az eltelt évek során, úgy vélem, sokat fejlődtem, emberként, és rendőrként is. Rengeteg emberrel találkoztam, számtalan intézkedésben vettem részt, amelyek egy része emberi és rendőri mivoltomat is próbára tette. Ez a munka, a köz, a rendvédelem szolgálata ugyanis nagyon sok mérce által mérettetik meg, és a kapott „visszacsatolások” az embert magát szakmailag, erkölcsileg (és még számtalan módon) is befolyásolják, „terelik” egy úton, amely eleinte kanyargós és nem igazán belátható, de idővel kiegyenesedik, és egy irányba mutat.

Én úgy vélem – és szerintem sok kollégám egyetért ebben –, hogy a rendőri munka egyik „legmozgalmasabb” szolgálata a járőri szolgálat. A másik hasonlóan tekintélyes szolgálatnak a körzeti megbízotti szolgálatot tartom. E szolgálatok során alakul ki a legtöbb kontaktus a rendőrség és a társadalom – az állampolgárok – között. Törvényszerű, hogy itt alakulnak ki – különböző intézkedések során – olyan konfliktushelyzetek, amelyek kimenetele nagyban meghatározza egyrészt a rendőrség „köz” általi megítélését, másrészt az intézkedő rendőr(ök) morális és szakmai fejlődését.

A fent leírtakat bevezetésnek szántam, egy olyan eset bevezetéseként, amely egy volt a sok közül az eltelt évek alatt. A rendőr az idő múlásával egyre több szerep-elvárásnak kell(ene), hogy megfeleljen, legyen hivatástudó rendőr, férj, apa, barát stb. Ezen szerepelvárások egymásra hatnak, és néha összeütközésbe is kerülnek. Ilyenkor az ember csak a tapasztalataira hagyatkozhat abban, hogy miként is dönt egy adott helyzetben, mondjuk egy ilyen „szerep összeütközés” alkalmával.

Az én sztorim is egy ilyen szerepek közötti összeütközés rövid történetéről szól.

Körzeti megbízottként a társadalom több szereplőjével is igyekeztem – ill. társaimmal igyekeztünk – jó kapcsolatot fenntartani, ami egyrészt a szolgálat feladatköréből is adódott, másrészt – szubjektív véleményem – az egyénnek is haszna származhatott egy jól működő kapcsolatból, együttműködésből. Így tehát példának okáért nagyon jó együttműködés volt az illetékességi területen működő Gyámhivatal és Gyermekjóléti Szolgálat munkatársaival is.

Egy alkalommal hivatalos úton – a vonatkozó jogi normáknak megfelelően – felkérést kaptunk a település jegyzőjén keresztül a Gyámhivataltól, hogy karhatalmi segítséget biztosítsunk több gyermek, családból való kiemeléséhez és elszállításhoz. Mondanom sem kell, rutinfeladatnak nézett, ki a dolog. Benn az irodában elolvassa egy száraz határozatot még nem tűnt ez annyira nehéz feladatnak, bár a tartalom maga már önmagában hordozta egy lehetséges konfliktus jövőképét.

Az adott napon a kapitányságon találkoztunk a Gyámhivatal 4 munkatársával, majd az irodában megbeszéltük, kikéreltük az információinkat az intézkedés során érintett személyekről, várható körülményekről. Ennek során jutottak bir-

tokunkba azok az információk, hogy miért is kerül sor az adott intézkedésre, várható-e ellenállás valaki részéről, a Gyámhivatal mit szeretne tőlünk – a rendőrségtől –, ill. ők hogyan fognak eljárni a helyszínen. Ezeket, ill. még sok más dolgot ott pár perc alatt egyeztetünk, majd ők egy kis mikrobusszal, mi pedig szolgálati szgk.-val kimentünk a megadott címre.

Az adott címen a gyámosok csegették, majd a házból – amely kívülről nem tűnt annyira rossz állapotúnak – kijövő idősebb (úgy 50 év körüli) hölgynek elmondták jövetelük célját, és bebocsátást kértek. Ezt meg is kapták, így ők, és velük együtt mi is bementünk az udvarra, majd a házba is. A házban 4 helyiség volt, amelyek konyha, szoba, fürdőszoba és „nappali”.

A helyiségek viszonylag tiszták és rendezettek voltak, de látszottak a mélyszegénység nyomai. Nem volt folyóvíz, külön kis kályhák voltak a helyiségekben a fűtéshez. A szobában néhány ülő-fekvő alkatosságban 4 gyermek kuporgott, ill. mellettük egy 25-28 év körüli férfi. A gyermekek közül a legnagyobb 9, a legkisebb 2 éves volt. Szemükben, viselkedésükben jól tükröződött a kíváncsiságtól vegyes félelem.

A Gyámhivatal egyik munkatársa elmondta jövetelünk célját, és kérte a férfit – aki a gyermekek apja volt – hogy a gyermekek személyes holmijait pakolja össze – az általunk hozott – táskákba, mivel a gyermekeket a törvény erejénél fogva el fogják szállítani. Nos, ez volt az a pillanat, amikor nekem – és azt hiszem a kollégámnak is – átfutott az agyán, hogy ilyen szituációra nem lehet felkészülni igazán.

Egyrésztől tisztában voltam azzal, hogy mindez szükséges dolog, mert az apa nem dolgozik, így alig-alig tud gondoskodni a gyerekeiről. A nagymama kevéske nyugdíjából, és az apa alkalmi munkákból kapott jövedelméből, és talán a gyerekek után kapott szociális juttatásból tartják fenn magukat, de ez éppen hogy csak a létfenntartáshoz elég. Az apa próbálkozik, de nem tud elhelyezkedni a munkaerőpiacon, az anya 1 éve hagyta ott őket egy másik férfiért, és egy nap eltűnt, azóta se hallottak róla. A gyerekeknek az apa próbálja megadni, amit csak tud, de alig van ruhájuk, élelemre is kevés jut, és majdnem hogy kilátástalan a helyzetük.

E mellett ott vannak a „köbe vésett” normák, amelyek a Gyámhatóság és a Rendőrség és sok más hatóság munkáját is megszabják. Ezek szerint a gyerekek kiemelése „szükséges rossz”, mivel az intézetekben, nevelőszülőknél megkaphatják mindazokat a lehetőségeket, környezetet, gondoskodást, ami a szellemi, fizikai és értelmi fejlődésükhöz szükséges, és nélkülözhetetlen.

Másrésztől ott állni és látni, a könnyező édesapát, és a kétségbeesett nagymamát, akik saját érzéseiket meghazudtolva, próbálják nyugtatni a gyerekeket, akik közül az idősebb felfogja, miről is van szó, de a kicsik csak érzik, látják, hogy „valami baj van” mert apa is sír, meg a testvérek is.

Nincs rá szó, milyen érzések kerítettek hatalmukba ekkor. A vívódás, a gondolatok csapongása, tudva, hogy talán jó lesz ezeknek a gyerekeknek, mert nem fognak éhezni, meglesz talán mindenük, amit itt nem kaptak meg, de ki fogja pótolni a szülőt, a mindeddig biztos támaszt. Mert hát, ha kevés is volt, de apa meg mama adta mindazt a keveset, de olyan szeretettel, ahogy csak ők adhatnak.

A légkör talán egy temetéshez volt hasonlatos, és átragadt ott minden emberre. A hatóságok – én is – tették a dolgukat. Nem volt ellenállás, nem volt szükség a „törvény nevében” fellépésre. A gyerekeket az apa elkísérhette, és megkapott minden tájékoztatást arra vonatkozóan, hogy a gyermekeit hol, mikor és milyen feltételekkel látogathatja meg. Megkapta továbbá a remény kulcsát is ahhoz, hogy gyermekeit újra magához vegye. Ugyanis, ha oly módon tudja rendezni az életét, hogy a paragrafusokba lefektetett minőségű életfeltételeket tudja majd biztosítani a gyerekeknek, szóba jöhet, hogy az intézetből visszakérüljenek hozzá. A gyerekeknek apró vigaszt jelenthet, hogy nem „szedik szét” a testvéri köteléket, együtt kerülnek elhelyezésre a kijelölt intézetbe.

A karhatalmi segítségnyújtás után úgy éreztem, hogy én is segítségre szorulok, érzelmeim az értelemmel kerültek harcba. Még nem kevés időbe kerül az, hogy az egyensúly helyreálljon bennem, és el tudjam fogadni, fel tudjam dolgozni, hogy amit tettem-tettünk, az inkább pozitív és helyes.

Az egyértelmű volt, hogy az intézkedés jogszerű, és szakszerű is volt, ami egyik alapelve a rendőri szolgálatnak, az intézkedéseknek. Másrésztől viszont morális, érzelmi viszonylatban feltehető a kérdés, a társadalom, a köz, a gyermekek javát híven szolgálja-e, ha a szülőtől elszakítjuk a gyerekeiket? Nehéz megválaszolni, mert a kérdés, és az egyes szituációk másak és másak. Nem lehet egyértelműen elmondani, hogy „ez fekete, az meg fehér”.

Álljon itt további mementóul néhány sor a magyar rendőrség etikai kódexéből.

„A rendőr szolgálatát a törvényekben kifejeződő társadalmi akaratnak megfelelően, a köz érdekében, a társadalom által biztosított lehetőségek között látja el. Önként vállalt hivatásával szemben különleges társadalmi elvárások érvé-

nyesülnek, melyekre szolgálati viszonyának fennállása alatt mindvégig figyelemmel kell lennie. Hivatását az előírások és a vezetők utasításainak betartásával, az esküjében foglaltak szerint gyakorolja, tudása legjavát nyújtja. Cselekedeteivel erősíti a testület belső egységét és a szervezet jó hírnevét.”

„A rendőr szolgálati feladatai végrehajtásáért, döntéseiért jogi, erkölcsi és anyagi értelemben is felelősséggel tartozik. Döntési, cselekvési kötelezettségét mindenkor késedelem nélkül, aktívan vállalja, a felelősséget másra alaptalanul nem hárítja át. Hibás döntései következményeit lehetőségei szerint orvosolja. Tudatában van annak, hogy saját személyén keresztül, az egész testület megítéléséért is felelős.”

Ezek a gondolatok „szárazak”, de rendőri mivoltunk során zsinórmértékként kell, lebegjenek szemeink előtt. Mint emberek, érzelmeinkkel, tapasztalatainkkal felvértezve kell, hogy helyt álljunk a mindennapokban, ahol az erkölcs is szerepet játszik, és „Az erkölcsben nem csak cselekvők vagyunk, hanem szemlélők, tanácsadók, instruktorok, bírók és kritikusok is” amely bizony gyakran próbára tesz...”

*(RTF levelezős hallgatója írta le 2011-ben)*

## I. 5. Korrupció és erkölcs

A korrupció a társadalom életének, az emberek mindennapjainak letagadhatatlan része. Csekély borralalóval kicsikart előnyöktől a hatalmas összegekkel kísértő korrupciós bűncselekményekig nagyon széles skálán találkozhatunk a legkülönbözőbb formáival. Egy részük olyannyira magától értetődő, hogy nem is tekintjük e körbe tartozónak, Ennek megfelelően – hiszen általában a korrupcióra mint negatív szociális jelenségre tekintünk – nem minősítjük elítélendőnek. Furcsán hatna, ha megrovóan szólnánk valakiről, aki orvosának „hálapénzt” fizetett, de mélyen sértene erkölcsi érzékünket, ha azt tapasztalnánk, hogy egy komoly horderejű döntés meghozatala előtt jelentős összeggel megvesztegették valamelyik állami tisztviselőt.

Ha ez így működik bennünk, akkor hol a határ? Mikor elfogadható, mikor elviselhető, és mikor válik elviselhetlenné a korrupció?

E társadalmi jelenség a lényege szerint mindig „kétszereplős”. Van, akit „megvesznek”, s van, aki „megvásárolja” a másiktól az egyébként valószínűsíthetően el nem érhető előny juttatását. Vajon erkölcsi szempontból egyenértékű szerepet játszanak-e a korrupció kisebb vagy nagyobb történeteiben? Beszélhetünk-e ilyen értelemben egyenértékűségről, amikor a „vásárló”, aki kapni akar, többnyire kiszolgáltatott, az pedig, akit éppen „meg akarnak venni”, a szolgáltatás tárgya felett rendelkezvén, hatalmi pozícióban van?

A rendvédelem a társadalmi élet része, s aligha mentes a korrupciótól. E tény azonban nem jelenti ennek elfogadhatóságát. Kiváltképp azért, mert a rendvédelmi tevékenység specifikumai bizonyos erkölcsi tartalmakat fokozott jelentőségűvé formálnak. Már az is bizarrul hangzana, ha a rendvédelem területén dolgozók szolgáltató tevékenységükért éppúgy magától értetődőnek tartanák a borralaló igénylését, illetve elfogadását, mint például a benzinkutas vagy a fodrász. Pedig nem titok, hogy a rendvédelmi hivatás művelői gyakran oly mértékben „alulfizetettek”, hogy a „fizetés-kiegészítés” az o esetükben is „bocsánatos bűnnek” számíthatna.

Márpedig nem számít, és nem is számíthat annak. E határozott megállapítás e hivatás specifikumait tartja szem előtt, és a korrupció elutasítása nem is egy, hanem igen sok tényező figyelembevételével fogalmazódik meg. Ezek mindegyike önmagában is fontos, ám ki kell emelnünk egy olyan sajátosságot, amely itt a korrupció bármilyen formában történő kezdeményezését, illetve elfogadását – átvitt értelemben, de néha szó szerint is – életveszélyessé teszi.

Ez pedig a rendszet bűnüldöző, a bűncselekményeket korlátozni törekvő funkciója. Ha e tevékenység lényege a bűnel, a bűnelkövetőkkel szembeni egyértelmű viszony, akkor ennek a viszonynak a tartalmából feltétlenül ki kell zárni a rendvédelmi tevékenység végzőjének esetleges kiszolgáltatottságát. Márpedig a korrumpálódás magától értetődően sebezhetővé, kiszolgáltatottá tesz. Kiszolgáltatottá tesz már az első pillanatban, a legcsekélyebb mértékű korrumpálódás esetében is. Mert a korrupció – kialakulásának másodpercétől – „tengeri kígyóvá” válhat, s szövevényes hínárként tapad a korrumpáltakra.

Továbbá a rendészeti hivatás művelőinek nélkülözhetetlen „munkaeszköze” a lakosság bizalma. A korrumpálhatóság és a bizalom azonban egyidejűleg nem létezhetnek!

## ESETLEÍRÁS

„X.Y. rendőr főtörzssászlós vagyok. Tanulmányaimat ....-ban fejeztem be az egyik a Rendészeti Szakközépiskolában. Ezt követően a Budapest Rendőr Főkapitányság .... kerületi Rendőrkapitányságához szereltem fel. Azóta a helyi Rendőrkapitányság illetékességi területén gépkocsizó járőrként teljesítek szolgálatot.

2010 októberében történt, hogy a Budapest....Kerületi Rendőrkapitányságára vezényeltek, két társammal, reggel 07 órától este 20 óra 00-ig a Megyeri úti stadionban lévő „békés” Újpest-Fradi foci meccs végéig.

Reggel 07 óra 10 perckor eligazításra vittem a szolgálatvezetőm által kijelölt ..... frsz.-ú szolgálati személygépkocsival a velem együtt átvezényelt társaimat.

A ... Kerületi Rendőrkapitányságon rövid eligazítást tartott nekünk az ügyeletes tiszt, amiben külön kitért arra, hogy figyeljünk oda az István úti piac területén a rendbontókra, valamint az út mellett lévő szabálytalanul várakozó gépjárművekre, és a szabálytalanságok szankcionálására.

Azt az utasítást kaptuk, hogy lehetőleg helyszínbírsággal szankcionáljuk az állampolgárokat, mivel az Igazgatás-rendészeti Osztály munkatársai sok ügygel foglalkoznak, s nagyon leterheltek. Elmondta még, hogy lehetőleg 10.000 forintot meghaladó összeggel bíráljuk a szabálysértés elkövetőit, mert versenyezni szeretne egy másik Kerületi Rendőrkapitányság Közrendvédelmi Osztályával a ... Kerületi Rendőrkapitányság.

Az eligazítás során az Ügyeletes tiszt felhívta a figyelmünket, hogy 08 óra 00 perctől 10 óra 00 percig kell gyalogos járőrszolgálatot teljesítenünk a kollégákkal az Újpesti piactérnél, mert az addig tart nyitva. Ezt követően át kell mennünk a Megyeri úti temetőhöz, mert ott egy nagyobb temetés miatt nagy tömeg várható, és nem szeretnénk semmiféle problémát, ezért nagyobb rendőri erőkkel 13 óra 00 percig a helyszín biztosítása a feladat.

Ezt tudomásul vettük, és elindultunk a szolgálati gépjárművünkkel a Budapest .... kerület utcáin a piac területére, ezzel megkezdve az napi szolgálatunkat.

Ahogy kiértünk az újpesti piac területéhez, észleltem a társaimmal, hogy az egyik kereszteződéstől kb. 20-25 méterre a megállni várakozni tilos tábla előtt, kb. 1 méterre az úttest jobb szélén szabályosan várakozik egy .....frsz.-ú gépjármű.

A társaim észlelték ezt, és szóltak, hogy a fenti gépjármű talán nem jó helyen várakozik, mert akadályozza a forgalmat, és ha kiteszünk rá egy „feljelentem” cédulát, lehet, hogy kapunk érte majd egy kis pénzt, amit szétoszthatunk egymás között.

Ezután megálltam gyorsan a szolgálati gépjárművel a fenti gépjármű mögött, ugyancsak szabályosan. Ekkor társaim is kiszálltak, de rám hagyták az ügy elintézését, mert addig megállítottak egy éppen arra közlekedő másik gépjárművet, amiben 2 személy utazott, és a gépjárművön elöl nem volt rendszámtábla felhelyezve.

Én gyorsan ráhelyeztem a már korábban kiszemelt gépjármű szélvédőjére a „Tilos helyen várakozik feljelentem” cédulát, de a gépjármű tulajdonosát vagy vezetőjét nem találtam a helyszínen. Ezután a társaimhoz siettem, akik a megállított gépjármű sofőrjével egyezkedtek annak hátuljánál.

Időközben az igazoltatásnál a társaimnak a vezető elmondta, hogy nem rendelkezik vezetői engedéllyel, azt korábban bevonták tőle, valamint a vezetéstől is eltiltották, és annak még a hatálya alatt áll. A kollégáim közölték vele, hogy ezeket a szabálysértéseket nem lehet elnézni, úgyhogy szabálysértési feljelentést kell készíteniük ellene, amiben fel lesznek sorolva a szabálysértések, amiket elkövetett az előbbi cselekményével.

A gépjármű sofőrje közölte a társaimmal, hogy van egy kis pénz nála, csak ne jelentsék fel, mert majd egyszer szeretne még vezetői engedélyt szerezni, persze, csak ha már letelt az eltiltása.

Közölte továbbá, hogy egyébként otthon fekszik betegen a testvérének a gyermeke. és most oda siet, hogy kórházba vigye őt, ezért jó lenne minél előbb megegyezni.

Megkérdezte tőle a társam, hogy mennyit adna az államnak jótékony célra, ha nem szeretné az említett procedúrát végigcsinálni.

M. Zoltán közölte, hogy most 30.000 forint van nála, de ha kell, tud még levenni pénzt a bankautomatánál, mert most kapott egy nagyobb összeget az egyik eladott festményéért.

A kolléga szólt az intézkedés alá vont személynek, hogy egy pillanat, és megbeszéli a kollégáival, és ekkor odahívott mindkettőnket megbeszélni a dolgot.

A kolléga ekkor feltette a kérdést nekünk, hogy: „Elég lesz-e ennyi pénz 3 rendőrnek?”

Én a kérdésre azt válaszoltam, hogy nekem elég az összegből 5000 forint, mert ők intézkedtek.

A kolléga helyeselt, de a másik azt mondta, hogy mi lenne, ha kivenne a bankszámlaszámáról az állampolgár még egy kis pénzt és mindenkinek több jutna.

Rövid habozás után közöltük, közölte, mire jutottunk, ekkor a vezető 30. 000 Ft-ot átadott kollégámnak, majd elindultunk vele a Bankjegykiadó automatához.

A helyszínre gyalogosan kísértük őt. A bankautomatától kicsit távolabb megálltunk a társaimmal, s vártuk, hogy levegye számlájáról számunkra a pénzt.

Ezt követően az állampolgárunk odasétált hozzánk, és a régi típusú személyigazolványában elrejtve átadta nekünk a további 40.000 forintot, így összesen 70.000 forintot sikerült nyernünk rajta.

Társaimmal visszakísértük az intézkedés alá vont személyt a gépjárművéhez és elköszöntünk tőle, szép napot kívánva.

Ezután láttam, hogy a szolgálati gépjárművünkénél áll egy személy, és a kezében egy cédula van, amit lobogtat.

Ekkor társaimmal odamentünk ehhez a személyhez, aki közölte, hogy ne tegyünk ellene feljelentést, mert nem szeretne magának gondot.

Ekkor láttam, hogy ez a személy a .....frsz.-ú gépjármű vezetője, amelynek a szélvédőjére egy „Tilos helyen várakozik feljelentem” cédulát helyeztem el.

Az állampolgár ekkor közölte velem, hogy semmi sem tiltja, hogy ott gépjárművével megálljon, de hajlandó kifizetni a büntetést.

Felhívtam a figyelmét arra, attól, hogy tábla nem tiltja, attól még a gépjármű a gyalogosforgalmat akadályozhatja a parkolásával, de ezt ő amúgy nem is tudhatja, mert nem ő a rendőr, meg ha továbbra is nagyon vitatja az esetet, akkor feljelentem, s úgyis úgy írom meg, hogy súlyos pénzbírságot kelljen fizetnie.

Erre a vezető közölte, hogy valamilyen más módon, valahogyan barátian, nem-e tudnánk elintézni a dolgot, s ekkor felajánlott 20.000 Ft-ot, csak, hogy ne jelentsem fel, mert az asszonnyal válnak, s nem hiányzik neki a gyerek elhelyezés kapcsán a gond.

Ezután társaimat kérdeztem, hogy a fent említett összeg elég lesz-e, ők csak bólogattak, hogy ezért a szabálysértésért igen. Közöltem P. Attilával, hogy adja át az iratait, és tegye bele a megbeszélt összeget. Az intézkedés alá vont személy átadta részemre az iratait, benne a megbeszélt 20.000 forinttal, majd a pénzt kivettem belőle, s az átadás eszköztét visszaadtam részére, és jó napot kívánva elköszöntem tőle.

Ezen a napon még 3 szabálytalanul várakozót céduláztam fel, akiktől a nap végére sikerült még 15.000 forint pénzüsszeget összebírságoznom társaimmal, melyet szétosztottunk igazságosan egymás között.

Nagyon sikeresen zártuk ezt a napot. Rendbontás sem volt, és a nap végén a focimeccset az UTE nyerte 2-0 eredménnyel.

*(RTF-es levelezős hallgatója írta le 2010-ben)*

## I. 6. A parancsvizonyok és az erkölcs

A rendészeti tevékenység – a lényegéből származóan – döntően utasításos, illetve parancsvizonyok között történik. Ez a sajátosság jelentős mértékben befolyásolja e közeg erkölcsi jellemzőit, mindenekelőtt azért, mert a parancsvizonyok a felelősség problémakörét speciális megvilágításba helyezik. Valóságosan és vélten lehetőség nyílik a felelősség körének szűkítésére, esetleg elhárítására. Persze, a rendészet területén éppúgy, mint másutt, minden erkölcsi kérdés, így például a felelősség problémája is, mindig konkrét helyzetekben, konkrét cselekedetekkel kapcsolatosan merül fel.

A parancsvizonyok magától értetődő jellemzője, hogy a kapott parancsokat lehetőség szerint kötelező végrehajtani. Ez az esetek jelentős részében nem is okoz különösebb gondot, hiszen a munka eredményessége a cél, ez pedig más módon nem, vagy csak kisebb hatékonysággal oldható meg. Az itt felmerülő erkölcsi kérdéseknek van tehát egy alapeleme: a feladat eredményessége érdekében megfogalmazódó parancsok lehetőség szerinti minél teljesebb végrehajtása többek között erkölcsi kötelezettség is.

A való életben azonban ez az egyszerűnek minősíthető elv korántsem ilyen egyszerűen érvényesíthető. Már önmagában véve az is sok gondot okozhat, hogy egy feladat többnyire nem csupán egyetlen módon oldható meg. Ellenkezőleg, általában ennek több lehetősége adott, s az elhangzó parancs többnyire csupán egy alternatívát vesz tekintetbe. Ez már maga olyan tényező, amely felveti a kérdést, hogy célszerű-e minden helyzetben arra törekedni, hogy a kapott parancsot maradéktalanul teljesítsük.

Am a parancsvizonyok lényege, hogy a parancsokat végre kell, végre kellene hajtani. S a mindennapi élet oly összetett, hogy nem csupán annak lehetőségét veti fel, hogy egy nemes, fontos gyakorlati feladat csak akkor oldható meg sikeresen, ha egy-egy parancs végrehajtásától megpróbálunk eltekinteni. Ennél „keményebb” helyzetek is előfordulhatnak! Még az is, hogy parancsot kapunk olyan tevékenység végrehajtására, amely nemcsak hogy más, egyébként vélt emberek érdekeit súlyosan sérti, vagy sértheti, hanem esetleg törvényt sértő tettet próbál véltünk elvégeztetni. Az így kialakuló helyzetek lényegéből adódóan olyan konfliktusok állhatnak elő, amelyekben például erőteljesen „összemosódnak” a jogi és az erkölcsi mozzanatok. Ez ugyan egyébként sem ritka a mindennapi életünkben, de a parancsvizonyok sajátosságaiból következően a jog és az erkölcs nagymértékű egymásba fonódása itt fokozottabban érvényesül.

### ESETLEÍRÁS I.

Az alább leírt esemény egy emberről szól, egy rendőr tiszthelyettesről, aki Ahhoz, hogy kicsit jobban átérezzük a történetet, mindenképp szükség van arra, hogy jobban megismerjük a főszereplőnket, akit nevezünk Anita-nak.

Ezért úgy érzem egy kis bemutatás hozzátartozik ahhoz, hogy a történet megfelelően kerek és tartalmas, érthető legyen, akár a laikus olvasó számára is. Főszereplőnk tehát Anita, aki mint rendőr tiszthelyettes főtörzsőrmester, beosztását tekintve körzeti megbízottként dolgozik az adott kapitányságon.

Anita nem Budapesti születésűként látta meg a napvilágot. Vidéken nevelkedett egy kis községben. Szülei jóra való, a kis faluban köztisztvisletben álló személyek, akik Anita-n kívül még két gyermeket felneveltek. Gyermeküket mindig nagyon szerették, megfelelő iskolába járatatták Őket és nem szóltak bele, hogy milyen iskolát válasszanak, milyen foglalkozást keressenek maguknak. Anita a család legkisebb gyermekeként nevelkedett fel. Mikor Ő még kiskorú volt



testvérei már középiskolában és főiskolán tanultak, így keveset tartózkodtak otthon. Ezáltal szülei talán picit szigorúbban fogták, nem volt neki minden megengedve, mint napjaikban általában a fiataloknak. Jó tanulóként végezte tanulmányait, emellett nagyszerű sportpályafutást tudhatott maga mögött. Elsődlegesen, mint sportoló akart megélni a mindennapokban, azonban ezt az elhatározását és vágyát egy súlyos sportsérülés derékba törte.

Ezt követően, mivel ekkor már középiskolában tanult, el kellett határoznia, hogy mivel szeretne foglalkozni a továbbiakban. Választása a rendőr szakmára esett, mert mindig nagyon tetszett neki a rendőri hivatás, az önzetlen segítség a rászorulóknak és szeretett emberekkel foglalkozni. Úgy érezte, hogy kettétört sportpályafutása után ebben a foglalkozásban találhatja meg a jövőjét. Felvételizett az egyik vidéki rendészeti szakközépiskolába, ahová sikeresen felvették és megkezdhetette tanulmányait.

Szülei nagyon büszkéek voltak rá, hogy a súlyos sérülés után is talpra tudott állni a lányuk, és olyan hivatást, szakmát választott magának, amelyben örömet lel. Egyben nagyon féltették is, mivel annak ellenére, hogy a rendőri hivatás Magyarországon kimutathatóan nem tartozik a veszélyesnek ítélt szakmák közé, azért mégsem egy életbiztosítás.

Anita tehát megkezdte tanulmányait a rendészeti iskolában. Két év elteltével az évfolyamát Budapestre vezényelték. Anita itt kezdte meg munkáját egy kiemelt rendőrkapitányságon, mint rendőr járőr. A kapitányságon kezdő járőrként nagyon bizonyítani akart, ezért belevetette magát a tanulásba. Mindig meghallgatta az idősebb tapasztaltabb kollégák szakmai tanácsait, jelentéseit az Ő útmutatásuk alapján készítette. Valamint olyan – szintén kezdő – járőrtársa volt, aki szintén hivatásának érezte a rendőri pályát, ezért mindig kellő odafigyeléssel és elkötelezettséggel végezték munkájukat.

Mivel Budapesten teljesítettek szolgálatot így nagyon hamar úgymond „mélyvízbe”, kerültek, ahol csakis egymásra számíthattak a munkájuk során. Azonban mindketten megállták a helyüket és az elől járóik hamar észrevették, hogy két tehetséges emberrel állnak szemben.

Anita munkájával sohasem volt probléma. Kötelességzegésre sohasem került sor a munkája során. Mindig időben érkezett a munkahelyére, egyetlen alkalommal sem késett el. Ha arról volt szó, hogy túlórázni kell, sohasem zúgolódott, mindig elvégezte a rá kirótt feladatokat. Mivel munkájával sohasem volt probléma ezért több esetben is kapitányságvezetői dicséretben valamint pénzjutalomban részesítették.

A későbbiek folyamán munkája után körzeti megbízotti feladatok ellátásával bízták meg. Miután lejárt a megbízás időtartama véglegesítették, mert munkáját az új szerepkörben is kiválóan látta el. Munkatársaival remek kapcsolatot alakított ki, mindenki szerette Anitát. Előjáróival szemben mindig tisztelettudó volt, sohasem kérdőjelezte meg azok döntését, a berendelések alkalmával sem zúgolódott, hogy a szabadnapján esetleg más programja lett volna. Lelkiismeretesen tett eleget Ritka, de kimondhatjuk, Anita már már mint az előjárók álmaként, mintarendőrként végezte munkáját és feladatát. Közben hivatástudata egyre csak erősödött, mindig örömmel ment munkába, és szeretne felvenni az egyenruháját. Örömmel mesélt róla, ha szolgálatteljesítés közben eredményesen oldott meg egy egy bonyolultabb feladatot, vagy segített a rászoruló, elesett embereknek.

Tehát szerette a szakmáját.

Közben a rendőrkapitányság vezetői beosztásaiban nagy volt a fluktuáció, kapitányok jöttek és mentek. Mindegyik megpróbálta kihozni a maximumot a kapitányság beosztottaiból, és ennek az lett a vége, hogy sok rendőr adta be az áthelyezési kérelmét, mert a vezetőség túl nagy elvárásokat támasztott a beosztott állománnyal szemben. Ennek hatására az egyenruhás állomány száma nagyon megfogyatkozott, az addigi váltásonkénti 15-20 fős létszám 8, maximum 10 főre csökkent.

Ennek hatására az addigi elvégzett munka, amely egy főre jutott, megsokszorozódott. A körzeti megbízotti állomány már járőr munkát végzett, megspékelve mindezt a körzeti megbízotti munkával járó ügyek elintézésével. Anita azonban ezt az akadályt is megfelelően vette, kmb-s munkáját össze tudta egyeztetni a járőr munkával járó nehézségekkel, munkáját továbbra is magas színvonalon végezte. Továbbra sem volt gond Anitával, előjárói még mindig mint a kapitányság egyik legmegbízhatóbb munkatársáról beszéltek róla, ha szóba került a parancsnoki megbeszélések, eligazítások alkalmával.

Az ominózus történet alkalmával Anita nappal szolgálatot látott el. Ez azt jelentette, hogy munkáját 07:00 órától 19:00 óráig látta el. Mivel Anita nem rendelkezik ügyintézői vizsgával, így nem vezethetett szolgálati gépjárművet, ezért mint a gépkocsizó járőrpáros járőrvezetője szokott tevékenykedni.

Gyakran előfordul, hogy emiatt helyszínbiztosítási feladatokat kellett végrehajtania, amíg sofőr kollégáját más feladatok ellátásával bízták meg a létszámből kifolyólag. A bizonyos napon a szolgálatot három gépkocsizó jár-

őrpáros látta el az egész kapitányság működési területén, amely budapesti viszonylatban az első három legnagyobb területű kapitányság közé tartozik. A szolgálat ellátás úgy alakult, hogy két gépkocsizó járőrpárosnak is átkísérést kellett végrehajtani, közben pedig a bejelentések és a címek felhalmozódtak.

Anita szolgálata úgy alakult, hogy helyszíni biztosítási feladatokat kellett ellátnia egy gépkocsifeltörés helyszínén. A biztosítási feladatokat kb: 10:00 óra magasságában kezdte meg. Addig már három címen voltak járőrtársával, és ebből kifolyólag három írásos tevékenység, jelentés megírása várt Anita-ra. Közben helyszíni bírságot is, és folyamatosan ment a gépjármű ellenőrzés és a gyanús személyek kiszűrése, amelyet az eligazításon minden gépkocsizó járőrpárosnak meghatároztak. A cselekmény károsultja a helyszínen tartózkodott / nevezzük Kiemelt úrnak / akinek a szolgálati gépkocsiját próbálták meg eltulajdonítani a cselekmény során. Anita megkezdte a helyszínen az adatgyűjtést és tanúkutatást, közben folyamatosan jelentette a megállapított tényeket a kapitányság ügyeletesének.

Kiemelt úr megértő és türelmes volt. Tisztelte és becsülte a rendőröket. Tudta, hogy munkájuk nehéz és nagyon sok megterheléssel jár, ezért nem türelmetlenkedett, amikor Anita tájékoztatta, hogy a helyszínelők csak egy óra elteltével érkeznek majd a helyszínre, mert addig más munkájuk is akadt. Helyszínbiztosítás közben, miután Anita elvégezte a tanúkutatást és adatgyűjtést beszélgetni kezdett Kiemelt úrral. Nem beszélt róla, hogy milyen nehéz körülmények között kell végeznie munkáját, és hogy mekkora az elvárás a vezetők részéről. Arról, hogy minden nap a szolgálat végén a beszámoltatás alkalmával negatívumként jegyzik meg, ha aznap nem fogantatosított személyi szabadságot korlátozó intézkedést. Nem beszélt róla, hogy aznap még nem tudott táplálkozni, mert a szolgálati feladatok olyan mértékben feltorlódtak, hogy nem volt lehetőség arra, hogy étkezzen aznap.

Beszélgetésük folyamán az ügyelet közölte Anita-val, hogy a BTO-s munkatársak valószínűleg csak a megjelölt időpontnál később érkeznek majd a helyszínre, mert az előző helyszínen végzett feladatok elhúzódnak. Kiemelt úr közben autóméntőt kért a helyszínre – amely meg is érkezett még a helyszínelők megérkezése előtt –, mert szolgálati gépkocsiját oly mértékben megrongálták, hogy azzal nem lehetett tovább közlekedni. Közben kb: 12:00 óra magasságában a helyszínre érkezett Anita járőrtársa is, aki addig egy másik helyszínen hajtott végre helyszíni biztosítási feladatokat és Anita-val egyetemben már több írásos munkája is volt.

Pihenőre még nem tudott bemenni a kapitányságra, valamint egész nap Ő sem evett még semmit.

A helyszíni biztosítási feladatokat közben folytatták, a BTO még mindig nem érkezett a helyszínre. Kiemelt úr többször is megkérdezte – miközben két óra eltelt – illedelmes visszafogott hangon, hogy mikor lehet számítani a helyszínelők érkezésére, mert neki bizony vannak egyéb teendői is, és szeretne munkába állni aznap. Anita ezért többször egyeztetett az ügyeletes tisztelhelytessel aki elmondta – a végén már ingerülten és kioktató hangon –, hogy nem tudja mikor érkeznek a helyszínelők, Anita várjon nyugodtan, és biztosítsa a helyszínt.

Ekkor érkezett meg a kapitányságvezető és a közrendvédelmi osztályvezető, akik ellenőrzés céljából jelentek meg a helyszínen. Mind ketten civil ruhában voltak és így látták el az aznapi szolgálatukat. Ellenőrzési feladataikat az ebédidő letelte után kezdték meg teli hassal, nyugodt körülmények között. Az ügyeletről tájékoztódtak a közterületen szolgálatot teljesítő beosztottak tartózkodási helyéről. Majd ezt követően jelentek meg az Anita és járőrtársa által biztosított gépkocsifeltörés-helyszínén. Anita és járőrtársa a feltört gépkocsi és a szolgálati gépkocsi mellett hajtották végre a helyszíni biztosítási feladatokat, a szolgálati szabályzatban leírtak alapján. Sapka is volt rajtuk, szolgálati felszerelésük hiánytalan volt, egyenruhájuk tiszta és ápolat volt. Mellettük Kiemelt úr tartózkodott.

Miután a két előjáró megérkezett, az ellenőrzést a feltört gépkocsi mellett kezdték meg, Kiemelt úr hallótávolságában, tőle kb 10 méterre. Az ellenőrzés során Anita és járőrtársa jelentette az aznap történeteket, bemutatta szolgálati felszerelését, szolgálati igazolványát és az ilyenkor szükséges dokumentumokat. Mindkét előjáró meggyőződött róla, hogy Anita és járőrtársa felszerelése megfelelő abban semmilyen kivétnivalót nem tapasztaltak. Azonban mikor az aznap végrehajtott és teljesített feladatokhoz, az Anita és járőrtársa által elvégzett munkához érkeztek, mindkét előjáró egyenként vonta felelősségre Anita-t és járőrtársát, hogy az elvégzett munka bizony kevés.

Emelt és kioktató hangnemben közölték Anita-val és járőrtársával, hogy jó lesz, ha a szolgálat végéig összeszedik magukat és fogantatosítanak minimum egy személyi szabadságot korlátozó intézkedést, valamint több helyszíni bírságot is, mert így nem lesz jó vége, ha továbbra is így fognak dolgozni. Anita és járőrtársa hiába védekezett, hogy aznap címről címre mentek, hogy még enni sem volt idejük, és egészségügyi szükségleteiket sem tudták megoldani, mivel nem kaptak váltást a helyszínre. A két előjáró erre csak annyit mondott, hogy ha nem tudják ellátni a munkájukat, nyugodtan le is lehet szerelni. Nem fontos itt dolgozni, mert annyi ember áll sorba, hogy rendőr lehessen, és a

rendőrségen belül pedig annyi rendőr, aki körzeti megbízott akar lenni, hogy mind Anita mind a járőrtársa helyére kb: tíz embert is fel lehetne venni. Anita és járőrtársa tudomásul vette a dolgokat, már nem próbált meg felhozni semmilyen mentséget a védelmük érdekében. Mindketten úgy érezték, hogy a két előjáró által elhangzott dolgok nem felelnek meg a valóságnak, Ők mindketten mindent megtettek annak érdekében, hogy aznap is maximálisat nyújtsanak. A két előjáró nem vette figyelembe a több órája elhúzódó helyszínbiztosítást és az aznap elvégzett munkát amely Anita és járőrtársa szerint is elégséges volt, hiszen ők az ügyeleti küldéseket teljesítették, úgy hogy közben még az eligazításon elhangzott egyéb feladatokat is próbálták végrehajtani. Kiemelt úr fül- és szemtanúja volt az eseményeknek, és miután a két előjáró elment megkérdezte Anitáikat, hogy mire vélje az előbbi jelenetet. Anita elmondta, hogy épp ellenőrzést hajtott végre, a két előjáró a történeteket pedig Kiemelt úr úgyis hallotta.

Kiemelt úr meglepődött, hogy a két civil ruhás milyen hangnemben beszélt Anitával és járőrtársával. Elmondta, hogy Ő befolyásos ember egy kormányhivatalnál, vezetői pozícióban de nem engedi meg sem magának sem a beosztottainak, hogy úgy beszéljenek egymással ahogy az Anitát és járőrtársát ellenőrző két előjáró.

Nagyon elkeseredett a hallottak miatt, és biztosította róla Anitát, hogy ha netalántán problémája adódna abból, hogy ennyit a helyszínen kellett tartózkodnia Ő tanúsítani fogja, hogy ott minden feladatot kimagaslóan végzett el és nem az Ő hibája, hogy eddig kellett a helyszínen tartózkodnia. Mivel Anita rettentően elkeseredett a fentebb történetek miatt nem beszélt tovább az ellenőrzésről hanem inkább a munkájára koncentrált.

Kb.: 14:00 óra magasságában megérkeztek a helyszínelők akik átvették a helyszínt Anitától és lefolytatták a szemlét. Anita a szemlebizottság vezetőjének az engedélyével a helyszínt elhagyhatta a járőrtársával együtt. Kiemelt úr megköszönte Anita körültekintő munkáját, megadta az elérhetőségét és elmondta még egyszer, hogy nyugodtan keresse meg Őt Anita ha problémája lenne. Ő szívesen elmondja, hogy mit tapasztalt a helyszínen, milyen hangnemben beszélgetett a két előjáró Anitával.

Anita ezt követően folytatta a napi tevékenységét. Elvégezte a kijelölt feladatokat és hála az égnek túlóránia sem kellett. A kapitányságon elmesélte a történeteket a váltásparancsnokának és a beosztott munkatársaknak, akik mind megdöbbenve hallgatták Anita beszámolóját és értetlenül álltak a történetek előtt. A két előjáró az ellenőrzésről készített jelentésben nem jelölt meg hiányosságot, ám szóban a történetek után felhívták Anita figyelmét az intézkedési aktivitás fokozására.

Anita ezt követően már nem tudta olyan lelkesen végezni munkáját. Bizalma megszűnt az előjáróival szemben. Elgondolkozott azon, hogy ha a közeljövőben hasonló szituációba kerülne vajon az előjárói akkor is így fognak Vele bánni. Vagy netalántán még komolyabb következményei is lesznek annak, hogy önhibáján kívül belekeveredik egy ilyen cselekménysorozatba, amikor egész nap dolgozik, címről címre jár, és ez mégis kevés azok szemében, akik az íróasztal mögül szemlélik a tevékenységét és csakis azzal foglalkoznak, hogy a kapitányság megfelelően szerepeljen majd a havi vagy éves beszámolókon, ahol csakis a statisztikai adatok számítanak. Hogy azok hogyan állnak össze? Milyen megfeszített munkát és megalkuvást követelnek egyes dolgozóktól, azzal nem foglalkoznak.

Anita a fentiek után beadta áthelyezési kérelmét, és elhagyta az adott általa nagyon szeretett és tisztelt kapitányságot és annak dolgozóit, a barátait. Vidékre költözött édesanyjáiékhöz és ott is folytatta tovább a munkáját a területileg illetékes rendőrkapitányságon. Új főnökei örömmel fogadták a Budapesten edződött körzeti megbízottat, aki hamar beilleszkedett az új környezetbe és munkáját ismét nagy-nagy kedvvel és odafigyeléssel végezte. Itt nem került hasonló szituációba. Előjárói megértették, ha az adott napon esetleg az átlagosnál is gyengébben teljesített a bejelentésekből adódó munka miatt. Barátaival a mai napig tartja a kapcsolatot. A két előjáró pedig azóta már eltűnt a kapitányság éléről.

A kapitányság elvesztett egy remekül dolgozó munkatársat, aki szerette a hivatását csak azért mert az előjárói nem tudták elfogadni, hogy az az ember aki éveken át kimagaslóan teljesített, egy napon önhibáján kívül az átlagnál gyengébb teljesítményt tudott csak felmutatni. A két előjáró azóta valószínűleg már máshol küzd hasonló „hatalmas problémákkal.”

*(RTF levelezős hallgatójának írta le 2010-ben)*

## ESETLEÍRÁS II.

Saul Lewitt: Parancsra tettem című drámájában katonai bíróság elé állítják az amerikai polgárháború után Wirz kapitányt, az andersonville-i fogolytábor parancsnokát. Ebben a táborban 14 000 északi katona lelte halálát az embertelen bánásmód és egyéb körülmények következtében. Darabjának csúcspontján így csap össze egymással Chipman alezre-des, az ügyész és Wirz kapitány, a vádlott:

Chipman: Vallásos ember Ön, Mr. Wirz?

Wirz: Mint vallottam is: tudom, milyen fontos a vallás, és megengedtem minden papnak...

Chipman: Akkor Uram, vallásos meggyőződése értelmében, egyetért Ön azzal, hogy az erkölcsi szempontok, a lelkiismeret szava elsődlegesek minden ember számára?

Wirz: Természetesen egyetértek! Mint a legtöbb ember, én is teljesítem ezeket az eszményeket... ha... tudom!

Chipman: Ha tudja. Andersonville-ben Ön nem vehette figyelembe az erkölcsi szempontokat?

Wirz: Azért a helyzetért Winder tábornokot terheli a felelősség, nem engem.

Chipman: Ön azért tekinti úgy ezt a helyzetet, mint amelyért Winder tábornokot terheli a felelősség, mert Ő volt az Ön katonai felettese?

Wirz: Igen...

Chipman: És milyen messzire terjedt, az Ön megítélése szerint, az ő fennhatósága Ön felett?

Wirz: Mindenre kiterjedt, tekintettel arra, hogy háború volt.

Chipman: Mindenre kiterjedt. Bizonyos Ön ebben?

Wirz: Egészen bizonyos vagyok benne.

Chipman: És ha Ő ebben a háborús helyzetben minden magyarázat nélkül olyan határozott utasítást ad Önnek, hogy mészároljon le egyet saját gyermekei közül – végrehajtja ezt?

Wirz: Ez nevetséges!

Chipman: Megtette volna?

Wirz: Ez nevetséges... Erre nem válaszolok!

Chipman: Megtette volna?

Wirz: Nem!

Chipman: Miért nem?

Wirz: Ez örült parancs lett volna!

Chipman: Valóban. Örült parancs. Vagy embertelen. Vagy erkölcstelen. És az ember szívében azért valójában valamilyen belső mérlegre teszi a parancsokat, amelyeknek engedelmeskedik. Kérdésem tehát a következő: miért engedelmeskedett Ön Winder tábornok parancsainak?

Wirz: Feltétlenül válaszolnom kell erre a kérdésre? Andersonville-i megbízatásomat én nem így fogtam fel... Nem értem, hogy mi történik itt... Csak arra gondoltam, hogy természetesen engedelmeskedem neki, mivel katonai felettesem volt.

Chipman: De nem volt az Ön erkölcsi felettese, Mr. Wirz. Egyetlen embernek sincs hatalma más ember lelke felett. Emberek vagyunk, tehát saját lelkünk van, és mivel saját lélekkel rendelkezünk – egyenlők vagyunk mint emberek, a tábornok, a közkatona, a tanár, a kőműves... És ezt minden élő ember tudja, mint ahogy Ön is tudja a szíve mélyén.

Wirz: De ez nem...

Chipman: És minthogy a helyzet erkölcsi értelemben elviselhetetlenné vált, és minthogy Winder tábornok Önnek erkölcsi értelemben nem volt a felettese, Önnek voltaképpen nem kellett volna engedelmeskednie. Tehát fenntartom a kérdést: miért engedelmeskedett?

Wirz: Nyíltan megmondom. Minden bizonnyal hadbírótság elé állítottak volna. És ha a feletteseim akarták volna – tekintettel a háborúra, és figyelembe véve azt, hogy a háború válságos, elkeseredett szakaszába érkezett, amelyben igen könnyen elhangzott az a szó, hogy „áruló” –, akár ki is végezhettek volna...

Chipman: Ennek az áldozatnak legalább lett volna értelme. Tizennégyezer ember életét megmenthette volna – és Ön félt?

Wirz: Én? Katona létemre? Félttem volna?

Chipman: A kérdés még mindig nyitva áll: miért engedelmeskedett Ön?

Wirz: Engedelmeskednem kellett...

**Bevezető gondolatok az erkölcs, etika általános rendészeti világába**

Chipman: *Még akkor is, ha tudatában volt annak, hogy engedelmeskedni annyit jelent, mint megölni azokat az embereket, és az engedelmesség megtagadásával megmenti őket?*

Wirz: *Még akkor is... Egyszerűen... nem tudtam megtagadni az engedelmisséget...*

**Saul LEWITT:** *Parancsra tettem. Nagyvilág, 1961. 11. szám. Részlet. 32-33.*

## I. 7. A szolgálati titok és az erkölcs

A rendvédelmi tevékenység hazai történetének elmúlt évtizedeit különös misztikum, a titok misztikuma övezte. Néha még az üzemi konyha menükártyájára is rákerült a pecsét: Szigorúan titkos!, vagy „csupán” Titkos!

A titkosság és a rendvédelmi munka összetartozónak látszik – egészen addig, amíg a létrejövő, kiépülő demokrácia viszonyai között nem kap fontos és létszerű hangsúlyt a minél teljesebb nyilvánosság igénye. E két, egymásnak ellentmondóan feszülő tényező jogi és erkölcsi problémák sokaságát emeli a felszínre. Persze könnyű lenne a rendvédelmi területek mindegyikével szemben a korlátlan nyilvánosság igényével fellépni, ám hamar szembetalálkozhatunk a rideg ténnyel, miszerint eredményes rendvédelmi munka számos esetben, igazolhatóan csak a titkosság követelményének a betartásával végezhető. Keskeny tehát a határmezsgye a nyilvánosság és a titkosság feltétlen betartásában, ám éppen ezért a követelmények pontos számbavétele elkerülhetetlen.

Az igényes elemzést – szerencsére – gazdag nemzetközi tapasztalatok is segítik. Ám ezek a tapasztalatok, sok más egyéb mellett, kivétel nélkül a titkosság problémakörének kinos érzékenységre is rámutatnak. Ezt nálunk az előzőekben jelzett „történelmi hagyományok” csak tetézik. Ezért is a titok, a titkosság lényegének és felhasználásának ismerete, erkölcsi vetületeinek értő kezelése a rendvédelmi hivatás nélkülözhetetlen elemei közé tartozik.

Titkosrendőrség: a szó mindazt a veszélyt eszünkbe juttatja, ami az államhatalom és a titkos tevékenységek „házasságából” ered. Figyelembe véve a polgárok természetes gyanakvását a titkosrendőrség mindenfajta megnyilvánulásával, illetve a kormány mindenféle titkos akcióival szemben, a demokratikus társadalmak általában olyan törvényeket alkalmaznak, amelyek jelentős nyitottságra kötelezik a rendőrséget. Egyenruhás rendőrök, nyílt járőrözés, nyíltan végzett letartóztatások, vádemelési eljárás és bírói tárgyalás, letisztázott szabályok a bizonyítási eljárást illetően, illetve a gyanúsított és a vádlott jogainak védelme: ezek a meglévő biztosítékok.

Amikor a gyakorlatban ezeket nem tartják be, az nem az alapelvek figyelmen kívül hagyását jelenti, hanem másról van szó. A legtöbb ember mindenesetre szükségesnek fogad el bizonyos titkos módszereket, amelyek minden rendőrséget jellemeznek. Ha a bűnügyi nyomozás megtervezése és lebonyolítása teljesen nyílt lenne, a siker lehetőségét már az elején feladnánk. A rendőrség nem hozhatja nyilvánosságra az összes gyanúját vagy mindazt a „fülest”, amit kap. A gyanúsítottak (de még nem elítéltek) anyagait, akik még nem vádlottak vagy elítéltek, szigorúan bizalmasan kell kezelni, szem előtt tartva a személyiségi jogokat, és azok jó hírét, akikről kiderül, hogy ártatlanok. És az informátorok személyét is gyakran el kell titkolni, mert különben senki nem vállalna fel ilyen szerepet. Az ilyen szintű korlátozott titkosság elengedhetetlen, de a határok betartása nagy nehézségekbe ütközik. Annak ellenére, hogy a társadalom nagymértékben elkötelezett a nyitottságra, a rendőrség kiterjedtebb és veszélyesebb titkos akciókba is belemehet.

Kutatások azt mutatják, hogy a titkos rendőri tevékenység szinte elkerülhetetlen, mivel az önmagát kockázatos helyzetben lévőnek érző rendőrség olyan biztosítékokat fejleszt ki, amelyek csak titkos eszközökkel tarthatók fent. A titkosság két formája létezik. Az egyik, amire a legtöbb ember úgy tekint, mint a rendőrség részéről törvényesen alkalmazottra, és egy másik, amit annak ellenére, hogy igen elterjedt a világon, mindenki, ha szabadon választhat, elvet. E két csoport között fekszik a kétes tevékenységek köre. Így a rendőrtisztviselők gyakran eltitkolják a letartóztatás során történt hibákat, a kihallgatásokon történő túlkapásokat, illetve a munkatársak

törvénytelen akcióit. A kezdő rendőröknek valójában igen gyakran mondják, hogy az egyik legalapvetőbb szabály, hogy soha nem szabad cserben hagyni a többi rendőrt, legfőképpen pedig nem szabad ellenük vallani a bíróságon.

Nem vehetjük itt végig az összes titkos rendőri tevékenységet, és ez nem is cél. A rendőrség titkos akcióiból egyet emelünk ki, amely érzékletesen segít a titkos rendőri munka alapjainak a tisztázásában, és megjeleníti a pro és kontra érveket a legproblémásabb esetekkel kapcsolatban. Az itt bemutatott nyomozás az ún. ABSCAM („Arab Scam” rövidítése) néven ismert és hírhedt vizsgálat, amelyet az USA-ban, 1980-ban hoztak nyilvánosságra.

Az ABSCAM-akciót mint kiindulási pontot használva, arra szeretnénk rámutatni, hogy hol lehet a rendőri titkosság azon határa, amit egy demokratikus állam a jelenleg meglévő törvényi kényszer mellett még el tud fogadni. Azzal együtt, hogy az államot feljogosítjuk arra, hogy kényszerítést és erőszakot alkalmazzon abban az esetben, ha az ország lakosait meg kell védenie egymástól vagy egy külső ellenségtől, nem kell-e garantálni az állam hatalmát arra is, hogy ezen célok érdekében, ha szükséges, titkosan cselekedjen? Még ha a titkosság megengedett is, sikeresen működhet-e bizonyos félrevezetés nélkül? És ha mindkettőt korlátlanul igénybe veheti-e a rendőrség, lehet-e ezeket nem csak bűnügyek kivizsgálására, hanem azok kiprovokálására is használni? Egy demokratikus társadalom tolerálhatja-e a titkos rendőri eszközöket – elhallgatás, félrevezetés és provokáció – úgy, hogy mindeközben továbbra is hisz azoknak a biztosítékoknak a meglétében, amelyek majd megvédik a korrupst ügynököktől és hivatalnokoktól, attól, hogy ezek túlmenjenek eredeti hatáskörükön, és hogy szabad kezet adjon a kormánynak?

## ESETLEÍRÁS

### „Az ABSCAM-akció”

Az „ABSCAM-akció” volt a fedőneve az Egyesült Államok legszélesebb korrupciós vizsgálatának, és ez volt az első eset, amikor titkos rendőri módszereket vetettek be állami közhivatalnokok széles köre ellen. A megvalósítás 23 hónapja alatt az akció több mint száz FBI ügynököt kötött le, és több, mint 800.000 dollárba került. Titkos tevékenység minden szinten felmerült. Az egyik kormányhivatal tisztviselői elhatározták, hogy titkosrendőri nyomozást kezdeményeznek egy másik kormányhivatal dolgozóival szemben.

A tranzakciókat titokban hang- és képszalagra rögzítették, és ezeket később bizonyítékkul használták a vádemelésnél. A videofelvételeknek köszönhetően a közvélemény láthatta azt, amit a legtöbben ezt megelőzően még elképzelni sem mertek: magát a megvesztegetés folyamatát. Láthatták, amint gazdag arabnak öltözött ügynökök találkoznak az Egyesült Államok kongresszusának képviselőivel egy erre a célra átalakított jacht fedélzetén, a Corsair-en, vagy egy hasonlóan felszerelt washingtoni ház gazdagon bútorozott, exotikus halljában. Mindkét helyszín kép- és hangrögzítő eszközökkel volt felszerelve, hogy a tranzakciót és a beszélgetést felvegyék.

Mindannyian saját akaratukból jöttek. Később, amikor azt kifogásolták, hogy egy előre kitervelt család áldozataivá váltak, egyikük sem tudott semmilyen külső nyomást vagy kényszerítést felmutatni. Alkotmányos jogok megsértése nem történt: sem engedély nélküli telefonlehallgatás, sem titkos házkutatás, sem pedig bármilyen fizikai kényszerítés útján. Senkit nem kényszerítettek vagy kértek arra, hogy bűnt kövessen el, inkább saját magukat hozták bajba anélkül, hogy tudták volna. Végül azt sem mondhatták, hogy nem tudták, hogy nagy összegű pénz ilyen elfogadása – feljelentés megtétele nélkül – törvénytelen.

Sam azok, akik az ABSCAM-vizsgálatban a kormány által alkalmazott titkosrendőri módszereket kritizálják, sem pedig a módszert támogatók nem tagadják, hogy hasonló módszerek már régóta használatosak az utcai bűnözés elleni küzdelemben. Például ügynökök magukat védtelen idős embernek álcázva sétálnak éjjel az utcákon, így csalva lépne a rablókat. Más ügynökök a parkokban részegnek tettetik magukat, így fekszenek a földön, hogy a zsebükből kilógó pénzzel odavonzzák a tolvajokat, akiket ily módon tetten tudnak érni. A kábítószerral és lopott árukkal való „csalikereskedelem” is a nem igazán bevallott, de alkalmazott rendőri eszközök közé tartozik. Miközben a titkosrendőri módszerek hosszú múltra tekintenek vissza, az Egyesült Államokban a 70-es években megindult egy folyamat annak

érdekében, hogy ezeket a módszereket megbízhatóbbá tegyék, és ne csak az utcai bűnügyek, hanem az ún. fehérgalléros bűnözés ellen is bevessék.

Az ABCSCAM-nyomozásról a vélemények megoszlottak. Sokan szükségesnek fogadták el a korrupció elleni harcban, és elégedettek voltak a nyilvánosságra hozott tényekkel. Mások nem értették egyet az alkalmazott módszerekkel, és sajnálkozásukat fejezték ki a félrevezetés mértéke és előre megrendezett volta miatt éppúgy, mint a kormány szerepe miatt, amely immár nem csak résztvesz a bűnügyekben, hanem meg is rendezi azokat. Megint másokat nem is annyira a módszerek zavartak, hanem inkább az a tény, hogy az FBI erőfeszítéseket tesz állami köztisztviselők inkriminálására.

A „fehérgalléros” bűnesetek titkos rendőri vizsgálatának alapjai A különböző társadalmi háttérrel rendelkező bűnözők egyenlő kezelése volt a elsődleges célja azoknak, akik elhatározták, hogy végrehajtják az ABCSCAM-nyomozást. Ahogy egyikük megfogalmazta: „Volt bátorságunk másokhoz teljesen hasonlóan kezelni kongresszusi küldötteket és más köztisztviselőket”. Az FBI által alkalmazott titkosrendőri módszerek már régen nem számítottak újdonságnak, és ezeket soha nem érte támadás még a bíróságok részéről sem. Valójában igen kevés törvény létezett az informátorok alkalmazása és a titkosrendőri akciók szabályozását illetően – jóval kevesebb, mint a telefon- és egyéb lehallgatások esetében. Ha ennyire elterjedt a titkos rendőri módszerek alkalmazása az utcai bűnözés ellen, miért ne használhatnánk őket a „fehérgalléros” bűnözéssel szemben is? Hiszen a társadalomnak a korrupcióból nemcsak pénzügyi kára származik. Vesztegetési pénzek elfogadása, pénzügyi alapok hűtlen kezelése vagy magánhasznú nepotizmus (a rokonok és családtagok irányában megnyilatkozó protekció) gyakorlata jelentősen sérti a közérdeket.

Amikor tisztviselők kenőpénzt fogadnak el az egészségügyben, számtalan személyt így nem megfelelő, néha életveszélyes kezelésnek tesznek ki. Amikor a jóléti vagy lakásépítési célokra kiutalt pénz korrump tisztviselők zsebébe vándorol, ismét a társadalom tagjai az áldozatok.

Az biztos, hogy ilyen események minden társadalom életében jelen vannak. Még lehetővé is tehetnek egyfajta rugalmasságot annak érdekében, hogy a merev és bürokratikus társadalmak jobban működjenek, de ugyanakkor mélyen rombolják a közösségi és igazságérzetet. Mert a korrupció nem csak a benne részt vevő személyekre van hatással, hanem sokakra a környezetükben, éppúgy, mint azokra a társadalmi intézményekre, amelyeket megfertőz. A „fehérgalléros” és az utcai bűnözés közti különbség nem ok arra, hogy egyik esetben elveszünk a másikkal használt nyomozási eszközöket. A valamilyen közhivatalt betöltőknek nincs semmilyen különleges okuk arra, hogy kivonják magukat az alapos vizsgálat alól, sőt ellenkezőleg: különösen felelősségteljesnek kell mutatkozniuk, mivel szokatlanul nagy hatalommal ruházták fel őket, és nem mindennapi nyomásnak vannak kitéve. De mindez nem teszi feltétlenül elfogadhatóvá az ABCSCAM-nyomozásban használt módszereket. Még azt is meg kell kérdeznünk: ezek a módszerek egyáltalán alkalmazhatóak-e, eltekintve a bűncselekmény fajtájától vagy az elkövető személyétől?

Az alapérv ezen módszerek alkalmazása mellett általában a rendőri munka alaplogikájából következik: az államnak joga van erőszakot, félrevezetést vagy kényszert alkalmazni akkor, ha ez szükséges annak érdekében, hogy megvédje polgárait azok ellen, akik kárt okoznak nekik, vagy életükre, illetve vagyonukra nézve veszélyt jelentenek. Amikor a kormány megengedi az erőszak alkalmazását – adóbegyűjtésnél vagy háború esetén, illetve egy börtön felállításánál –, akkor megalakít egy hivatalos bizonyos szabályokkal, biztositékokkal, amelyek arra hivatottak, hogy megkülönböztessék a hivatali tisztviselők tevékenységét más állampolgárok hasonló cselekedeteitől. Ha az alkalmazott erőszak ily módon meg van különböztetve, és másnak látszik, ha a kormány használja, mivel az adóbehajtó meg van különböztetve a tolvajtól és az ítéltvégrehajtó a gyilkostól, miért ne kapnának hasonló hivatali megkülönböztetést a korlátozott elhallgatást és félrevezetést alkalmazók? És ha hivatalos státust adunk a közérdekű titkosrendőrségnek, akkor miért ne adnánk meg ugyanezt a rendőrségnek, félrevezetési célokból, illetve, hogy lehetőséget teremtsen a bűnözésre.

Az analógia helyes, még akkor is, ha igen messze van attól, hogy a rendőri manipuláció és félrevezetés minden formáját megindokolja. Világos, hogy bizonyos fokú titkosság az aktív bizalmas kezelésén túl is törvényes az állam belső és külső ellenségeivel való harcban, és léteznek olyan időszakok, amikor ugyanolyan szükséges, mint az erőszak alkalmazása. Ugyanez igaz a félrevezetésre, illetve még a bűnügyben való részvétel is segítségül hívható annak érdekében, hogy bizonyítékot szolgáltatassunk megtörtént törvénytértésekhez, mint amikor például rendőrgyűnözők „csalétekként” lopott áruval vagy csempészett fegyverekkel kereskednek.

De az analógia nem nyújt teljes körű indoklást az ilyen cselekedetekre, nem tesz többet, mint hogy elsiklik az állam átgondolatlan erőhasználatát felett. Ellenkezőleg, az állami erőszak alkalmazását alaposan körül kell határolni. Az



adóbehajtók és az ítéletvégrehajtók ezért a nyilvánosság és a felelősség szigorú szabályai között dolgoznak. A másik furcsa tény az, hogy a titkos rendőri akciók, amelyeket ennek megfelelően hasonlóan kellene szabályozni, igen kevés figyelmet kaptak eddig mind törvényhozás, mind pedig a bíróságok részéről.

A titkosrendőri akciókat támogatók arra is rámutatnak, hogy bizonyos tekintetben ezek a módszerek teszik lehetővé a rendőrség számára, hogy ne informátorokkal kelljen dolgoznia, és így kevésbé kell a színlelés és a becsapás eszközéhez nyúlni. Az informátorok alkalmazása a rendőri munkában visszatérő probléma. Az informátorok lényegesen különbözőek motivációikat és szavahihetőségüket tekintve. Állandóan fenyegeti őket a lebukás veszélye, közismerten megbízhatatlanok, és bátoríthatják a bűnözést vagy összejátszhatnak korrupciós rendőrökkel.

Bizonyára igaz, hogy nem csak a titkos akciók az egyetlenek, amelyek titkos és félrevezető vizsgálati módszerekre támaszkodnak, és az is, hogy csökkenthetik az informátoroktól való függést, minden hátrányukkal együtt. De a félrevezetés mértéke és szerepe nagy mértékben megnőtt a titkos rendőri akciókban. Az ezekre fordított pénz mennyisége megnőtt – annak ellenére, hogy a rendőrségre szánt pénzforrások általában apadtak –, és ugyanakkor egyre több tervezési időt és munkaerőt fektetnek beléjük. Amíg legelőször csak néhány bűnre és a politikai radikálisokra irányult, addig ma már számos bűncselekménnyel alkalmazzák, beleértve a „fehérgalléros”, az erőszakos és a tulajdon ellen elkövetett bűntetteket. A titkos rendőri akciók védői továbbá azzal is érvelnek, hogy ha a társadalmi hasznosságot nézzük, van létjogosultsága az elfogadott módszerektől való illetlen eltérésnek.

Két érv pontosítja ezeket a társadalmi előnyöket. Az egyik szerint a rendőrség az ilyen „tüske”-akcióknál igénybe vehet olyan hang- és képrögzítési technikákat, amelyek segítségével a bűncselekményt az elkövetés pillanatában felveheti, és így megbízhatóbb bizonyítékokhoz jut, mint amit a tanúk, az áldozatok és a nyomozók ellentmondásos és félrevezető jelentéseiből kapna. Egy vesztegetési adok-kapok videofelvétele például olyan bizonyítékul szolgál, amit igen nehéz cáfolni.

A következő, legfontosabb érv a titkos rendőri akciók mellett az, hogy nélkülözhetetlenek egy olyan igen széles bűncselekmény-kategória elleni harcban, amely különben felderítetlen maradna. Ezek titokban elkövetett bűncselekmények, és csak titkos eszközökkel lehet őket felderíteni. Ezek az ún. láthatatlan bűncselekmények, amelyek ellen feljelentés nem érkezik. A csempészéstől, bankrablástól és gyilkosságtól eltérően, nem szolgáltatnak bizonyítékot arra nézve, hogy voltak-e áldozatok, és többnyire tanú sincs, aki vallomást tenne. Lehet, hogy egyértelmű károsult vagy áldozat sem létezik, mert valójában senki sem érzi áldozatnak magát – ahogy ez egy vesztegetésnél történik, amikor a résztvevők önként cselekszenek, és úgy érzik, mindenki előnyhöz jutott. Ugyanakkor bizonyos bűnesetek mindannyiszor láthatatlanok maradhatnak a bűnüldöző szervek számára, amikor az emberek, habár áldozatnak érzik magukat, de vagy nem ismerik a jogorvoslat módját vagy túlságosan félnek bárkihez is fordulni.

A legtöbb „fehérgalléros” bűncselekmény ilyen értelemben láthatatlan. Ezeket az eseteket nehéz felderíteni, mert senki nem tesz feljelentést. A mindennapi rendőri módszerek, a titkos rendőri munka alaplogikájának figyelembevételével, az ilyen bűnözés felderítésében nem jól működnek. Csak titkos akciók vagy beépített informátorok tudják fellelenezni a fátylat az efféle esetekről. Ha a láthatatlan bűnesetek ellen ez az egyetlen lehetséges nyomozási módszer, akkor a kérdés az, hogy felhasználjuk-e őket, vagy maradunk a hagyományos módszereknél, és így hagyjuk, hogy ezek az cselekmények tovább folytatódjanak?

Ez a két érv, a titkos rendőri munka általános alapérve mellett, alátámasztja az olyan rendőri akciókat, mint az ABSCAM. Az érvek összessége jelentős, és sokkal inkább valóságérzékenyek, mint néhány létező ideális elképzelés a bűnüldözésben. Hiszen nő a bűnözés, de ezzel úgy kell megbirkózni, hogy magasabbak a törvényes bizonyítási eljárás követelményei, szigorúbban szabályozzák a rendőrség által használható nyomást, és csökkennek a rendelkezésre álló pénzforrások. Megpróbálják a bűneseteket költségkímélő titkos rendőri módszerekkel felderíteni, amelyek alapos bizonyítékul szolgálnak anélkül, hogy rendőri brutalitás vagy bármilyen alkotmányos jogsértés történne. Mit akarhat ennél többet a közvélemény? – kérdezhetjük.

A válaszolás során először azt kell megvizsgálnunk, hogy a korrupciós tisztviselők elleni harcban mennyire van ténylegesen szükség az olyan „színházi” jelenetekre, mint az ABSCAM. Az elmúlt évtizedekben egyre erősebb támadás éri az Egyesült Államokban a hivatali korrupciót, ami sokkal több vádemelést eredményezett, mint a megelőző időszakban. A legtöbb vádemelés anélkül történt, hogy titkos rendőri eszközöket vettek volna igénybe, vagy komoly mértékben támaszkodtak volna az informátorok segítségére. Általában inkább olyan tanúk vagy résztvevők információira hagyatkoztak, akik hajlandók voltak a bíróság előtt tanúskodni. Ráadásul azt sem tudták egyértelműen kimutatni, hogy a titkos rendőri akciók tényleg hatékonyak volnának a bűnözés visszaszorítására. Nehéz a számokra hagyatkozni, de

amennyire kiolvasható a rengeteg olyan tanulmányból, amely a rablásellenes alakulatokkal és a beépített nepperekkel foglalkozik, kitűnik, hogy a bűnesetek száma nem csökken, még közvetlenül néhány nagyon sikeres akció után sem. Mindenesetre a beépített nepperakciók gyakran végződnek úgy, hogy a elloptott értékek visszakérülnek a tulajdonoshoz. Ugyanez nem mondható el az olyan akciókról, mint az ABSCAM. Igazából nincs elég bizonyíték arra nézve, hogy egy ilyen akció bármilyen sikert hozna azonkívül, hogy a büntényt az elkövetés pillanatában rögzíti.

Egyáltalán nem bölcs dolog szűkös erőforrásokat olyan akciókra fordítani, mint az ABSCAM anélkül, hogy bizonyíthatóan hozzájárulnának a hivatali korrupció visszaszorításához. Másrészt pedig azért is óvatosan kell ezeket kezelnünk, mert az ilyen nyomozások széles körű félrevezetést igényelnek. Még ha a bizonyítékok a kezünkben vannak, akkor is fontos erkölcsi kérdések maradnak megválaszolatlanul. Kérdések, amelyeket a titkos rendőri akciókat támogató alapelvek érvrendszere teljesen figyelmen kívül hagy: a lehetséges károkozás, az igazságtalanság és a bizalom aláásása.

Károkozás és igazságtalanság, de kivel szemben? Elsősorban azon személyekről van szó, akiket félrevezettek, vagy akiknek hazudtak. Korábban azzal érveltünk, hogy korlátozott titkosság és félrevezetés törvényes lehet a rendőri munkában. De törvényesek maradnak-e, ha olyan személyek ellen irányulnak, akik amúgy semmilyen bűncselekményt nem követnének el, vagy az elkövetésre még nem is gondolnának? Ezeket az embereket vajon a rendőrség nem igazságtalanul rángatja-e bele egy bűncselekménybe? És mindez nem áll-e gyökeres ellentétben a kormány és a rendőrség feladatával?

Ha egy titkos akció során valaki törvényt sért, aki különben egész életét leélné anélkül, hogy összeütközésbe kerülne a törvénnyel, az valószínűleg károsodik, de ugyanakkor mondhatja-e, hogy igazságtalanul kezelték? Erre a kérdésre válaszolva, figyelembe kell venni, hogy különböző szintek léteznek. Senki nem tud ésszerű érveket felhozni amellett, hogy a rendőrség igazságtalanul jár el, amikor ártatlannak kinéző embereket alkalmaz, akik úgy tesznek, mintha a rablók könnyű prédái lennének. Ugyanakkor senki sem tud észérveket felhozni amellett, hogy igazságtalan a rendőrök részéről, ha nem fedik fel személyazonosságukat, amikor járőröznek az autópályán, hogy veszélyes vezetőket fogjanak el, vagy illegális és lopott áruval kereskednek, hogy bizonyítékhoz jussanak, mivel ezek a módszerek közismertek, és egyáltalán nem jelentenek bűncselekményre való felbujtást. De azok a rendőrugynökök, akik jól látható pénzzel a zsebükben, „kirabolhatóan álcázott állapotban”, a parkban fekszenek, lehet, hogy ártatlan embereket csábítanak lopásra – annál nagyobb valószínűséggel, minél több pénzről van szó.

Ehhez hasonlóan nem kérdéses, hogy olyan titkos akciók, ahol lopott holmit fogadnak el, bátoríthatják a további lopásokat, és olyanokat is bevonhatnak, akik különben távol tartották volna magukat a lopástól, de a könnyű pénz vonzza őket. Egy titkos ügynök pedig, akik itallal kínál valakit, akiről jól tudja, hogy alkoholist, majd ezek utána beavatja egy bűncselekmény tervébe, könnyen egy olyan tett elkövetésére buzdíthatja, amit amúgy nem akart megtenni. A rendőri módszerek erkölcstelenek, ha valakit – csábítás, gyengeség kihasználása, a bírósági ítélet befolyásolásának ígéretével vagy kényszerítés útján – belevisznek egy olyan bűnténybe, amit valószínűleg soha nem követett volna el. Azt mondhatjuk, hogy a társadalom ezzel az igazságtalansággal fizet azon nyomozási technikák hasznáért, amelyek segítségével lecsapnak a bűnösökre, és felderítik a marginális bűneseteket?

Ennek az érvelésnek az elfogadása azt jelentené, mint elfogadni azt gyakorlatot, miszerint a bíróságon ártatlan embereket ítélünk el annak érdekében, hogy potenciális törvénytörőket kapjunk el! Képzünk el egy titkos akciócsoportot, amely egy nagyvárosban olyan eszközökkel csökkenti a bűnözési rátát, hogy közben évente egy tucat törvénytisztelő embert is törvénytörésért elítéltet. Ha nem engedjük meg, hogy a bíróságokon ártatlan embereket áldozzunk fel ilyen célokért, akkor közvetve miért tennénk ugyanezt bűncselekményre csábítva, mielőtt megbüntetnénk őket?

Természetesen nehézségek merülnek fel annak eldöntésekor, hogy ki teljesen ártatlan és ki nem. A titkosrendőri módszerek támogatói úgy oldják meg ezt a problémát, hogy azt állítják: általánosságban vannak a bűnözők és vannak a törvénytisztelők, és hogy ez utóbbiakat a gyakorlatban ritkán lehet bűncselekményre rávenni, a helyesen gondolkodó emberek minden olyan dolgot vissza fognak utasítani, ami sötét ügyekkel kapcsolatos, amíg mások biztosan élni fognak a kínálókozó lehetőséggel.

Az ilyen csoportosítás még egyszerű körülmények között is túlságosan leegyszerűsített és merev, még inkább az, ha a törvények száma nő. Közlekedési szabályok, adótörvények és a különböző pénzügyi szabályok számtalan lehetőséget teremtenek a törvénytöréshez. Nehéz minden esetben megmondani, hogy mi szükséges a törvénytisztelthez. Nagyobb kísértés, rábeszélés és nyomásgyakorlás alatt, amit egy titkosügynök kelt, ezek a határok még zavarosabbá válnak. Mégis, a jelenlegi amerikai jogi szabályozásban ez a „bünt valószínűleg elkövetőket és nem elkövetőket megkülönböztető doktrína” központi jelentőséggel bír, amellyel az állam „csapdát állít” polgára-

inak. Amikor azonban a kormány minden erkölcsöt félretéve nyúl az efféle módszerekhez, teljesen érdektelenné válik, hogy vajon a törvénszegésre bátorított emberek „figyelmetlen ártatlanok” vagy „figyelmetlen bűnözők”. Minden rendőri megközelítés, amelyik előre kijelöl egy természetellenesen biztos vonalat bűnösök és ártatlanok között, igazságtalanságot kockáztat személyekkel szemben, és árt az államnak.

Komoly vita folyik arról, hogy azok a módszerek, amelyek használata a legtöbb emberrel szemben igazságtalan, vajon olyan köztisztviselőkkel szemben, mint bírók, rendőrök, polgármesterek és képviselők, igazságosak-e? Ezeket az embereket sokkal jobban kell ellenőrizni, mint másokat, és attól függetlenül, hogy börtönbe kerülnek-e vagy sem, a közvéleménynek örülnie kell, ha egy vizsgálat nyomán olyan hatalommal rendelkező köztisztviselőket fosztanak meg hivataluktól, akiket ilyen könnyen rá lehetett venni törvénszegésre, és arra, hogy visszaéljenek a rájuk ruházott hatalmukkal. A legtöbben egyetértenek azzal, hogy közhivatalnokoknak szigorúbb mércével kell magukat mérni, és hogy igen kevés okuk van panaszt tenni, ha visszaélésekre derül fény. És minden bűn közül a vesztegetés az egyik legsúlyosabb.

A közvélemény, illetve az a rengeteg becsületes köztisztviselő, akiket sért az elterjedt korrupció nyomán támadt gyanú, lehet, hogy ezért üdvözlőnének egy alapos vizsgálatot a hivatali visszaélések területén. Még akkor is, ha az olyan titkos akciók, mint az ABSCAM, még okoznak problémákat. A titkos akciókat, hátrányaik és igazságtalanságaik miatt, bárki bármennyire is komolyan veszi, nem korlátozhatjuk azokra, akik bűnösnek mutatkoztak a rejtett kamerák és mikrofonok előtt. És persze maguk a rendőrügynökök, és azok, akik felügyelik és megtervezik a munkájukat, szintén kockázatot vállalnak. Senki sem lehet biztos abban, hogy a titkos akciót sértetlenül megússza. Az ügynökök, amikor megtudták, hogy kiket fognak vizsgálni és félrevezetni, stresszről és arról számoltak be, hogy úgy érzik, hazárulást követnek el. És a lehetőség, hogy maguk az ügynökök sem képesek meghúzni a határt azok között, akik tettetik, és azok között, akik el is követik a bűncselekményeket, szintén nem elhanyagolható.

Az olyan titkos módszerek, amelyeket például az ABSCAM során is alkalmaztak, egy további, kevésbé látható kockázatot is rejtenek magukban. Nevezetesen, hogy meginoghat a hit és a bizalom a törvénykezésben. A hitvesztés valószínűleg nagyobb, amikor a kormány tudatosan kerüli a normális ellenőrzést, mint amikor képtelen előre látni a törvénytelenéseket. Egyes módszerek egyszerűen túl rossz híreik lehetnek ahhoz, hogy a kormányhivataloknak, a rendőrségnek hasznosak legyenek, függetlenül attól, hogy mennyire vonzóknak tűnnek rövidtávon. Az ilyen módszerek alkalmazása eltüntetheti a társadalom által látott különbséget a rendőrség és a bűnözők között. És bár folyamatosan visszafogják, a titkos rendőrségi módszerek alkalmazása terjed. Ha a titkos rendőri módszerek általánossá válnak, az olyan ügyek száma, amelyek ellen használják őket, szintén megnő. Minden okunk megvan rá, hogy az olyan módszereket, amelyek segítik a visszaéléseket, óvatosan kezeljünk. A társadalom, s benne a rendőrség szempontjából egy alapos átgondolás elengedhetetlen. A széles körű titkos akciók egyre nagyobb teret nyernek, még ha ezeknek az akcióknak az eredményessége kétséges is, ugyanakkor károkozásra, igazságtalanságokra és visszaélésekre adnak alkalmat.”

**S. BOK:** *Secrets on the Etics of Concealment and Revelation. A Division of Random House, Inc. New York, 1980. 265-280. (ford.: Szilágyi Gábor)*

## I. 8. A bűn és a büntetés erkölcsi kérdései

„Ha valaki bűnt követ el, akkor büntetést érdemel, s bűnhődjön a tetteért.” A mindennapi életben általában ilyen egyszerűen vélekedünk, egészen addig, amíg csak ilyen általánosságban kell állást foglalnunk. De ha konkrét kérdések merülnek fel, akkor már nem lehetünk mindig ilyen bizonyosak a dolgunkban. Hiszen a kérdések szükségképpen egymás után sorjáznak: Jogi és erkölcsi értelemben mikor követünk el bűnt? Ki jogosult ezt megítélni, és milyen alapon? A büntetésnek mi a szerepe, a funkciója? A büntetés várhatóan mikor tölti be elgondolt szerepét? És így tovább!!!

A rendészet területén, ahol – mindenekelőtt – a bűn kezelése (visszaszorítása, csökkentése, üldözése stb.) az egyik leglényesebb feladat, ezekkel a kérdésekkel folyamatosan szembe kell nézni. Hiszen például a bűnüldözés során az egyik fontos feladat, hogy a bíróság számára kellő bizonyítékokat biztosítsanak, annak érdekében, hogy az esetleges büntetés megalapozott és arányos lehessen.

Ugyanakkor a bűn és büntetés területén más természetű kérdések is felmerülnek. Van-e szerepe az erkölcsi tényezőknek a büntetőjog alkalmazásában, egyáltalában az erkölcs milyen szerepet játszhat a bűn megelőzésében, visszaszorításában? Ezeknek és más hasonló problémáknak a tisztázása fontos részletekben nyújt segítséget a rendvédelmi munka végzése során.

### ESETLEÍRÁS

„Nem sokkal az 1914-es háború előtt, Algírban halálra ítélték egy gyilkost, aki különösen felháborító bűnt követett el, lemészárolt egy többgyermekes parasztcsaládot. Mezőgazdasági munkás volt, vérgőzös állapotban gyilkolt, és még azzal is súlyosbította a tettet, hogy kirabolta áldozatait. Az ügy nagy visszhangot keltett. A legtöbben úgy vélekedtek, hogy a lefejezés túlságosan enyhe büntetés egy ilyen szörnyetegnek. Ez volt apám véleménye is, akit kiváltképp a gyermekek meggyilkolása háborított fel. Mindenesetre a kevés dolog közül, amit tudok róla, az egyik az, hogy életében először részt akart venni a kivégzésen. Éjszaka kelt, hogy kiérjen a vesztőhelyre, a város másik végébe, ahová özönlött a nép. Arról, amit aznap reggel látott, nem beszélt senkinek. Anyám mesélte, hogy nagy dérral-dúrral, zaklatott arccal jött haza, szótlanul lefeküdt az ágyra, és hirtelen elkezdett hányni. Akkor fedezte fel a valóságot, amit nagy szavak mögé rejtve lepleztek. Ahelyett, hogy a meggyilkolt gyerekekre gondolt volna, csak arra a vergődő testre tudott gondolni, amelyet egy deszkára löktek, hogy lenyakazzák.

Iszonyatos lehetett ez a rituális aktus, ha végül le tudta győzni ennek az egyszerű, egyenes embernek a felháborodását, és ha a büntetésnek, amit ez az ember százszorosán megérdemeltnek hitt, végül nem is volt más hatása, csak az, hogy fölfordult tőle a gyomra. Amikor a legsúlyosabb büntetés meghányatja a becsületes embert, akit védeni hivatott, nehezen lehet kitartani amellett, hogy arra való, mint ahogy funkciójából is következne, hogy nagyobb békét és rendet teremtsen az államban. Épp ellenkezőleg, az derül ki, hogy legalább olyan vérlázító, mint a bűncselekmény maga, hogy ez a gyilkosság újabb szégyenfolt az első után, és távolról sem orvosolja a társadalmon esett sérelmet.”

**A. CAMUS:** *Gondolatok a halálbüntetésről. (részlet) In: Szisziphosz mítosza. Magvető Kiadó, Budapest. 1990. 367-368.*

„...abban az időben, amikor a zsebtolvajokat kivégezték Angliában, a többi tolvaj a vesztőhely mellett, a tömegben kamatoztatta tehetségét, ott, ahol társuk lógott. Egy statisztika szerint, amely a század eleji Angliában készült, 250 akasztott közül 170 korábban már részt vett egy vagy két kivégzésen. 1886-ban a bristoli börtönben felsorakozó 168 halálraítélt közül 164 már vett részt legalább egy kivégzésen.”

*Uo. 380-381.*

## I. 9. Előítéletesség rendészeti munka – erkölcs

Az előítélet, az előítéletesség a mindennapjaink része. Előítélettel viseltetünk másokkal, egyénekkal, csoportokkal, etnikumokkal szemben, s egyébként, egy-egy közösség vagy népcsoport tagjaként folyamatosan előítéletek elszenvedő alanyai vagyunk. Ez megnehezíti a társadalmi együttélést, akadályozza az emberek közötti – amúgy sem konfliktusoktól mentes – kapcsolatok építését, fenntartását, s roppant módon befolyásolja a szociális problémák megoldását, kezelését. A társadalmi élet természetes módon a sokszínűség, a sokféleség kavalkádja, és az ezerféle, többnyire szembeötlő másság a modern világban önmagában véve toleráns elfogadást igényelne. Ez a tolerancia azonban korántsem könnyű, többek között azért, mert az egyes emberek, embercsoportok differenciált élethelyzetéből számos eltérő, gyakorta ellentétes érdek származik. Mindez ráadásul sokszor végletesen feszítő szociális egyenlőtlenségekkel jár együtt, s ez az előítéletesség számára „termékeny” közeget teremt.

Jó lenne előítéletektől mentes társadalomban élni! Főként akkor fogalmazódik meg bennünk ez a vágy, ha éppen szenvedő alanyai vagyunk a magyarságunkkal, a szlovákságunkkal vagy németiségünkkel, a zsidóságunkkal, a cigányságunkkal, a kereszténységünkkel és oly sok mással összefüggő, néha izzásig hevülő előítéleteknek. Egyelőre nincs lehetőség előítéletektől mentes emberi viszonyok között élni. Ám hogy az előítéletek negatív következményeit minél szűkebb területre szoríthassuk, sokkal, de sokkal többet kell az előítéletekről, ezek lényegéről és gyökereiről, egész emberi „környezetéről” tudnunk.

A rendészeti területeken is szerteágazóan találkozhatunk az előítéletességgel. Megjelenik-megjelenhet a különböző képzési formákba történő jelentkezéskor, a diákevek során, az elhelyezkedés és beilleszkedés folyamatában, a munkavégzés hétköznapijaiban, a bűnüldözésben és a bűnmegelőzésben, a börtönökben folyó munkában és a határrendészet, a vámigazgatás mindennapi tennivalóiban. S ami a legfontosabb: ha megjelenik, akkor feltétlenül befolyásolja a rendvédelmi tevékenységek eredményességét. Gyakorta persze – nem véletlenül! – igen negatívan.

A rendészeti munkát igényében az általános emberi jogok, a törvények érvényesítése és érvényesíttetése itatja át. Ennek megfelelően ezen a területen az előítéletesség csakis idegen elemként jelenhet meg, mégis szembe kell néznünk azzal a ténnyel, hogy jelen van és hat. S ez nem csupán a joggal ütköző, hanem alapvető erkölcsi tényezőként is megjelenik.

### ESETLEÍRÁS I.

„Ezúton szeretném leszögezni, hogy az alábbiakban prezentált történet a fantázia szüleménye, a valósággal történő bármilyen egyezés csak a véletlen műve lehet... A történetem ...-ban játszódik Budapesten. A város és annak lakossága készül az idei „Meleg Büszkeség Napja” nevű felvonulásra. A rendezvény szervezői azzal a céllal hívták életre ezt az eseményt, hogy megmutassák, vannak olyan emberek a társadalomban, akik a társadalom egy szűk rétegének agresszív támadásai ellenére nyíltan merik vállalni másságukat, illetve véleményüket. A rendezvényen bárki részt vehet. Azok a személyek is részt vehetnek rajta, akik ugyan szexuális téren nem tartoznak ehhez a közösséghez, de tiltakozni kívánnak a társadalmon belül megtalálható kirekesztés, megkülönböztetés ellen, és szolidaritást vállalnak a rendezvény eszmeiségével, miszerint az embereknek kölcsönös toleranciával kéne egymáshoz viszonyulniuk.

A rendezvény közbiztonsági szempontból fokozott kockázati tényezőt jelentett a város életében. Erre felkészülve a Rendőrség jelentős létszámú emberi erő és technikai eszközt mozgósított és állított készenlétbe erre a napra. Nagyon csekély lehetett a rendőri egységek száma, akik nem dolgoztak valamilyen formában azon a napon.

A történetem főszereplője – nevezzük Károlynak – is dolgozott azon a napon. Károly egy olyan rendőri egység tagja volt, amely kevés feladatot leszámítva szinte mindenhol bevethető, alkalmazható volt. Fiatal kora ellenére számos békés rendezvény, paprikás hangulatú tüntetés biztosításán, és agresszív futball huligánok megfékezésében vett már részt. A „tűzkeresztségen” már jóval korábban átesett. Kezdetben számára az a nap nem sokban különbözött egy átlagos rendezvénybiztosítási naptól.

A szolgálatot kora reggeli órákban felvette. A reggeli eligazítás során az előjárók, parancsnokok közölték a napi feladatokat, a végrehajtás menetét. Károly közvetlen kollégái közül is mindenki dolgozott azon a napon. Az eligazítás befejeztével az egységet két különálló, egyenként 10-12 főből álló „bevetési csoportra” bontották. A csoportoknak az eligazítást követően, a rendezvények fokozott közbiztonsági veszélyére való tekintettel, fel kellett venniük a rendszeresített védőfelszereléseket, más szóval felvették a páncélt. Ezt követően minden csoport kivonult a laktanyából és elfoglalta a számára kijelölt területet a városban.

A nap első fele békésen telt, összetűzésbe nem keveredtek, rendőri intézkedésre nem kellett sort keríteni.

Igaz, a nap fő rendezvénye, a „Meleg Felvonulás” még nem kezdődött meg. Ez a felvonulás a tervek szerint a Bajcsy út irányából az Andrássy úton haladt volna végig a Hősök teréig, majd onnan az 56-osok terére ment volna. Az Andrássy úton található kis „szervizúton” a Rendőrség már korábban könnyű felépítésű „mobilkordonokat” helyezett el, terveik szerint ez által biztosítva mind a felvonuláshoz, mind a tiltakozáshoz való jogukat az embereknek.

Elméletben ez úgy nézett volna ki, hogy a felvonulás résztvevői sétálnak az Andrássy úton, a tüntetők pedig a kordon túloldalán, a járdán. Elméletben...

Történt azonban a nap folyamán, hogy a Hősök terétől kb. 300 méterre, az egyik utcában egy kisebb csoport randalírozott. Ennek a felszámolására küldtek egy egységet, majd ennek ment segíteni Károly és csoportja. Az általuk használt gépjárműveket a tértől nem messze hagyták, mivel a mobil kordonok miatt odamenni nem tudtak gépjárművel. Az utcában gyorsan és hatékonyan felszámolták a csoportot, elfogást is végrehajtott az egyik rendőri egység. Az intézkedés során érkezett rádión az információ, hogy a téren egy nagyobb létszámú tömeg van jelen és a közelben hagyott gépjárműveket kezdi támadni. Ekkor Károly és barátja – nevezzük Ernőnek –, valamint még jó pár rendőr visszaisaladt a térre, menteni a gépjárműveket. Odaérve tapasztalták, hogy a gépjárművek közvetlen veszélyben már nincsenek, mivel egy kisebb számú rendőri egység időben odaért.

A garázda, randalírozó személyek kb. 4-500 fős csoportot alkottak, szétszóródva a téren. Ekkor már a „meglepetés-taktikát” alkalmazni nem lehetett, kénytelenek voltak velük szemben felállni. Károly csoportjához csatlakozott a közvetlen munkatársaiból álló 2. csoport is, valamint egy másik rendőri egység kis létszámú csoportja is. Az összes rendőri létszám ekkor kb. 26-28 fő volt. Ezek a rendőrök megpróbálták az Andrássy utat teljes szélességében lezárni a randalírozó tömeg elől, illetve megakadályozni, hogy a Felvonulást szemből megtámadhassák. Itt kívánom megjegyezni, hogy a felvonulás résztvevői még csak a környéken sem tartózkodtak, a rendezvény még nem ért el a térig. A térről nem is láthatták a rendezvényt. Ennek ellenére a randalírozók megtámadták a helyszínen tartózkodó rendőri egységeket. Az ő megfogalmazásuk szerint: „Mi csak a buzik ellen tiltakozunk.” Furcsa módja a tiltakozásnak...

Károly csoportja szemszögéből a helyzet nem volt valami kecsegtető. 26-28-an állnak szemben kb. 4-500 fővel, egy teljesen nyitott, széles területen. A rendőrök felálltak egy sorba, kb. 1,5-2 méteres távközöket hagyva egymás közt, hogy az utat teljes szélességében zárni tudják. A velük szemben álló tömeg pedig folyamatosan, lassan közeledett feléjük, valamint módszeresen dobálta őket mindennel, ami a kezébe került. Sörös üvegtől a csapágygolyón át a fél tégláig mindennel. A helyszínen tartózkodó egység parancsnokok folyamatosan tájékoztatták a kialakult helyzetről a felsőbb parancsnokokat, valamint a helyszínre sürgősen erősítést kértek. Ekkor az alábbi információkat adták az egység parancsnokoknak: „Erősítést küldeni nem tudunk, vonuljatok ki!” Ennek megpróbálták eleget tenni a rendőrök, de amint hátráltak 1 métert, a tömeg rögtön rájuk jött 2 métert. A terület elhagyása ez által lehetetlenné vált, mivel a megbomlott, kis létszámú hátráló rendőri sorfal az egyre jobban felbátorodott agresszív tömeg számára kecsegtető célpontnak minősül. A védekezés velük szemben ilyen bomlott formában nem lett volna lehetséges. Ezért a helyszínen tartózkodó rendőri egységek és parancsnokaik belátták, hogy maradniuk kell, és tartani a sort, míg valahonnan erősítés nem érkezik. Károly és Ernő egymás mellett álltak, akárcsak az élet bármely pillanatában, most is a sorban. Ernő szintén fiatal rendőr volt. A pályafutásukat együtt kezdték a testületnél, hamar barátokká váltak.

A tömeg ez idő alatt minden dühét, agresszióját a vele szemben felsorakozott 26-28 rendőrré zúdította. Repült minden a rendőrök felé, ami csak repülni tudott. A rendőrök ez idő alatt nagyon mozdulni sem tudtak. Védekezni

csak annyit tudtak, hogy elhajoltak, elugrottak a feléjük repülő dolgok elől. Ha valaki kiállt volna a sorból, vagy megzavarodva feléjük rohant volna egyedül, azt abban a pillanatban a randalírozók megtámadták volna, és hamar legyőzik. Pár tüntető lassan, apránként közelebb jött a sorfalhoz, hogy még közelebből támadhasson. Sajnos a tömegpszichózis miatt ennek a pár személynek a magatartása kiváltotta, hogy a tömeg többsége is egyre közelebb jött. Folyamatosan dobálva, ordibálva, hadonászva közelebb és közelebb mentek. Ha volt valamelyik rendőrnél könnygázpalack, az használta, hogy valami minimális távolságot tudjon tartani a sorfal, és az agresszív tömeg között. A teret lassan bejárta a paprikaspray orrcsavaró szaga. Elkecsereedett időszak volt ez a rendőröknek. A kegyetlen percek lassan teltek, a gázspray készleteik apadóban voltak. Folyamatosan kérték rádión az erősítést, nem küldték. Ismételten annyi segítséget kaptak a saját vezetőiktől, hogy „vonuljatok ki...”. Ebben a pillanatban minden rendőr fejében ugyanaz fordult meg: Egyedül maradtak, egyedül kell megoldani ezt a helyzetet ennek a maroknyi rendőrnek.

A tömeg pedig lassan egyre közelebb, és közelebb jött. Már csak körülbelül 3-5 méterre lehettek, mikor az egyik rangidős csoportparancsnok kiadta a parancsot, hogy egyszerre rohanjanak rájuk. Ennek mindenki eleget tett és megindultak. Kiabálva, egyszerre. Ez kiváltotta azt a hatást, hogy a tömeg hátraszaladta körülbelül 30-40 métert. A rendőrök ezután gyorsan visszaálltak egy sorba és legalább egy kis időre fellélegezhettek. Szükség volt erre a távolságra. Rendezni tudták a soraikat. Sajnos a tömeg nem hagyta abba. Amint a rendőrök megálltak, majd visszaálltak a kiindulási helyzetbe, ismételten elindultak irányukba. Dobálva, ordítva. A rendőrök pedig ismételten álltak, vártak. A folyamatosan záporozó kövek és egyéb dolgok miatt kénytelenek voltak az eget is kémlelni, hogy legalább elhajolni tudjanak a repülő tárgyak elől. Az akkor ott lévő rendőrök páncéljairól, sisakjairól folyamatosan koppantak le az üvegek, kövek.

Károly barátja, Ernő ekkor sérült meg. Egy repülő kő – mai napig nem tudni kicsoda és honnan dobta – a vádlijába csapódott. Ezt a területet nem védi semmi. Erős, tompa fájdalmat érzett, és mikor lenézett, már csak a követ látta arrébb gurulni. Tudta, nem engedheti meg magának, hogy a sérülése miatt ne figyeljen, ezért gyorsan túltette magát az érzett fájdalomon, és csak a feladat végrehajtására koncentrált ismételten. Csak másnap orvos segítségével bizonyosodott be, hogy a vádlijában izomzúzódást szenvedett, ezáltal lábát pár napig nem tudta teljesen használni.

Sajnos, nem csak Ernő volt akkor az egyetlen, aki sérülést szenvedett el. Egyik társuk a kézfejen elszenvedett kötéslátat miatt sérült meg. Azon a napon ő sem tehetette meg, hogy sérülésével „bajlódjon”, neki is túl kellett tennie magát a fájdalomon. Később orvoshoz fordult, zúzódást állapítottak meg. Fogni sokáig nem tudott vele rendesen.

Az agresszív tömeg folyamatosan támadta a rendőröket, segítséget nem kaptak. Ekkor érkezett a helyszínre egy magas beosztású rendőri vezető. Szolgálati autójával beállt a sorfal mögé, kiszállt és kinyitotta a csomagtartóját. Abból kivett egy doboz paprika gázsprayt, és elindult a sorfalban álló rendőrök felé. Ezen a vezetőn nem volt védelmi eszköz, csak egy rendőrségi sisak. Egy szál pólóban, nadrágban és sisakban érkezett a közáporba, a sorfal mögé szorosan. Ott végigment mögöttük, és minden második embernek adott gázt, a kiürült dobozt cserélte, hogy tudja magát, illetve a mellette állót védeni, a tömeget távol tartani. Felmérte a helyzetet, segítette azt kontrolálni, az esetlegesen sérült kollégák ellátásában segédkezett. Vitt vizet, hogy a rendőrök a gázt kimoshassák a szemeikből. Ennek a parancsnoknak akkor ott a téren körülbelül 10-12 közvetlen beosztottja teljesített szolgálatot, de nem csak nekik segített. Akinek tudott, mindenkinek segített. Károly és Ernő nem tartozott a közvetlen beosztása alá. Nem tőle várták a lehetséges segítséget, de mégis ott volt, és segített.

Időközben folyamatosan előre szaladva, majd visszahátrálva nyertek teret a rendőrök a tömeggel szemben. Ez volt az egyetlen esélyük. Közben folyamatosan kérték rádión a segítséget. Talán ennek eredményeként körülbelül 30-35 perccel később a tér jobb oldalától 100-150 méterre megjelent egy jelentősebb (kb. 100-120 fő) számú rendőri egység. Károly és barátai ekkor azt hitték, rövid időn belül odaér a segítség. Azonban ez nem így történt. Az ott felsorakozó rendőrök parancsnokainak akkor az volt a „legnagyobb” bajuk, hogy az általuk vezetett egységek beálltak-e rendesen egymás mellé, vagy nem?! 15-20 percen keresztül rendezték a soraikat, nem foglalkozva azzal, hogy a téren beszorult 26-28 rendőrt még mindig folyamatosan támadják, és szükség lenne már őket kimenteni onnan. De nagy nehezen sikerült ezt a problémát is megoldaniuk...

A téren a kritikus szituáció kb. 50-55 percig tartott. Ennyi idő kellett, hogy valamilyen erősítés érkezzen a helyszínre, és a teret megtisztítsa az agresszív tömegtől, az ott beszorult csekély létszámú rendőri erőt felmentse.



Aki rendőrnek adja a fejét, az tudja, hogy kerülhet néha veszélyes szituációba. Benne van a munkájában, nincs ezzel baj. Sajnos a másnap vetett fel Károly és kollégái szemében kérdést, kérdéseket.”

*(RTF levelezős hallgatója írta le 2009-ben)*

## ESETLEÍRÁS II.

„Egy nyári estén közlekedési balesethez kaptunk riasztást, ahol a jelzés szerint két személygépkocsi ütközött. A bejelentő elmondása szerint többen sérültek, 2 fő beszorult az egyik gépkocsiba, és egy feltehetően roma származású személy imbolyogva, összefüggéstelenül magyaráz neki. Vonulás közben az autóban a kollégákkal megbeszéltük, kinek mi lesz a feladata, amikor is az egyik munkatársból kibukott a dolog, hogy biztos a „kisebbséghez tartozó” részeg okozta a balesetet. Kérkezésünkkor egy középkorú férfi fogadott minket, aki a bőrszíne alapján valóban a „kisebbséghez tartozónak” volt vélhető, és ő kezdte el magyarázni és mutogatni, hogy az egyik gépkocsiban három személy utazott. Ezek közül egy fő kiszállt, két személy pedig be van szorulva, valamint hogy az ő megállapítása szerint elég súlyosak a sérüléseik.

Elkezdtek a személyek mentését abból a gépkocsiból, amelyikre a férfi mutatott a kérésünkkel. Eközben megnéztük a másik személyautó roncsait, amiben nem találtunk senkit, így csak az áramtalanítást végeztük el az autón. Visszamentünk az autóhoz, amelyben a sérültek voltak, és láttuk, hogy a kollégák még mindig küzdenek a sérültek kiszabadításán. Eközben megérkeztek a mentők és a rendőrség emberei a helyszínre. A mentősök már az elsődleges vizsgálatokkor megállapították, hogy a két személynek az autóban nagyon súlyosak a sérülései, és kórházba szállításuk után egyből műteni kell őket. A rendőrök elkezdtek a helyszínelést, és keresték, hogy ki vezette a másik autót. Kiderült, hogy a bennünket fogadó középkorú férfi volt a másik gépkocsi vezetője. Sajnos, a rendőrök egyike eleve úgy kezelte a dolgokat, hogy biztos a „cigány” volt a hibás, mert alkoholt fogyasztott, és gyorsan hajtott. Mondtam nekik, hogy attól, mert így néz ki, még nem biztos a hibássága az esetben. Az előítéletekkel nem rendelkező rendőr elkezdte felvenni a „kisebbséghez tartozó” vallomását, melyben ő azt vallotta, hogy nem fogyasztott alkoholt, és teljesen szabályosan haladt az úton, amikor a vele szemben haladó személygépkocsi áttért az ő sávjába, és összeütköztek. A szondázgatás kimutatta, hogy valóban nem fogyasztott alkoholt a személy. A beszorult sérültek mellől sértetlenül kiszálló személy elmondta, hogy egy házibuliból tartottak hazafelé, és nem kis mennyiségű alkoholt, illetve kábítószert fogyasztottak. E szerek hatására az autóban hangos zenére buliztak, és a gépkocsivezető elvesztette uralmát a gépkocsi felett.

*(RTF levelezős hallgatója írta le 2011-ben)*

## II. ERKÖLCSI FELELŐSSÉG

---

### II. 1. A felelősség általában

Sok évszázada általánosan elfogadott nézet, hogy az etika alapkérdése a következő: erkölcsi értelemben mi a helyes és mi a helytelen? A rendvédelmi munka sajátosságainak a figyelembevételével egy másik alapkérdés tárgyalása is elkerülhetetlen: az ember világában ki kinek milyen felelősséggel tartozik?

Az erkölcsi kérdéseknek a felelősség „oldaláról” történő megközelítése jó lehetőségeket nyújt az erkölcsi tartalmú helyzetek gyakorlati elemzéséhez.

A felelősség lényegének a megértéséhez hasznos kiindulópontnak tekinthetjük a következő tömör összefoglalást:

„A felelősség szó a magyarban is – több más nyelvhez hasonlóan – a „felelni”, „válaszolni” szógyökből származtatható. Ebben az értelmezésben használják általában, és mi is ezt követjük. Ennek megfelelően a felelősség a legegyszerűbb meghatározása szerint válaszadási kötelezettség, a válasz elvárása és elvárhatósága. Válasz alatt magyarázatot, indoklást és indokolhatóságot szoktak érteni. Nem általában vett magyarázatokra lehet gondolni, hanem azok számára elfogadható értelmezésre, akiknek az szól. Ezt a kört nevezik azoknak, akik felé a felelősség irányul, akikkel szemben fennáll a felelősség.” (Angyal Ádám: *Nézetek az erkölcsről*. Aula Kiadó, Budapest, 2003. 25..)

Az előzőek értelmében vett „válaszadási kötelezettség” igen látványosan jelenik meg a jogszabályok által létrehozott kötelező felelősségi helyzetekben, de határozottan meg kell fogalmaznunk, hogy a jog csupán a felelősség egyik fontos területe, ám az ember világában a felelősség ennél sokkal szélesebb területeken létezik, működik és igényel tudatos, mérlegelő odafigyelést. Ha egy tudatos emberi cselekedett más emberrel, vagy emberekkel gyakorlatilag összefügg, összekapcsolódik, ebben az összefüggésben, összekapcsolódásban kivétel nélkül mindig felelősség mozzanat is létrejön. E felelősségmozzanatok jelentős része erkölcsi természetű.

A felelősség ezért természetesen társadalmi jelenség, emberek közötti viszony, s ebben a felelősséggel bíró általában nemcsak egyetlen másíknak tartozik „válaszolni”, „elszámolni”, hanem gyakran sok más embernek, olyannyira, hogy némely tevékenység, magatartás széles társadalmi felelősséggel jár.

A rendészet szakterülete a társadalmi felelősség tekintetében is fontos és jellegzetes sajátosságokkal rendelkezik. Ez oly mértékben jelentős tényező, hogy már itt érdemes és szükséges a következők hangsúlyozása. Az erkölcs lényegéről kialakított nézetek között a társadalmi felelősség (közfelelősség, közösséggel szembeni felelősség stb.) egy lehetséges gondolkodás alapeleme. A modern társadalom néhány alapvető erkölcsi területén, például a vezetői, az üzleti erkölcs tekintetében a mindennapi életben széles körben elfogadott a társadalmi felelősség megalapozott szerepeltetése, értelmezése. E területek egyike ma a rendészet is, a maga szerteágazó szakmai sajátosságaival, amelyben a társadalmi felelősség gondolata alapvető, elfogadott nézet.

A felelősségi viszonyok gyakorlatiasan, többnyire érzékelhetően alakulnak ki és működnek egy-egy szervezeten belül, a társadalom egészéhez viszonyítva jól kezelhető, áttekinthető rendszerekben, intézményekben. Ez van jelen a különböző hierarchiákban, alá- és fölérendeltségi viszonyokban, amelyekben az alárendelt a felettesének felelősséggel tartozik.

A legáltalánosabb szóhasználat szerint a felelősség *erénynek* számít. Ebben az értelemben felelősnek lenni azt jelenti, hogy sajátunknak is tekintjük mások gondjait, odafigyelők vagyunk mások problémái iránt, akár azt is jelezve, hogy készek vagyunk részt is vállalni azok megoldásából. Az így értelmezett felelősségben alapvető szerepet játszik a lelkiismeret.

A felelősségnek van másik értelmezése is, ami azonban nem független az előzőektől. Felelősség alatt társadalmi *szerepet* is szoktunk érteni. Így például, ha valakinek a beosztása következtében az a dolga, hogy foglalkozik más emberek vagy emberek érdekeit kifejező intézmények problémáival, akkor ezt mint a helyzetéből származó felelősséget tartalmazó kötelezettséget tekintjük. A rendészeti munkát végzők esetében ez igen jól ismert, működő szerep.

Szoktunk egyes hivatások gyakorlása kapcsán szakmai felelősségről is beszélni. Van több olyan hivatás (a rendészeti is ide tartozik!), amelyeknek a végzői azzal, hogy ezt a speciális munkaterületet, szakmai tevékenységet választották egyben nyilvánosan is felelősséget vállalnak a munkájuk révén érintettekért. Ilyenek például a pedagógusok, az orvosok, és sokan mások, de ilyenek a rendészet különböző területén hivatásukat művelők is. Ma már a szakmák, foglalkozások igen nagy része egyben felelősségvállalást és felelősség gyakorlást jelent. Ez a rendszetben úgy is kifejeződik, hogy felelősnek, felavatják őket, ami éppen a felelősségről és az ezzel kapcsolatos kötelezettségvállalásról szól.

Ugyanakkor a felelősséget gyakran használják az elszámoltathatóság értelmében is, vagyis azt tekintjük felelősnek, akinek elszámolási, beszámolási joga, kötelezettsége, vagy lehetősége van. Itt összekapcsolódik a felelősség a megbízhatósággal, ami az erkölcs egyik fontos kategóriája.

Felelősség alatt azt is szoktuk érteni, hogyha valakinek információja, lehetősége van egy-egy cselekedet befolyásolására, s ennek alapján a többi ember, a közösség el is várja, hogy az illető e szerint is járjon el. Ilyennek tekintjük például a bűncselekményekre vonatkozó bejelentési kötelezettséget, amely a közösség védelmét, így a közösség iránt felelősséget jelent. Ezt ennek a helyzetnek a sajátosságaiból következően, ezt a felelősségformát származékos felelősségnek is nevezik. Ebbe a felelősségi körbe tartozó továbbá az is, amikor valaki helyzetéből vagy információiból adódóan képes megakadályozni egy nem kívánatos esemény, s a közvélemény és a lelkiismeret által el is várt, hogy ezt a lépést az illető meg is tegye.

A felelősség oksági viszonyként értelmezve is fel szokott merülni. Így ha valakit egy bekövetkező esemény, folyamat előidézésében befolyásoló szerepet játszó tényezőnek tartunk, akkor ezt a személyt ezért felelősnek szoktuk tekinteni. Ilyen lehet például a károkozás felelőssége.

Látható, hogy igen szerteágazó összefüggésben beszélhetünk felelősségről. Érdemes mindezek áttekintéséhez egy viszonylag széles körben ismert és használt összefoglalásra tekinteni! (Angyal Ádám: i.m. 31.)

| A FELELŐSSÉG JELLEGE | A FELELŐSSÉGET MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐ |
|----------------------|------------------------------------|
| Erény                | Lelkiismereti                      |
| Szerep               | Státuszkötelezettség               |
| Szakmai              | Hivatásbeli kötelelem              |
| Elszámoltathatóság   | Jogi vagy hierarchikus kötelelem   |
| Származékos          | Elvárt magatartás                  |
| Oksági               | Közvetlen hatás gyakorlásából ered |

Éppen azért, mert megjelenési formáit tekintve is sokféle felelősségről beszélhetünk, és mert a felelősség átszövi a mindennapi életet, fontos részletesebben is ismernünk és számon tartanunk a felelősségviselés megjelenési formáit.

## II. 2. Ki viseli a felelősséget?

a) Felelősséggént természetesen emberi felelősségről szoktunk beszélni. Ennek megfelelően a felelősség alanyaként elsősorban valamely természetes személyt értünk. A gyakorlati életben ez az értelmezés a legáltalánosabb. Ennek megfelelően szoktuk a felelőst valamely személyre vonatkoztatva vizsgálni és esetleg megtalálni, megjelölni.

De az emberi felelősséghez az úgynevezett képviseleti felelősség is hozzá tartozik. Ilyenkor az adott személy felelőssége nem közvetlenül a saját cselekedetei alapján merül fel, hanem az általa képviselt szervezet vagy csoport nevében. Mintegy ezek helyett visel felelősséget. (Kiemelhetjük például a vezetői felelősség ilyen természetét!)

A rendészeti munka bármely területére is tekintünk, e felelősségi formák egyike-másika egyaránt megtalálható.

b) A felelősség konkrét viselésében azonban a felelősök egyéb típusa is megfigyelhető. Ilyen például mindenekelőtt a csoportos (kollektív) felelősség. Ebben az esetben egy egész csoportnak a tagjai együttesen felelősek, azaz mindenki, aki helyzetéből, szerepéből következően valamely felelősségi szituáció részese. Ebben az esetben nem szokott felmerülni, hogy az adott személy azon a csoporton belül, amelyről éppen szó van, konkrétan milyen szerepet is játszott. Itt önmagában a csoporthoz való tartozás ténye ad alapot a felelősség gyakorlására, érvényesítésére.

A felelősség viselésének különböző típusainál a csoportos (kollektív) felelősség rendkívül pontos értelmezést igényel. Ennek elmulasztása, hanyag, felületes, pontatlan szerepeltetése könnyen lehetőséget nyújt a valóságos személyes felelősség elkendőzésére, elhárítására. Ezért félreérthetetlenül meg kell fogalmazni: csoportos (kollektív) felelősség kizárólag akkor merülhet fel, ha a csoportot alkotó egyének annak létrejöttékor előzetesen megállapodnak a felelősség későbbi jellemzőiről, ezt a megállapodást haladéktalanul nyilvánossá és az érintettek által elfogadottá teszik. Nem bújhat ki a személyes felelősség alól az adott testület egésze mögé „rejtőzve” az az egyén, aki nem az előzőek szerint intézményesített kollektíva tagja. Ilyen csoport például egy bírósági esküdtszék (a közösen meghozott döntés után nem kereshető egyéni felelős!), vagy a jogszabályokat maradéktalanul betartó rendőri egység összehangolt, együttes tevékenysége.

c) A mindennapi gyakorlatban számtalanszor előfordul, hogy a személyről, a csoportról bizonyos (általában rendkívülinek tekinthető) helyzetre tevődik át a felelősség „hordozója”. Ez többnyire akkor következik be, ha a körülmények olyan módon alakulnak, hogy az érintettek vagy az előidézők tettein túlmenő tényezők, erők is szerepet játszanak. Miután a felelősség emberek közötti viszony, ebben az esetben egészen pontosan a felelősséget csökkentő vagy megszüntető, nem pedig felelősséget hordozó helyzetekről van szó. Ilyen szituációk, amelyekben az események a résztvevők akaratától, szándékától, befolyásolási lehetőségétől függetlenül következnek be. Ezek a helyzetek az emberi felelősségviselést lehetetlenné teszik. Ebbe a körbe sorolhatjuk a változásokra (joggal vagy alaptalanul) hivatkozó megállapításokat. Ez is a felelősség „okait” külső, elháríthatatlan tényezőkre vetíti. „Rendszerváltozásra”, az adott szervezet, intézmény jelentős átalakulására szoktak például hivatkozni a felelősség elhárításában.

d) A felelősség alapjainak tisztázásában találkozhatunk az azonosíthatatlan, rejtett felelősséggel is. Ilyen esetekben természetesen az adott jelenséget, történést kiváltó magatartásnak, cselekedetnek van személyes, vagy

csoportos felelőse, de azt különböző okokból nem sikerül azonosítani. A rendészeti hivatásukat teljesítőknél tisztában kell lenni, hogy az emberek szeretnék tudni, hogy őket közvetlenül, vagy közvetve érintő cselekedetekért ki, vagy kik tartoznak felelősséggel. A felelősök tisztázása általában bizalmat teremt vagy erősít a rendészeti munkát végzőkkel szemben, s ez a bizalom a munkát kedvezően befolyásoló eszköz lehet. Ezért is fontos a felelősség nyilvános megmutatása, vagy ennek lehetetlensége esetében a gátló, akadályozó tényezők félreérthetetlen közlése.

e) A felelősséget viselők körét illetően ott találjuk a társadalmi vagy közfelelősséget is. Ennek hordozója természetesen (nagyon ritka kivételektől eltekintve!) nem a társadalom. A fogalom inkább azt fejezi ki, hogy adott összefüggésben a személy vagy csoport a társadalom egészével szemben visel felelősséget. Így a felelősség alanya lehet személy, csoport, intézmény. A rendőrség például jelentős (természetesen nem kizárólagos) felelősséggel tartozik a közrend fenntartása dolgában az egész társadalomnak.

A társadalmi felelősség további értelmezésében azokra a személyekre, intézményekre szoktunk utalni, akiknek a tevékenysége, a szerepe nagyobb közösségekre hat ki. A rendészet is ide tartozik. Ezeknek a személyeknek, intézményeknek a tevékenysége azért jár jelentős felelősséggel, mert magatartásuk sok embert érint, számottevő hatásokat eredményez. Ebből következően mindezek a befolyásuk, a hatásuk okán fokozott társadalmi felelősséggel bírnak. (Angyal Ádám: i.m. 38.)

| A FELELŐSSÉG JELLEGE                     | A FELELŐSSÉG HORDOZÓJA       |
|------------------------------------------|------------------------------|
| <b>KONKRÉTAN AZONOSÍTHATÓ FELELŐSSÉG</b> |                              |
| Emberi felelősség                        | Természetes személy          |
| Képviselési felelősség                   | Vezetők                      |
| Közös felelősség                         | Kollektívák, csoportok       |
| Közös felelősség                         | Szervezetek, jogi személyek  |
| <b>VIRTUÁLIS, NEM KONKRÉT FELELŐSSÉG</b> |                              |
| Helyzeti felelősség                      | Környezet, vis major         |
| Rejtett felelősség                       | Nem azonosítottak            |
| Folyamatokból következő felelősség       | Változások                   |
| Szocializációs felelősség                | Alkalmazkodás, beilleszkedés |
| Közfelelősség                            | Hatalmi tényezők             |
| Társadalmi felelősség                    | Érintettek                   |

## II. 3. A felelősség érvényesülése

A felelősség témakörének elemző áttekintésében megkerülhetetlen annak érvényesülését vizsgálni. Nézzük meg figyelmesen, hogy milyen megnyilvánulásai lehetnek a felelősség érvényesülésének!

a) A legismertebb felelősség érvényesítés a gondoskodás. Ezt többnyire körütekintésnek szoktuk nevezni. Gyakran illetjük a „felelősségteljes” kifejezéssel ezt a felelősség érvényesülési formát, s általában az emberek, a szakmák, az intézmények világában a felelősségteljes magatartást, viselkedést erkölcsi szempontból korrektnek és pozitívnak szoktuk tekinteni.

b) Jól ismert, eléggé általános a felelősség érvényesítésében az úgynevezett „becsületes” viselkedés. A becsület a lényege szerint nem más, mint a felelősségvállalás, aminek alapja az olyan emberi, társadalmi helyzetek kerülése, amikor a felelősség terhelő lehet. A mindennapi szóhasználatba is szoktuk a becsületes embert lelkiismeretesen, kötelességtudónak nevezni, így a becsület a felelősség érvényesítésének szerves része.

c) Természetesen felelősségteljes viselkedésnek minősül az is, amikor a szereplő számol a következményekkel. Láthatjuk, hogy a következményekkel történő számvetés nem feltétlenül azonos a gondossággal vagy a becsületességgel, hanem itt arról van szó, hogy a tettekből származó helyzetek, események körében is oksági összefüggéseket feltételezünk, tehát ezek *bekövetkeztével* éppúgy szembe kell néznünk, mint magával a kiváltó tényezővel. Az erkölcsi felelősség jelentős mértékben azt jelenti, hogy a cselekedetek következtében előálló helyzet is annak a felelősségi körébe tartozik, aki azt előidézte, bár lehetséges, hogy a szándéka talán a részleteket vagy az egészet tekintve a történetekkel ellentétes volt.

A felelősség érvényesülésében van néhány olyan tényező, amelyeket érdemes kiemelni és értelmeznünk, a felelősségi folyamatok értő kezeléséhez.

a) A felelősség érvényesülésében komoly szerepet játszik vagy játszhat a folyamatok, cselekedetek, valamint azok körülményeinek *átláthatósága*. A rendészeti tevékenységek például sokszor igen bonyolult, összetett társadalmi viszonyrendszerben történnek, és ilyen bonyolult folyamatok esetében a kellő átláthatóság alapvető feltétel a felelősségi kérdések pontos megválaszolásához.

b) A felelősség érvényesülésében a következő alapvető elem, hogy akinek vagy akiknek a felelősségét vizsgáljuk, azok mennyire önállóak, mennyire autonóm szereplők. Hiszen más a megítélés, ha valaki kényszer, befolyásoltság hatására cselekszik, és más, ha szabad elhatározásából tesz meg valamit. Ezen belül azonban tudnunk kell, hogy amikor a felelősség érvényesítésére sor kerül, akkor pozitív esetben a résztvevők többnyire a függetlenségüket szokták hangsúlyozni, negatív esetben pedig éppen szuverenitásuk korlátozottságát, esetleg kényszerítettséget próbálják kiemelni.

c) A felelősség érvényesítéséhez fontos feltételrendszer, hogy kell norma-, szabály- vagy szokásrendszer, kell olyan mérce, amelyhez megbízhatóan hozzá lehet mérni a tetteket, a magatartásokat, s amiknek a figyelembevételével meg lehet ítélni a felelősség jellegét és mértékét. Ezek a mércék, ezek a rögzített követelmények létezhetnek írásos és nem írásos formában, de ha nincsenek megismerhető, azonosítható szabályok, nincs mód a felelősség megbízható és elfogadható érvényesítésére. Ezek fontossága például abban is igen jól tükröződik,

hoggy gyakorlata – elsősorban erre tekintettel – etikai kódexeket fogalmaznak, léptetnek életbe és működtetnek a gyakorlatban.

d) A felelősség gyakorlásában meg kell említeni azt a tényt, hogy eltérő a megítélés azon szereplők esetében, akik egymáshoz viszonyítva jelentősen eltérő súlyú szerepet játszanak egy folyamatban. Utasítást kiadó rendészeti vezető például természetesen nem visel felelősséget abszolút módon és mértékben az utasítást végrehajtó helyett, de a felelőssége általában reálisan nagyobb, mert helyzetéből adódóan jelentősebb szerepe van a folyamat egészében.

e) Külön figyelmet érdemel a rendszetben is az a helyzet, amikor valaki nem a saját nevében és elhatározásából, hanem megbízásból, valakinek vagy valakiknek a *képviselésében* jár el. Gyakorlatilag ez történik minden olyan esetben, amikor valaki egy szervezet, egy intézmény nevében, annak megbízásából lép fel, cselekszik. Mivel ilyen esetekben alapvetően az intézmény, a szervezet a felelős a képviselésében eljáró egyén tetteiért (ha a képviselés megfelelt az előírásoknak!), de az eljáró személy is felelősséggel bír, ezért alapvető fontosságú a hatáskörök, a jogosítványok, a felelősségi viszonyok előzetes és pontos szabályozása. (Angyal Ádám: i.m. 42.)

| A FELELŐSSÉG ÉRVÉNYESÜLÉSE          | A FELELŐSSÉG ÉRVÉNYESÍTÉSE                   |
|-------------------------------------|----------------------------------------------|
| Gondosság, körültekintés, óvatosság | Körülmények mérlegelése                      |
| Becsület                            | Jog- és szokásisztelet                       |
| Következmények mérlegelése          | Előrelátás                                   |
| Átláthatóság                        | Mások számára is nyitott eljárás             |
| Befolyásolás mentesség              | Szuverenitás, autonómia                      |
| Szabálykövetés                      | Folyamatok rendezettsége                     |
| Kulcsszereplés                      | Felelősség megkülönböztetése                 |
| Megbízásból következő felelősség    | Megbízás tartalmának, korlátainak tisztázása |



## II. 4. Közös (kollektív) felelősség

A szervezetek, intézmények életében, az ott dolgozók munkájában a kollektív felelősség nagy szerepet játszik. Így van ez a rendszet minden területén. Ezért a felelősség általános kérdéseinek a tárgyalása során e témának kiemelt figyelmet kell szentelnünk.

A felelősségi viszonyok tisztázása, ennek átláthatósága egyre bonyolultabbá válik, minél több, egymástól nagymértékben független szereplő közös tevékenységét, vagy ennek eredményét kell megítélni. (Ezek a független szereplők lehetnek egyének, csoportok, szervezetek, intézmények.)

A kollektív felelősség tisztázását gyakran eljárási szabályok nehezítik. Az emberek hajlamosak a csoportokon, szervezeteken belül azokat az egyéneket keresni, akik az adott felelősség hordozói lehetnek. Ez ellen a közösségek, a csoportok többnyire úgy védekeznek, hogy az egyéni szerepeket „elködösítik”. Ilyen szerepet játszhat például egy adott helyzetben a titkos szavazás, ezt szokta segíteni a kisebbségi akarattal szemben a többségi akarat érvényesülését szolgáló határozathozatali rend is. Ilyen célja van vagy lehet – más egyebek mellett – a döntési folyamat titkosításának is.

Mindezek a megoldások többek között arra szolgálnak, hogy utólagosan vagy külső felek számára ne legyen világosan látható, hogy a döntés során valójában ki milyen szerepet töltött be egyénileg az adott csoporton belül. Ez a helyzet látszólag azt erősíti, hogy a csoport egyetemlegesen felelős tagjai önállóként nem számoltathatók el a felelősségükkel.

Tudnunk kell azonban, hogy ezek az eljárások csak elrejtik, átláthatatlanná teszik a csoport egyes tagjainak döntési szereplését, elfedik a döntéshozatalban jelenlévő egyéni nézetkülönbségeket, szabályosan eltitkolják azokat. Néha vannak ilyen szükségszerű helyzetek (Alkotmánybíróági eljárások stb.), de ezek felelősségbeli sajátos körlátait pontosan ismernünk kell.

## II. 5. Intézményi felelősség

A szervezetekben, az intézményekben, az intézményesült eljárásokban a felelősségi viszonyok tisztázását több tényező is nehezíti.

Ilyen probléma például, hogy a folyamatok egyéni résztvevői, az egyes egyének meghatározott szabályok és előírások szerint végzik a munkájukat. Ennek megfelelően az egyes szereplők bármilyen felelősségteljesen is vélekednek az eljárás egészéről, közvetlen szerepük azokban a részfolyamatokban, amelyeket végeznek, alapvetően arra irányul, hogy az adott összefüggésben érvényesülő szabályoknak eleget tegyenek. Szabályokból építkező „kerítések” között végzik a munkájukat, amelyek erősen akadályozzák az átláthatóságot. A szereplők az előírások betartására ügyelnek, amelyek többnyire megvédik őket az egyéni felelősségre vonástól, de ezek a szabályozó dokumentumok nem mindig kapcsolódnak a valóságos probléma megoldás egészéhez.

A szervezetek, intézmények felelősségi viszonyaiban az átláthatóságot nagyon meg tudja nehezíteni, hogy az igazán fontos, fajsúlyos célok nem közvetlenül, hanem áttételesen, direkt és indirekt, nem egyszer informálisan közvetített és értelmezett (metakommunikált) módon jutnak el a végrehajtó egyénekig. Ezt fokozottan megnehezítik még azok a kommunikációs problémák is, amelyekben keveredhetnek, összekapcsolódhatnak a strukturális elemek, zavarok, áthallások, a kognitív disszonancia stb.

Minden hierarchikus szervezeten belül, így a rendészetben is jól ismert jelenség, hogy adott esetben a közvetlen vezető által kiadott munka jellegű utasítás eltérhet a szabályzatokban rögzített eljárásoktól, eltérhetnek a szervezet vezetőinek, „hangadóinak” megnyilvánulásaitól. Mindezek az áttételek együttesen néha szinte követhetlenné, felismerhetetlenné teszik a tényleges cselekedetek mozgatórugóit, felelősségi viszonyait.

Sajátos intézményi probléma lehet az is, hogy a folyamatokat időben nem feltétlenül ugyanazok a személyek, szervezetek végzik, nem biztos, hogy aki elkezdte, az fogja befejezni. A személyi változások, koncepcióváltások akadályozó tényezők lehetnek az adott folyamatban a felelősség pontos „nyomon követésében”. Változékonny környezetben egy folyamatot időben és felfogásban szétzúrodhat az egymást követő és egymástól eltérő résztvevők sora. Ez a helyzet jelentős információs szakadékokat, időeltolódást és más olyan zavaró körülményeket teremthet, amelyek a felelősség érvényesítését akadályozzák.

Az intézményi felelősségi viszonyok átláthatóságát negatívan befolyásolja az a tény, hogy a szervezeti érdekek gyakorta maguk alá gyűrik a felelősség érvényesítésére vonatkozó szándékokat. Ha egy szervezetnél, egy intézményben hibát követnek el vagy károkozás történik, akkor többnyire jelentős erők mozdulnak meg azért, hogy ezt eltussolják, eltagadják. Ebben a magatartásban az az ésszerű, hogy az okozott hiba vagy kár kijavítása esetleg több anyagi és erkölcsi ráfordítást igényel, mint ami a korrigálás látható haszna. A „mundér becsülete” olyan szervezeti érdekeket képvisel, és olyan magatartási eljárásokat követel meg, amelyek részeként az átláthatóságot igénylő, azaz felelősségteljes viselkedést előnyben részesítő nézetek, álláspontok nagyon gyakran „alul maradnak”. Ezekben az esetekben a szervezet iránti felelősség (ami a lojalitás hangoztatása mögé bújik!), elnyomja az összes többi.

Ennek a jelenségnek a kapcsán is felmerül, hogy beszélhetünk e esetleg magasabb és alacsonyabb erkölcsi eszméről, van e az erkölcsi nézeteknek, objektív hierarchiája.

Itt most nem szükséges e kérdés mélyebb elméleti áttekintése. Elégséges annak megállapítása, hogy a közfelfogás, a gyakorlat többnyire azt mutatja, hogy viszonylag széles körben elfogadott nézet a „magasabb szempontok” érvényesülése, a hierarchiába való elhelyezkedés „fölényének” elismerése. Ebbe értjük például a szervezethez vagy a vezetőkhez kapcsolódó *lojalitást* is. Mindez természetesen nehezíti a felelősség érvényesítését. Hiszen a szervezetekben gyakran alakul ki az a nézet, hogy a vezetők a magasabb beosztású alkalmazottak álláspontja értékesebb, mint az alárendelteké. A szervezetek általában lojalitást várnak el tagjaiktól, alkalmazottaiktól. Ez gyakran hierarchikus értelmezést kap, a szervezeti érdek az egyéni érdek felett állónak van tételezve.

Mindennek mi a kiemelhető tanulsága? A munkavégzésben a hierarchikus elrendeződés többnyire elkerülhetetlen. Ebben a feltételrendszerben nagy szerepe van az egyén helyzetfelmérő törekvésének és képességének, valamint személyes értékrendjének. Ezek mentén helyes döntés, ha az egyén soha nem vállalja fel olyan utasítás végrehajtását, olyan érték elfogadását, amelyik törvényszegésre kényszerítené, vagy amelyik tartósan és súlyosan összeütközik belső, egyéni, lelkiismereti meggyőződésével.

## II. 6. A felelősség megnyilvánulásai

Ennek értelmezéséhez érdemes a felelősségvállalás alaptípusainak egyszerű, mindennapi összegzéséből kiindulni.

a) „egy mindenkiért, mindenki egyért”

Ez a korábban testőr-, ma már inkább légiós alapelv két állítást kapcsol össze. Első része, az egy mindenkiért arra a helyzetre utal, amikor van olyan személy, vagy intézmény, amelyik képes másokért felelősséget vállalni. Ez a gyakorlati életben olyan helyzetekben történhet, ahol a szereplők között közvetlen, vagy közvetett alá- és fölérendeltségi viszony áll fenn. Ilyen minden hierarchikus szervezet, ilyen a rendészet bármely területe.

Akár közvetlen, akár közvetett hierarchiáról is van szó, a felelősséget felelősség terheli a beosztottaikért, még abban az esetben is, ha az érvényes szabályzatok szerint a beosztott saját hatáskörében jár el.

b) „mindenki egyért”

Ez közösségi felelősségvállalást jelent, amelyben egy-egy szereplő a tettéért nem ő maga, hanem egy egész közösség vállal felelősséget. Ez ugyancsak szervezetekben, intézményekben fordul elő, ahol valamelyik cselekvő egyén tettét, tetteit elsősorban nem úgy értékelik, mint egyéni cselekedetet, s így nem azt tekintik a felelősség alapjául. Ekkor a szervezet egésze felelős minden egyes tagjáért. Ebben az is benne van, hogy ilyenkor az egyén „kifelé” bizonyos értelemben védetté válik, felelőssége alapvetően a szervezeten „belül” merül fel.

Itt egy nagyon fontos megállapítást kell tennünk és hangsúlyoznunk. A felelősség ilyen megnyilvánulása nem menti fel az egyént saját felelőssége alól. A felelősség megnyilvánulásának „irányában” teszünk különbséget: „kifelé” a szervezet egésze vállalja fel alanyként a felelősséget. „Befelé” (szervezeten belül.) az egyén az ilyen esetekben is személyes felelősséget is visel!

A közösségi felelősségvállalás csak fontos feltételek együttes megléte esetén működik elfogadhatóan:

1. A közösség, szervezet, intézmény rendelkezik olyan szabályokkal, szokásokkal, rutinokkal, amelyek pontosan tisztázzák, hogy kinek milyen felelősségi lehetőségei és korlátai vannak.
2. A közösség érdekelt abban, hogy valamely tagja helyett kollektíven átvállalja a felelősséget. (Ez legtöbbször a közösség, a szervezet megbízhatóságának, felelősségvállalásának képe, e látszat fenntartása.)
3. Ilyenkor a közösség tagjai szolidárisak egymással, ahogyan ezt már jeleztük a sajátos kifejezéssel: „védik a mundér becsületét”.
4. Akik személy szerint döntenek a közös felelősségvállalásról, azok képesek befolyásolni a közösség többi tagjának a cselekedeteit.

A közösségi felelősségvállalás a rendészet legkülönbözőbb területén is számtalan konfliktus forrása. Ezt természetesnek tekinthetjük, hiszen ilyenkor az egész szervezet, intézmény viseli azokat a gyakorta negatív követke-

ményeket, amelyek esetleg egyetlen szereplő cselekedetéből származnak. De a közösségi felelősségvállalásnak jelentős előnyei is lehetnek: a szervezet egyetlen tagjának eredményessége az egész kollektívára „jó fényt vet”.

### c) „mindenki magáért”

Feltétlenül meg kell említenünk ezt az individualista elvet, hiszen a gyakorlati élet eleven tényezője. Első látásra ez a legtisztább felelősségi viszony, hiszen mindenki saját magáért, saját cselekedetéért felelős. Sokszor a mindennapi felfogás a személyes felelősséget tartja többre, kezelhetőbbnek itéli, mint a másokért vállalt felelősséget. Sőt, néha az emberek a megítélés során a felelősséget, a következményeket személyesen magára vállalót tiszteletreméltónak, kiemelkedőnek tekintik. De ki kell emelnünk: ez akkor helytálló, ha a felelősség elvállalása megfelelő következményekkel jár.

A tapasztalatok szerint azonban a társadalmi folyamatokban a közösségi felelősség vállalása, az együttműködő készség többnyire értékesebb, mint az individuális.

# III. SZAKMAI ETIKAI KÓDEXEK, FÜGGELÉKEK

---

## III. 1. A rendészeti etikai kódexekről általában

Európában, ahol a határok egyre kisebb jelentőségűek, a rendőrségre irányuló figyelem magától értetődő. A viták középpontjában mindenekelőtt a rendőrség hatékonysága áll, az, miként képes felvenni a küzdelmet a bűnözéssel, s ezen belül a nemzetközi bűnözéssel, ám semmiképpen sem korlátozódik erre a kérdésre. A demokráciákban a rendőrség hatalmát keretek közé szorítja az, hogy mennyiben fogadható el az egyének alapvető jogai és szabadsága szempontjából. E két egyaránt fontos érdek között meg kell találni a helyes egyensúlyt, és rá kell lelni azokra az eszközökre is, melyekkel az egyensúly fenntartható. A rendőretika esetében ez forog kockán.

Az Európai Rendőretikai Kódex az Európa Tanács Ajánlása az alapelveket mindennél fontosabbnak tartó tagállamok számára, arra vonatkozóan, hogy ezeket az elveket a rendőrségre is alkalmazzák minden, a törvények által kormányzott demokráciában. Az Ajánlás a rendőrségre közvetlenül érvényes aspektusok sokaságát a demokrácia, a törvények és az egyének alapjogainak védelme, vagyis az Európa Tanács alapértékeinek szempontjából illeszti össze. A szöveg a „hagyományos” etikai kódexeknél többet nyújt, a rendőrségi szervezet általános kereteit, a rendőrség szerepét, helyét a bűnügyi igazságszolgáltatási rendszerben, céljait, tevékenységét és ellenőrzését egyaránt érinti. A Kódex célja, hogy szervezeti elveket kínáljon az „etikus rendészet” számára. Egyúttal a szöveg bizonyos részei modellt kívánnak nyújtani a törvényhozás, a szabályozás és a magatartási és etikai kódexek számára.

Az Európai Rendőretikai Kódex mindenekelőtt útmutatásul szolgál az Európa Tanács tagállamainak kormányai számára, különösen azok számára, akik komolyan gondolkodnak a rendőrségi reform végrehajtásán. A Kódex és a hozzá tartozó Magyarázatok információk forrásaként, s egyúttal inspirációként szolgálnak a gyakorló rendőrök, de éppígy a szélesebb nyilvánosság számára is.

## III. 2. Európai és hazai rendészeti etikai kódexek

### A) Európai rendőretikai kódex

(teljes, hivatalosan lefordított dokumentum)

EURÓPA TANÁCS  
Miniszteri Bizottsága

A Miniszteri Bizottság Rec (2001) 10. sz. Ajánlása  
a tagállamok számára  
az Európai Rendőretikai Kódex tárgyában

*(Elfogadta a Miniszteri Bizottság  
a miniszterek képviselőinek 765. ülésén  
2001. szeptember 19-én)*

#### **A Miniszteri Bizottság az Európa Tanács alapszabályának 15. b cikkelye alapján,**

- emlékeztetvén arra, hogy az Európa Tanács célja a tagok közötti mind nagyobb egység megteremtése;
- meg nem feledkezvén arról, hogy az Európa Tanács célja a hiteles demokrácia bázisát alkotó jogszabályok előmozdítása;
- megfontolva, hogy a bűnügyi igazságszolgáltatás kulcsszerepet játszik a jog oltalmazásában, és hogy a rendőrségnek ebben a rendszerben meghatározó szerepe van;
- tudatában lévén, hogy a tagállamok a bűnözés elleni hatékony fellépést országaikon belül és nemzetközileg egyaránt szükségesnek tartják;
- szem előtt tartva, hogy a rendőri tevékenység szinte teljes egészében a lakossággal való szoros kapcsolatban megy végbe, és hatékonysága is a köz támogatásától függ;
- felismerve, hogy a legtöbb európai rendőrség – a jog érvényesítésén túl – társadalmi és szolgáltató feladatokat lát el;
- abban a meggyőződésben, hogy a rendőrség iránti közbizalom szoros kapcsolatban áll azokkal az attitűdökkel és magatartásokkal, melyeket a rendőrség a polgárok iránt tanúsít, különös tekintettel arra a tiszteletre, melyet mint ereklje iránt az emberi méltóság, az egyének alapvető jogai, valamint szabadságuk iránt tanúsít, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Konvenciójára;
- tekintetbe véve az Egyesült Nemzetek által a „Rendvédelmi Dolgozók Magatartási Kódexében” kifejezett elveket, valamint az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének „Nyilatkozat a Rendőrségről” c. határozatában megfogalmazottakat;
- meg nem feledkezvén azokról az elvekről és szabályokról, melyeket a rendőrségre vonatkozó dokumentumokban fektettek le – bűnügyi, polgári, közjogi valamint emberi jogi tekintetben – és amelyeket a Miniszteri Bizottság

is elfogadott, szem előtt tartván azokat a döntéseket és ítéleteket, melyeket az Emberi Jogok Európai Bírósága hozott a Kínzások és az Embertelen, valamint Megalázó Bánásmód és Büntetések Megelőzésére létrehozott Bizottság révén;

- elismervén az európai rendőrségek változatos strukturális és szervezeti felépítését;
- megfontolva annak szükségességét, hogy közös európai elveket és iránymutatást hozzon létre a rendőrség valamennyi céljára, tevékenységformájára és felelősségvállalására vonatkozóan, a biztonság és a demokratikus társadalmakban törvények által kormányzott egyéni jogok megóvása érdekében, javasolja, hogy a tagállamok kormányai törvényhozásukat, gyakorlatukat és a rendőrök magatartását meghatározó szabályzataikat az e javaslatához mellékelt Európai Rendőretikai Kódexben lefektetett elveknek megfelelően irányítsák, annak megvalósítása és széles körben való ismertetése céljából.

## **Az Rec (2011)10. sz. Ajánlás függeléke**

### **A Kódex érvényességi területének kijelölése**

Ez a Kódex a hagyományos rendőri erőkre, a rendőri szolgáltatásokra, valamint mindazokra a közhatalommal felruházott és/vagy nyilvánosan ellenőrzött testületekre érvényes, melyeknek elsődleges feladata a törvény és a rend fenntartása a társadalomban, és amelyeket az állam ebből a célból az erőszak és/vagy speciális hatalom alkalmazására jogosított fel.

### **I. A rendőrség feladatai**

1. A törvények által kormányzott demokratikus társadalmakban a rendőrség fő feladatai:

a békesség és a közrend fenntartása a társadalomban;  
 az egyének alapjogainak és szabadságának ereklüként való védelme és tisztelete, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Konvenciójára;  
 a bűncselekmények megelőzése és a bűncselekmények elleni fellépés;  
 a bűncselekmények felderítése;  
 segítő és szolgáltató funkciók ellátása a közösségek számára.

### **II. A rendőrség törvények által meghatározott jogi alapjai**

2. A rendőrség törvények által létrehozott köztestület.
3. A rendőrség tevékenységét mindig az adott ország törvényei és az ott elfogadott nemzetközi szabályok irányítják.
4. A törvényeknek, melyek a rendőrséget irányítják, mindenki számára hozzáférhetőeknek, kellőképp világosaknak és precíznek kell lenniük, és ha szükséges egyéb szabályokkal is megtámogatni, akkor azoknak is hozzáférhetőeknek és világosaknak kell lenniük a nyilvánosság számára.
5. A rendőrség alkalmazottaira ugyanazoknak a törvényeknek kell vonatkozniuk, mint az állam bármely más polgára, ez alól a demokratikus társadalmakban kivételt tenni csupán a rendőri feladatok megfelelő teljesítése okán lehet.

### **III. A rendőrség és a bünyügyi igazságszolgáltatás rendszere**

6. Szükséges egyértelmű különbséget tenni a rendőrség, az ügyészség, a bíróság és a korrekciós rendszerek szerepe között. A rendőrség ezen testületek fölött semmilyen felügyeletet nem gyakorolhat.
7. A rendőrségnek szigorúan tiszteletben kell tartania a bírók függetlenségét és pártatlanságát, kiváltképp nem emelhet kifogást a törvényes ítéletek és bírói döntések ellen, sem pedig azok végrehajtását nem akadályozhatja.
8. A rendőrség, ez általános szabály, ne rendelkezzen bírói feladatokkal. Bármilyen a rendőrséghez delegált bírói



hatalmat törvényekkel szükséges korlátozni. Elengedhetetlenül szükséges, hogy bármely rendőri akciót, döntést vagy éppen mulasztást, amely az egyéni jogokra még az ügy bíróság elé kerülését megelőzően befolyást gyakorolhatna, kifogás tárgyává lehessen tenni.

9. A rendőrség és a vádhatóság között legyen funkcionális és megfelelő az együttműködés. Azokban az országokban, ahol a rendőrség az ügyészség vagy nyomozóbíró felügyelete alatt áll, kapjon világos útmutatást a nyomozati politikára és a bűncselekmények felderítésének folyamatára a prioritások megjelölése által. A rendőrségnek informálnia kell a bűnügyi nyomozást felügyelő szervezeteket instrukcióik teljesítéséről, különösen a bűnügyek felderítésében való előrehaladást szükséges rendszeresen jelenteni.
10. A rendőrségnek az igazságszolgáltatási eljárás során tiszteletben kell tartania a védőügyvédek szerepét, és mindenkor, amikor az helyénvaló, hatékony segítséget kell nyújtania a vádlottaknak ahhoz, hogy jogszolgáltatáshoz jussanak, legfőképp akkor, ha valakit megfosztanak a szabadságától.
11. A rendőrség ne vegye át a börtönszemélyzet szerepét, kivéve, ha elkerülhetetlen.

#### **IV. A rendőrség szervezeti struktúrája**

##### **A) Általános megjegyzések**

12. A rendőrség szervezetét úgy kell kialakítani, hogy felépítése biztosítsa a rendőr mint a jog hivatásos védelmezője és szolgáltatója iránti köztisztéletet.
13. A rendőrség kötelességének teljesítése közben álljon civil hatóságok felelős ellenőrzése alatt.
14. A rendőrség és személyzete a szokásos esetekben az egyenruha révén könnyen azonosítható legyen.
15. A rendőrségnek, működését tekintve, függetlennek kell lennie más állami testületektől, annak érdekében, hogy feladatait, melyekért teljes felelősséget kell vállalnia, teljesíthesse.
16. A rendőröknek, legyenek bármilyen beosztásban, személyes felelősséget kell vállalniuk saját tetteikért, mulasztásaikért vagy alárendeltjeiknek adott utasításaikért.
17. A rendőrség szervezeti felépítésének világossá kell tennie, ki felelős az utasításokért. Mindig meg kell tudni határozni, végső soron melyik vezető felelős a beosztottak tetteiért vagy mulasztásaiért.
18. A rendőrség szervezetét úgy kell kialakítani, hogy az a jó rendőr–civil kapcsolatokat és ahol csak lehetséges, más szervezetekkel, a helyi közösségekkel, nonprofit szervezetekkel valamint a kisebbségi csoportok képviselőivel való hatékony együttműködést elősegítse.
19. A bizalmas információk felfedése nélkül a rendőrség adjon objektív tájékoztatást tevékenységéről. Ennek érdekében a médiával fenntartott kapcsolatok számára hozzanak létre szakmai útmutatót.
20. A rendőrség szervezeti felépítésének magában kell foglalnia azokat a hatékony intézkedéseket, melyekkel biztosítani lehet az állomány tisztességét és megfelelő magatartását, mindenekelőtt pedig az Emberi Jogok Európai Konvenciójába foglalt egyéni alapjogok és egyéni szabadság iránti elkötelezettségét.
21. Hatékony intézkedéseket kell életbe léptetni a rendőrség szervezetének minden szintjén a korrupció megelőzése és az ellene való fellépés érdekében.

##### **B) A rendőrök minősítése, felvétele és alkalmazása**

22. A rendőrség alkalmazottait, bármely szinten alkalmazzák is őket, a rendőrség céljainak megfelelő személyes minősítés és gyakorlat alapján kell felvenni.
23. A rendőröknek bizonyosságot kell adniuk egészséges ítélőképességükről, nyitottságukról, jellemük érettségéről, korrektségükről, kommunikációs képességükről és ha szükséges, vezetői és irányítói képességeikről is. Mindezen túl, azokkal a képességekkel is rendelkezniük kell, melyek a társadalmi, kulturális és a különféle közösségek problémáinak megértését biztosítják.
24. Mindazokat, akiket súlyos bűncselekmény miatt elítéltek, el kell távolítani a rendőrség kötelékéből.
25. A felvételi eljárás során el kell kerülni a diszkriminációt, és a jelentkezőket objektív alapon, a szükséges ellenőrzések elvégzését követően kell megítélni. A felvétel során azt kell szem előtt tartani, hogy a felvételre ke-

rülő férfiak és nők a társadalom különböző részeit reprezentálják, ide értve az etnikai kisebbségeket is, ezáltal teljesítve azt a nagy fontosságú követelményt, hogy a rendőrök összetétele tükrözze azt a társadalmat, melyet szolgálnak.

### **C) A rendőrök képzése és továbbképzése**

26. A rendőrképzésnek, a rendőrség céljaival összhangban, az alapvető demokratikus értékeken, a törvények szerepén és az emberi jogok védelmén kell alapulnia.
27. Az általános rendőrképzésnek, amennyire csak lehetséges, a társadalom felé nyitottnak kell lennie.
28. Az általános alapképzést lehetőleg kövesse szabályos időközönként szakmai továbbképzés, valamint, ha szükséges, speciális menedzser- és vezetőképzés.
29. A gyakorlati képzést minden szinten be kell építeni a rendőrképzésbe, különös tekintettel a rendőri erő alkalmazására és annak korlátaira, tekintettel az emberi jogok elveire és figyelemmel az Emberi Jogok Európai Konvenciójára.
30. A rendőrképzés során számot kell vetni a rasszizmus és az idegenellenesség kihívásával, és feltétlenül fel kell lépni ellenük.

### **D) A rendőrök jogai**

31. A rendőröknek ugyanazokat a polgári és politikai jogokat kell élvezniük, mint bármely állampolgárnak. E jogokat csak azokban az esetekben lehet korlátozni, ha a korlátozás a demokratikus államokban meghatározott rendőrségi feladatoknak a törvényeket és az Emberi Jogok Európai Konvencióját tekintetbe vevő végrehajtása szempontjából szükséges.
32. A rendőröknek köztisztviselőként a lehető legteljesebb mértékben rendelkezniük kell társadalmi és gazdasági jogaikkal. Különösen fontos, hogy jogukban álljon képviselői szervezeteket létrehozni, és azokban részt venni, annak érdekében, hogy megfelelő bérhez és társadalombiztosítási ellátáshoz jussanak, hogy garantálhassák maguk számára azokat a speciális egészségügyi és biztonsági intézkedéseket, melyeket a rendőri munka szükségessé tesz.
33. A fegyelmi eljárások során a rendőröknek alá kell vetniük magukat független testületek vagy a bíróság felülvizsgálati jogának.
34. A közhatalmi intézményeknek a szolgálati ügyekben alaptalanul megvádolt rendőrök számára támogatást kell nyújtaniuk.

## **Iránymutató a rendőri tevékenységhez és beavatkozáshoz**

### **A) Iránymutató a rendőri tevékenységhez és beavatkozáshoz: általános elvek**

35. A rendőrségnek valamennyi akciója során tiszteletben kell tartania, hogy minden embernek joga van az élethez.
36. A rendőrség semmilyen körülmények között nem büntethet kínzással vagy más embertelen, megalázó módon, nem bujthat fel arra és nem is tűrheti azt el.
37. A rendőrség csak akkor használhat erőszakot, ha az elkerülhetetlen, és csak addig, amíg törvényes céljainak elérése nélkülözhetetlenné teszi.
38. A rendőrségnek mindig igazolnia kell tervezett akciói törvényességét.
39. A rendőröknek teljesíteniük kell a szakszerűen kiadott vezetői utasításokat, de kötelességük megtagadni és a szankcióktól való félelem nélkül jelenteni az egyértelműen törvénytelen utasításokat.
40. A rendőrségnek tisztességes módon, a pártatlanság és a diszkriminációmentesség elveinek megfelelően kell teljesítenie feladatait.
41. A rendőrség csak akkor zavarhatja meg az egyének magánszférájához való jogát, ha az elkerülhetetlenül szükséges, és csakis ebben a mértékben, és mindig valamely törvényes cél elérése érdekében.

42. Személyes adatok gyűjtése, tárolása és felhasználása a rendőrség számára csak a nemzetközi adatvédelmi elvek alapján, és csak törvényes, jogszerű célok érdekében, korlátozottan lehetséges.
43. A rendőrségnek tevékenysége közben mindig szem előtt kell tartania az alapvető emberi jogokat, úgy mint a gondolat, a lelkiismeret, a vallás, a szólás, a gyülekezés, a költözés szabadságát és a tulajdon használatának szabadságát.
44. A rendőrök feladataikat a közösségekkel együtt és azokat tiszteletben tartva végezzék, különösen figyeljenek azokra az egyénekre, akik kiszolgáltatott helyzetben lévő csoportokhoz tartoznak.
45. A rendőröknek beavatkozás esetén, rendes körülmények között, olyan helyzetben kell lenniük, hogy bizonyítani tudják rendőri mivoltukat és hivatalos státusukat.
46. A rendőröknek el kell utasítaniuk a rendőrségen belüli korrupció minden formáját, és informálniuk kell felelőseiket, valamint az erre hivatott testületeket a rendőrségen belüli korrupcióról.

## **B) Iránymutató a rendőri tevékenységhez, beavatkozáshoz: speciális esetek**

### **1. Rendőrségi nyomozás**

47. A rendőrségi nyomozás minimális feltétele, hogy szabálysértés vagy bűncselekmény tényének vagy lehetőségének alapos gyanúján kell alapulnia.
48. A rendőrségnek be kell tartania azt az alapelvet, hogy bárkit, akit egy bűncselekmény elkövetésével vádolnak, ártatlannak kell tekinteni mindaddig, amíg a bíróság bűnösnek nem találja. Minden bűncselekménnyel megvádolt személy rendelkezik bizonyos jogokkal, úgy mint a vádról való közvetlen, azonnali értesülés joga, valamint annak megválasztása, hogy védelmét önmaga vagy jogi képviselője útján látja el.
49. A rendőrségi nyomozásnak objektívnek és tisztességesnek kell lennie. Érzékenynek és alkalmazkodónak kell mutatkoznia az egyének, mint pl. a gyerekek, fiatalok, nők, kisebbségek – beleértve az etnikai kisebbségeket is – és a kiszolgáltatott, sérülékeny emberek speciális szükségletei iránt.
50. A helyes és tisztességes rendőri magatartás érdekében, a 48. pontot figyelembe véve, a kihallgatásokhoz útmutatást kell kidolgozni. Ennek biztosítania kell a tisztességes kihallgatást, a kihallgatottaknak tudniuk kell, miért hallgatják ki őket, és más fontos információkat is meg kell adni a számukra. A kihallgatásokról rendszeresen jegyzőkönyvet kell készíteni.
51. A rendőrségnek tudatában kell lennie a tanúk speciális jelentőségének, védelmüket és támogatásukat a nyomozás során szabályokkal kell biztosítani, kiváltképp, ha a megfélemlítés lehetősége fennáll.
52. A rendőrségnek mindenféle diszkrimináció nélkül meg kell adnia a szükséges információt, támogatást és segítséget a bűncselekmények áldozatai számára.
53. A rendőrségnek tolmácsot kell biztosítani, ha az a nyomozás során szükségessé válik.

### **2. A rendőrség általi letartóztatás/szabadságtól való megfosztás**

54. A személyes szabadságtól való megfosztás lehetőleg csak korlátozottan történjen, és közben a rendőr tartsa szem előtt az őrizetbe vettek emberi méltóságát, kiszolgáltatottságát és személyes szükségleteit. Minden előzetesen őrizetbe vettet nyilvántartásba kell venni.
55. A rendőrségnek, a helyi törvényekre tekintettel, a lehetséges mértékben, azonnal informálnia kell az adott személyt a szabadságtól való megfosztás okairól, az ellene felhozott vádakról, és késedelem nélkül tájékoztatni kell arról is, milyen eljárást alkalmaznak az ügyében.
56. A rendőrségnek garantálnia kell a letartóztatottak biztonságát, egészségét és megfelelő táplálkozását. A rendőrségi celláknak ésszerű méretűeknek, világosaknak és jól szellőzőeknek kell lenniük, berendezésük pedig tegye lehetővé a pihenést.
57. A szabadságuktól megfosztott személyek számára a rendőrségnek biztosítania kell a jogot, hogy helyzetükről egy általuk választott harmadik felet értesítsenek, hogy jogi szolgáltatáshoz jussanak, és amikor ez lehetséges, a

saját választásuk szerinti orvos által vizsgáltassák meg magukat.

58. A rendőrség, amennyire ez lehetséges, válassza el egymástól a szabadságuktól bűncselekmények miatt és az egyéb okokból megfosztottakat. Természetesen külön kell elhelyezni a férfiakat és a nőket, a gyerekeket és a felnőtteket.

## **VI. A rendőrség felelőssége és ellenőrzése**

59. A rendőrség felelős az államnak, polgárainak, valamint azok képviselőinek. A rendőrségnek hatékony külső ellenőrzés alá kell rendelnie magát.

60. Az állam rendőrség feletti kontrollja törvényhozói, közigazgatási és bírói ellenőrzésre választható szét.

61. A közhatalmi szerveknek hatékony és pártatlan eljárást kell biztosítaniuk a rendőrséggel szembeni panaszok esetén.

62. A rendőrség és a közösségek közötti, kommunikáción és kölcsönös megértésen alapuló, a felelősséget biztosító mechanizmus működését elő kell mozdítani.

63. A rendőrség jelen Ajánlásban megfogalmazott elveken nyugvó etikai kódexét megfelelő testületekkel ellenőriztetve ki kell dolgozni a tagállamokban.

## **VII. Kutatás és nemzetközi együttműködés**

64. A tagállamok segítsék és ösztönözzék a rendőrség mind belső, mind pedig külső intézmények általi tudományos kutatását.

65. A rendőretika és a rendőrség emberi jogi hatásai kérdéseiben támogatni kell a nemzetközi együttműködést.

66. A jelen javaslat elveinek érvényesülését előmozdító eszközöket és azok alkalmazását az Európa Tanács szükségesnek tartja alaposan megvizsgálni.

## Értelmezések

A Rec (2001) 10. sz. Ajánláshoz,  
melyet a tagállamok Miniszteri Bizottsága  
az Európai Rendőretikai Kódex tárgyában fogadott el

## I. Bevezetés

### I.1. Rendőretikai kódex

Arról, hogy a rendőrök miként cselekednek vagy cselekednének különféle helyzetekben, már oly sokan írtak. Van olyan tendencia – ez alól a moralizáló megközelítés kivétel –, hogy szívesen félretolják a kérdést, miként *kellene* cselekednie a rendőrnek, vagyis nem teszik világossá azokat az értékeket és alapvető szabályokat, melyekre a demokratikus társadalomban a rendőrségnek szüksége van. Az „Európai Rendőretikai Kódex” rendelkezései csupán a keretét adják meg ennek a már rendkívül időszerű munkának. Számos európai ország átszervezte a rendőrségét annak érdekében, hogy a demokratikus értékek érvényesülését előmozdítsa és megszilárdítsa. Ezek az országok abban is érdekeltek, hogy közös szabályokat alakítsanak ki a rendőrség számára, melyek egyrészt a határokon átnyúlva megfelelnek az egyre mobilabb európaiak igényeinek, akik bízni akarnak az egyenruhában, és tisztességes, kiszámítható bánásmódot várnak a rendőrségtől. Másrészt pedig növelik az együttműködés lehetőségeit és ennek következtében a hatékonyságot a nemzetközi bűnözés elleni küzdelemben. A kódex rendelkezései támogatják az Európa Tanács céljait, hogy elősegítse a tagállamok közötti szorosabb egység létrejöttét.

Egy pillantás is elegendő a rendőrség demokráciában betöltött szerepére ahhoz, hogy nyilvánvalóvá váljék az etikai kódex különösen nagy jelentősége. A demokráciában az emberek az államot annak érdekében szervezik meg, hogy biztosítsa számukra a törvényes keretek közötti maximális szabadságot. A bűnügyi igazságszolgáltatási rendszer hasonló módon azért jött létre, hogy szabadságot és biztonságot nyújtson az egyéneknek. A demokratikus társadalmakban, ahol a törvény uralkodik, a rendőrség klasszikus értelemben a bűnmegelőzés, a felderítés és a bűnözés elleni fellépés, a béke megőrzésének, a törvények betartatásának, a közrend fenntartásának és az egyéni alapjogok védelmezésének feladatát vállalja. Ezen felül ezekben a társadalmakban a rendőrség különféle szolgáltatásokat is nyújt, melyek társadalmi természetűek, és támogatást biztosítanak egyéb tevékenységei szempontjából, ennek érdekében felhatalmazták azzal a mérlegelési jogkörrel, mely lehetővé teszi feladata teljesítését. A demokráciában a rendőrség megőrzi a demokratikus értékeket, és maga is elkötelezett ugyanezen értékek iránt. Általában véve a polgárok közössége támogatja és szívesen látja a rendőrség törvényes felhatalmazáson alapuló gyakorlatát, mindaddig, amíg a rendőrség értékesnek tekinthető, demokratikus célokat etikailag elfogadható módon igyekszik elérni. És fordítva: a rendőrségnek minden joga megvan arra, ha teljesíti a fenti elvárásokat, hogy munkájához maga is bizalmat, támogatást és együttműködést várjon el az emberektől. Az Európa Tanács a rendőrség működésének ezeket az alapvető elveit rendkívül fontosnak tartja.

A rendőretikai kódex maga azonban csak kezdete annak a *rendőrség adjon* olyamatnak, mely közös rendőrségi szabályokat biztosít majd, e nélkül a folyamat nélkül kevés remény van a sikerre. Az etikai normák alapjainak lefektetésével a rendőretikai kódex lehetővé teszi az etikai problémák könnyebb azonosítását, jobb megértését, körülmények elemzését, és a megoldások megtalálását is megkönnyíti. Az a kérdés is felmerül, milyen értékeket szolgál a rendőrség mint szervezet, és ezeket megfelelően alkalmazza-e. A rendészet kulcsfogalmai, mint a „lojalitás”, az „együttműködés”, a „pártatlanság”, a „diszkrecionalitás” és a „professzionális” közös eszméink és valamennyiünk hasznát szolgálják, megértésük ettől kezdve a kódex segítségével lehetővé válik. Mindezen felül képes hozzájárulni olyan személyes magatartásminták kialakításához, melyek a rendőrség dolgozóit büszkeséggel tölthetik el. Kü-

lönösen fontos ez az új rendőrök felvételénél, akiknek kezdettől fogva ismerniük kell azokat a középpontban álló értékeket, melyek munkájukat irányítani fogják. A jövőbeni rendőrök megemlézése arra emlékeztet minket, hogy milyen fontos a kódex a rendőrképzés számára. Az értékek és a közös szabályok ilyen tárgyyszerű leírása nélkül az oktatók feladata kétszer olyan nehéz lenne. A közös szabályok létrejötte és autoritása kapcsán egyaránt amellett kell érvelni, hogy a csupán lokálisnak látszó kockázat ellenére senki más sem alakíthatja ki ezeket, csak az oktató. Tegyük még hozzá, hogy a rendőretikai kódex az oktatás minden szintjén elengedhetetlen.

Említettük már, hogy a rendőrségi szolgáltatások minőségét nagymértékben javítja, ha a rendőrök kedvüket lelik a közösséggel való egyetértésben és együttműködésben. A közösség kiszolgáltatója annak, miként teljesíti a rendőrség szolgáltató feladatát, e teljesítés érdekében a rendőrség jelentős autoritással rendelkezik, beleértve a diszkrecionalitást is, s ezek együttesen a legitim erőszak tulajdonképpeni monopóliumát alkotják. Ennek következtében a közösségeknek biztosítékokra van szükségük. A rendőretikai kódex széles körben való közzététele, a rendőrség közös szabályainak, törekvéseinek és értékeinek kiemelése segíthet a közösségek bizalmának megnyerésében, és jó kapcsolatokat és együttműködést biztosíthat. Ugyanezek a közös szabályok világossá és egyértelművé teszik a rendőrségi szolgáltatások területét, ezáltal megvédve a rendőröket a jogtalan, komolytalan és bosszantó igényektől, s mindenekelőtt korlátozzák felelősségét a szolgáltatások hibás megvalósításában.

Az „Európai Rendőretikai Kódex” egyik szembeötlő jellegzetessége, hogy a rendőrség belső szervezeti viszonyaiban is szabályozó erőként működik. A közös szabályok minimumának és az értékbeli és erkölcsi keretek meghatározása révén legalább négyféle értelemben is szabályozó szerepet tölt be: biztosítja az alkalmazottak (beleértve a civil személyzetet is) minőségellenőrzését; segítséget nyújt a vezetésnek, a menedzsmentnek és az irányításnak; az egyes pozícióban lévőknek elszámoltathatóvá teszi; valamint normatív mércét ad a nehézségek és a belső viták megítéléséhez.

A rendőri gyakorlatra tett valószínű befolyását tekintve, a rendőretikai kódex a legjobb gyakorlati cselekvési módokat kínálja a rendőröknek, és a szokásos, mindennapi, a józan észen alapuló magatartások specializált változatát nyújtja. Az „etika” kifejezésnek persze számos értelmezése van. Az etika legerősebb jelentését Arisztotelész fogalmazta meg. Szerinte az etika, tárgyát tekintve, az a kritikai tudomány, mely a mindennapi etikai magatartásokra és hitekre koncentrál. Ez azonban nem az a jelentés, melyet az „Európai Rendőretikai Kódex” címében jelezni akartunk. A modern társadalmak és rendőrségek részben a munkamegosztás és az együttműködés iker elvei szerint szervezettek. Az emberek számos specializált foglalkozást űznek. Míg a mindennapokban a viselkedés közös szabályait követik, gyakran érzik szükségesnek a részletesebb útmutatást akkor, ha sajátos jellegű munkákat végzik, vagy foglalkozásukat folytatják. Ez az oka annak, hogy tevékenységük közben az emberi viselkedés sajátos aspektusaira koncentrálnak, úgy, hogy kiemelik a szabályosan ismétlődő etikai dilemmákat és azokat, melyekkel foglalkozási szerepeik teljesítése során kell megküzdeniük, s melyeket eközben meg is kell oldaniuk. Ez még inkább így van a közszolgáltatások esetében, hiszen a közösség jóllétét bízta az itt dolgozó szakemberekre. Az „etika” ebben az összefüggésben azokra az elvi követelményekre és előírásokra vonatkozik, melyek foglalkozási magatartásszabályokként határozhatóak meg. Fontos megjegyezni, hogy az „etika” ebben az értelemben kísérlet arra, hogy a mindennapi etikát a közszolgáltatást végző szervezetek specializált igényeihez és problémáihoz alkalmazzuk. Az „Európai Rendőretikai Kódex”-ben ebben az értelemben használjuk az etika kifejezést.

A rendőrség törvények betartatására irányuló törekvése két különböző, de mégis összefüggő kötelezettséget ölel fel: az állam megfelelő módon becikkelyezett és érvényben lévő törvényei betartatásának kötelezettségét, beleértve a közbiztonság általános feltételeinek biztosítását is, valamint a meghatalmazásában megfogalmazottak szigorú betartását, azaz, az önkényes akcióktól tartózkodást és a közösség minden tagja egyéni jogainak és szabadságának tiszteletben tartását.

A törvények nem csupán arra irányulnak, hogy meghatározzák, mit tegyenek az emberek, de arra is, hogyan tegyék. A rendőrségnek kötelezettségei teljesítése közben tiszteletben kell tartania a polgárok egyéni jogait,

közöttük az emberi jogokat és a szabadsághoz való jogot, és tartózkodnia kell az önkényes és jogtalan akcióktól. Ez alapvető jelentőségű a törvények és ezért a rendőrség demokrácia által meghatározott kötelezettségei és céljai értelmében szempontjából.

A jogrend megköveteli, hogy a törvényeknek mindenekelőtt azok legyenek alávetve, akik alkalmazzák azokat és ítélik meg azokat alapján. Más szóval, a rendőrségre ugyanazok a törvények vonatkoznak, amelyeket alkalmaz, és amelyeket betartat. Egy kialakult és érett demokráciában ez a rendőrség védjegye, a rendőrség kötelezi és alárendeli magát ugyanannak a törvénynek, melynek betartatására fogadalmat tett. A rendőrség szerepe oly fontos a törvények megtartásában és védelmezésében, hogy a demokrácia minősége gyakorta a rendőrök magatartásától függ.

Az Európai Rendőretikai Kódex célja, hogy a törvények által kormányzott és az Emberi Jogok Európai Konvenciója által nagymértékben befolyásolt demokratikus társadalmak számára elveket és iránymutatást nyújtson a rendőrség átfogó céljai, tevékenysége és ellenőrzése tekintetében. A Kódex arra törekszik, hogy specifikálja és definiálja azokat a követelményeket és intézkedéseket, melyek a rendőrséget alkalmassá teszik a nehézségekkel való szembenézésre, a bűnmegelőzés, felderítés és a rendfenntartás a demokratikus társadalmakban igényes és érzékeny feladatának teljesítésére. Bár az Ajánlás mindenekelőtt a kormányzatokat célozza, az útmutatások ily módon való vázlatos megfogalmazása inspiráló lehet a rendőrséggel kapcsolatos problémákkal pragmatikus szinten történő foglalkozás szempontjából is.

## **I.2. Az „Európai Rendőretikai Kódex” előzményei**

Az Európa Tanács már korán napirendre tűzte a rendőrséggel kapcsolatos kérdéseket. A rendőrség olyannyira fontos szerepet játszik az Európa Tanács által alapvetőnek tekintett értékek (a plurális demokrácia, a jogrend és az emberi jogok) védelmében, hogy az Európa Tanács természetes fórumot nyújtott annak a vitának, mely a rendőrség demokratikus társadalmakban betöltött szerepéről folyt.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága figyelemre méltó, a rendőrségre vonatkozó elvi döntéseket hozott. Ugyancsak a rendőrségre érvényes vezérlő elveket alakított ki a Kínzások és az Embertelen, illetve Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság (CPT). Az Európai Szociális Charta és az általa elfogadott elvi állásfoglalások igen fontos elveket tartalmaznak a rendőrök társadalmi és gazdasági jogaira vonatkozóan. A Rasszizmus és Intolerancia elleni Európai Bizottság (ECRI) szintén kialakított a maga speciális területén a rendőrségre érvényes elveket. Ezen felül az Európai Bizottság a Törvények Által Biztosított Demokráciáért (Velencei Bizottság) szintén közzétett olyan szövegeket, melyek a rendőrségre alkotmányos tekintetben vonatkoznak. Az Államok a Korrupció ellen Csoport (GRECO) mandátuma alapján jogosult értékelni a korrupció szempontjából az egyes országok adminisztratív szervezeteit, a rendőrséget is beleértve.

A rendőrségnek eleget kellett tennie a helyi és regionális hatóságok elvárásainak is, és ez a városok közbiztonsági problémáival kapcsolódott össze. Egy másik fontos terület volt a rendőrség és az etnikai kisebbségek közötti kapcsolat. Az Európa Tanács mindezen túl foglalkozott azzal is, hogy a rendőrökben tudatosodjanak az emberi jogok. E munka során gyakorló rendőrök és emberi jogi szakértők, akik az államot és nonprofit (NGO) szervezeteket is képviselték, egybegyűltek, hogy az emberi jogok kérdéseit a rendőrség összefüggésében megtárgyalják. Munkájuk konkrét eredménye a rendőrök emberi jogi képzése, valamint nagyszámú, a rendőrség és az emberi jogok kapcsolatát tárgyaló kézikönyv lett. Mindez az emberi jogok fontosságának tudatosítását szolgálta a rendőri szervezet minden szintjén.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése által 1979-ben elfogadott „Nyilatkozat a Rendőrségről” c. dokumentum a közös rendőretikai szabályok létrehozásának korai kísérlete volt. Ez a nyilatkozat számos európai ország számára ösztönzést jelentett a rendőrséggel kapcsolatos politikai kérdések megválaszolására. Miközben a Mi-

niszteri Bizottság egyetértett a Közgyűlés állásfoglalásával, hogy a demokratikus társadalmakban a rendőrségre különösen magas szintű etikai követelményeknek kell vonatkozniuk, aközben a „Nyilatkozatot” nem támogatta feltétel nélkül, és a „Nyilatkozat” nem lett az Európa Tanács törvényes okirata.

Az Európa Tanács hagyományos, kormányok közötti egyeztető tevékenysége a Miniszteri Bizottság felügyelete alatt zajlott, és a rendőrségre mint a büntetőjogi politika elemére, a büntetőjogra és a kriminológiára (bűnügyi eljárás, bűnmegelőzés, áldozat- és tanúvédelem, fiatalkori bűnözés, őrizetbe vétel, szervezett bűnözés, korrupció, ügyészség stb.) és közjogi problémákra (személyes integritás és adatvédelem stb.) koncentrált. A rendőrségre vonatkozó jogi iratok – egyezmények, javaslatok – ebben a keretben kerültek kidolgozásra.

Az 1989-ben Közép- és Kelet-Európában megkezdődött változások arra ösztönözték az Európa Tanácsot, hogy jelentősen növelje aktivitását a rendőrség kérdéseit tekintve. Programjai célul tűzték ki a jogi és közigazgatási reformokat, a rendőrség reformjával együtt. Számos szeminárium, tréning és jogi szakvélemények széles körben való terjesztése jelezte az ez irányú tevékenységet olyan témákban, mint „a rendőrség társadalmi szerepe a demokratikus társadalmakban”, „rendőretika” és „a rendőrség és a jogrend”.

Ismét nyilvánvalóvá vált annak jelentősége, hogy a rendőrségi reform végrehajtásához közös páneurópai normatívákra van szükség. Felismerve ezt, a Miniszteri Bizottság létrehozta a Bűnügyi Problémák Európai Bizottsága (CDPC) felügyelete alatt a *Rendőri Etika és Rendészet* (policing) *Szakértői Bizottságát* (PC-PO).

A PC-PO Bizottság hatáskörét a CDPC 47. ülésén 1998-ban határozták meg és a Miniszteri Bizottság 641. tanácskozásán fogadta el 1998 szeptemberében.

A PC-PO Bizottság hatáskörét a következőképpen jelölték ki:

*„A rendőrség lényeges szerepet játszik a bűnügyi igazságszolgáltatás rendszerében. Eltérően e rendszer más hivatásos csoportjaitól, a rendőrségre kevés nemzetközi egyezmény vonatkozik. Jelenleg sok európai állam szervezi újjá rendőrségét annak érdekében, hogy biztosítsa a demokratikus eszmék és értékek érvényesülését és a társadalomban megszilárdítsa ezen eszméket és értékeket. A rendőretika ennek következtében az Európa Tanács tagállamai számára fontos témává vált.*

*A Szakértői Bizottság előkészítette a széles értelemben vett rendőretika tanulmányozását, a következő kérdéseket véve figyelembe:*

*a rendőrség társadalmi szerepe a demokratikus társadalmakban és bűnügyi igazságszolgáltatás rendszerében;*

*a rendészet céljai a jog hatalma alatt – bűnmegelőzés, bűncselekmények felderítése stb.;*

*a rendőrség ellenőrzése.*

*A Szakértői Bizottság mindenekelőtt a rendőretika azon aspektusait vegye tekintetbe, melyek a napi rendőri munkával kapcsolatban mutatkoznak, mint pl. a gyanúsítottak kihallgatása és a nyomozás egyéb feladatai, az erőszak alkalmazása, a rendőri diszkrecionalitás alkalmazása stb. Foglalkozzon továbbá a rendőrség irányításának általában vett etikai kérdéseivel, valamint vegye figyelembe azt, mint a képzés tárgyát. Ebből a szempontból tekintetbe kell venni az etikai kódex, a hivatásosok magatartási és fegyelmi szabályzata közötti különbségeket. E feladat teljesítése érdekében a Bizottság ne feledkezzen meg az Emberi Jogok Európai Konvenciójáról és A Kínzás, az Embertelen és Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésének Európai Konvenciójáról, valamint a 690-es (1979) „Nyilatkozat a Rendőrségről” c. Közgyűlési Határozat állásfoglalásairól. Munkája során a Bizottság vegye tekintetbe a Bűnmegelőzési Társulás Szakértői Bizottsága (PC-PA) eredményeit, akárcsak az Európa Tanács egyéb ide vonatkozó tevékenységét.*



*A munkának a rendőretikára vonatkozó jelentést és/vagy javaslatot kell eredményeznie, melyet aztán a tagállamok iránymutatásként használhatnak fel a rendőrségi reform és saját rendőretikai kódexük kidolgozása során.*

A Bizottság a következő országok tagjaiból állt: Ausztria, Belgium, Ciprus, Cseh Köztársaság, Dánia, Egyesült Királyság, Franciaország, Görögország, Horvátország, Lengyelország, Litvánia, Macedónia, Moldova, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Szlovénia és Törökország. A Bizottság szakértői a belügy-minisztériumok, az igazságügyi minisztériumok, a rendőrségek, az ügyészségek és bíróságok munkatársai voltak. A Bizottságot Karsten Petersen, a dán rendőrség helyettes vezetője irányította. A Bizottság munkáját két tudós szakértő, Amadeu Recasens i Brunet (a Barcelona Egyetem professzora és az Escola de Policia de Catalunya igazgatója), valamint Neil Richards (a Chief Police Officers Development Programme, National Police Training, Bramshill, United Kingdom igazgatója) segítette. A titkári teendőket az Európa Tanács Általános Jogi Osztálya, a DG I látta el.

Az Európai Bizottság, az ICPO-Interpol, az Európai Rendőrfőiskolák Szövetsége (AEPC) és a Büntetési és Büntetőintézeti Szociológiai Kutatások és tanulmányok Központja (Intercenter) észrevételeikkel segítették a Bizottságot. A Szövetség a Kínzások Megelőzésére (APT), az Európai Rendőrszakszervezetek Tanácsa (CESP), a Rendőrnök Európai Hálózata (ENP), a Közzszolgáltatásban Dolgozók Európai Szövetsége (EUROFEDOP), a Rendőrségi Elöljárók Nemzetközi Szövetsége (FIFSP), a Nemzetközi Rendőrszövetség (IPA) és a Rendőrszövetségek Nemzetközi Egyesülete (UISP) voltak a konzultánsok a munka végső fázisában.

A Bizottság törvényes okiratokra (az Európa Tanács és más nemzetközi szervezetek konvencióira és ajánlásaira), valamint az Európai Emberi Jogi Bíróság és az Európa Tanács egyéb, fent említett testületei által megfogalmazott elvekre alapozta a munkáját. A Bizottság megbeszéléseket folytatott a Kínzás és az Embertelen és Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság és a Szociális Jogok Európai Bizottságának képviselőivel. Ezen felül a Bizottság rendelkezett információkkal azokról a rendőrséget illető projektekről és tevékenységekről, melyeket az Európa Tanács különböző Általános Igazgatóságai irányítottak. A Bizottság munkáját bemutatta a Tizenkettedik Kriminológiai Kollokviumon, és elnyerte annak támogatását, a kollokviumot az Európa Tanács szervezte 1999 novemberében „A rendőri hatalom és felelősségre vonhatósága a demokratikus társadalmakban” témában. Ugyancsak bemutatásra került az anyag az Európai Belügyminiszterek Konferenciáján 2000 júniusában.

A Bizottság hat plenáris ülést és három munkacsoport-megbeszélést tartott 1998 decembere és 2001 márciusa között. A Parlamenti Közgyűlés elvárásainak megfelelően a Miniszteri Bizottság egyetértett azzal, hogy az ajánlás ideiglenes fogalmazványát elküldjék véleményezésre a Parlamenti Közgyűlésnek. A Közgyűlés véleményét a Bizottság hatodik ülésén figyelembe vette.

Az ajánlás tervezetét, az „Európai Rendőretikai Kódex” fogalmazványának szövegét és a magyarázatokat a Bizottság hatodik ülésén, 2001 márciusában véglegesítette, és jóváhagyásra előterjesztette a Bűnügyi Problémák Európai Bizottságának (CDPC) 50. plenáris Miniszteri Bizottsági ülésére, amit 2001 júniusában tartottak. Helyeteseik 2001. szeptember 19-i, 765. tanácskozásán a Miniszteri Bizottság elfogadta a javaslatot, és felhatalmazást adott a magyarázó megjegyzések publikálására is.

## **II. Az ajánlás preambuluma**

*A Miniszteri Bizottság az Európa Tanács alapszabályának 15. b cikkelye alapján,*

- emlékeztetvén arra, hogy az Európa Tanács célja a tagok közötti mind nagyobb egység megteremtése;
- meg nem feledkezvén arról, hogy az Európa Tanács célja a hiteles demokrácia bázisát alkotó jogszabályok elő-

mozdítása;

- megfontolva, hogy a bűnügyi igazságszolgáltatás kulcsszerepet játszik a jog oltalmazásában és hogy a rendőrségnek ebben a rendszerben meghatározó szerepe van;
- tudatában lévén, hogy a tagállamok a bűnözés elleni hatékony fellépést országaikon belül és nemzetközileg egyaránt szükségesnek tartják;
- szem előtt tartva, hogy a rendőri tevékenység szinte teljes egészében a lakossággal való szoros kapcsolatban megy végbe, és hatékonysága is a köz támogatásától függ;
- felismerve, hogy a legtöbb európai rendőrség – a jog érvényesítésén túl – társadalmi és szolgáltató feladatokat lát el;
- abban a meggyőződésben, hogy a rendőrség iránti közbizalom szoros kapcsolatban áll azokkal az attitűdökkel és magatartásokkal, melyeket a rendőrség a polgárok iránt tanúsít, különös tekintettel arra a tiszteletre, melyet mint erekllye iránt az emberi méltóság, az egyének alapvető jogai, valamint szabadságuk iránt tanúsít, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Konvenciójára;
- tekintetbe véve az Egyesült Nemzetek által a „Rendvédelmi Dolgozók Magatartási Kódexében” kifejezett elveket, valamint az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének „Nyilatkozat a Rendőrségről” c. határozatában megfogalmazottakat;
- meg nem felelve azokról az elvekről és szabályokról, melyeket a rendőrségre vonatkozó dokumentumokban fektettek le – bűnügyi, polgári, közjogi valamint emberi jogi tekintetben – és amelyeket a Miniszteri Bizottság is elfogadott, szem előtt tartván azokat a döntéseket és ítéleteket, melyeket az Emberi Jogok Európai Bírósága hozott a Kínzások és az Embertelen, valamint Megalázó Bánásmód és Büntetések Megelőzésére létrehozott Bizottság révén;
- elismerve az európai rendőrségek változatos strukturális és szervezeti felépítését;
- megfontolva annak szükségességét, hogy közös európai elveket és iránymutatást hozzon létre a rendőrség valamennyi céljára, tevékenységformájára és felelősségvállalására vonatkozóan, a biztonság és a demokratikus társadalmakban törvények által kormányzott egyéni jogok megóvása érdekében;

javasolja, hogy a tagállamok kormányai törvényhozásukat, gyakorlatukat és a rendőrök magatartását meghatározó szabályzataikat az e javaslatához mellékelt Európai Rendőretikai Kódexben lefektetett elveknek megfelelően irányítsák, annak megvalósítása és széles körben való ismertté tétele céljából.

### III. Kommentár a preambulumhoz:

Az Európa Tanács megalakulása óta azon dolgozik, hogy létrehozza és elősegítse a tagállamok közös elveken nyugvó törvényeit, gyakorlatát és intézményeit. Ebben a tekintetben a bűnügyi igazságszolgáltatási rendszer máig a prioritások egyike. A bűnüldözés megköveteli azoknak az elveknek a közvetlen gyakorlati alkalmazását, melyeket az Európa Tanács kialakított, és amelyeknek a megtartását elvárja, nevezetesen a jogrendet, a demokráciát és az emberi jogokat.

Másfelől, a bűnözés kihívására adott válaszokat a koherens és konszenzussal létrehozott európai politikában a hatékonyság érdekében nagymértékben összeegyeztetették. Ez a követelmény egyre fontosabbá válik olyan bűnözési formák megjelenésével, mint a szervezett bűnözés és a korrupció, melyek gyakorta nemzetközi jellegűek, és amelyekre az egyes országok szervezetei által gyakorolható hatások elégtelennek bizonyulhatnak.

Tradicionálisan a rendfenntartó testületekre, pl. a rendőrségre alkalmazható közös szabályok kidolgozása nem annyira kialakult, mint mondjuk a bíróságok vagy a büntetés-végrehajtás esetében. Az Európa Tanács 19. sz. „Az ügyészségnek a Bűnügyi Igazságszolgáltatás Rendszerében Betöltött Szerepéről” szóló ajánlásának Rec (2000) 19 jelen alkalmazása, valamint az éppen értelmezett ajánlás új trendet nyitnak e tekintetben. Ugyanakkor, a rendőrségnek a bűnügyi igazságszolgáltatási rendszer részeként való felfogása, mely közelebb hozza egymáshoz az igazság- és a belügyet, valószínűleg szilárd alapokat teremt ahhoz, hogy a rendőrségre alkalmazható közös szabályok harmonizációja folytatódjék.

Abban az Európában, ahol az országok határai egyre inkább elveszítik jelentőségüket, elkerülhetetlen nemzetközi perspektívából nézni a rendőrséget és annak hatalmát. A vita tulajdonképpen arról folyik, milyen hatékony a rendőrség az országhatárokon átívelő bűnözéssel, mint pl. a szervezett bűnözéssel és a korrupcióval szemben. A vita mégsem korlátozódik erre a kérdésre. Demokratikus társadalmakban a rendőri hatalmat az egyéni alapjogok az egyéni szabadság szempontjából elfogadható mértékűre korlátozzák, ahogyan az az Emberi Jogok Európai Chartájában bennfoglaltatik. Meg kell találni a helyes egyensúlyt mindezen egyaránt fontos érdekek között, ez forog kockán a nemzetközi rendőretika esetében.

A rendőrség nem csak az államnak felelős, de a közösségeknek is, hatékonysága is nagymértékben függ azok támogatásától. E tekintetben a rendőrség társadalmi és szolgáltató feladatai elengedhetetlenek rendfenntartó funkciójának teljesítéséhez.

Az Európai Emberi Jogi Konvenció és jogi esetei figyelemre méltó alapot nyújtottak a jelen ajánláshoz. A Kínzások és az Embertelen illetve Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság (CPT) elveit beépítettük a jelen Ajánlás szövegébe. Az Európai Szociális Charta és jogi esetei szintén meghatározó befolyást gyakoroltak a munkára. Más szövegeket, főként azokat, melyek a rendőrségre alkalmazhatóak, mint az Egyesült Nemzetek által kidolgozott Rendvédelmi Dolgozók Magatartási Kódexét, az Európa Tanács Parlamenti Gyűlésének 690. (1979) határozatát (Európai Rendőri Charta), nem vettünk figyelembe teljes mélységükben, viszont befolyást gyakoroltak az Ajánlás megszövegezésére.

#### **A következő Európa Tanácsi ajánlásokat és egyéb anyagokat vettük közelebbről is tekintetbe:**

- Konvenció a Nemzeti Kisebbségek Védelmére (ETS No 157);
- R (78) 62. sz. határozat a fiatalkorú bűnelkövetésről és a társadalmi változásról;
- R (79) 17. sz. ajánlás a gyerekek embertelen bánásmóddal szembeni védelméről;
- R (80) 11. sz. ajánlás az eljárás alatti fogva tartásról;
- R (83) 7. sz. ajánlás a közösség részvételéről a bűnügyi politikában;
- R (85) 4. sz. ajánlás a családon belüli erőszakról;
- R (85) 11. sz. ajánlás az áldozatok helyzetéről a büntetőjogban és eljárásban;
- R (87) 15. sz. ajánlás a személyes adatok rendőrség általi használatáról;
- R (87) 19. sz. ajánlás a bűnmegelőzés szervezeti feltételeiről;
- R (88) 6. sz. ajánlás a fiatalkorú bűnözésre adott társadalmi válasz kérdéséről az emigráns családokból származó fiatalok között;
- R (96) 8. sz. ajánlás az átalakulóban lévő európai bűnügyi politikáról;
- R (97) 13. sz. ajánlás a tanúk megfélemlítéséről és a védekezés jogáról;
- R (97) 24. sz. ajánlás a korrupció elleni harc húsz fő elvéről;
- R (99) 19. sz. ajánlás a mediációról a büntető ügyekben;
- R (2000) 10. sz. ajánlás a közalkalmazottak magatartáskódexéről;
- R (2000) 19. sz. ajánlás az ügyészség szerepéről a bűnügyi igazságszolgáltatásban;
- R (2000) 20. sz. ajánlás az időben végrehajtott pszichológiai intervencióról a bűncselekmények megelőzésében;
- R (2000) 21. sz. ajánlás az ügyvédi hivatás gyakorlásának szabadságáról;
- ECRI Általános Politikai Ajánlás; Európai Bizottság a Rasszizmus és Intolerancia Ellen.

Említést kell még tenni arról is, hogy az Európa Tanács keretében számos egyéb anyag készült a rendőrséggel kapcsolatos kérdésekről, melyeket figyelembe vettünk, mint pl. „a rendőrség és az emberi jogok”, „rendőretika”, média, rasszizmus és intolerancia, egyenlőség és kisebbségi kérdés.

A jelen ajánlást abból a szempontból kiindulva fogalmaztuk meg, hogy jelentős különbségek vannak a tagállamok között a tekintetben, miként teljesíti a rendvédelem, ill. a rendőrség a feladatait. Kiváltképp ez a helyzet a

rendőri erők/szolgáltatások szervezete és státusza szempontjából. Ugyanakkor jelentős mértékben hasonlóak a rendőrségek céljai, valamint azok a problémák, melyekkel szembe találják magukat feladataik teljesítése során. Mindezekre tekintettel az Ajánlás tartalmazza azokat a főbb elveket, melyek döntő jelentőségűek a demokrácia megalapozása, valamint a rendőrség hatékonysága és a közönség általi elfogadottsága szempontjából.

A közös szabályok kialakítása nagyon is időszerű. Európa szerte rendőrségi reformok folynak, és a korszerű demokráciában a rendőrségi reform része azoknak a folyamatoknak, melyek olyan demokratikus elvek megvalósítását célozzák a közigazgatásban, mint a törvények uralma, az emberi jogok védelme.

A vezérlő elvek jelen gyűjteménye útmutatást, segítséget és inspirációt nyújthat a rendőrségi reform során. Világos azonban, hogy a tagállamok között a történeti hagyományok és a fejlettségi szint tekintetében különbségek vannak. Ez az Ajánlás beteljesíti az eddigi törekvéseket, és azt bizonyítja, hogy az Európa Tanács prioritásként kezeli a rendőrség kérdését.

### **A kódex érvényességi területének meghatározása**

Ez a Kódex a hagyományos rendőri erőkre, a rendőri szolgáltatásokra, valamint mindazokra a közhatalommal felruházott és/vagy nyilvánosan ellenőrzött testületekre érvényes, melyeknek elsődleges feladata a törvény és a rend fenntartása a társadalomban, és amelyeket az állam ebből az célból az erőszak és/vagy speciális hatalom alkalmazására jogosított fel.

#### *Kommentár*

A Kódex érvényességi területének meghatározása az Ajánlás bevezetőjében felhasználhatóságának megállapítását szolgálja. Annak érdekében, hogy a Kódex minél több rendőrségi rendszerre alkalmazható legyen, a definíció figyelembe veszi az európai rendőrségek nagy változatosságát, fejlettségük és szervezetük különbségeit, és meghatározása ezért a lehető legtágabb. Ez a meghatározás valamennyi államban lehetővé teszi a Kódex alkalmazását a „hagyományos” rendőri erőkre. (Érdemes megjegyezni, hogy a definíció nem mond ellent a rendőrség javasolt céljainak, melyeket a Kódex 1. cikkelyébe foglaltunk.)

A fentebb említett okokból következően a Kódex érvényességi területének meghatározása csupán azokat az alapvető sajátosságokat tartalmazza, melyek valamennyi európai rendőrséget jellemzik. Ezek a következők: az erőszak alkalmazásának joga a törvények és a rend megtartása érdekében, ide értve a közrend megőrzését, valamint a bűncselekmények megelőzését és felderítését. Ez a definíció a kódex alkalmazásához szükséges legkisebb közös nevező, és nincs szükség az érintett rendőrségek eltéréseinek részletes leírására. Így ez a Kódex minden rendőrségre alkalmazható, mely felelősséget érez tevékenységének társadalmi következményeiért. Anélkül alkalmazható, hogy tekintettel kellene lenni az adott rendőrség szervezetének típusára, centralizált vagy lokális felépítésére, hogy civil vagy paramilitáris módon strukturált-e, hogy szolgáltatónak vagy inkább kényszerítőnek tekintik-e, vagy pedig anélkül, hogy az államnak, az önkormányzatoknak vagy pedig a polgárok szélesebb közösségének tartozik-e felelősséggel.

Annak ellenére, hogy szándékunk szerint a Kódexnek a legszélesebb területet kellene lefednie, mégsem terjed ki a rendőrség valamennyi típusára. Ami a *hagyományos* rendőrségre vonatkozik, annak ellentétben kellene állnia azaz, ami a „speciális” rendőri erőkre érvényes. Ezeket a rendfenntartástól és a törvények megőrzésétől eltérő célok érdekében hozták létre. Így például nem tartozik a Kódex hatálya alá a titkosszolgálati, valamint a katonai rendőrség, amennyiben az katonai feladatokat teljesít. Ugyancsak nem tartozik a Kódex hatálya alá a „büntetőintézeti rendőrség”, melynek tevékenysége, azokban az országokban, ahol létezik, a büntető intézetekre korlátozódik.

Az Ajánlás nem vonatkozik továbbá a magán biztonsági szolgálatokra sem.

## I. A rendőrség feladatai

### 1. A törvények által kormányzott demokratikus társadalmakban a rendőrség fő feladatai:

*a békesség és a közrend fenntartása a társadalomban;*

*az egyének alapjogainak és szabadságának ereiként való védelme és tisztelete, különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Konvenciójára;*

*a bűncselekmények megelőzése és a bűncselekmények elleni fellépés;*

*a bűncselekmények felderítése;*

*segítő és szolgáltató funkciók ellátása a közösségek számára.*

#### *Kommentár*

Ez a cikkely a rendőrség legfontosabb feladatainak válogatását tartalmazza a törvények uralma által irányított demokratikus államban.

A békesség és a jogrend megőrzése a rendőrség klasszikus és nagy felelősséget követelő feladata, melyet gyakorta azonosítanak a „rendfenntartó” rendőri igazgatással. Ez a koncepció a rendőri tevékenység széles skáláját foglalja magába, többek között a személyes és tulajdonosi biztonság és védettség garantálását (úgy fizikai, mint jogi értelemben), valamint a törvények érvényre juttatását, úgy az állam és az egyének, mint az egyének egymás közötti kapcsolataiban.

*Az egyéni alapjogok és az egyéni szabadság* az Emberi Jogok Európai Konvenciójában is megmutatkozó mélységes tiszteletének a rendőrség egyik céljaként való kijelölése azt mutatja, hogy ez a lehetséges legfontosabb jelzése annak, hogy a rendőrségi szolgáltatások alávetettek a törvények hatalmának. Ez a célkitűzés nemcsak a törvények betartásának körülhatárolt célját öleli fel, de megmutatja azokat a határokat is, melyeket más feladatainak teljesítése érdekében sem hághat át a rendőrség.

Azért választottuk a „különös tekintettel az Emberi Jogok Európai Konvenciójára” megfogalmazást, hogy annak jelentőségét úgy emeljük ki, hogy ne zárjuk ki semelyik másik emberi jogokkal foglalkozó dokumentum fontosságát ebben az összefüggésben.

Az egyes tagállamokban eltérő módon kezelik a *bűnmegelőzést*, ennek ellenére rendszerint úgy tekintik, mint az állam legfontosabb kötelességét. A bűnmegelőzésben gyakran megkülönböztetik a *társadalmi és helyzetekhez kapcsolódó* formákat, és mindkettőt a rendőrség feladatának tekintik.

Amint az az Európa Tanács R (83) 7. sz. a közösség részvételéről a bűnügyi politikában, valamint R (87) 19. sz. a bűnmegelőzés szervezeti feltételeiről szóló Ajánlásából következik, a bűnmegelőzés nem lehet meg az általában vett közösség és a nyilvánosság részvétele nélkül. Manapság gyakran hallani a bűnmegelőzésben a „partnerség” kifejezést, s ez jelzi, hogy nem tekinthető csupán a rendőrség feladatának. A sikeres bűnmegelőzés a rendőrség, más intézmények és a közösség összehangolt tevékenységét igényli. Még abban az esetben is, ha a bűnmegelőzés-politika végső felelőse a legtöbb tagállamban nem a rendőrség, az legfőbb feladatainak egyike, mely egy törvények uralta társadalomban megköveteli, hogy az egyénnel szembeni visszaéléseket megzabolázzák és velük szemben védelmet nyújtsanak.

*A bűncselekmények felderítése* valamennyi államban egyike a rendőrség hagyományosan elsődleges feladatainak. Még ha a bűncselekmények felderítése csak egy részét teszi is ki a rendőrség munkájának, meghatározó jelentőségű része annak. A közösségek sokat várnak a rendőrségtől a bűncselekmények felderítése tekintetében. A hatékony felderítés magában is megelőző hatású és döntő jelentőségű a közbizalom elnyerésében.

Az egyes államokban a bűncselekmények felderítése másként szervezett; van, ahol általában a rendőrség feladata, és van, ahol speciális rendőri egységek foglalkoznak vele, mint pl. a bűnügyi rendőrség vagy a rendőrbíróság (judicial police). Szintén nagy különbségek vannak országonként a rendőrség ügyészségtől való függetlenségét tekintve. Mégis, a rendőrség bűncselekmények felderítésével összefüggő problémái egész Európában azonosak. Ez a Kódex nem vonja kétségbe a bűnözés elleni küzdelem központi helyét a rendőri munkában, ám felhívja a figyelmet a rendőrség hatékonysága és az egyének alapvető emberi jogainak tiszteletben tartása közötti helyes egyensúly kialakítására, hiszen azt különösen nehéz megteremteni a bűnüldözés során. Az „ártatlanság vélelmének” elve és ezzel járó védelme természetesen nagy jelentőségű a bűncselekménnyel gyanúsítottak számára. Ráadásul, az egyéni jogok tiszteletben tartása a bűncselekmények felderítése során magába foglalja más érintett személyek, mint az áldozatok, szemtanúk jogai iránti rendőri felelősséget. A bűncselekmények felderítése során szükséges biztosítékokat az V. 2. fejezetben tárgyaljuk.

A közösségnek való *segítségnyújtás* szintén jellemzője a legtöbb rendőrségnek, bár ez a feladatkör kevésbé fejlett némely tagállamban. A *szolgáltató* funkciók felvétele a feladatok közé némileg különbözik a társadalmi szerep „erőszerkeztet” formájának a „szolgáltatásnyújtó” formába való átalakulásától. Már évek óta világosan kirajzolódik Európában az a törekvés, mely igyekszik a rendőrséget mind teljesebb mértékben a civil társadalomba integrálni, és ezáltal közelebb hozni a helyi közösségekhez. A „rendészet közösségi módja” (community policing) számos tagállamban éppen ezt a célt szolgálja, és fontos eszköze annak, hogy a rendőrség inkább közszolgálati szervezet, mint pusztán a törvényeket kikényszerítő testület legyen. Annak érdekében, hogy ez több legyen szemantikai fordulatnál, a szolgáltatást úgy kell tekinteni, mint a modern demokratikus rendőrség egyik feladatát. Tekintettel arra, hogy a rendőrség által nyújtott szolgáltatások általában olyan speciális helyzetekben valósulhatnak meg, mikor a rendőr kénytelen cselekedni és közvetlen segítséget nyújtani bármely veszélyes helyzetben lévő embernek, vagy azoknak, akik más hatóságokkal vagy szociális szolgáltatókkal akarnak kapcsolatba lépni, a szolgáltatásjelleg nehezen határozható meg. Nem szabad viszont összekeverni a rendőrség által végzett adminisztratív feladatokkal (útlevél stb.). Általában véve a rendőrség mint közszolgálati testület úgy kapcsolódik a társadalmi szerepéhez, mint amelyen keresztül a nagyközönséghez közel kerülhet, a rendőrség könnyű elérhetősége ebből a szempontból egyike a legfontosabb aspektusoknak. A rendőrség szolgáltató vonatkozásai sokkal többet tehetnek a közösségekkel kapcsolatos rendőri attitűdök megváltozásáért, mint a szolgáltatásoktól távol álló hagyományos rendőri funkciók. Egyértelmű, hogy a rendőrség nem tehető felelőssé teljes mértékben a társadalmi szolgáltatások funkciójáért. A tagállamoknak ezért ebből a szempontból útmutatást kell nyújtaniuk a rendőrök számára kötelességeikről és követendő magatartásukról.

## **II. A rendőrség törvények által meghatározott jogi alapjai**

### **2. A rendőrség törvények által létrehozott köztisztviselő.**

### **3. A rendőrség tevékenységét mindig az adott ország törvényei és az ott elfogadott nemzetközi szabályok irányítják.**

### **4. A törvényeknek, melyek a rendőrséget irányítják, mindenki számára hozzáférhetőeknek, kellemőképp világosaknak és precíznek kell lenniük, és ha szükséges egyéb szabályokkal is támogatni, akkor azoknak is hozzáférhetőeknek és világosaknak kell lenniük a nyilvánosság számára.**

### **5. A rendőrség alkalmazottaira ugyanazoknak a törvényeknek kell vonatkozniuk, mint az állam bármely más polgárára, ez alól a demokratikus társadalmakban kivételt tenni csupán a rendőri feladatok megfelelő teljesítése okán lehet.**

### *Kommentár*

Ebben a szakaszban a rendőrség és tevékenysége jogrendnek megfelelő törvényi kereteit állítottuk előtérbe. A fejezet ugyancsak tartalmaz néhány alapvető törvényi követelményt, melyek közül egyesek levezethetők az Emberi Jogok Európai Konvenciójából és a hozzá kapcsolódó jogi esetekből. A 2-5. cikkely foglalja össze azon elvek némelyikét, melyek a jogrend fogalmából a rendőrségre következnek.

A 2. cikkely kiemeli, hogy a rendőrség közzolgálati testület. Ez azt jelenti, hogy a közhatalom intézményei, különösen az állam, nem vonhatják ki magukat a felelősség alól, amivel a rendőrségért tartoznak, és azt is jelenti, hogy a rendőrség nem tehető magántestületté. Ugyancsak nem lehetséges a rendőrség feladatait vagy hatalmát magántestületekre átruházni.

A 2. cikkely azt is állítja, hogy a rendőrséget mint szervezetet csak törvény hozhatja létre. Ami annyit tesz, hogy a rendőrség intézménye az alkotmányon vagy a rendes törvénykezésen alapul, a részletes szabályozást is tekintetbe véve, mint pl. a kormányrendeletek vagy a vezetés által kiadott instrukciók, és ezek gondoskodnak arról, hogy a rendőrségnek átadott hatalom összhangban legyen az alkotmánnyal és a törvényekkel.

A 3. cikkely azokat az elveket foglalja magában, melyeknek mindig irányítaniuk kellene a rendőrség működését: köteles mind az adott országban érvényes, mind pedig az érvényes nemzetközi törvények szerint eljárni. Ami a továbbiakat illeti, az Emberi Jogok Európai Konvenciója és a vonatkozó okmányok különösen jelentősek.

A 4. cikkely két általános érvényű járulékos elvet vesz sorra, melyek a „jogrend fogalmában” benne foglaltatnak, és amelyekre az Emberi Jogok Európai Bírósága is számos esetben hivatkozott. A civilek csak akkor képesek megvédeni jogaikat a rendőri hatalommal szemben, ha tudatában vannak annak, mely jogszabályokat alkalmazhatják. Először is, ez azt jelenti, hogy a szabályok alkalmazhatóak a közösség egészére, másodsor pedig azt, hogy a normákat, legyenek azok törvényi vagy másodlagos szabályozás eredményei, a lehető legpontosabban szükséges megfogalmazni. Ennek a két követelménynek a teljesülése elengedhetetlen ahhoz, hogy a civileknek egyáltalán lehetőségük legyen a szabályozásban foglaltak következményeit előzetesen felmérni. Egyértelmű, hogy a következmények sosem jósolhatóak meg abszolút biztonsággal, és ráadásul a törvényeknek és a szabályoknak lépést kell tartaniuk a változó körülményekkel. Éppen ezért az Ajánlás nem megy tovább, mint az Emberi Jogok Európai Bírósága, és a „kellőképpen világosak” kifejezést használja. Elengedhetetlen, hogy biztos egyensúly legyen a rendőrségi szabályozás részletei és flexibilitása között mind a szervezeti felépítést, mind pedig a működési teljesítményt tekintve. Nem lehet lebecsülni ezen elvek fontosságát, ha az állam egyének feletti hatalmának alkalmazásáról van szó, ez az oka annak, hogy az Ajánlásban foglalkoztunk velük.

Az 5. cikkely a jogrend legfőbb elvét tárgyalja: ugyanazoknak az elveknek kell vonatkozni az állam valamennyi polgárára, azokra is, akik betartatják a törvényeket, mint ahogyan a rendőrök teszik. Csak akkor tehető kivétel ezen elv alól, ha az a rendőri feladatok teljesítése érdekében szükséges.

Ez a cikkely azt is magába foglalja, hogy a rendőrök, hacsak speciális okok fenn nem állnak, ugyanazoknak a törvények, eljárásoknak és szankcióinak vannak alárendelve, mint bármely más állampolgár. Az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában előfordult esetek kapcsán hozott ítéletek megalapozzák a fegyelmi és a bűnügyek közötti különbségtételt. Lényegében egy állam számára megvalósíthatatlan annak osztályozása, mit kellene bűncselekményként és mit fegyelemsértésként kezelni a nemzetközi jog szerint, és így figyelmen kívül hagyni az Emberi Jogok Európai Konvenciója 6. cikkelyében megfogalmazott procedurális védelmet.

### III. A rendőrség és a bünygyi igazságszolgáltatás rendszere

**6. Szükséges egyértelmű különbséget tenni a rendőrség, az ügyészség, a bíróság és a korrekciós rendszerek szerepe között. A rendőrség ezen testületek fölött semmilyen felügyeletet nem gyakorolhat.**

#### *Kommentár*

Ahogy az már a preambulumban megállapítottuk, a rendőrség a bünygyi igazságszolgáltatási rendszer négy komponensének – rendőrség, ügyészség, bíróság, a korrekciós rendszer – egyike. Még ha a bünygyi igazságszolgáltatás rendszerének ebben a modelljében mindegyik elem függetlennek látszik is, széles körben elfogadott, hogy magában kell foglalnia a súlyok és ellensúlyok rendszerét azért, hogy azok biztosítsák a rendszer egészének és alkotóelemeinek törvények szerinti és hatékony működését. Az a modell, melyben az egyes esetek úgy jelennek meg, mint amelyekben az egyik elem átmegy a másikba, és ezáltal igazolja az igazságszolgáltatás folyamatát, egyúttal azt igényli, hogy az elemek egymásra vonatkozóan függetlenek és önállóak legyenek egy bizonyos mértékig. Az a rendszer, mely így épül fel, sokkal valószínűbb, hogy biztonságot nyújt azoknak, akik belekerülnek.

Ez a cikkely aláhúzza annak fontosságát, hogy a rendőrség társadalmi szerepét el kell választani a bünygyi igazságszolgáltatási rendszer más komponenseinek szerepétől. A rendőrség, mely az „első szem a láncban” nem szabad hogy ellenőrzést gyakoroljon a rendszer más testületei felett.

**7. A rendőrségnek szigorúan tiszteletben kell tartania a bírók függetlenségét és pártatlanságát, kiváltképp nem emelhet kifogást a törvényes ítéletek és bírói döntések ellen, sem pedig azok végrehajtását nem akadályozhatja.**

#### *Kommentár*

Ez a cikkely a bünygyi igazságszolgáltatási rendszer integritásával foglalkozik. A bírók függetlensége és pártatlansága egyike a törvények által kormányzott társadalom sarokköveinek. A rendőrség mint a bünygyi igazságszolgáltatási rendszer része szükségképpen közel van a bírókhoz, és sosem cselekedhet előítéletektől vezérelten, vagy sosem gyakorolhat nyomást a bírók pártatlanságára. Másrészt, a bírói testületnek tiszteletben kell tartania a rendőrséget mint más jellegű szakmai testületet, és nem avatkozhat annak munkájába a saját szakmája intézkedéseivel.

A rendőrség alá van rendelve a bíróságoknak azok döntéseinek tekintetében, s a rendőröknek azokat lelkiismeretesen tiszteletben kell tartaniuk és gyakran végre kell hajtaniuk, hiszen azok nyújtanak számukra legitimitást. A legitimitás vagy jogszerűség úgy az egyes országok jogára, mint a nemzetközi jogra (emberi jogok) vonatkozik, ahogy az a 3. cikkelyben láthattuk.

E cikkely második része természetesen magába foglalja a bírói döntések és ítéletek tiszteletben tartását, és bármit tesz is, az jogosítja fel a cselekvésre. Ám a cikkely megfogalmazásának módja nyitva hagyja annak lehetőségét, hogy a rendőrség a jogrend által uralt demokratikus társadalmakban nem a „tudatlan eszköz” szerepét játssza az igazságosságot követelő helyzetekben. A 3. és a 37. cikkelyekből következik, hogy a rendőröknek mindig meg kell vizsgálniuk cselekedeteik törvényességét.

Ez a cikkely nem sérti a rendőr mint magánember jogait és szabadságát.



**8. A rendőrség, ez általános szabály, ne rendelkezzen bírói feladatokkal. Bármilyen, a rendőrséghez delegált bírói hatalmat törvényekkel szükséges korlátozni. Elengedhetetlenül szükséges, hogy bármely rendőri akciót, döntést vagy éppen mulasztást, amely az egyéni jogokra, még az ügy bíróság elé kerülését megelőzően, befolyást gyakorolhatna, kifogás tárgyává lehessen tenni.**

*Kommentár*

A végrehajtó és a bírói hatalom szigorú elválasztásának kivételeként a rendőrséget bizonyos esetekben felruházzuk bírói hatalommal. Az Ajánlás azt hangsúlyozza, hogy a rendőrségnek olyan helyzetben kell lennie, hogy csak korlátozott mértékben gyakorolhasson bírói hatalmat, mindössze a csekély vétségek esetén, mikor a tények egyszerűek és egyértelműek, amikor az elkövető elismeri vétkességét, a büntetési tételek limitáltak és sztemerdisáltak. Döntő jelentőségű, hogy az ilyen, a bírói hatalom delegációján alapuló döntéseket bíróság előtt meg lehessen támadni, és hogy az elkövető ennek tudatában legyen. Mindez az Emberi Jogok Európai Konvenciójának 6. cikkelyéből következik, mely kinyilvánítja minden ember jogát a tisztességes bírósági eljárásra. A jelen cikkely lehetővé teszi valamennyi rendőri döntés bíróság előtti megkérdőjelezését.

**9. A rendőrség és a vádhatóság között legyen funkcionális és megfelelő az együttműködés. Azokban az országokban, ahol a rendőrség az ügyészség vagy nyomozóbíró felügyelete alatt áll, kapjon világos útmutatást a nyomozati politikára és a bűncselekmények felderítésének folyamatára a prioritások megjelölése által. A rendőrségnek informálnia kell a bűnügyi nyomozást felügyelő szervezeteket instrukcióik teljesítéséről, különösen a bűnügyek felderítésében való előrehaladást szükséges rendszeresen jelenteni.**

*Kommentár*

Ez a cikkely az Európa Tanácsnak az ügyészség bűnügyi igazságszolgáltatásban betöltött szerepéről szóló ajánlására (R (2000) 19) reflektál és az ügyészség és a rendőrség közötti viszonyt érinti. Az Európában található eltérő rendszerek következtében az Ajánlás különbséget tesz a tagállamok azon csoportja között, ahol a rendőrség független az ügyészségtől, és azok között, ahol az ügyészség felügyelete alá rendelt. A rendszerek típusától függetlenül az Ajánlás az ügyészség rendőrséggel kapcsolatos két általános feladatát határozza meg: vizsgálja a nyomozások törvényességét, és ellenőrizzé az emberi jogok tiszteletben tartását. Jelzi azt is, hogy elvárható a megfelelő és funkcionális együttműködés a rendőrség és az ügyészség között.

Azokra az országokra vonatkozóan, ahol a rendőrség alárendelt az ügyészségnek, az említett Ajánlás (R (2000) 19) 22. cikkelye kimondja „Az állam tegyen hatékony intézkedéseket annak biztosítására, hogy az ügyészség:

- a kriminálpolitika prioritásainak hatékony teljesítését szem előtt tartva adhasson kellő instrukciókat a rendőrségnek, különösképpen azokat a döntéseket tiszteletben tartva, hogy az esetek mely kategóriáival szükséges először foglalkoznia, milyen eszközöket használhat a bizonyítékok összegyűjtése során, milyen csapattal dolgozhat, mennyi időt fordíthat a nyomozásra, mely információkat kell az ügyészséghez eljuttatnia stb.;
- ahol különböző típusú rendőrségek léteznek, ott ahhoz juttathassa el az egyes konkrét eseteket, mely a leginkább alkalmas a vele való foglalkozásra;
- eleget tehessen az értékelés és ellenőrzés feladatának, amennyiben az szükséges annak érdekében, hogy a törvények és instrukciók teljesítését figyelemmel kísérhesse;
- és szankcionálhasson, illetve elősegíthesse szankciók érvényesülését, ha az a sérelem mértékéhez szabott.”

A jelen Ajánlás 9. cikkelye az ügyészség és a rendőrség kapcsolatát leíró fentebb ismertetett szabályokat tárgyalja. Az államoknak épp ezért meg kell érteniük, hogy a rendőrség és az ügyészség között funkcionális és a feladathoz illeszkedő együttműködés van. Fontos, hogy az intézkedéseket arra való tekintettel kell kialakítani, hogy a

rendőrségnek egyértelmű és precíz instrukciókat kell kapnia az ügyészségtől. Ezek a rendelkezések lehetnek a törvényhozáson vagy a szabályozás jogi formáin keresztül kifejezett instrukciók, együtt járhatnak tréningekkel, még a rendőrség és az ügyészség közös tréningjei is elképzelhetők stb. Másrészt, az együttműködés megköveteli, hogy a rendőrség köteles legyen informálni a felettes nyomozó hatóságot érvényes elképzeléseinek megvalósulásáról, és kiváltképp az egyes ügyek állásáról. Az ügyészségnek vagy nyomozóbíróknak való jelentést részleteiben is szükséges szabályozni, és ugyancsak szükségesnek mutatkozik a tréningek tartása ebben a tárgykörben.

**10. A rendőrségnek, az igazságszolgáltatási eljárás során tiszteletben kell tartania a védőügyvédek szerepét, és mindenkor, amikor az helyénvaló, hatékony segítséget kell nyújtania a vádlottaknak ahhoz, hogy jogszolgáltatáshoz jussanak, legfőképp akkor, ha valakit megfosztanak a szabadságától.**

#### *Kommentár*

A jogrenden alapuló társadalmak egyik sarokpontja, hogy mindenki számára egyenlő hozzáférést biztosít a joghoz és az igazságszolgáltatáshoz. Ez magában foglalja a hatékony segítségnyújtást mindazoknak, akiknek jogait és érdekeit veszély fenyegeti, lásd az R (2000) 21. sz. az ügyvédi hivatás gyakorlásának szabadságáról szóló Ajánlást. Az Emberi Jogok Európai Konvenciójának 6. cikkelye tartalmazza azt a rendelkezést, hogy bárki, akit bűncselekmény elkövetésével vádolnak meg, védheti magát önmaga vagy ügyvéd által, választása szerint (lásd még a jelen Ajánlás 47. cikkelyét).

A 10. cikkely hangsúlyozza, hogy a rendőrség köteles tiszteletben tartani a védőügyvédek szerepét a büntető eljárás során. Ez többek között azt is magába foglalja, hogy a rendőrség nem avatkozhat be alaptalanul a munkájukba, vagy semmilyen értelemben nem zaklathatja vagy félemlítheti meg őket. Ezen túl, a rendőrség a védőügyvédet nem hozhatja kapcsolatba kliensével. A rendőrség által az elkövető jogait illetően nyújtott jogi támogatás különösen fontos, ha a szóban forgó személyt a rendőrség megfosztotta szabadságától.

**11. A rendőrség ne vegye át a börtönszemélyzet szerepét, kivéve, ha elkerülhetetlen.**

#### *Kommentár*

Ez a cikkely, a 6. cikkelyhez hasonlóan, a rendőrség és az elítélt és megbüntetett elkövetőt kezelő intézmények feladata közötti abszolút különbségre hívja fel a figyelmet. A rendőrség ugyanis a pert megelőző eljárásban találja meg a helyét. Az Európa Tanács elfogadott álláspontja szerint a próbaidős felfüggesztés és a börtönök rendszerének adminisztrációja és vezetőit illető megfontolások, pl. az Európai Börtönszabályok (R (87) 3) és azok állományára vonatkozó, az alkalmazandó rendelkezésekről és szankciókról szóló Ajánlás, világossá teszik, hogy a büntetés-végrehajtási foglalkozás teljesen más, mint a rendőröké, kiváltképp a bűncselekmények felderítésének feladatát tekintve. Ennek megfelelően a kvalifikáció, a jelentkezők felvétele és képzése mind eltérnek egymástól. Ez jelzi annak a szabálynak a fontosságát, hogy a hatalom intézményeit az igazságszolgáltatási rendszerben is el kell különíteni egymástól, az ítélethozatal előtt és után egyaránt. Ez azonban nem zárja ki eleve, hogy veszélyes helyzetekben a rendőrséget hívják segítségül.

(Némely tagállamban a büntetés-végrehajtásban dolgozókat „büntetés-végrehajtási vagy börtönrendőrségnek” nevezik. Amint azt a Kódex érvényességi területéről szóló kommentárban említettük, rájuk az Ajánlás nem terjed ki.)

## IV. A rendőrség szervezeti struktúrája

### IV.1. Általános megjegyzések

#### **12. A rendőrség szervezetét úgy kell kialakítani, hogy felépítése biztosítsa a rendőr mint a jog hivatásos védelmezője és szolgáltatója iránti köztiszteletet.**

##### *Kommentár*

Ez a cikkely azt az elvet foglalja magába, mely a jog által vezérelt demokratikus társadalomban kulcsot ad a rendőri szervezet sajátosságainak megállapításához. A demokráciában a rendőri munka akkor a legsikeresebb, ha a közösségek is hozzájárulnak („a köztisztelet *biztosítása*”). Ezért a rendőrség számára döntő jelentőségű, hogy kölcsönös megértést és együttműködést alakítson ki a közösségekkel, és ez vonatkozik a rendőrség legtöbb feladatára.

A szervezeti struktúrát lehetőleg úgy kell kialakítani, hogy elősegítse a rendőrség és a közösség közötti bizalmat. Ennek egyik fontos aspektusa, hogy a rendőrségen belül magas szintű professzionalizmus uralkodjék, egy másik fontos aspektusa az, hogy a rendőrség szervezetét átlátható, nyilvános, szolgáltató testületté kell alakítani. Ily módon, a nyilvánosság felépítése szerint is szolgáltatónak, és nem a civilek ellen irányuló hatalomnak tekintheti.

#### **13. A rendőrség kötelességének teljesítése közben álljon civil hatóságok felelős ellenőrzése alatt.**

##### *Kommentár*

Emlékeztetnünk kell arra, hogy a Kódex érvényességi területe a civil társadalomban végzett rendőri munkára vonatkozik. Elemei a rendőri munka jogi – a rendőrség a bünyügyi igazságszolgáltatási rendszer része –, rendfenntartó, szolgáltató oldalai és a rendőrség civil társadalomba integrálódása, mindezek különböznek a katonai feladatoktól és céloktól. Továbbá, a rendőrség hatalma és törvényi alapjai a jogrenden alapuló társadalomban, ahol az egyének polgári és politikai jogai állnak a középpontban, úgyszintén eltérőek a katonai hatalomtól és a hadsereg törvényi alapjaitól. Van azonban néhány hasonlóság a rendőri és a katonai feladatok és teljesítmények között, a rendőrség felettébb speciális sajátosságai oly fontosak a jog által vezérelt demokráciákban, hogy minden módon meg kell védeni azokat. A szervezeti elkötelezettség egyike ezeknek az eszközöknek. A civil felügyelet alatt álló, a civileknek elkötelezett rendőri szervezet talán leginkább alkalmas a polgári társadalom számára.

A rendőrség szervezeti struktúrája – civil vagy paramilitáris – igen különböző Európa szerte. Nyugat- és Észak-Európában túlnyomóan civil, Közép- és Kelet-Európában sok rendőrség paramilitáris felépítésű, Dél-Európában pedig mindkét modell létezik, néha egymás mellett ugyanabban az országban.

Számos tagállamban a rendőrség elmozdult a közösségek irányába, ez a folyamat gyakran tartalmazza a szervezeti reform elemeit. Közép- és Kelet-Európában mindez része annak az átfogó átalakulásnak, mely a demokrácia és a jogrend irányába mutat. Mindazonáltal ez a folyamat olyan országokban is most megy végbe, melyek hosszú ideje demokráciában élnek.

Az adott körülmények között és a tagállamok történelmét, valamint hagyományait tiszteletben tartva, a jelen Ajánlás csak addig megy el, hogy a civil társadalomban teljesített rendőri feladatok – mindegy, hogy civil vagy paramilitáris struktúrájú rendőrség hajtja-e végre – a civil hatóságok felügyelete alatt álljanak.

**14. A rendőrség és személyzete a szokásos esetekben az egyenruha révén könnyen azonosítható legyen.**

*Kommentár*

Ez a cikkely a hagyományos rendőrség szempontjából a demokratikus, jog által kormányzott társadalomban döntő jelentőségű elvet fogalmaz meg: a közvélemény számára legyen könnyű felismerni a rendőrállományokat és az egyenruhás rendőrt. Ide tartozik természetesen a felszerelés is (autók stb.). A cikkely utal rá, hogy amennyiben nincsenek speciális okok, mint pl. a rendőri feladatok megfelelő teljesítése, a rendőrségnek felismerhetően különböznie kell más testületektől. Ez a formula része a nyitottság és átláthatóság általános követelményének, emellett célja az is, hogy vészhelyzetekben a rendőr könnyen elérhető legyen. (Lásd a 44. cikkelyt.)

**15. A rendőrségnek, működését tekintve, függetlennek kell lennie más állami testületektől, annak érdekében, hogy feladatait, melyekért teljes felelősséget kell vállalnia, teljesíthesse.**

*Kommentár*

A rendőrség a végrehajtó hatalom része, nem lehet tehát teljesen független attól a végrehajtó szervtől, melytől az instrukciókat kapja. Feladata teljesítése közben a rendőrségnek követnie kell a törvényeket, és ezen felül még diszkrecionalitással is fel van ruházva. Hatalmának gyakorlása során a rendőrség semmilyen politikai jellegű utasítást nem kaphat. Művelti függetlenségét a szervezet egészében alkalmazni kell. A függetlenségnek ez a formája a jogrend fontos sajátossága, és célja annak biztosítása, hogy a rendőrség a törvényeknek megfelelően működjön. Abban az esetben, ha a törvények értelmezése szükségessé válik, annak pártatlan és szakszerű módon kell megtörténnie. A művelti függetlenség megköveteli, hogy a rendőrség teljes mértékben felelős legyen akcióiért vagy azok elmaradásáért (lásd a VI. szakaszt).

**16. A rendőröknek, legyenek bármilyen beosztásban, személyes felelősséget kell vállalniuk saját tetteikért, mulasztásaikért vagy alárendeltjeiknek adott utasításaikért.**

*Kommentár*

A jog által kormányzott társadalmakban a törvények minden emberre egyaránt vonatkoznak. Amennyiben ez az elv értelemmel bír, akkor az következik belőle, hogy a rendőrség alkalmazottai, akárcsak bármely állampolgár, felelősek saját tetteikért. Ezen felül, teljes mértékben felelősek a beosztottaiknak adott utasításokért.

**17. A rendőrség szervezeti felépítésének világossá kell tennie, ki felelős az utasításokért. Mindig meg kell tudni határozni, végső soron melyik vezető felelős a beosztottak tetteiért vagy mulasztásaiért.**

*Kommentár*

Ez kiegészíti a 16. cikkelyt, és a rendőrségen belüli felelősség kérdésével foglalkozik. Az a tény, hogy minden rendőr felelős saját tetteiért, nem zárja ki azt, hogy a vezetők is felelősek az általuk kiadott utasításokért. A vezető viselhet közös felelősséget azzal, aki végrehajtja az utasításokat, vagy egyedül is felelős lehet azokban az esetekben, ha beosztottja „jóhiszeműen” követi rendelkezéseit. (Lásd a 38. cikkelyt is.) Az *utasítási láncolatokon* keresztül is hatékonyan lehessen nyomon követni a felelősséget minden akció esetében a végső felelősig.

**18. A rendőrség szervezetét úgy kell kialakítani, hogy az a jó rendőr–civil kapcsolatokat és ahol csak lehetséges, más szervezetekkel, a helyi közösségekkel, nonprofit szervezetekkel, valamint a kisebbségi csoportok képviselőivel való hatékony együttműködést elősegítse.**

*Kommentár*

Ez a cikkely azt javasolja, hogy a rendőrség szervezetének kialakításakor az államok tartsák szem előtt, hogy a rendőrség a társadalom szerves része. A rendőrség hatékonysága növekszik, ha különböző szinteken jól működő kapcsolatokat épít ki más közszolgálati intézményekkel, és különösképpen a közösségekkel, melyeket gyakran nonprofit csoportok, szervezetek reprezentálnak.

Az Ajánlás nyitva hagyja, miként lehet megvalósítani ezt a célkitűzést. Európában eltérő modellek léteznek, melyek mind más intézményekkel való együttműködést és a közösségekhez közel kerülést célozzák. A rendőrség szervezetének decentralizációját fontosnak tekinthetjük ebből a szempontból, jóllehet ez szoros kapcsolatban van a helyi demokrácia fejlettségével. A „helyi közösségekre alapozott rendészet” (community policing) Európában eredetileg az Egyesült Királyságban alakult ki, mint a közösségek bevonása a bűnmegelőzésbe, valamint a bűncselekmények felderítésébe. Később több európai ország is követte ezt a modellt.

Az európai nagyvárosok közbiztonsági problémái jól példázzák a probléma sokrétűségét. Ezek a problémák gyakran állnak kapcsolatban olyan jelenségekkel, mint a szegénység, rasszizmus, fiatalkorú bűnözés, melyeket nem lehetséges csupán rendőrségi akciókkal leküzdeni, és amelyek szélesebb társadalmi megközelítést és több szereplő bevonását igénylik.

**19. A bizalmas információk felfedése nélkül rendőrség adjon objektív tájékoztatást tevékenységéről. Ennek érdekében a médiával fenntartott kapcsolatok számára hozzanak létre szakmai útmutatót.**

*Kommentár*

A rendőrség legyen annyira áttekinthető a közvélemény számára, amennyire az csak lehetséges. A rendőrség készsége arra, hogy tevékenységéről beszámoljon, döntő jelentőségű a közbizalom biztosításában. Ugyanakkor a rendőrségnek számos okból tekintettel kell lennie a titkosságra: a személyes jogok okán, nyomozás érdekében, az ártatlanság védelmének elve okán, biztonsági okokból stb. Nyilvánvaló, hogy még akkor is, ha a fenti szituációk a legtöbb államban jól szabályozottak, még mindig megmarad a rendőrség számára az a lehetőség, hogy válasszon a két érdek között. Ráadásul, a rendőrség és a média közötti kommunikáció nehézkes is lehet, és a rendőrség részéről nem mindig jól van előkészítve. Ezért ajánlott, hogy a rendőrség készítsen útmutatót a médiával való kapcsolattartáshoz. Megjegyzendő, hogy némely tagállamban külön osztály foglalkozik a média-kapcsolatokkal. Az alapelv mindig az objektivitás kell, hogy legyen.

**20. A rendőrség szervezeti felépítésének magában kell foglalnia azokat a hatékony intézkedéseket, melyekkel biztosítani lehet az állomány tisztességét és megfelelő magatartását, mindenekelőtt pedig az Emberi Jogok Európai Konvenciójába foglalt egyéni alapjogok és egyéni szabadság iránti elkötelezettségét.**

*Kommentár*

Ebben a cikkelyben az a megfontolás érvényesült, hogy erősíteni kell azt a rendőri kultúrát, mely felismeri felelősségét az egyéni alapjogok és szabadság megőrzésében, és azon munkálkodik, hogy megóvja saját foglalkozásának integritását a belső elkötelezettség mércéje által. Ez különféle módokon valósulhat meg. A rendőrség vezetése és menedzsmentje természetesen fontos szerepet játszik egy az egyéni jogokat védelmező és a diszkriminációt

mind a szervezeten belül, mind pedig a közösségekkel foglalkozásban elutasító „ethosz” megalapozásában. Úgy-szintén hozzájárul ehhez a szervezeten belüli (horizontális és vertikális) kommunikáció, a mindenkire érvényes szabályok (a foglalkozás magatartási kódexe) és az ellenőrzés. Világos, hogy a felvételre jelentkezők válogatása és a képzés szintén fontosak ebből a szempontból. (A külső elkötelezettséggel a VI. fejezet foglalkozik.)

## **21. Hatékony intézkedéseket kell életbe léptetni a rendőrség szervezetének minden szintjén a korrupció megelőzése és az ellene való fellépés érdekében.**

### *Kommentár*

A korrupciónak nincsen nemzetközileg elfogadott meghatározása, országról országra változik, mit tekintenek korrupciónak. Az Európa Tanács által 1999-ben elfogadott Büntetőjogi Egyezmény a Korrupcióról sem nyújt egyetemesen érvényes meghatározást, célja közös szabályok kialakítása bizonyos korrupciós cselekményekre vonatkozóan, mint pl. az (aktív és passzív) vesztegetés.

A „rendőri korrupció” kifejezést igen változatos cselekvéstípusokra alkalmazzák, így a vesztegetésre, bizonyítékok manipulálására, részrehajlásra, nepotizmusra stb. Egyetértés mutatkozik abban, hogy a pozícióval való visszaélés is a korrupció körébe tartozik. Az is széleskörűen elismert, hogy a korrupció folyamatos veszélyt jelent a rendőrség integritására és teljesítményére.

A jelen cikkely célja, hogy a korrupció elleni küzdelemben a tagállamok figyelmét rendőrségeiken belüli hatékony intézkedések meghozására irányítsa. Ennek magába kell foglalnia a korrump magatartást a lehető legteljesebb mértékben meghatározó rendelkezést, azt, hogy a rendőrségen belüli korrupció okait tanulmányozni kell, valamint a korrupció elleni küzdelmet felvenni képes szervezeti struktúrák és ellenőrzési mechanizmusok létrehozását.

Említést kell tenni arról, hogy a korrupció csak mostanában került a nemzetközi érdeklődés középpontjába. Manapság a tagállamok a korrupciót a demokráciát, a jogrendet és az emberi jogok védelmét fenyegető valóságos veszélynek tekintik. Az Európa Tanács, mint ezen jogok védelmében élenjáró európai intézmény, okmányok egész sorát hozta létre a korrupció elleni küzdelemben: a korrupció elleni küzdelem húsz vezérlő elvről szóló határozatot (R (97) 24) és az európai közhivatalnokok státusáról szóló ajánlást (R (2000) 6), valamint a közhivatalnokok magatartáskódexét (R (2000) 10), melyek mindegyike érvényes a rendőrökre is, a Büntetőjogi Konvenciót (ETS No. 173), valamint a Polgári Jogi Konvenció a Korrupcióról (ETS No. 174), melyet 1999-ben fogadott el. Az Államok Korrupció elleni Csoportosulása (GRECO) 1998-ban jött létre, hogy a korrupció alakulását figyelje a tagállamokban. Az Európa Tanács más, a korrupció elleni fellépést elősegítő programokat is megvalósít, egyebek mellett a rendőrségi szektorban is, s ezek nyitottak a tagállamok számára.

## **IV. 2. A rendőrök minősítése, felvétele és alkalmazása**

### **22. A rendőrség alkalmazottait, bármely szinten alkalmazzák is őket, a rendőrség céljainak megfelelő személyes minősítés és gyakorlat alapján kell felvenni.**

### *Kommentár*

Hogy a rendőrség számára alkalmas jelölteket kiválaszthassák, a szelekciós folyamatnak objektív kritériumokon kell alapulnia. Ez a szabály a személyes minősítéssel foglalkozik, melyet személyes készségekre és gyakorlottságra oszthatunk fel. Az első a jelöltek személyes képességeit és attitűdjét jelöli, melyek közül néhányat a 23. cikkelyben felsoroltunk. A második pedig egyaránt jelöli a képzettséget és az élettapasztalatot, sokszor a korábbi munkák során szerzett tapasztalatokat is. Bár valamennyi rendfokozatban lévő számára ugyanazok az alapelvek

érvényesek, a minősítés mégis eltérhet. A politikai okokból történő kinevezést el kell kerülni, különösen az operatív jellegű beosztások esetén.

**23. A rendőröknek bizonyosságot kell adniuk egészséges ítélőképességükről, nyitottságukról, jellemük érettségéről, korrektségükről, kommunikációs képességükről és ha szükséges, vezetői és irányítói képességeikről is. Mindezeken túl, azokkal a képességekkel is rendelkezniük kell, melyek a társadalmi, kulturális és a különféle közösségek problémáinak megértését biztosítják.**

*Kommentár*

A példaként felsorolt készségek listája nem teljes, ám mindezek feltétlenül fontosak a rendőri szolgáltatásokat végzők számára egy demokratikus társadalomban. A cél végső soron az, hogy a rendőrök értsék azt a társadalmat, melyet szolgálnak, és magatartásuk legyen alkalmas feladatuk teljesítésére a rendőrség elé állított céloknak megfelelően.

**24. Mindazokat, akiket súlyos bűncselekmény miatt elítéltek, el kell távolítani a rendőrség kötelelőéből.**

*Kommentár*

Ez a cikkely olyan minimális követelményt állít fel, melyet a rendőrök felvételénél és a már felvetteknél egyaránt alkalmazni szükséges. Az ugyan a tagállamok döntésére van bízva, milyen mértékben „toleránsak” és mely bűncselekményeket tekintik a súlyosak közé sorolandónak. Továbbá, szintén minimum követelménynek tekinthető a bírósági ítélet, és nem zárja ki, hogy a jelöltet, illetve már állományban lévő rendőrt kizárják, vagy felmentsék a szolgálat alól bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja miatt.

**25. A felvételi eljárás során el kell kerülni a diszkriminációt, és a jelentkezőket objektív alapon, a szükséges ellenőrzések elvégzését követően kell megítélni. A felvétel során azt kell szem előtt tartani, hogy a felvételre kerülő férfiak és nők a társadalom különböző részeit reprezentálják, ide értve az etnikai kisebbségeket is, ezáltal teljesítve azt a nagy fontosságú követelményt, hogy a rendőrök összetétele tükrözze azt a társadalmat, melyet szolgálnak.**

*Kommentár*

Annak érdekében, hogy leginkább előnyös legyen a rendőrség számára, a felvételi eljárást objektív módon és a diszkrimináció elkerülésével szükséges lefolytatni. Ennek némely eszközét a 22. cikkelyben és annak kommentárjában megemlítettük. A diszkriminációmentes felvételt támogatja az Emberi Jogok Európai Konvenciója is (No. 12 jegyzőkönyv), valamint az Európai Szociális Charta. E dokumentumokkal összefüggő jogesetek a következő területekre fókuszálódnak: férfiak és nők egyenlősége, politikai nézetek, vallási különbségek, etnikai hovatartozás, nemzetiség.

A jelöltek „szükséges átvilágítása” mutatja, hogy a felvételt végző intézményeknek *hivatalos* és aktív „vizsgálati” megközelítést kell alkalmazniuk, amikor a jelentkezők hátterét átvizsgálják. Különösen fontos ez azokban az országokban, melyekben a közszolgálati intézmények, beleértve a bünyügyi igazságszolgáltatás rendszerét, kevésbé fejlettek és/vagy azokban az országokban, melyek katasztrófától és háborútól szenvednek.

Tény, hogy a nők valamennyi tagállamban, általában véve, alulreprezentáltak a rendőrség állományában, és még inkább ez a helyzet a magasabb rendfokozatok és a vezetői pozíciók esetében. Hasonló a helyzet minden tagállamban a kisebbségi és etnikai csoportoknál.

Világosan kell látni, hogy a rendőrség és a közösségek közötti viszonyra nézve hasznos, ha a rendőrség összetétele követi a társadalomét, növeli a hatékonyságát és biztosítja a közösségek támogatását. Következésképpen mindent meg kell tenni ennek biztosítására.

A cikkely második mondata azt a követelményt tartalmazza, hogy a felvételi politika ösztönözze a társadalomnak megfelelő összetétel kialakítását. Ezeket a törekvéseket közzé kell tenni, és ésszerű lépésekben végre kell hajtani úgy, hogy az teljesen megfeleljen a 22. cikkelyben foglaltaknak.

#### **IV. 3. A rendőrök képzése és továbbképzése**

##### **26. A rendőrképzésnek, a rendőrség céljaival összhangban, az alapvető demokratikus értékekre, a törvények szerepére és az emberi jogok védelmére kell alapulnia.**

###### *Kommentár*

A rendőrség szerepe az általa szolgált társadalom védelmezőjeként kiemelkedő jelentőségű, ezért arra kell törekedni, hogy a demokratikus alapértékekben a rendőrök is osztozzanak magával a társadalommal. Ebből eredően döntő jelentőségű a demokratikus értékek elfogadásának előmozdítása a rendőrségen belül, az értékek mélyebb elfogadtatásában pedig a képzés az egyik legfontosabb eszköz. Következésképp, ez a cikkely az Európa Tanács valamennyi tagállama által elfogadott alapértékeket a rendőrképzés szerves részévé teszi.

A rendőri munka etikai és emberi jogi vonatkozásait lehetőleg problémaorientált megközelítésben oktassák, középpontba helyezve a rendőrök gyakorlati tevékenységét, úgy, hogy a lefektetett alapelveket szilárdan megértessék. A tagállamok különös figyelmet szentelnek az emberi jogi képzésnek, melyre még mindig nagy szükség van a képzés ezen részének kidolgozásakor, kiváltképp a módszertan és a tananyag tekintetében. Az Európa Tanács igen tevékeny ezen a területen, és számos kézikönyvben találhatók szakértők által kifejlesztett gyakorlati tanácsok az emberi jogok rendőrképzésben való alkalmazásához.

##### **27. Az általános rendőrképzésnek, amennyire csak lehetséges, a társadalom felé nyitottnak kell lennie.**

###### *Kommentár*

A rendőrség nyitottsága és átláthatósága elvének ugyancsak meg kell jelennie a rendőrképzésben. Annak a rendőrségnek az alkalmazottait, mely a polgárok támogatásával éri el célját, olyan körülmények között kell képezni, mely a lehető legközelebb áll a társadalmi realitásokhoz. A képzés során ez éppúgy vonatkozik a fizikai (az elhelyezésre és a felszerelésre), mint az intellektuális környezetre.

A zárt és távoli helyen folytatott képzés, ahol a hallgatók kaszárnnyában stb. élnek, szükséges lehet ugyan bizonyos típusú képzések során, az általános képzésnek azonban, ahol ez lehetséges, „normális” feltételek között kell folynia. A nyitottság másik következménye, hogy a belső képzés mellett ajánlott a külső, nem csak rendőri intézményekben folyó képzés is.

A társadalom irányába nyitott rendőrség jótékony hatással van a képzés dinamikájára is, különösen igaz ez a probléma-centrikus oktatásban, mikor hűségesen reprodukálják az ügyeket az oktatásban, hogy hatékonyak lehessenek.



**28. Az általános alapképzést lehetőleg kövesse szabályos időközönként szakmai továbbképzés, valamint, ha szükséges, speciális menedzser- és vezetőképzés.**

*Kommentár*

Ez a cikkely tartalmazza azt az elvet, hogy a rendőrök, miután részt vettek az általános alapképzésben, folytassák azt, ha szükséges, specializáltabb tréningeken. Az így felépített képzési rendszer elősegíti a rendőri igazgatás azonos alapértékeit valló állomány kialakítását, és képessé teszi azt az igen változatos feladatok teljesítésére. A rendőrképzés általános alapszintű megközelítése nem zárja ki, hogy a rendőröknek szükségük van speciális ismeretek elsajátítására feladataik teljesítéséhez és beosztásuk megfelelő szintű betöltéséhez. A cikkely aláhúzza azt is, hogy szabályos időközönként szükséges kiegészítő alapképzést tartani azok számára, akik állományban vannak.

A képzés közvetlenül kapcsolódik a felvételi rendszerhez. Vannak országok, ahol minden rendőrt alapszinten vesznek fel (Egyesült Királyság modellje), és vannak olyanok, ahol a menedzser és beosztotti állományt egy mástól elválasztott eljárásban veszik fel (kontinentális Európa), a menedzserek számára a felvétel feltétele az egyetemi végzettség. A fenti elv azonban mindkét rendszerben alkalmazható.

**29. A gyakorlati képzést minden szinten be kell építeni a rendőrképzésbe, különös tekintettel a rendőri erő alkalmazására és annak korlátaira, tekintettel az emberi jogok elveire és figyelemmel az Emberi Jogok Európai Konvenciójára.**

*Kommentár*

Az erő rendőrség általi, különösen az egyének, vagy csoportok elleni alkalmazásának gyakorlati aspektusai olyan döntő fontosságúak a rendőrség számára a jogrendhez igazodó társadalomban, hogy szükségét láttuk külön cikkelyben foglalkozni vele. A gyakorlati képzésnek magában kellene azt foglalnia, és a lehető leginkább tükröznie kell a realitásokat.

**30. A rendőrképzés során számot kell vetni a rasszizmus és az idegenellenesség kihívásával, és feltétlenül fel kell lépni ellenük.**

*Kommentár*

Ez a cikkely a számos európai országban jelenlévő rasszizmus és az idegengyűlölet problémájára hívja fel a figyelmet, melyek lényeges elemét képezik a város közbiztonsági problémáinak. A rendőrképzés során, ha szükségesnek mutatkozik, bármilyen, a szervezeten belül jelentkező rasszista vagy idegenellenes fellépést el kell utasítani, és hangsúlyozni kell, hogy mennyire fontos az etnikai kisebbségek ellen irányuló, gyűlöleten alapuló bűncselekmények elleni hatékony rendőri fellépés.

#### IV. 4. A rendőrök jogai

**31. A rendőröknek ugyanazokat a polgári és politikai jogokat kell élvezniük, mint bármely állampolgárnak. E jogokat csak azokban az esetekben lehet korlátozni, ha a korlátozás a demokratikus államokban meghatározott rendőrségi feladatoknak a törvényeket és az Emberi Jogok Európai Konvencióját tekintetbe vevő végrehajtása szempontjából szükséges.**

##### *Kommentár*

Az ebben a fejezetben található cikkelyek arra a nagy jelentőségű elvre alapozódnak, hogy egy nyílt, demokratikus társadalomban a rendőröknek a lehető legteljesebb mértékben ugyanazokkal a jogokkal kell rendelkezniük, mint bármely más polgárnak. Ez a jogrend lényeges eleme, és nélkülözhetetlen ahhoz, hogy a rendőrséget az általa szolgált társadalom szerves részévé lehessen tenni.

Az Emberi Jogok Európai Konvenciója által lefektetett (civil és politikai) jogok a tagállamok valamennyi polgárára teljes mértékben vonatkoznak, így azokra is, akik a rendőrség alkalmazottai. Némely jog ezek közül „abszolút” jellegét tekintve, mások pedig speciális feltételek esetén korlátozhatóak. Ebben a tekintetben lehet hivatkozni az Emberi Jogok Európai Bírósága joggyakorlatára.

A jelen cikkely arra mutat rá, hogy a tagállamok ne korlátozzák a rendőrök polgári és politikai jogait, hacsak legitim megfontolások közvetlenül nem kapcsolódnak a jogrend által irányított demokratikus államban elvárt rendőri kötelezettségek teljesítéséhez.

**32. A rendőröknek köztisztviselőként a lehető legteljesebb mértékben rendelkezniük kell társadalmi és gazdasági jogaikkal. Különösen fontos, hogy jogukban álljon képviseleti szervezeteket létrehozni és azokban részt venni, annak érdekében, hogy megfelelő bérhez és társadalombiztosítási ellátáshoz jussanak, hogy garantálhassák maguk számára azokat a speciális egészségügyi és biztonsági intézkedéseket, melyeket a rendőri munka szükségessé tesz.**

##### *Kommentár*

Ez a cikkely azokra a társadalmi és gazdasági jogokra vonatkozik, melyeket az Európai Szociális Charta az Emberi Jogok Európai Konvenciójának kiegészítéseként foglal magába.

A rendőrök számos tagállamban ugyanazon státuszt élvezik, mint a közalkalmazottak, vagy a polgári alkalmazottak. Minthogy nem minden tagállamban ez a helyzet, ki kell jelenteni, hogy a rendőröknek a legteljesebb mértékben ugyanazokat a társadalmi és gazdasági jogokat kell élvezniük, mint a közalkalmazottaknak. Ezeket a jogokat a rendőri munka specialitásai korlátozhatják. A cikkelyben felsorolt társadalmi és gazdasági jogok csupán néhány jelentősebbet fognak át, de korántsem merítik ki teljesen az idetartozó jogokat.

A *szervezkedés* – a szakszervezetekhez csatlakozás – joga sajátos értelmezést kap az Európai Szociális Charta 5. cikkelyében, amikor ebben a vonatkozásban a határok kijelölését az államokra bízta. A Charta hatálya alá tartozó jogesetek megalapozták, hogy még abban az esetben is, ha a rendőröknek nem lenne korlátlan joguk a szervezkedésre, a Charta megsértését jelentené a saját képviseleti egyesületek létrehozásának megtiltása. Az

egyes országok törvényei gondoskodhatnak a csak rendőrök számára alakítható szervezetekről, ahogyan ez több országban is megfigyelhető. A sztrájkjog teljes tilalma azonban nem ellentétes a Chartával és a jelen Ajánlás sem megy ennél tovább.

A megfelelő javadalmazás és szociális biztonság, valamint sajátos egészségügyi és szociális rendelkezések az Ajánlásban a rendőri munka különös tulajdonságait figyelembe véve kaptak hangsúlyt. Itt arról van szó például, hogy a rendőrök kiszámíthatatlan helyzetekkel kerülnek szembe nap mint nap, hogy a veszély munkájuk szerves része, hogy munkaidejük szabálytalanul alakul. A rendőrök ezen jogai, az említetteken túl, döntő jelentőségűek abból a szempontból, hogy vonzóvá lehet-e tenni a rendőri foglalkozást. Ez különösen fontos, hiszen szükséges magasan képzett embereket felvenni, és meg is kell tartani őket. Továbbá, a jól fizetett rendőr valószínűleg kevésbé bocsátkozik nemkívánatos akciókban, mint amilyen a korrupció is.

### **33. A fegyelmi eljárások során a rendőröknek alá kell vetniük magukat független testületek vagy a bíróság felülvizsgálati jogának.**

#### *Kommentár*

A rendőrök elleni fegyelmi eljárások, normális esetben, a rendőrségen belül történnek, és legtöbbször csekély jelentőségűek. A fegyelmi eljárások azonban sokfélék lehetnek, és néha nehéz különbséget tenni egy eset fegyelmi és bűnügyi vonatkozásai között. Továbbá, a büntetőeljárást és büntetést fegyelmi eljárás követheti.

Annak lehetősége, hogy a fegyelmi döntéseket független testületek, mindenekelőtt bíróságok, felülvizsgálhassák, két előnnyel is jár. Először, védelmet nyújt a rendőrök számára az önkényes döntésekkel szemben. Másodszor, nyitottá teszi a rendőrséget a társadalom számára (transzparencia), hiszen a bírósági meghallgatások, ítéletek vagy döntések normál esetben nyilvánosak.

Törvényességi szempont az is, hogy, ha a fegyelmi eljárás bírósági felügyelet alá rendelt, az Emberi Jogok Európai Konvenciója 6. cikkelyében megkövetelt tisztességes tárgyaláshoz való jog, mely bizonyos értelemben alkalmazható a fegyelmi eljárásra is, szintén védelmet nyújthat.

### **34. A közhatalmi intézményeknek a szolgálati ügyekben alaptalanul megvádolt rendőrök számára támogatást kell nyújtaniuk.**

#### *Kommentár*

A rendőröket, speciális feladataik és a közösségekkel fenntartott szoros kapcsolatuk következtében időnként feljelentik magatartásuk miatt. Amennyiben az ilyen feljelentések (pártatlan vizsgálat eredményeként) megalapozatlannak bizonyulnak, a rendőrök támogatásra, különösen személyes asszisztenciára számíthatnak. (A rendőrségi panaszrendszerrel a VI. fejezetben foglalkozunk.) Ez a cikkely nem zárja ki, hogy a rendőröknek más helyzetekben is támogatásra lehet szükségük, pl. a rendőrségen belül folytatott eljárások esetén.

## V. Iránymutató a rendőri tevékenységhez / beavatkozáshoz

### *Kommentár*

Az Ajánlásnak ez a fejezete elsősorban a rendőrök napi tevékenységéhez kíván útmutatást nyújtani. Az Ajánlás előkészítése során a szövegnek ezt a részét, mint a rendőrség „belső etikáját” tekintettük, szemben a „szélesebb értelemben vett rendőretikával”, mely azokkal a kérdésekkel foglalkozik, miként helyezkedik el a rendőrség a demokratikus társadalomban, a bűnügyi igazságszolgáltatási rendszerben, milyen a szervezeti struktúrája stb.

Ezt az útmutatót két részre osztottuk, az egyik a demokratikus rendszettel foglalkozik, s szinte valamennyi helyzetre alkalmazható, a másik pedig a speciális helyzetekkel foglalkozik, melyek valamennyi tagállamban etikai és emberi jogi problémákat okozhatnak.

### V. 1. Iránymutató a rendőri tevékenységhez / beavatkozáshoz: általános elvek

#### **35. A rendőrségnek valamennyi akciója során tiszteletben kell tartania, hogy minden embernek joga van az élethez.**

### *Kommentár*

Ez a cikkely az Emberi Jogok Európai Konvenciójának 2. cikkelyén alapul, és azt mondja ki, hogy a rendőrség egyetlen akciója során sem követhet el szándékos gyilkosságot. Az Emberi Jogok Európai Konvenciójának 2. cikkelyét ugyanezen Konvencióhoz csatolt 6. sz. Jegyzőkönyv fényében véve tekintetbe, és figyelembe véve a halálbüntetés eltörlését is, ki kell zárunk annak lehetőségét, hogy a rendőrség a halálbüntetés végrehajtását alkalmazhassa.

Más tekintetben viszont a rendőri akciók, az erő alkalmazásának következményeként, élet kioltásához vezethetnek. Ez azonban, feltéve, hogy bizonyos feltételek teljesülnek, nem sérti szükségszerűen az élethez való jog tiszteletét.

Az Emberi Jogok Európai Konvenciójának 2. cikkelye, mely tiltja az élet szándékos kioltását, azt követeli, hogy a törvény óvja mindenki élethez való jogát. A 2. cikkely második bekezdése így szól:

*„Az élet kioltása abban az esetben nem tekinthető e cikkely megsértésének, ha az erő olyan alkalmazásából következik, mely teljes mértékben szükséges:*

- a) bárki jogtalan erőszaktól való megvédése érdekében;
- b) törvényes letartóztatás végrehajtása, vagy a törvényesen fogva tartott személy szökésének megakadályozása érdekében;
- c) a zavargások vagy lázadás elfojtása érdekében törvényesen alkalmazott akciók következtében.”

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (lásd pl.: a „McCann ügyet”, Emberi Jogok Európai Bírósága, A sorozat, No.324-A) amellett foglal állást, hogy ezek a kivételek olyan helyzeteket írnak le, ahol az engedélyezett erőszak a cselekvő szándékától eltérően vezethet az élet kioltásához. Az erő alkalmazása szükséges lehet az a), b) és c) pontokban foglalt célok eléréséhez. A „teljes mértékben szükséges” azt jelenti az Emberi Jogok Európai Bírósága álláspontja szerint, hogy az alkalmazott erőszak legyen szigorúan arányos az (a), b) és c) pontokban) említett cél eléréséhez szükségesével.

A rendőrök ebben a felfogásban való képzése mindennél fontosabb.

**36. A rendőrség semmilyen körülmények között nem büntethet kínzással vagy más embertelen, megalázó módon, nem bujthat fel arra, és nem is tűrheti azt el.**

*Kommentár*

Az ebben a cikkelyben megfogalmazott tilalom az Emberi Jogok Európai Konvenciója 3. cikkelyében foglaltakból indul ki. Az Emberi Jogok Európai Bírósága világosan és szisztematikusan megerősítette, hogy az Európai Konvenció 3. cikkelye a demokratikus társadalom alapértékeinek egyikét foglalja magába, és hogy a tilalom abszolút érvényű. Ez azt jelenti, hogy semmilyen körülmények között sem fogadható el, hogy a rendőrség büntetésként alkalmazza, felbujtson arra, vagy bármely okból elnézze a kínzás bármely formáját. A „eltűr” kifejezés arra utal, hogy a kínzás és az embertelen bánásmód megakadályozása a rendőr legfontosabb kötelessége, mely a rendőrség feladatából következik, ahogyan azt az 1. és a 38. cikkelyben láthatjuk.

Azon túl, hogy a kínzás, az embertelen és megalázó bánásmód, illetve büntetés az emberi méltóság ellen elkövetett súlyos véték és az emberi jogok megsértése, az ilyen intézkedések, ha vallomás vagy más hasonló információ megszerzése céljából történik, lehetséges, s nagyon is valószínű, hogy a kínzásnak, vagy más hasonló eljárásnak alávetett személy hamis információt közöl. Ezért semmilyen ésszerű módon nem igazolható azokban az államokban, melyeket a jogrend igazgat.

Fizikai és mentális szenvedések okozása, természetesen, egyaránt tilalom alá esik. A kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód körébe tartozó magatartások részletesebb elemzését megtalálhatjuk az Emberi Jogok Európai Bírósága jogeseteit, valamint a Kínzások és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód illetve Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság (CPT) által kidolgozott elveket vizsgálva. Ezek a testületek gazdag útmutatót nyújtanak a rendőrség számára akcióinak vezénylésekor és a rendőrképzésben való felhasználásra.

Mondani sem kell, hogy az a rendőrség, amely kínzást alkalmaz, vagy embertelen, megalázó módon bánt az emberekkel, nem számíthat a tiszteletükre és a bizalmukra.

**37. A rendőrség csak akkor használhat erőszakot, ha az elkerülhetetlen, és csak addig, amíg törvényes céljainak elérése nélkülözhetetlenné teszi.**

*Kommentár*

Ez a cikkely elfogadja az Emberi Jogok Európai Bírósága jogeseteiben és az Emberi Jogok Európai Konvenciója 2. cikkelyében (lásd a 34. cikkely kommentárjában írottakat) megfogalmazottakat. Meg kell azonban jegyezni, hogy a jelen szabály minden olyan esetre érvényes, amelyben a rendőrségnek joga van erőszakot alkalmazni.

Kiindulópontként mindenkor a rendőrségnek adott törvényi felhatalmazást (3. cikkely), ideértve az erőszak alkalmazásának jogát is, kell tekintetbe venni. Az erőszak önkényes alkalmazása sohasem fogadható el. A jelen cikkely, ezen túl, arra utal, hogy az erő rendőrség általi alkalmazása kivételes intézkedés, és ha mégis elkerülhetetlen, akkor csak a szükséges mértékben alkalmazható. Az erő használatának arányban kell állnia az elérni szándékozott törvényes céllal, következésképpen megfelelő egyensúlyban kell lennie az alkalmazott erőnek és annak a helyzetnek, melyben alkalmazzák. Gyakorlatilag ez például azt jelenti, hogy fizikai erőszakot nem lehet addig alkalmazni, amíg az elkerülhető, nem lehet fegyvert használni addig, amíg van más megoldás, s abban az esetben, ha halálos kimenetelű beavatkozás látszik szükségesnek, azt nem szabad alkalmazni, amíg nem lesz

elkerülhetetlen; sérülést okozó lövést megelőzően figyelmeztető lövést kell leadni, és nem szabad a szükségesnél súlyosabb sérüléseket okozni stb.

Az egyes országok törvényei természetesen tartalmaznak rendelkezéseket az erő *szükségesség* és *arányosság* elvén alapuló használatára. A probléma gyakorlati megközelítése egy konkrét helyzetben azonban sokkal nehezebb, mint az erő fenti elvek alapján való alkalmazása. Ez súlyos terhet ró a rendőrökre, és kiemeli annak jelentőséget, hogy a rendőröknek nemcsak fizikailag kell kiválóan felkészültnek lenniük, nemcsak jól felszereltnek kell lenniük, de fontos az is, hogy pszichológiailag képzettek és felkészültek legyenek. A megfelelő személyek felvétele, valamint képzésük túlbecsülhetetlen jelentőségű, ahogyan azt a 23. és a 29. cikkelyben láthattuk.

### **38. A rendőrségnek mindig igazolnia kell tervezett akciói törvényességét.**

#### *Kommentár*

Alapkövetelmény, hogy a rendőrség a jogrend alapján működő társadalomban csakis törvényes tevékenységet folytathat. Ez következik a 3. cikkelyből, abból, hogy a törvényesség nem korlátozódik az egyes országok törvényeire, hanem felöleli a nemzetközi emberi jogi szabályokat is.

A jelen cikkely arra kötelezi a rendőrséget, hogy hivatalból vizsgálja meg saját akcióinak törvényességét, mielőtt végrehajtaná azokat. A súlyok és ellensúlyok rendőrségen belüli rendszere, valamint a képzés az eszközei és a biztosítékai annak, hogy az ilyen ellenőrzés rendszeressé válik.

### **39. A rendőröknek teljesíteniük kell a szakszerűen kiadott vezetői utasításokat, de kötelességük megtagadni és a szankcióktól való félelem nélkül jelenteni az egyértelműen törvénytelenek utasításokat.**

#### *Kommentár*

Mivel a rendőrök, a 16. cikkelynek megfelelően, személyesen felelősek a saját cselekedeteikért, lehetővé kell tenni számukra, hogy visszautasítsák azoknak az utasításoknak a végrehajtását, melyek törvénytelenek (ellenkeznek a törvényekkel). A „egyértelműen törvénytelen” kifejezést azért választottuk, hogy elkerüljük azokat a szituációkat, melyekben a rendőrök visszautasítják ugyan az engedelmességet, de az utasítás törvényessége nem világos.

Az ebben a cikkelyben, a rendőrségen belüli hierarchia teljes tisztelete mellett, megjelenő nagy jelentőségű eszme az, hogy ne az utasítottak legyenek felelősek a botrányosan törvénytelen cselekedetekért és az emberi jogok megsértéséért, és a hierarchikus struktúra ne fedhesse el a felelősséget. A rendőrség „műveleti függetlensége” (15. cikkely) ugyanebbe az irányba hat. A törvénytelen utasításokra való tekintettel a rendőr kötelezettségeinek tartalmaznia kell az ilyen utasítások jelentésének előírását. A törvénytelen rendelkezések jelentése nem vonhat maga után kellemetlen következményeket vagy szankciókat azok részéről, akikre vonatkozik.

### **40. A rendőrségnek tisztességes módon, a pártatlanság és a diszkriminációmentesség elveinek megfelelően kell teljesítenie feladatait.**

#### *Kommentár*

A *korrektség* követelménye átfogó és többféleképpen értelmezhető minőség, mely a pártatlanság, a diszkriminációmentesség elvét és egyéb fontos minőségeket egyaránt magába foglal. A rendőr akkor cselekszik korrekt mó-

don, ha valamennyi intézkedés alá vont egyén jogait és helyzetét teljes mértékben tiszteletben tartja. A korrektség a rendőri munka minden vonatkozására érvényes, de kiváltképp fontos a közösségekkel való érintkezésben.

A *pártatlanság* azt jelenti, hogy, például a rendőrség korrupciótól mentesen és anélkül dolgozik, hogy az általa vizsgált konfliktusokban állást foglalna. Bűncselekmények esetén a rendőrség ne foglaljon állást a bűnösség kérdéséről (lásd a 47. cikkelyt). A pártatlanság megköveteli továbbá, hogy a rendőrök minden olyan, a rendőrségen kívüli tevékenységtől távol tartsák magukat, mely megfosztaná őket a pártatlanságuktól, vagy az emberekben ezt a benyomást keltené.

A *diszkriminációmentes* és azonos bánásmód általános elve a nemzetközi emberi jogi törvények alapvető eleme. A 12. sz. Jegyzőkönyv alkalmazásával az Európai Emberi Jogi Konvencióra a diszkrimináció egyetemes tilalma ezen okirat részévé vált. A diszkrimináció elleni védelem kiterjed az Európai Emberi Jogi Konvencióban foglalt jogokra, valamint azokra az egyéni jogokra, melyek közvetlenül az egyes országok törvényeiben vagy a közhatalmi intézmények kötelezettségeiben és ezen intézmények cselekvéseiben, diszkrecionális hatalmuk érvényesítésében, vagy bármely olyan testület cselekvéseiben rögzítve vannak, mint amilyen a rendőrség.

A jelen cikkely nem sorolja fel a diszkrimináció egyes okait. Nem áll szándékunkban eltérni azonban az Európai Emberi Jogi Konvencióban megfogalmazottaktól, mely szintén nem ad kimerítő felsorolást. Ilyen okok lehetnek a nemi, a rasszbeli, a bőrszínbeli, vallási, politikai vagy más vélemény, nemzeti szociális származásbeli, nemzetiségi, vagyoni, születési vagy egyéb státus, fizikai vagy szellemi fogyatékoság, szexuális orientáció vagy életkor.

Végül, meg kell említeni, hogy bizonyos esetekben, az Európai Emberi Jogi Konvenció állásfoglalása szerint, az az egyenlőtlen bánásmód, mely ésszerűen igazolható és meghatározott célja van, nem tekinthető diszkriminatívnak.

**41. A rendőrség csak akkor zavarhatja meg az egyének magánszférához való jogát, ha az elkerülhetetlenül szükséges, és csakis ebben a mértékben, és mindig valamely törvényes cél elérése érdekében.**

*Kommentár*

Az egyének „magánszférához” való jogát az Európai Emberi Jogi Konvenció 8. cikkelyében meghatározták szerint használjuk, mint a magánélethez, családi élethez, az otthon és a levelek sérthetetlenségéhez való jogot. Kiindulópontként, mely a rendőrség esetében mindig törvényes kell legyen (lásd a 3. cikkelyt), vegyük az emberek magánéletébe való beavatkozást. Az önkényes beavatkozás sosem fogadható el, sőt, a jelen szabály azt mutatja, hogy a magánszférába való beavatkozást kivételes intézkedésnek kell tekinteni, még akkor sem szabad a szükségést meghaladó mértékben beavatkozni, ha a beavatkozás maga igazolható.

**42. Személyes adatok gyűjtése, tárolása és felhasználása a rendőrség számára csak a nemzetközi adatvédelmi elvek alapján, és csak törvényes, jogszerű célok érdekében, korlátozottan lehetséges.**

*Kommentár*

Az új információs technikák megnövelték a rendőrség cselekvőképességét a bűnözés különböző formáival szemben. A személyes adatok nyilvántartása és elemzése lehetővé teszi a rendőrség számára az információk összesítését és olyan hálózatok feltárását, melyek létezése nélkül homályban maradna. A személyes adatok ellenőrizetlen felhasználása azonban az egyének magánszférához való jogának megsértését eredményezhetik. Annak érdekében, hogy az adatok összegyűjtésével való visszaélést elkerüljük, a személyes adatok rendőrség

általi tárolását és felhasználását az adatvédelmi elveknek kell irányítaniuk. A jelen cikkelyben kifejtett elvet az Európa Tanács R (87) 15 sz. Ajánlása fényében kell látni, amely szabályozza a személyes adatok rendvédelmi szektorban való használatát.

**43. A rendőrségnek tevékenysége közben mindig szem előtt kell tartania az alapvető emberi jogokat, úgy mint a gondolat, a lelkiismeret, a vallás, a szólás, a gyülekezés, a költözés szabadságát és a tulajdon használatának szabadságát.**

#### *Kommentár*

Az ebben a cikkelyben szereplő jogok az Európai Emberi Jogi Konvencióban megfogalmazottak összefoglalásának tekinthetők (a Konvenció 9., 10. és 11. cikkelye, az 1. sz. Jegyzőkönyv 1. cikkelye és a 4. sz. Jegyzőkönyv 2. cikkelye). E jogok elengedhetetlenül fontosak a nyílt, demokratikus társadalom működése szempontjából, az Ajánlásban azonban nem szerepelnek másutt.

A rendőrség meghatározó szerepet játszik e jogok védelmében – melyek nélkül a demokrácia üres fogalomná válna, és elvesztené minden reális alapját –, közvetlenül a demokratikus berendezkedést védve, vagy közvetve, a jogrend fenntartása iránti elkötelezettsége révén.

**44. A rendőrök feladataikat a közösségekkel együtt és azokat tiszteletben tartva végezzék, különösen figyeljenek azokra az egyénekre, akik kiszolgáltatott helyzetben lévő csoportokhoz tartoznak.**

#### *Kommentár*

A rendőrséget és az általa nyújtott szolgáltatásokat a nyilvánosság nagyrészt annak alapján ítéli meg, hogyan viselkednek a rendőrök. Az egyes rendőrök korrekt magatartása ezért kiváltképp fontos a rendőrség iránti bizalom szempontjából. A közösségek tiszteletének megszerzéséhez nem elég csupán a törvény szerint cselekedni, de a törvényeket tisztességesen és a közösségeket tiszteletben tartva kell alkalmazni. A törvényt alkalmazva a „józan ész”-t is figyelembe kell venni, és sosem szabad megfeledkezni arról, hogy a rendőrség tevékenységének szűkszerű dimenziója a „községeknek nyújtott szolgáltatás”.

A rendőrök akkor dolgoznak becsületesen és a közösségeket tiszteletben tartva, ha szakszerűek, pártatlanok, jóhiszeműek, lelkiismeretesek, igazságosak, politikailag semlegesek és udvariasak. Ezen túl, a rendőröknek azt is tudomásul kell venniük, hogy a közösségek egyéni szükségletekkel és igényekkel rendelkező egyénekből állnak. A hátrányos helyzetben lévő csoportok pedig a rendőrségtől is külön figyelmet igényelnek.

**45. A rendőröknek beavatkozás esetén, rendes körülmények között, olyan helyzetben kell lenniük, hogy bizonyítani tudják rendőri mivoltukat és hivatalos státusukat.**

#### *Kommentár*

Ez a cikkely szorosan kapcsolódik a 14. cikkelyhez, és két fontos célt követ. Az első, hogy a beavatkozást kezdő rendőrnek mindig tudnia kell bizonyítani, ő a rendőrséghez tartozik. A második pedig az, hogy a rendőrnek, rendes körülmények között, azonosítania kell személyesen önmagát, mint a rendőrt („szakmai azonosítás”). Az a követelmény, hogy a rendőr, rendes körülmények között, akció előtt, közben, vagy utána bizonyítsa szakmai



azonosságát, közvetlenül összefügg a személyes felelősség követelményével (16. cikkely). Az önazonosítás nélkül az egyes rendőrök személyes felelőssége a közösségek felől nézve üres fogalommá válik. Nyilvánvaló, hogy ennek a szabálynak a teljesítése a közérdek és a rendőr biztonsága között egyensúlyoz, esetről esetre. Szükséges hangsúlyozni, a rendőrség tagjaként való önazonosítás nem jelenti szükségképpen, hogy a rendőr a nevét is közli.

**46. A rendőröknek el kell utasítaniuk a rendőrségen belüli korrupció minden formáját, és informálniuk kell feletteseiket, valamint az erre hivatott testületeket a rendőrségen belüli korrupcióról.**

*Kommentár*

Ez a cikkely a rendőrök magatartásával foglalkozik, és a 21. cikkelyt egészíti ki, mely a szervezeti struktúra korrupció elleni kialakítását tárgyalta. A cikkely azt a pozitív követelményt állítja a rendőrökkel szemben, hogy tartsák távol magukat a korrupt magatartástól, és kollégáikat is akadályozzák meg abban. A rendőröknek feladatuk teljesítése során különösen figyelembe kell venniük a törvényeket, becsületes és pártatlan módon kell végezniük a munkájukat, anélkül, hogy magánérdekeik összeütközésbe kerülnének a rendőrségnél betöltött pozíciójukkal. Ennek érdekében folyamatosan figyelniük kell bármilyen valós vagy lehetséges érdekkonfliktust, és mindent meg kell tenniük annak elkerüléséért. Vezetőiknek és más illetékes hatóságoknak jelenteniük kell, ha a rendőrségen belül korrupciót észlelnek.

Meg kell jegyezni, hogy az Európa Tanács 10. sz. Ajánlása (R (2000) 10) a Köztisztviselők magatartásáról (melyet a „Multidiszciplináris Csoport a Korrupció Ellen”, a GMC fogalmazott) alkalmazható a rendőrségre és a rendőrökre is.

**V. 2. Iránymutató a rendőri tevékenységhez, beavatkozáshoz: speciális esetek**

**V. 2.1. Rendőrségi nyomozás**

**47. A rendőrségi nyomozás minimális feltétele, hogy szabálysértés vagy bűncselekmény tényének vagy lehetőségének alapos gyanúján kell alapulnia.**

*Kommentár*

Annak érdekében, hogy az önkényes rendőri nyomozásra ne kerülhessen sor, teljesülnie kell a minimális feltételnek, mielőtt a rendőrség bármilyen vizsgálatba kezdene. Legalább ésszerű (és törvényes) gyanúnak kell fennállnia valamely vétségre vagy bűntényre vonatkozóan, s ezt a gyanút objektív kritériumoknak is alá kell támasztaniuk.

**48. A rendőrségnek be kell tartania azt az alapelvet, hogy bárkit, akit egy bűncselekmény elkövetésével vádolnak, mindaddig ártatlannak kell tekinteni, amíg a bíróság bűnösnek nem találja. Minden bűncselekménnyel megvádolt személy rendelkezik bizonyos jogokkal, mint a vádról való közvetlen, azonnali értesülés, valamint annak megválasztása, hogy védelmét önmaga vagy jogi képviselője útján látja el.**

#### *Kommentár*

Az ártatlanság vélelmének elve, melyet az Európai Emberi Jogi Konvenció 6. cikkelye tartalmaz, az egyének egyik legfontosabb joga a büntügyi igazságszolgáltatási eljárás során. A rendőrségnek, mely gyakran az „első láncszem” ebben a folyamatban, különösen nehéz a feladata, objektív módon felderíteni egy esetet, miközben a gyanúsított ellen szóló súlyos bizonyítékok ellenére tiszteletben kell tartania az ártatlanság vélelmét. Tekintettel a rendőrség és a nyilvánosság, kiváltképp a média közötti viszonyra, ez a probléma egyre jelentősebbé válik (lásd a 19. cikkelyt).

Az Európai Emberi Jogi Konvenció 6. cikkelye tartalmazza a bűncselekménnyel vádoltak más minimum jogainak a listáját, melyek szem előtt tartása szintén rendkívül fontos a rendőrség számára, minthogy ezeket a jogokat az eljárás során a lehető leghamarabb biztosítani kell, gyakran már a rendőrségi nyomozás során.

**49. A rendőrségi nyomozásnak objektívnek és tisztességesnek kell lennie. Érzékenynek és alkalmazkodónak kell mutatkoznia az egyének, mint pl. a gyerekek, fiatalok, nők, kisebbségek – beleértve az etnikai kisebbségeket is – és a kiszolgáltatott, sérülékeny emberek speciális szükségletei iránt.**

#### *Kommentár*

A rendőrség munkáját mindig is az objektivitás és a tisztesség vezérelje, s ez különösen fontos a rendőrségi nyomozások során. Az objektivitás megköveteli, hogy a rendőrség pártatlanul folytasson le egy nyomozást, vagyis a vizsgálatait *valamennyi* releváns, mind a gyanúsított ellen, mind pedig a mellette szóló körülményt, tényeket és bizonyítékokat tekintetbe vevő módon kell végeznie. A tárgyilagosság a becsületességnek is ismertetőjegye, az utóbbi megköveteli, hogy a nyomozás folyamata, az alkalmazott eszközöket is ideértve, maga biztosítsa azt a környezetet, melyben „igazságos” módon mehet végre az eljárás, és ahol tiszteletben tartják az egyének alapjogait.

A tisztesség követelménye az is jelenti, hogy figyelembe kell venni, hogy bármely egyén teljes mértékben részesüljön jogaiban. A nyomozásnak például tekintettel kell lennie a vizsgálat alá vontak fizikai és szellemi képességeire, valamint a kulturális különbségekre. A gyerekek, fiatalkorúak, nők, kisebbségi csoportokhoz tartozók kiváltképp fontosak ebben a tekintetben. A nyomozás legyen lelkiismeretes, és csökkentse a minimumra a vizsgálat alá vontak lehetséges sérelmeit. Ez a rendelkezés igazolja a „tisztességes rendőri eljárást”, mely a „tisztességes tárgyalást” készíti elő.

**50. A helyes és tisztességes rendőri magatartás érdekében, a 48. pontot figyelembe véve, a kihallgatásokhoz útmutatást kell kidolgozni. Ennek biztosítania kell a tisztességes kihallgatást, a kihallgatottnak tudniuk kell, miért hallgatják ki őket, és más fontos információkat is meg kell adni a számukra. A kihallgatásokról rendszeresen jegyzőkönyvet kell készíteni.**

#### *Kommentár*

Ez a szabály, mely általánosan alkalmazható a rendőrségi kihallgatásokra, a fogva tartottak kihallgatására vonatkozó, a Kínzások és az Embertelen bánásmód vagy Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság (CPT)

2. Általános Jelentésében (1992) megfogalmazott nyilatkozatból származik:

*„...a CPT úgy véli, világos szabályok és útmutatások szükségesek a rendőrségi kihallgatások módjára és a rendőrök magatartására vonatkozóan. Ezeknek, többek között, az alábbiakat kell felölelniük: az őrizetbe vettet informálni kell arról, kik vannak jelen a kihallgatáson (név és/vagy szám), a kihallgatás valószínű időtartamáról, a kihallgatás közben tartott szünetekről, arról, hol történik a kihallgatás, szabad-e megkövetelni a kihallgatottól, hogy álljon a kikérdezés ideje alatt, a drog, alkohol stb. befolyása alatt lévő személyek kihallgatásáról. A kihallgatás során jegyzőkönyvezni kell, a kezdés és a befejezés időpontját, az őrizetes valamennyi kihallgatás közbeni kívánságát, s azt is, kik vannak jelen.*

*A CPT úgy véli, a kihallgatások elektronikus jegyzőkönyvezése szintén hasznos védelmet jelent az őrizetbe vettekkel való embertelen bánásmóddal szemben (egyúttal jelentős előrelépést jelent a rendőrség számára).”*

A jelen cikkely minden rendőrségi kihallgatásra alkalmazható, függetlenül attól, a kihallgatott letartóztatásban van-e, vagy sem.

**51. A rendőrségnek tudatában kell lennie a tanúk speciális jelentőségének, védelmüket és támogatásukat a nyomozás során szabályokkal kell biztosítani, kiváltképp, ha a megfélemlítés lehetséges fennáll.**

*Kommentár*

A rendőröknek alkalmasnak kell lenniük a nyomozás korai szakaszának lefolytatására, különösen, ha az bűncselekményt is magában foglal. A tanúk megfelelő védelme szükséges a biztonságukhoz, amely viszont a bizonyítás alapvető feltétele, és így a nyomozás kimenetele szempontjából is elengedhetetlen. Hogyha a megfélemlített tanúk félnék bizonyítékokat szolgáltatni, akkor a nyomozási technika legyen rugalmas, és vegye figyelembe ezt. A tanúk megfélemlítése kiváltképp kritikus terrorizmus, szervezett bűnözés, droggal kapcsolatos bűncselekmények és családon belüli erőszak esetén. Azokban az esetekben, amikor a tanú egyúttal áldozat is, a vele való bánásmód még bonyolultabb.

Ez a cikkely kiemeli a tanúk jelentőségét a különböző helyzetekben és védelmük fontosságát. Ez nem csak a rendőrök speciális képzésére vonatkozik, de a tanúkkal való helyes bánásmód meghatározója az egész rendőrség számára. Ezzel összefüggésben hivatkozhatunk az Európa Tanács által végzett kiterjedt munkára, melyet a tanúk és az áldozatok védelmével (R (85) 4. sz.), a családon belüli erőszakkal; az áldozatok büntetőjogi és eljárásbeli helyzetével (R (85) 11. sz.); az áldozatok segítése és az áldozattá válás megelőzése (R (87) 21. sz.); a szexuális kizsákmányolással, a pornográfiával, a prostitúcióval, a gyerekekkel és fiatalokkal való üzérkedéssel (R (91) 11. sz.); az európai kriminálpolitika az átalakulás időszakában (R (96) 8. sz.) és a tanúk megfélemlítése és védekezéshez való joguk (R (96) 8. sz.) összefüggésében végzett.

**52. A rendőrségnek, mindenféle diszkrimináció nélkül meg kell adnia a szükséges információt, támogatást és segítséget a bűncselekmények áldozatai számára.**

*Kommentár*

Ez a cikkely foglalja össze a rendőrség kötelezettségeit a bűncselekmények áldozatainak nyújtott támogatás és információ kapcsán, ahogyan azt az R (85) 11. sz. Ajánlás az meghatározta, az áldozatok büntetőjogi és eljárásbeli helyzetével foglalkozva. A cikkely arra kötelezi a rendőrséget, hogy a szükséges támogatást megadja az áldozatoknak, s ez azt jelenti, hogy a rendőrségnek késznek és képesnek kell lennie e támogatások nyújtására, közvetlenül, vagy más szervezetek, intézmények segítségével.

**53. A rendőrségnek tolmácsot kell biztosítania, ha az a nyomozás során szükségessé válik.***Kommentár*

Ez a cikkely az Európai Emberi Jogi Konvenció 5. 2. cikkelyét egészíti ki, ahol is megfogalmazták azt a jogot, hogy bárkinek, aki letartóztatásban van, joga van ahhoz, hogy a letartóztatás okát és az ellene felhozott vádakokat azon a nyelven ismerje meg, amelyet megért.

**V.2.2. Rendőrség általi letartóztatás/szabadságtól való megfosztás****54. A személyes szabadságtól való megfosztás lehetőleg csak korlátozottan történjen, és közben a rendőr tartsa szem előtt az őrizetbe vettek emberi méltóságát, kiszolgáltatottságát és személyes szükségleteit. Minden előzetesen őrizetbe vettet nyilvántartásba kell venni.***Kommentár*

Az emberek személyes szabadságtól való megfosztását kivételes intézkedésnek kell tekinteni, amelyet csak akkor lehet alkalmazni, ha egyértelműen szükséges, s még ekkor is csak korlátozott időtartamra. Mint minden más rendőrségi intézkedést, ezt is csak törvényes módon lehet végrehajtani. A cikkely hangsúlyozza, hogy minden letartóztatás/szabadságtól való megfosztás esetén az egyéni, személyes szükségleteket teljes mértékben figyelembe kell venni.

A Kínzások és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód, illetve Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság 2. Általános Jelentésében (1992) kifejtett álláspontja szerint minden letartóztatás esetén átfogó, részletes jegyzőkönyvet kell felvenni:

„A CPT úgy véli, a személyi alapjogok védelme a letartóztatások esetén inkább biztosított (és a rendőrök munkája is jelentősen könnyebbé válik) abban az esetben, ha minden őrizetbe vett esetében külön, átfogó jegyzőkönyv készül. Ennek tartalmaznia kell az őrizetbe vétel és a vele szemben alkalmazott eljárás valamennyi aspektusát: mikor fosztották meg a szabadságától és milyen okból került sor erre az intézkedésre, mikor közölték vele a jogait, a sérülési nyomokat, mentális betegségeit stb., amikor felvette a kapcsolatot közeli rokonaival, konzulátussal és ügyvéddel, és ezek meglátogatták-e, amikor ételmezt kért, amikor kihallgatták, és amikor más helyre szállították vagy szabadon engedték. Az őrizetbe vett aláírása több okból is szükséges (pl.: személyes tárgyainak részletesésekor, annak a ténynek a megállapításakor, hogy közölték vele a jogait, és igényel-e segítséget vagy lemond arról), ezért hiányára magyarázatot kell adni, ha szükséges. Az őrizetbe vett ügyvédjének hozzá kell férnie az így felvett jegyzőkönyvhöz.”

**55. A rendőrségnek, a helyi törvényekre tekintettel, a lehetséges mértékben, azonnal informálnia kell az adott személyt a szabadságától való megfosztás okairól, az ellene felhozott vádakról, és késedelem nélkül tájékoztatni kell arról is, milyen eljárást alkalmaznak az ügyében.***Kommentár*

Ez a cikkely az Európai Emberi Jogi Konvenció 5. 2. cikkelyében megfogalmazott jogokra hívja fel a figyelmet (arra, hogy „minden letartóztatottat azonnal, az általa megértett nyelven kell informálni letartóztatásának okáról és az ellene felhozott vádakról.”). A Kínzások és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód, illetve Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság 2. Általános Jelentésében (1992) kifejtett álláspontja szintén az, hogy „a letartóztatottakat egyértelműen, késedelem nélkül tájékoztatni kell jogaikról” (azokról is, melyeket az 56. cikkely tartalmaz). Ide kapcsolódik az is, hogy a szabadságuktól megfosztottakat ügyük állásáról is tájékoztatni kell. („A

helyi törvényekre tekintettel a lehetséges mértékben” azt jelenti, hogy ezeket az információkat némely esetben nem a rendőrségnek, hanem más hatóságoknak, pl. az ügyészségnek kell megadnia.)

**56. A rendőrségnek garantálnia kell a letartóztatottak biztonságát, egészségét és megfelelő táplálkozását. A rendőrségi celláknak ésszerű méretűeknek, világosaknak és jól szellőzőeknek kell lenniük, berendezésük pedig tegye lehetővé a pihenést.**

*Kommentár*

Ez a cikkely kimondja, hogy a rendőrség teljes mértékben felelős azért, hogy a letartóztatottak fizikai környezete megfeleljen a közös szabályoknak. Azt is jelenti, hogy a rendőrség köteles aktívan elősegíteni a letartóztatottak biztonságát, és teljes mértékben felelős a letartóztatottak megvédelmezéséért minden, akár a fogdán kívülről, akár belülről jövő ártalom ellen, beleértve a letartóztatott önmaga ellen irányuló cselekvését is. Ez jelentheti például a veszélyes személyek elkülönítését. A letartóztatott – mentális vagy fizikai – egészségi állapotának romlását, lehetőség szerint, meg kell előzni, ha szükséges, orvosi ellátást kell biztosítani számára, az orvosok vagy más kompetens egészségügyi személy előírásait követni kell. A rendőrségnek biztosítania kell a megfelelő higiénia a mellékhelyiségekben és a táplálkozás feltételeiben egyaránt.

A rendőrségi celláknak, tekintetbe véve az ott elhelyezendő személyek számát, ésszerű méretűeknek kell lenniük. A cellák lehetőleg legyenek világosak, úgy a nappali fényt, mint a mesterséges megvilágítást tekintve. A „megfelelő szellőzés” az jelenti, hogy kellemes hőmérsékletű friss levegőt kell biztosítani. A pihenésre alkalmas eszközöket, ágyat vagy széket minden letartóztatottnak biztosítani kell a fogdában. A közös szabályok további hivatkozásait találhatjuk a Kínzások és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód, illetve Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság által kialakított állásfoglalásokban.)

**57. A szabadságuktól megfosztott személyek számára a rendőrségnek biztosítania kell a jogot, hogy helyzetükről egy általuk választott harmadik felet értesítsenek, hogy jogi szolgáltatáshoz jussanak, és amikor ez lehetséges, a saját választásuk szerinti orvos által vizsgáltassák meg magukat.**

*Kommentár*

Ez a cikkely a letartóztatottak három jogán alapul, mely jogokat a Kínzások és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód, illetve Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság (CPT) fogalmazta meg:

„A CPT különös jelentőséget tulajdonít a rendőrség által őrizetbe vettek három jogának: a letartóztatott joga, hogy fogva tartását közölje egy általa választott harmadik személlyel (családtagjával, barátjával, konzullal), a letartóztatottnak joga van ügyvédet fogadni, valamint joga van ahhoz, hogy egy általa választott orvos vizsgálja meg (azon felül, hogy a rendőrség által hívott orvos bármilyen vizsgálatot elvégezhet). A CPT véleménye szerint a letartóztatottat alapvetően ezen a három módon lehet megvédeni az embertelen bánásmóddal szemben, s ezeket a szabadságtól való megfosztás első pillanatától figyelembe kell venni, tekintet nélkül arra, miként írják le a törvényekben (őrizetbe vétel, letartóztatás stb.)” (CPT 2. Általános Jelentés 1992)

**58. A rendőrség, amennyire ez lehetséges, válassza el egymástól a szabadságuktól bűncselekmények miatt és az egyéb okokból megfosztottakat. Természetesen külön kell elhelyezni a férfiakat és a nőket, a gyerekeket és a felnőtteket.**

*Kommentár*

Az emberi méltóság és az egyéniség sérthetetlenségének és szükségleteinek tiszteletén túl, a rendőrségnek el kell kerülnie, ha lehetséges, hogy a bűncselekmények gyanúsítottjait más okok (pl. bevándorlás) miatt letartóztatottakkal együtt helyezze el. Ez a szabály összhangban van a Kínzások és Embertelen vagy Megalázó Bánásmód, illetve Büntetés Megelőzésére Létrehozott Európai Bizottság által kialakított elvekkel. A külön elhelyezés oka lehet még a nemi és a korbeli különbség, bár itt figyelembe lehet venni az egyének igényeit és megbízhatóságát is.

## **VI. A rendőrség felelőssége és ellenőrzése**

**59. A rendőrség felelős az államnak, polgárainak, valamint azok képviselőinek. A rendőrségnek hatékony külső ellenőrzés alá kell rendelnie magát.**

*Kommentár*

A rendőrség felelősséggel tartozik az államnak (központi, regionális és helyi testületein keresztül) mint megbízójának. Következésképpen minden tagállamban vannak a rendőrség tevékenységét figyelemmel kísérő és ellenőrző állami testületek. A rendőrség feletti állami kontrollt minden nyílt, demokratikus társadalomban kiegészítik azok az eszközök, melyeken keresztül a rendőrség a közösségeknek, vagyis a polgároknak és képviselőiknek felelős. A rendőrség közösségekkel szembeni felelőssége a rendőrség és a közösségek közötti kölcsönös viszony kialakításának meghatározó feltétele.

Számos módja van annak, hogy a rendőrség megfeleljen a közösségekkel szembeni felelősségének. Általában véve a rendőrség nyitottsága és az átláthatósága megfelelő, de alapvető követelmény, hogy az ellenőrzés hatékony legyen. A panasztételi eljárás, a párbeszéd és az együttműködés mint a felelősség teljesítésének módjai megtalálhatóak az 59-62. cikkelyekben.

**60. Az állam rendőrség feletti kontrollja törvényhozói, közigazgatási és bírói ellenőrzésre választható szét.**

*Kommentár*

Annak érdekében, hogy a rendőrség ellenőrzését a lehető leghatékonyabbá tegyük, a rendőrséget felelőssé kell tenni a demokratikus állam különböző, független hatalmai iránt, ezek a törvényhozás, a végrehajtó és a bírói hatalom.

Ha ezt egy leegyszerűsített modellben szemléljük, akkor a *törvényhozó* hatalom (parlament) *előzetes* kontrollt gyakorol azáltal, hogy a rendőrséget és annak hatalmát szabályozó törvényeket hoz. Néha azonban a törvényhozás utólagos kontrollt is gyakorol „igazságügyi és belügyi bizottságai” vagy az „országgyűlés ombudsmanjai” által, akik *hivatalból*, vagy a panaszok nyomán kezdeményezhetnek vizsgálatot a helytelen működéssel kapcsolatosan.

A *végrehajtó* hatalom (a kormányzat: központi, regionális vagy helyi), melynek a rendőrség minden államban felelős, közvetlen ellenőrzést gyakorol, lévén a rendőrség a végrehajtó hatalom része. A rendőrség azokat az eszközöket kapja meg a költségvetéstől, melyekről a kormányzat (néha a parlament jóváhagyásával) döntött. Ezen túl a rendőrség iránymutatást is kap a kormányzattól, melyek kijelölik tevékenységének prioritásait, a kormány szintén részletes szabályzatokat ad a rendőrség számára. Fontos hangsúlyozni, hogy a végrehajtó hatalomnak műveleti függetlenséggel kell felruházni a rendőrséget, s bízni kell benne, hogy feladatait képes teljesíteni (lásd a 15. cikkelyt).

A *bírói* hatalom (ebben az értelemben mind az ügyészséget, mind pedig a bíróságot magában foglalja), mint a bünygyi igazságszolgáltatási rendszer részét, folyamatosan figyeli a rendőrség tevékenységét.

A *bírói* hatalom (ebben az összefüggésben a bíróság) szintén gyakorol utólagos kontrollt a rendőrség felett az egyéb állami testületek és a közösségek által kezdeményezett polgári és büntetőügyei eljárások során.

Rendkívül nagy a jelentősége annak, hogy mindezek az állami hatalmak kiegyensúlyozott módon legyenek a rendőrség ellenőrzésébe bevonva.

#### **61. A közhatalmi szerveknek hatékony és pártatlan eljárást kell biztosítaniuk a rendőrséggel szembeni panaszok esetén.**

##### *Kommentár*

A rendőrség elleni panaszokat elfogulatlanul kell kivizsgálni. Amikor „rendőrség vizsgálja a rendőrséget”, az általában kétségeket ébreszt az elfogulatlanságot illetően. Ezért, a nyilvánosság bizalmának megszerzése érdekében, olyan rendszert kell kialakítani, amely nem csupán elfogulatlan, de annak is látszik. Végző esetben lehetővé kell tenni a panaszok bíróság általi megvizsgálását.

#### **62. A rendőrség és a közösségek közötti, kommunikáción és kölcsönös megértésen alapuló, a felelősséget biztosító mechanizmus működését elő kell mozdítani.**

##### *Kommentár*

Ez a cikkely a közösségek és a rendőrség közötti kapcsolatok javításának lehetőségét emeli ki, a felelősséget és beszámolást biztosító mechanizmusok közelebb hozzák a közösségeket a rendőrséghez, és ez hozzájárul a jobb, kölcsönös megértéshez. Következésképp ajánlottak azok a mechanizmusok, melyek előmozdítják a párbeszédet. Ezek létrehozhatóak akár közvetítői vagy panasztételi struktúrákként, melyek megnyitják a kapcsolatok és a tárgyalás lehetőségét, annak érdekében, hogy informális módon párbeszéd jöjjön létre a felek között. Ezen mechanizmusok lehetőleg legyenek függetlenek a rendőrségtől.

A tagállamok vegyék fontolóra a létező struktúrák megerősítését, vagy alakítsanak ki újakat azokon a területeken, ahol a rendőrség egyénekkkel szembeni diszkrecionális hatalma nagymértékű, például erő alkalmazása esetén, amikor embereket fosztanak meg a szabadságuktól, amikor gyanúsítottakat hallgatnak ki, és amikor bizonyos nyomozási rendszabályokat alkalmaznak. Az átláthatóság és az egyes helyzetek nyilvánosság általi figyelemmel kísérése, mint pl. a rendőrségi cellák ellenőrzése a nyilvánosság által, példa azokra a rendszabályokra, melyek jótékony hatást gyakorolnak a közösségekre, valamint a rendőrségre, a nyilvánosság számára az ellenőrzés lehetőségét adják, és egyúttal segítenek a rendőrséggel szemben felhozott indokolatlan vádak elleni küzdelemben.

**63. A rendőrség jelen Ajánlásban megfogalmazott elveken nyugvó etikai kódexét megfelelő testületekkel ellenőriztetve ki kell dolgozni a tagállamokban.**

*Kommentár*

Arra bátorítjuk a tagállamokat, hogy a jelen Ajánlásban megfogalmazott elvekre alapozva dolgozzák ki saját etikai kódexeiket. Megengedjük, hogy nehéz különbséget tenni az etikai kódex és a magatartási kódex között, habár világosan megkülönböztethetőek a fegyelmező eszközök által, melyeket az utóbbiak inkább céloznak, mint meghatároznák azt, mi jelenti a hivatásos viselkedésmód megszegését, és annak milyen következményei vannak.

Az etikai kódexet erre alkalmas testületnek át kell néznie. Az a tagállamokon múlik, hogy már létező testületekre bizzák ezt, vagy újakat hoznak létre. Ezeknek a testületeknek a rendőrségtől függetleneknek kell lenniük, tevékenységüknek, lehetőség szerint, nyilvánosnak kell lennie, ugyanakkor érteniük kell a rendőrséggel kapcsolatos problémákat. Az „ombudsman intézménye” jó példa az ilyen testületre.

**VII. Kutatás és nemzetközi együttműködés**

**64. A tagállamok segítsék és ösztönözzék a rendőrség mind belső, mind pedig külső intézmények általi tudományos kutatását.**

*Kommentár*

A rendőrség a jogrend kormányozta demokrácia fontos intézménye, a bűnügyi igazságszolgáltatási rendszer létfontosságú komponense és a nyilvánosságnak felelős testület. A rendőrség speciális hatalommal felruházott testület, és ezzel egy időben az általa szolgált társadalom szerves része stb.

Egy ilyen sokoldalú testület megérdemli a legteljesebb kritikai figyelmet a rendőrséggel foglalkozó kutatások formájában. A rendőrségen belüli kutatásokat ki kell tehát egészítenie a rendőrségtől független intézmények által végzettekkel. A rendőrségi képzés és az egyetemek közötti szoros kapcsolat jó példája azoknak az intézkedéseknek, melyek ezt a kutatási célt szolgálják.

**65. A rendőretika és a rendőrség emberi jogi hatásai kérdéseiben támogatni kell a nemzetközi együttműködést.**

*Kommentár*

A jelen Ajánlásban kifejtett értékeket és elveket egyaránt szükséges érvényesíteni a törvényalkotásban, a szabályzatokban és a képzésben. Szükséges, hogy a rendőrök között növekedjen az itt kifejtett értékek elfogadottsága. Ebből a célból ösztönözni szükséges a nemzetközi együttműködést az európai államok rendőrségei között, ide értve olyan szervezeteket is, mint az ICPO-Interpol, az Europol és a Cpol. Az Európa Tanács a demokratikus értékekre, etikára, emberi jogokra és a jogrendre vonatkozó szaktudásával fontos szerepet játszik ennek az együttműködésnek az elősegítésében.



## **66. A jelen javaslat elveinek érvényesülését előmozdító eszközöket és azok alkalmazását az Európa Tanács szükségesnek tartja alaposan megvizsgálni.**

### *Kommentár*

Az „Európai Rendőretikai Kódex” alkalmazása magában is jelentős lépés az Európa Tanács elveinek a tagállamok rendőrségeire való alkalmazásában. A Kódexben foglalt elvek érvényesülését aktívan elő kell segíteni az alkalmazás során.

Először is, a Kódex csupán alapszöveg, melyet ki kell egészíteni más az Európa Tanács által alkotott dokumentumokkal, melyek a speciális témákat alaposabban tárgyalják.

Másodszor, az Európa Tanácson belül létrehozott kormányközi struktúra hasznos lehet a rendőrségi kérdésekre adandó válaszok további összehangolása során. Figyelembe véve, hogy a rendőrség valamennyi tagállamban szorosan kapcsolódik a bünyügyi igazságszolgáltatás rendszeréhez, és tevékenysége főként a törvényekkel és a renddel kapcsolatos (bűnmegelőzés és a bűnözés mérséklése), ezért a megvalósítás során tekintettel kell lenni erre. A rendőri etikára, a bünyügyi igazságszolgáltatásra, az egyének alapjogaira és a jogrendre vonatkozó felkészültség és szakértelem így módon fenntartható lesz a jövőben is az Európa Tanácson belül. Függelék

## **A Szakértői Bizottság a Rendőretika és a Rendészet Problémái témakörében (PC-PO) munkájában az alábbiak vettek részt 1998 és 2001 között:**

### **Tagállamok:**

Albin DEARING (*Ausztria*),  
Luc BOGHAERT, Claude GILLARD és Jean-Paul WUYTS (*Belgium*),  
George PANAYIOTOU, Harry STAVROU és Kyracos THEOPHILOU (*Ciprus*),  
Radim BUREŠ, Tomáš BURIL és Hana ŠNAJDROVÁ (*Cseh Köztársaság*),  
Thomas JACOBI és Karsten PETERSEN (a PC-PO vezetője) (*Dánia*),  
Hugh ORDE és John SLATER (*Egyesült Királyság*),  
Dominique-Antoinette GAUX, Magali INGALL-MONTAGNIER, Jean-Amédeé LATHOUD, Hugues LEBEAU, Emmanuel MIGLIERINA, Jean-Louis OTTAVI és José R-V. RAZAFINDRANALY (*Franciaország*),  
Efstratios PAPATHNASSOPOULOS (*Görögország*),  
Dražen IVANUŠEC és Zdravko ŽIDOVEC (*Horvátország*),  
Andrzej WIŚNEWSKI (*Lengyelország*),  
Darius GREBLIAUSKAS és Edmundas JANKŪNAS (*Litvánia*),  
Alexandar DONCEV és Nikola MATOVSKI (*Macedonia*),  
Alexander BORDIAN és Nelea DIDIC (*Moldova*),  
Giovanni CATALDO és Francesco MANDOI (*Olaszország*),  
Alberto BORGES, José Manuel CARROLO és Silvia PEDROSA (*Portugália*),  
Pavel ABRAHAM (*Románia*),  
Juan María CABO MANSILLA, Domingo Perez CASTAÑO és Manuel Marion MAINER (*Spanyolország*),  
Janez MEKINC (*Szlovénia*),  
Osman BALCI, Kemal BASLAR, Vahit BICAK, Ibrahim CERRAH, Kadri ÖZKAN és Mustafa YAVUZ (*Törökország*),

**Megfigyelők:**

Etienne de PERIER (Európai Bizottság),  
Olivier FOURES és Laurent GROSSE (ICPO-Interpol),  
Guido BRUMMELKAMP, María CABO MANSILLA és Emmanuel MIGLIERINA (AEPC), valamint Edouard JANS-  
SEN (Intercenter).

**Tudományos szakértők:**

Amadeu RECASENS I BRUNET (Spanyolország) és Neil RICHARDS (Egyesült Királyság).  
Titkár:  
Björn JANSON, Európa Tanács

**További információért lépjen kapcsolatba:**

Unit for Police Matters  
Department of Crime Problems  
Directorate General I – Legal Affairs  
Concil of Europe  
F-67075 Strassbourg Cedex, France

## **B) A Belügyminisztérium hivatali szervezetei, a minisztérium hivatali tevékenységét segítő szervezetek, valamint a belügyminiszter irányítása alá tartozó önálló szervezetek közszolgálatot végző munkatársai**

### **ETIKAI KÓDEXÉNEK ALAPELVEI**

#### **2013. (tervezet)**

##### **I. Az Etikai kódex célja**

A Belügyminisztérium ágazati irányítása alá tartozó szervezetek munkatársai szakmailag *speciális jellemzőkkel is rendelkező közszolgálatot* látnak el. Tevékenységüket elsősorban jogszabályok és az állami irányítás egyéb jogi eszközei határozzák meg. Funkciójukból, feladatrendszerükből adódóan a társadalom – indokoltan – az átlagosnál *magasabb szintű erkölcsiséget vár el a közszolgálatot ellátóktól*. Azért, hogy az érintettek – minden lényeges tekintetben – eleget tudjanak tenni a társadalom által velük szemben támasztott követelményeknek, valamint hivatásuk jó színvonalú teljesítésének minden feltétele adott legyen, meg kell határozni a rájuk vonatkozó, illetve az általuk betartandó *erkölcsi követelményeket*. Az Etikai Kódexben összefoglalt követelményrendszer betartását alapvetően *az érintett szervezetek szervezeti kultúrája, a közszolgálatot ellátók morálja, szakmai és emberi lelkiismerete biztosíthatja*. Az Etikai Kódexben néhány területen (pl. a korrupció, vagy az összeférhetlenség esetében) a jogi előírásokat erkölcsi elvárások megfogalmazásával is indokolt volt megerősíteni.

*Az Etikai Kódex életbeléptetésének a célja, hogy összefoglalja és meghatározza mindazon magatartási és viselkedési követelményeket, amelyek:*

*segítséget nyújtanak a helyes döntések, állásfoglalások, magatartások és tevékenységek kialakításához, az érintett szervezetek eredményes működésének biztosításához, ezen keresztül pedig társadalmi tekintélyük megőrzéséhez, ill. folyamatos emeléséhez;*

*megfelelő támpontokat, útmutatásokat adnak a munkatársaknak és vezetőiknek az etikailag megerősíthető vagy kifogásolható magatartások, az elismerendő, illetőleg a szankcionálandó cselekedetek megalapozásához, azok pártatlan megítéléséhez és minősítéséhez;*

*morális alapot kínálnak a – fokozott igénybevétellel járó és etikai problémákkal is nehezített – közszolgálat ellátásához, a hivatástudat, a segítőkészség, a szervezeti kötődés kialakulásához, illetve elmélyítéséhez;*

*tartalmazza mindazon előírásokat, követelményeket, amelyek mértékül szolgálnak az érintettek számára munkahelyi és egyéb kapcsolatrendszerük működtetéséhez, továbbá a munkahelyen és a magánéletben elvárható életvitel kialakításához, problémáik megoldásához, ill. konfliktusaik kezeléséhez;*

*védelmet biztosítanak minden normakövető számára, illetve hozzájárulnak az emberi méltóság megőrzéséhez és kifejezéséhez.*

## II. Az Etikai Kódex hatálya

### Személyi hatály

Az Etikai Kódex hatálya kiterjed a Belügyminisztérium hivatali szervezeteinél, a minisztérium hivatali tevékenységét segítő szervezeteknél, a belügyminiszter irányítása alá tartozó önálló szervezeteknél dolgozó, közszolgálatot ellátó (továbbiakban: *közszolgálatot ellátó*) valamennyi munkatársra.

### 2. Időbeli hatály

Az Etikai Kódex 2012..... lép hatályba.

## III. Az Etikai Kódex tartalmát meghatározó alapértékek, elvárások

### 1. Törvényesség, a köz és az állampolgár szolgálata, a tisztesség követelménye

Alapvető követelmény, hogy a közszolgálatot ellátók az Alaptörvényben, a jogszabályokban és az állami irányítás egyéb jogi eszközeiben foglaltaknak *megfelelően éljenek és dolgozzanak*. Munkájukat – *alapvetően mint szolgáltatást* – az érintett szervek feladatrendszerének szem előtt tartása mellett, a köz és az egyes polgár érdekeinek, jogainak és igényeinek figyelembevételével, a *humánus szellemében* lássák el.

### 2. Professzionizmus, minőségi munkavégzés, felelősségvállalás, konstruktív kritikai attitűd, innováció

A Belügyminisztériumhoz tartozó valamennyi közszolgálatot végzővel szemben általános elvárás, hogy szakmai és általános ismereteit, jártasságait, készségeit és képességeit folyamatosan fejlessze, munkáját szakszerűen és színvonalasan lássa el. *Vállaljon felelősséget tevékenységéért, döntéseiért*, valamint fogadja el és tegye magáévá – a stratégiai tervekben megfogalmazott célkitűzések napi végrehajtása során is – *a minőségi munkavégzés követelményrendszerét*. A permanensen változó környezethez való sikeres alkalmazkodás érdekében *legyen nyitott az újdonságok befogadására, azok alkalmazására*. A jobbítás igényével, a hatékonyság és eredményesség javítása érdekében *kezdemenyezően lépjen fel*, továbbá vállalja az újítással járó többletterheket, nehézségeket. Munkáját és életét hassa át *a professzionizmus*. Szakmai tevékenységének mindenkor legyen alkotó része a *funkcionális, konstruktív kritikai szemlélet és igény*.

### 3. Elkötelezettség, megbízhatóság, a társadalmi elfogadottság erősítése

Minden e területen közszolgálatot végző *fegyelmezett és erkölcsi tényezőket is folyamatosan érvényesítő* munkavégzéssel, ill. az általánosan elfogadott normák szerinti életvitellel járuljon hozzá az érintett szervezetek *közbizalmat teremtő és erősítő törekvéseinek eredményességéhez*, a szakma értékeinek megismertetéséhez és tudatos közvetítéséhez. A reá bízott javakkal, értékekkel, eszközökkel, a megismert szakmai eljárásokkal, módszerekkel, információkkal az elvárható *legnagyobb gondossággal* járjon el.

## IV. A belügyi területen közszolgálatot ellátók által betartandó általános erkölcsi követelmények

A belügyi területen közszolgálatot ellátó a Kódex előírásait a munkahelyén és a magánéletben egyaránt köteles betartani, magatartásával még a látszatát is kerülje annak, hogy a Kódexben megfogalmazott normákat figyelmen kívül hagyja, megsérti.

## 1. Munkavégzésük során a közszolgálatot ellátók

- a) törvényesen, pártatlanul, előítéletektől mentesen és részrehajlás nélkül, ill. úgy járnak el, hogy tevékenységük alkalmas legyen a *demokratikus államban* kialakított és működtetett *szervezeti célok*, törekvések meggyőző, eredményes *képviselésére*, az így működő szervezetek *tekintélyének emelésére és védelmére*;
- b) a demokratikusan működő szervezet által előírt szakmai és morális követelményeket következetesen tartásukba, ennek a folyamatnak a részeként vezetőiknek és munkatársaiknak adják meg az őket megillető tiszteletet, ebben a munkavégzésre vonatkozó utasításokat maradéktalanul, legjobb tudásuk szerint hajtásuk végre, valamint ezek betartását egymástól is követeljük meg;
- c) a rendelkezésükre álló legális feltételek között, beosztásra tekintet nélkül lépjenek fel az Etikai Kódexbe ütköző magatartásokkal szemben;
- d) a vezetők által elmulasztott egyértelmű feladat-meghatározás hiányában, valamint az előre nem látható, váratlan helyzetekben is *felelősségteljesen, ésszerűen, kezdeményezően és önállóan járnak el*;
- e) *munkaidejüket* hatékonyan, eredményességre törekedve, a minőségi és a mennyiségi elvárásoknak eleget téve, lelkiismeretesen, aktív munkavégzéssel töltésük ki, annak során a tisztesség, a gondosság és a jóhiszeműség szerint járnak el;
- f) legyenek tudatában társadalmi szerepük, elvégzendő feladataik fontosságának, felelősségük súlyának, tekintsék tevékenységüket olyan *hivatásnak*, amely nélkülözhetetlen, *demokratikus szolgáltatást nyújt a társadalom egészének és az egyes polgároknak*;
- g) kötelességszerűen és lehetőség szerint „naprakészen” ismerjék a tevékenységüket érintő jogszabályokat, az állami irányítás egyéb jogi eszközeit, valamint a szervezet belső rendelkezéseit, folyamatosan törekedjenek a korszerű szakmai ismeretek elsajátítására, megőrzésére és gyarapítására, munkájuk végzése során ezek felhasználásával, legjobb tudásuk szerint járnak el;
- h) az egyes polgárok (köztük munkatársaik) iránt tanúsítsanak *kellő figyelmet, udvariasságot és tiszteletet*, járnak el megalapozott bizalommal, és törekedjenek rászolgálni mások bizalmára, a legkiéleztettebb helyzetekben is tanúsítsanak *önmérsékletet*, tartózkodjanak az *indulatos megnyilvánulásokról* és a *konfliktushelyzetek kiélezésétől*;
- i) tartásuk tiszteletben mindazoknak a jogait, akikkel munkavégzésük során kapcsolatba kerülnek, de következetesen követeljük meg tőlük kötelezettségeik teljesítését, továbbá tartásuk és tartassanak be minden olyan jogi és társadalmi előírást, amely egyenlő esélyeket biztosít valamennyi polgár számára, *bőrszínre, vallásra, pártállásra, politikai meggyőződésre, világnézetre, nemre, korra, fogyatékosagra, nemzeti, nemzetiségi, valamint érdekképviselési szervhez való tartozásra tekintet nélkül*;
- j) hivatalos munkavégzésük során ne sértsék meg a *pártsemleges* tevékenységhez fűződő társadalmi elvárásokat, szükséges intézkedéseik teljesítése vagy azok elmulasztása, elhanyagolása közvetve sem szolgálhat párt- és csoportérdekeket;
- k) külső *megjelenésük* legyen *munkavégzésükhöz illő, kulturált*, öltözködésükben kerüljék a *szélsőségeket*;
- l) munkájuk végzése során törekedjenek mindenkor *kellő környezettudatossággal* eljárni.

## 2. A munkahelyi kapcsolataikban a közszolgálatot ellátók

- a) minden esetben – *kellő erkölcsi igényességgel*, a munkavégzés kereteiben – törekedjenek az optimális *együttműködésre*, a problémák közös megoldására, egymás érdekeinek lehetséges figyelembevételére, a konfliktusok lehetőség szerinti elkerülésére, valamint a szükséges segítségnyújtás mindenkor megadására;
- b) az egymás közötti hivatalos és nem hivatalos érintkezéseiket a *kölcsönös tiszteleten, megbecsülésen, illetve a kollegialitáson* alapuló magatartás jellemezze, az ilyen kapcsolat és kommunikáció megszakadása, vagy annak működési zavarai esetén törekedjenek az elvárható állapot helyreállítására;
- c) munkájukkal, magatartásukkal összefüggő jogi, szakmai és egyéb problémáikat, ellentéteiket igyekezzenek minden esetben és a *kellő időben* egymással tisztázni, ennek eredménytelenségekor – lehetőség szerint a másik fél jelenlétében – tájékoztassák vezetőjüket a történetekről, és kérjék közreműködését az ellentét feloldásában;

- d) ne követeljenek maguknak az elfogadott és a szabályozott mértéken túl kedvezményeket, előjogokat, illetve utasítsák vissza az ilyen felajánlásokat;
- e) ügyeljenek egymás tekintélyének, *emberi és szakmai tisztességének megóvására*, az alaptalanul megrágalmazott munkatársuk védelmében – kivétel nélkül – lépjenek fel;
- f) *viseljék a felelősséget* esetleges rossz, vagy helytelen döntéseikért, intézkedéseikért, tegyenek meg mindent azok jogszerű és szakmailag is megfelelő kijavítása, helyrehozása érdekében, és a vezetőik és munkatársaik részéről érkező jogos kritikát fogadják jobbitó szándékként, és annak megfelelően reagáljanak rá;
- g) a szakmai feladatellátással összefüggő, az eredményes munkavégzésben jelentőséggel bíró, egymás közötti *megállapodásokat, kötelezettségeket tartsák be*, ezek rendszeres megszegése esetén – az illetékes vezetők bevonásával – tegyenek meg mindent betartásuk érdekében;
- h) az eredményes munkavégzéshez szükséges információkat vezetőik, munkatársaik és a szakmai feladat-végrehajtásban közreműködő egyéb érdekeltek számára a megfelelő időben és módon biztosítsák;
- i) kövessenek el mindent a közös eredmények eléréséért, a csoportmunka hatékonyabbá tételéért, ne kezdeményezzenek versenyt, felesleges rivalizálást – személyek, ill. szervezeti egységek között – ott, ahol előnyösebb lenne a kölcsönös összefogás és a segítségnyújtás.

### **3. Vezetőkkel való kapcsolattartásukban a közszolgálatot ellátók**

- a) indokolt szakmai esetekben kérjék ki vezetőik tanácsát, támaszkodjanak azok szakmai és emberi tapasztalataira, segítségére;
- b) vezetőikkel történt megbeszéléseik, illetve azok tájékoztatása *során a munkavégzés eredményességére törekedve legyenek őszinték, egyértelműek*;
- c) a vezetőjük által kezdeményezett megbeszéléseken az aktuális feladatok, problémák megvitatása, megoldása érdekében *aktívan, szakmai tudásuk legjavát nyújtva segítség* elő a konzultáció eredményességét, a szükséges megoldások megtalálását.

#### 4. A polgárokkal (az ügyfelekkel) való érintkezésük során a közszolgálatot ellátók

- a) törekedjenek a törvényesség, a szakszerűség, a tárgyszerűség, a pontosság, a gyorsaság és a határidők betartására, legyenek udvariasak, részrehajlástól és előítéletektől mentesek, ugyanakkor következetesek és határozottak, tevékenységük során érvényesüljön a *szolgáltató jelleg*;
- b) a közszolgálat mint alapvetően szolgáltatás során, ennek lényegéből adódóan a jogszabályok által biztosított hatalmukkal, befolyásukkal semmilyen körülmények között ne éljenek vissza, törekedjenek a polgárok gondjainak, problémáinak megoldására, még abban az esetben is, ha ez nem lenne munkaköri kötelességük, részükre – az előírt és szükséges mértékű – pontos, ill. korrekt információkat, útmutatásokat adják meg, mellőzzék ügyfelek *kioktatását*, tekintsek a polgárokat *egyenrangú feleknek*, eljárásukban törekedjenek a *kölcsönös bizalom* megteremtésére, a polgároknak tett *ígéreteiket* – ha ezt indokolható körülmény nem akadályozza – *tartsák be*;
- c) ha meghaladja hatáskörüket az adott ügy, erkölcsi indíttatásból is nyújtsanak *pontos információt* az ügyfeleknek lehetőségeikről, teendőikről, kizárólag csak olyan kötelezettségeket vállaljanak fel, amelyek hatáskörüknek, illetékességüknek megfelelnek, és amelyeket teljesíteni is tudnak, mivel *személyes felelősséggel tartoznak tetteikért*;
- d) rendelkezzenek pontos és alapos ismeretekkel az államtitok és a szolgálati titok köréről, az azokra vonatkozó titokvédelmi rendelkezésekről, e szabályokat munkájuk végzése során és azon kívül is maradéktalanul tartsák és tartassák be, az érintett szervek által vezetett, illetve munkájuk során számukra hozzáférhetővé tett nyilvánosságok adatait csak jogszabályokban meghatározott célra és módon használják fel, titoktartási kötelezettségük kiterjed minden olyan ismeretanyagra, amelyek hivatásukkal összefüggésben jutott a tudomásukra, különösen a magántitoknak, a levéltitoknak, az üzleti és banktitoknak, valamint hivatásukkal összefüggő titoknak minősülő információkra, a szerv működésére, szervezetére, tevékenységére vonatkozó, jogszabályokban nem szereplő előírásokra, adatokra, ismeretekre, a tudomásukra jutott bármilyen információt kezeljék bizalmasan, saját vagy más részére előny megszerzésére, illetve ellentételezésére ne használják fel, és a felhasználás látszatát is kerüljék el, nyilvánosan közzétett, ill. megjelenő publikációikban, előadásaik, közszerepléseik alkalmával, átdolgozott és elváltoztatott formában sem közöljenek bizalmas információkat, vagy erre utaló adatokat;
- e) egy ügyben korábban eljáró munkatársuk tevékenységét, intézkedését ne az ügyfelek előtt kifogásolják, egymás közötti konfliktusait, nézeteltéréseit ne az ügyfelek előtt rendezzék, a polgárok jelenlétében, illetve nyilvánosság előtt az érintett szervezetekre, azok vezetőire, munkatársaira negatív tartalmú megjegyzéseket ne tegyenek.

#### 5. Magánéletükkel kapcsolatban a közszolgálatot ellátók

- a) életvitelükkel vívják ki környezetük tiszteletét és megbecsülését, ne adjanak okot tisztességükben való kételkedésre, a polgárok rosszallására;
- b) magántermészetű kapcsolataikat lehetőség szerint úgy válasszák meg, illetve kapcsolatrendszerüket úgy alakítsák ki, hogy a munkahelyükön vállalt kötelezettségeikkel *ne kerülhessenek szembe*, továbbá ne alakulhasson ki *elvtelen, törvénybe ütköző elkötelezettségi, függőségi helyzetük*;
- c) legyenek mindig figyelemmel arra, hogy személyükön, életvitelükön keresztül a polgárok az érintett szervezetek *tevékenységét* is pozitívnak vagy negatívnak tekintik.
- d) személyes és családi pénzügyeik lehetőség szerint legyenek rendezettek, életvitelük, anyagi helyzetük alakítása álljon összhangban vagyoni, jövedelmi helyzetükkel.

#### 6. A korrupcióval összefüggésben a közszolgálatot végzők

- a) vezetőként és beosztottként minden legális eszközzel éljenek annak érdekében, hogy lehetőség szerint megszűnjenek, illetve csökkenjenek azok a szervezeti sajátosságok, melyek korrupciót hoznak vagy hozhatnak létre.
- b) ne váljanak kiszolgáltatottá, tartózkodjanak az olyan magatartásformáktól, amelyek alkalmasak a korrupció látszatát kelteni, vagy amelyek arra vezető tevékenység részévé válhatnak, ennek megfelelően kötelesek minden olyan *helyzetet, kapcsolatot elkerülni*, amely alkalmas lehet befolyásolástól mentességük megkérdőjelezésére;

- c) sem közvetlenül, sem közvetve nem fogadhatnak el, és nem kérhetnek olyan juttatást, pénzt, ajándékot vagy más előnyt a velük, vagy a szervezetükkel kapcsolatban állóktól, amely alkalmas arra, hogy befolyásolja pártatlanságukat, ítélőképességüket.

## 7. Az összeférhetetlenséggel kapcsolatban a közszolgálatot végzők

- a) tartózkodjanak attól, hogy munkahelyükön, hivatali tevékenységükben, megjelenésükben és megnyilvánulásaikban kifejezésre juttassák *párthoz, egyéb politikai szervezethez* kötődésüket, szimpátiájukat;
- b) munkahelyük lehetőségeit, beosztásukat, hatáskörüket saját, családjuk vagy más személy anyagi, egzisztenciális, ill. erkölcsi érdekeiknek előtérbe állítására, érvényesítésére nem használhatják fel.

## V. A vezetőkkel szemben támasztott sajátos magatartási követelmények

Az általános magatartási előírások teljesítésén túl *a közszolgálatot ellátók vezető beosztású tagjai* feladataik végzése során helyzetükből adódóan további, sajátos erkölcsi követelményeknek is tegyenek eleget:

### 1. Az eredményes munkavégzés érdekében

- a) *személyes példamutatásukkal* mozdítsák elő, hogy az általuk irányított szervezeti egységekben *együttműködő, támogató, konstruktív, jó munkahelyi kapcsolatok, kedvező munkahelyi légkör* alakuljon ki, ill. maradjon fenn;
- b) az erőforrások felosztásakor, valamint a feladatok megosztásakor tekintsek erkölcsi kötelezettségnek is, hogy *ne éljenek vissza beosztásukból, ill. hivatalukból származó pozíciójukkal és lehetőségeikkel*;
- c) a döntések meghozatalához *szükséges információkat* a lehető *legalaposabban* ismerjék meg, a többi vezetőt és munkatársat – kellő időben és módon – *lássák el a munkavégzésükhöz szükséges információkkal*, *mellőzzék az érintett szervek működését kedvezőtlenül befolyásoló információ-visszatartást, elhallgatást* vagy esetlegesen a *megtévesztésre is alkalmas* tájékoztatást;
- d) kizárólag csak olyan feladatokkal bizzák meg munkatársaikat, amelyek elvégzése *elvárható az adott munkakör betöltőjétől*;
- e) a munkatársak közötti munkamegosztás, valamint a velük és közöttük való együttműködés megszervezésekor törekedjenek az egyenlő terhelés kialakítására.

### 2. Az irányítási feladatok ellátása során

- a) a feladatok, megbízások, utasítások kiadásánál – melyek sikeres vagy sikertelen végrehajtásáért a felelősség őket terheli – törekedjenek az *egyértelműsége, a tárgyilagosságra és a megfelelő hangnem* használatára;
- b) az elvégzendő munka jellegétől, illetve a helyzet adta lehetőségektől függően *kérjék ki és vegyék figyelembe munkatársaik véleményét, ötleteit, javaslatait*;
- c) a vezetői funkciók meghatározott körének delegálásával *ösztönözzék* munkatársaikat, beosztottaikat arra, hogy aktívan kapcsolódjanak be *saját munkájuk tervezésébe és irányításába*, éljenek a *kreativitás, az önmegvalósítás és az önkifejezés* igényéből származó szakmai tevékenységek tudatos folytatásával.

### 3. A munkatársakkal való kapcsolataik során

- a) magatartásuk a munkában és a magánéletben legyen *példamutató, követésre érdemes*;
- b) munkatársaikkal szemben mindig olyan hangnemet használjanak, amely alkalmas a *vezetői tekintély fenntartására*, de amely *nem sérti beosztottaik emberi méltóságát és önbecsülését*;
- c) tanúsítsanak, nyitott, tapintatos, türelmes, megértő magatartást *munkatársaik szakmai és emberi problémáinak, jelzéseinek és felvetéseinek meghallgatása, illetve megoldása során*;
- d) *védjék meg munkatársaikat, beosztottaikat* a megalapozatlan vádaktól, rágalmaktól, ilyen esetekben a megvádolt



- munkatársaknak adják meg a védekezés lehetőségét, de amennyiben a vádak beigazolódnak, a szükséges intézkedéseket tegyék meg;
- e) a munkahelyi problémák és konfliktusok feloldásában kellő tapintattal, empátiával és körültekintéssel, de határozottan és *késlekedés nélkül járjanak el*;
  - f) őszinteségükkel, nyíltsággal járuljanak hozzá szavahihetőségük, hitelességük kialakításához és fenntartásához;
  - g) munkatársaikat, beosztottaikat *ne utasítsák személyes céljaikat*, egyéni érdekeiket szolgáló munkavégzésre, tevékenységre;
  - h) vegyék figyelembe munkatársaik *körülményeit*, ha váratlan helyzetekben rendkívüli munkavégzésre van szükség, segítsék a nehézségekkel küszködő munkatársaikat, beosztottaikat feladataik eredményes ellátásában;
  - i) tanúsítsanak *kellő szociális érzékenységet* munkatársaik problémáinak megoldásában, lehetőség szerint ismerjék meg és vegyék figyelembe családi, egészségi, anyagi, egzisztenciális és egyéb – emberileg méltányolható – körülményeiket, velük kapcsolatban figyeljenek fel minden olyan jelenségre, amelyek indokolatlan életvitel-változásra utalnak, és *e problémák megszüntetése vagy a gondok enyhítése érdekében tegyenek meg minden tőlük telhetőt*;
  - j) a vezetők egymás közötti kapcsolataikban legyenek *segítőkészek*, tartsák tiszteltben egymás hatáskörét, más szervezetekkel alakítsanak ki korrekt, konstruktív kapcsolatot.

#### 4. A teljesítmény értékelése és elismerése során

- a) a munkavégzéssel összefüggő ellenőrzéseknél, számonkéréseknél, ösztönzéseknél, ill. elismeréseknél *legyenek következetesek, reálisak és igazságosak*, értékelésükben, megállapításaik során törekedjenek az objektivitásra és a korrektségre, a teljesítmény értékelő beszélgetések elsődlegesen a munkatársak fejlesztésére, a jobb eredmények ösztönzésére irányuljon;
- b) *azonos szempontok szerint ítéljék meg* beosztottaik munkáját, magatartását, a feladatvégzését;
- c) munkatársaik folyamatos minősítésének a középpontjában a *munkavégzés* álljon;

#### 5. Felvétel, munkakörváltás

- a) tanúsítsanak *fokozott figyelmet és törődést* a felvételre jelentkezőkkel, ill. az újonnan felvettekkel kapcsolatban, adjanak meg minden olyan információt számukra, amely korrekt tájékozódást tesz lehetővé és elősegítheti – a munkavállalással összefüggő – döntésüket, valamint mielőbbi beilleszkedésüket;
- b) tekintsek fontos feladatuknak az új munkatársak *bemutatását, munkakörükbe történő bevezetését*;

#### 6. Az érdekképviselési, érdekvédelmi szervezetekkel való kapcsolatukban

A vitás kérdésekben keressék a *megegyezés lehetőségét*, kerüljék a szükségtelen konfliktusok kialakulását;

törekedjenek az érdekképviselési, ill. érdekvédelmi szervezetek képviselőivel az együttműködésre, az egyenrangú partneri viszony kialakítására.

### VI. Záró rendelkezések

Az Etikai Kódexben foglaltakat – amennyiben azt szükségesnek és indokoltnak tartják – az érintett szervezetek *melléklet formájában kiegészíthetik, ill. sajátosságaiknak megfelelően bővíthetik*.

Az Etikai Kódex által meghatározott normarendszer érvényesülését szolgáló *eljárási szabályokat* (etikai eljárások ügymenete, szervezeti feltételrendszere stb.) az Etikai Kódex *életbeléptetése előtt* ki kell dolgozni, s az Etikai Kódex *mellékleteként* kell kihirdetni.

*Az Etikai Kódexet valamennyi érintett szervezet közszolgálatot végző munkatársával ismertetni kell.*

*A polgárok részére hozzáférhetővé, megismerhetővé kell tenni a jelen Etikai Kódexet.*

## **C) A Magyar Köztársaság Rendőrségének Etikai Kódexe**

E Kódex olyan etikai alapszabályokat tartalmaz, amelyek igazodnak a rendőr különleges közzolgálati hivatásának alapkövetelményeire, és annak kötelező jogi előírásaival együtt, egymást erősítve érvényesülhetnek.

Célja, hogy erkölcsi iránymutatásul szolgáljon, mind a szolgálatban, mind a szolgálaton kívül tanúsítandó magatartások tekintetében, morális alapot biztosítson a felmerülő szakmai döntésekhez, egyben megfelelő védelmet nyújtson mindazok számára, akik normakövető módon járnak el, továbbá zsinórmértékül szolgáljon a kifogásolható, a hivatáshoz nem méltó magatartások felismeréséhez.

### **1. A köz szolgálatáról és a testülethez tartozásról**

A rendőr szolgálatát a törvényekben kifejeződő társadalmi akaratnak megfelelően, a köz érdekében, a társadalom által biztosított lehetőségek között látja el. Önként vállalt hivatásával szemben különleges társadalmi elvárások érvényesülnek, melyekre szolgálati viszonyának fennállása alatt mindvégig figyelemmel kell lennie. Hivatását az előírások és a vezetők utasításainak betartásával, az esküjében foglaltak szerint gyakorolja, tudása legjavát nyújtja. Cselekedeteivel erősíti a testület belső egységét és a szervezet jó hírnevét.

### **2. A tisztességről**

A rendőr becsületes, fegyelmezett, kötelességtudó, visszautasít minden olyan tartalmú nyílt vagy burkolt kérést, amely az előírásoktól való eltérésre irányul. Elutasítja a korrupciót, annak valamennyi formája ellen fellép. Elutasít minden olyan ajándékot, előnyt vagy szívesseget, ami alkalmas lehet elfogulatlanságának kétségbevonására. Rendőri mivoltát, a tudomására jutott információkat jogtalan előny szerzésére, hátrány okozására nem használja, annak még a látszatát is elkerüli.

### **3. Az erőszakról**

A rendőr erőszakot kivételesen, kizárólag a törvényes cél elérése érdekében, jogszerű formában és szükséges mértékben alkalmaz, törekszik a következmények mérséklésére. Kerüli a hatalmaskodást és az önkényes erőszak minden formáját.

### **4. A hátrányos megkülönböztetés tilalmáról**

A rendőr elismeri és védi az emberi méltóságot, tiszteltben tartja az emberi és a személyiségi jogokat. Elfogulatlanul jár el nemre, korra, állampolgárságra, etnikai hovatartozásra, vallási és politikai meggyőződésre, társadalmi és vagyoni helyzetre tekintet nélkül.

## 5. Az emberségről és a segítségnyújtásról

A rendőr a ráruházott hatalom alkalmazása során megfontolt és mértéktartó, intézkedéseit előítéletektől és indulatoktól mentesen hajtja végre, kerüli a szükségtelen konfliktusok kialakítását. Nem alkalmaz kintást, könnyörtelen, embertelen vagy megalázó bánásmódot és ezt mástól sem tűri el. Empátiával fordul embertársai felé, védelmet és segítséget nyújt a rászorulóknak.

## 6. A bajtársiasságról

A rendőr együttműködik munkatársaival, velük kulturáltan, a kölcsönös tisztelet és megbecsülés szellemében érintkezik. Önzetlen támogatást nyújt, a problémák megoldását elősegítő légkör kialakítására törekszik. Tudását, gyakorlati tapasztalatait megosztja munkatársaival. Áldozatkészen védi társai életét, testi épségét, óvja jó hírnevüket. Követi a jó példával előjárókat, elítéli az erkölcstelen magatartást tanúsítókat.

## 7. A felelősségről

A rendőr szolgálati feladatai végrehajtásáért, döntéseiért jogi, erkölcsi és anyagi értelemben is felelősséggel tartozik. Döntési, cselekvési kötelezettségét mindenkor késedelem nélkül, aktívan vállalja, a felelősséget másra alaptalanul nem hárítja át. Hibás döntései következményeit lehetőségei szerint orvosolja. Tudatában van annak, hogy saját személyén keresztül az egész testület megítéléséért is felelős.

## 8. A munka minőségéről

A rendőr jól ismeri a tevékenységét szabályozó előírásokat, munkáját lelkiismeretesen, magas színvonalon, törvényesen, szakszerűen, hatékonyan végzi. Bővíti szakmai ismereteit, fejleszti képességeit. Az elkövetett hibák elemzésével mindent megtesz azért, hogy azok ne ismétlődjenek meg.

## 9. Az információról

A rendőr betartja a titok- és adatvédelmi rendelkezéseket, szolgálatban és a magánéletben egyaránt. Kerül minden olyan megnyilvánulást, ami a szervezetről, annak tevékenységéről, feladatairól, valamint tagjairól félreérthető, félrevezető vagy szükségtelen információk nyilvánosságra jutását teszi lehetővé.

## 10. A megjelenésről

A rendőr megjelenésével is emeli a testület társadalmi megbecsültségét, tiszteletet és bizalmat ébreszt. Egyenruhája és polgári öltözködése tiszta, rendezett. Munkahelyén kerüli a szélsőséges, kihívó, alkalomhoz nem illő viselkedést, rendben és tisztán tartja környezetét.

## 11. A vezetőkről

A vezető tiszteletben tartja beosztottjai emberi méltóságát, gondoskodik róluk, megbecsüléssel és részrehajlás nélkül irányítja őket. Személyes példamutatásával is ösztönzi munkatársait, igényli és meghallgatja véleményü-

ket, tanácsaival és iránymutatásaival segíti a munkavégzést. Betartja és betartatja a törvényeket, magas szintű követelményeket támaszt.

## **12. A szolgálaton kívüli magatartásról**

A rendőr magánéletében is példamutató, nem sérti a közérkölc és a jó ízlés szabályait. Lehetőségei szerint kiegyensúlyozott magánélet megteremtésére törekszik. Szabadidejében nem folytat olyan tevékenységet, amely hivatásával összeegyeztethetetlen. Úgy alakítja kapcsolatrendszerét, hogy ne kerüljön szolgálati jogosultságai-  
val és kötelezettségeivel ellentétes függőségi helyzetbe.

## **13. A közbizalomról**

A Rendőrség működéséhez a közbizalom elengedhetetlenül szükséges, ezért különösen károsnak tekinthetők azok a szolgálaton kívüli cselekmények, amelyek azt veszélyeztetik. A közbizalom súlyos veszélyeztetésére alkalmas magatartásnak tekinthető különösen: ha a rendőr szándékos vagy súlyos következménnyel járó gondatlan bűncselekményt követ el; ha tulajdon elleni szabálysértést követ el; ha felettese felhívása ellenére olyan szerencsejátékot folytat, amely miatt súlyos anyagi függősége alakult ki; ha botrányos életvezetése vagy italozó életmódja miatt személyes tekintélyét környezetében elvesztette; ha kábítószer fogyaszt; ha bűnöző életmódot folytató személlyel nem szolgálati célú, elvtelen kapcsolatot tart fenn; ha nyilvánvalóan jogellenes szervezet rendezvényein rendszeresen megjelenik vagy annak tevékenységében részt vesz.

*Budapest, 2007. július 04.*

## D) „ZÖLD KÖNYV” az állami szervek etikai kódexeiről

### E Zöld könyv célja

- az állami szervek etikai kódexei előkészítésének, illetve időszerű felülvizsgálatának támogatása,
- a különféle közszolgálati hivatásrendekre és különböző állami szervekre vonatkozó etikai kódexek tartalmi összhangjának elősegítése, valamint
- a korrupciós kockázatok kezelése szempontjából legfontosabb szabályozási témakörök azonosítása.

### A köz szolgálatában állunk

A köz szolgálat önmagában erkölcsi értékkel bír, de magas erkölcsi követelményeket is támaszt az arra vállalkozóval szemben. Ez egyrészt az általánosnál szigorúbb mércét jelent az általános erkölcsi követelményeknek való megfelelés tekintetében, másrészt azonban olyan hivatásetikai elveknek való megfelelést is, amelyek csak a köz szolgálatában állókra vonatkoznak.

Az etikai kódex célja, hogy

- rögzítse az állami szervek munkatársaira vonatkozó erkölcsi magatartási szabályokat,
- segítséget nyújtson a munkatársak számára ezek betartásához,
- tájékoztassa a nyilvánosságot a tisztviselőktől elvárható magatartásról,
- védje az állami szervek munkatársait a visszaélésekbe való bevonási kísérletektől, az önkényes munkáltatói intézkedésektől és a megalapozatlan felelősségre vonástól.

Az egyes etikai kódexek meghatározzák, hogy mely közszolgálati hivatásrendre vagy mely állami szerv munkatársaira vonatkoznak, ugyankor a közérdek megkívánja, hogy valamennyi állami szerv valamennyi munkatársa vonatkozásában legyen etikai kódex, amely rá vonatkozik.<sup>2</sup> Amíg ilyen nincsen, a vonatkozó hivatásetikai kérdések megítélésében e zöld könyv szolgálhat iránymutatásul.

Az állami szervnek kötelessége, hogy tájékoztassa munkatársait a rájuk vonatkozó etikai kódexekben foglalt követelményekről, a munkatárssal pedig kötelessége, hogy minden tőle telhetőt tegyen az etikai kódexekben foglalt hivatásetikai szabályok betartása érdekében.

Az etikai kódexek az állami szervek szervezeti és azok munkatársai személyi integritása megteremtésének fontos eszközei. Az integritás a szervezeti működésnek vagy a személyes magatartásnak a vallott elveknek való megfelelést, vagyis azokkal való egységét jelenti.

Az etikai kódexekben foglalt etikai elvek és szabályok gyakran olyan témaköröket érintenek, amelyeket jogszabályok is rendeznek. Az etikai követelmények soha nem írják felül a jogszabályokat, de segítenek azok értelmezésében, kifejezik azok etikai súlyát, megkülönböztetve az etikailag súlyos jogszabályi rendelkezéseket az inkább technikai jellegűektől.

<sup>2</sup> A kormánytisztviselői és a hivatásos szolgálati viszonyban állók tekintetében a jogállási törvényeik felhatalmazása alapján a hivatásrendi köztestületek bocsátanak ki az egész hivatásrendre vonatkozó etikai kódexeket. Az ezen a körön kívüli állami szervek tekintetében a szerv vezetőjének feladata, hogy munkáltatói jogkörében magatartási kódexet adjon ki. Az adott szerv sajátosságaira tekintettel ilyen magatartási kódexet olyan szerv tekintetében is ki lehet adni, amelynek munkatársai valamely etikai kódexszel rendelkező hivatásrendhez tartoznak. A zöld könyvben etikai kódexek alatt az állami szervek munkatársai vonatkozásában kiadott valamennyi etikai és magatartási kódexet értjük.

Ez a zöld könyv az állami szervek munkatársaira, állami alkalmazásban állásukra tekintettel vonatkozó etikai kódexekkel kapcsolatban kíván segítséget nyújtani. Az állami szervezeteknek számos munkatársa olyan szakmához tartozik, amelynek a foglalkoztató szervtől független szakmai előírásai vagy akár önálló szakmai etikai kódexe is van.<sup>3</sup>

Ha valakire több etikai kódex is vonatkozik, viselkedésének egyszerre mindegyiknek meg kell felelnie. Ha a kódexek rendelkezései között ellentmondás van, elsősorban az állami szerv munkatársaként rá vonatkozó etikai kódexeknek kell megfelelnie. Az állami szervvel és annak többi munkatársával szemben nem hivatkozhat a saját szakmai etikai kódexére a jogszabályoktól, valamint az állami szervek munkatársaira vonatkozó etikai kódexektől eltérő cselekedetei védelmében.

## **Értékeket követünk**

### **Ezért feladatainkat**

- Magyarország Alaptörvényéhez HŰEN,
- mindenekelőtt a NEMZET ÉRDEKÉBEN,
- a köz érdekének előmozdítása iránt ELKÖTELEZETTEN,
- döntéseink, nyilatkozataink és cselekedeteink súlyának tudatában FELELŐSEN,
- a legjobb tudásunk szerint SZAKSZERŰEN,
- a ránk bízott társadalmi erőforrások kezelésében HATÉKONYAN,
- döntéseinkben, nyilatkozatainkban és cselekedeteinkben TISZTESSÉGESEN,
- megjelenésünkben és magaviseletünkben MÉLTÓSÁGGAL,
- az érintettek jogainak és érdekeinek tekintetében PÁRTATLANUL,
- a jog és az erkölcs szerint is IGAZSÁGOSAN,
- a valós körülmények mérlegelése alapján MÉLTÁNYOSAN,
- a közérdekű célok eszközeinek megválasztásában ARÁNYOSAN,
- az érintettek jogait és jogos érdekeit VÉDVE,
- emberekre vagy azok csoportjaira vonatkozó ELŐÍTÉLETEKTŐL MENTESEN,
- vezetőink és az állampolgárok számára ÁTLÁTHATÓAN,
- minden jóhiszemű érintettel EGYÜTTMŰKÖDVE

teljesítjük.

### **Vezetői szerep betöltése esetén feladatainkat ezeken túl**

- a munkatársainktól elvárt magatartásban PÉLDAMUTATÓAN,
- feladataik elvégzésében munkatársainkat TÁMOGATVA,
- jogi és morális kötelességeiket munkatársainktól következetesen SZÁMON KÉRVE,
- vezetői döntéseinkben SZAKMAI SZEMPONTOKAT ÉRVÉNYESÍTVE

teljesítjük.

---

<sup>3</sup> Például: orvosok, állatorvosok, építészek stb.

## Értékeinkből következnek hivatásunk etikai követelményei

### A mindannyiunkra vonatkozó követelmények

#### I. HŰSÉG

##### Feladatainkat Magyarország Alaptörvényéhez HŰEN teljesítjük, azaz

- betartjuk és betartatjuk az Alaptörvényen alapuló hazai és az Alaptörvény alapján kötelező európai uniós jogszabályokat,
- teljes erőnkkel és legjobb tudásunk szerint törekszünk a jogszabályok alapján megválasztott vagy kinevezett vezetőink által kitűzött célok megvalósítására, az általuk kiadott utasításoknak megfelelően,
- amennyiben egy jogszabály vagy vezetői döntés az Alaptörvénnyel nyilvánvalóan ellentétes, a jogalkotói és vezetői tekintélyt tiszteletben tartva, a számunkra rendelkezésre álló valamennyi jogszerű és etikus eszközzel felhívjuk a problémára az illetékesek figyelmét.

#### II. NEMZETI ÉRDEK

##### Feladatainkat mindenekelőtt a NEMZET ÉRDEKÉBEN teljesítjük, azaz

- a köz érdekét Magyarország és a magyar nemzet valamennyi jelenlegi és jövőbeni tagja érdekei összességével azonosítjuk,
- az egyéni és csoportérdekkel szemben mindig előnyben részesítjük a köz érdekét, és
- tágabb hazánk, Európa javát a köz érdekének érvényesítésével szolgáljuk.

#### III. ELKÖTELEZETTSÉG

##### Feladatainkat a köz érdekének előmozdítása iránt ELKÖTELEZETTEN teljesítjük, azaz

- azonosulunk a köz érdekének előmozdításával, és azokkal a szervezeti célokkal, amelyek megvalósításán keresztül azok az állami szervek, amelyeknek munkatársai vagyunk, a köz érdekét szolgálják.

#### IV. FELELŐSSÉG

##### Feladatainkat döntéseink, nyilatkozataink és cselekedetink súlyának tudatában FELELŐSEN teljesítjük, azaz

- munkánk során sok ember sorsára gyakorlunk jelentős befolyást, ezért ennek megfelelő komolysággal és odaadással végezzük azt,
- döntéseink és cselekedeteink során figyelembe vesszük azok belátható társadalmi, gazdasági és környezeti következményeit,



- folyamatosan törekszünk munkánk minőségének javítására és teljesítményünk fokozására.

## V. SZAKSZERŰSÉG

### **Feladatainkat a legjobb tudásunk szerint SZAKSZERŰEN teljesítjük, azaz**

- a jogi és morális követelmények betartásán túl leginkább szaktudásunk megfelelő alkalmazásáért és a közérdekű céloknak szakmánk szabályainak megfelelő megvalósításáért vagyunk felelősek,
- folyamatosan karbantartjuk és fejlesztjük szakmai ismereteinket, és tudásunk, tapasztalataink átadásával támogatjuk munkatársaink szakmai fejlődését,
- az állami szervezetekben felhalmozódott tudást a közvagyon fontos részének tekintjük, és mindent megteszünk annak megőrzése és gyarapítása érdekében.

## VI. HATÉKONYSÁG

### **Feladatainkat a ránk bízott társadalmi erőforrások kezelésében HATÉKONYAN teljesítjük, azaz**

- takarékosan bánunk minden olyan emberi, társadalmi, gazdasági vagy környezeti erőforrással, amely felhasználására munkánk közvetve vagy közvetlenül hatást gyakorolhat,
- a legjobb tudásunk szerint arra törekszünk, hogy a felhasznált társadalmi erőforrások a köz érdekében a lehető legjobban hasznosuljanak.

## VII. TISZTESSÉGESSÉG

### **Feladatainkat döntéseinkben, nyilatkozatainkban és cselekedeteinkben TISZTESSÉGESEN teljesítjük, azaz**

- munkahelyünkön és munkahelyünkön kívül is példamutató módon betartjuk a ránk vonatkozó jogi és morális előírásokat,
- hallgatással sem válunk cinkosává a jogi és morális előírások megsértőinek,
- elkerülünk minden olyan helyzetet, amely külső befolyás alá kerülésünkhöz vezethetne.

## VIII. MÉLTÓSÁG<sup>4</sup>

### **Feladatainkat megjelenésünkben és magaviseletünkben MÉLTÓSÁGGAL teljesítjük, azaz**

- munkahelyünkön olyan módon öltözködünk, viselkedünk és beszélünk, hogy az erősítse munkahelyünk, és általában az állami szervek megbecsültségét, és ezáltal javítsa azok feladatellátási képességét,
- munkahelyünkön kívül is, a szélsőségeket kerülve, úgy élünk és viselkedünk, hogy az erősítse a velünk érintkezőknek az állami szervekbe és azok munkatársaiba vetett bizalmát.

---

<sup>4</sup> A tisztesség és a méltóság elvek alá tartozó etikai követelmények közel állnak egymáshoz, és folytonos átmenet van közöttük. A két elv külön szerepeltetését az indokolja, hogy a viselkedés megfelelőségének a tisztesség tartalmi, a méltóság pedig formai szempontjait foglalja magában.

## IX. PÁRTATLANSÁG

### **Feladatainkat az érintettek jogainak és érdekeinek tekintetében PÁRTATLANUL teljesítjük, azaz**

- sem személyes, sem politikai rokon- vagy ellenszenveink, sem érdekeink nem tántorítanak el minket a jogszabályi és morális követelményeknek megfelelő, tényeken és bizonyítékokon alapuló eljárástól,
- munkahelyünket nem használjuk fel politikai vagy egyéb előnyszerzésre, és tartózkodunk minden olyan, különösen politikai tevékenységtől vagy állásfoglalástól, amely kétséget ébreszthetne részrehajlástól mentes és etikus munkavégzésünk iránt.
- érdekképviseleti vagy társadalmi szervezetben való tevékenységünket mindig egyértelműen elkülönítjük munkahelyi tevékenységünkétől, és elkerüljük azokat a helyzeteket, amelyekben, azonos témában egyszer a munkahelyünk, másszor egy másik szervezet képviselőjeként jelenünk meg,
- nem lépünk be olyan társadalmi vagy politikai szervezetbe, amely jogszabályokkal vagy az Alaptörvény szellemével ellentétes tevékenységet folytat, sem olyanba, amelyhez csatlakozással a munkákra vonatkozó jogszabályi és hivatásietikai köteleességeinkkel összeegyeztethetetlen kötelezettséget vállalnánk.

## X. IGAZSÁGOSSÁG

### **Feladatainkat a jog és az erkölcs szerint is IGAZSÁGOSAN teljesítjük, azaz**

- a jogszabályok adta keretek között mindent megteszünk annak érdekében, hogy jogalkalmazásunk megfeleljen a jogszabályok eredeti céljainak és erkölcsileg is igazságos legyen.

## XI. MÉLTÁNYOSSÁG

### **Feladatainkat a valós körülmények mérlegelése alapján MÉLTÁNYOSAN teljesítjük, azaz**

- döntéseinket a jogszabályok adta keretek között mindig a valós körülményekre tekintettel, a józan ész és az emberiség alapján hozzuk.

## XII. ARÁNYOSSÁG

### **Feladatainkat a közérdekű célok eszközeinek megválasztásában ARÁNYOSAN teljesítjük, azaz**

- a számunkra az Alaptörvénnyel összhangban adott célok megvalósítása során olyan eszközöket választunk, amelyek indokoltak az adott célok megvalósításához, de sem a köz, sem pedig mások számára nem okoznak indokolatlan terhetet vagy károkat.

## XIII. VÉDELEM

### **Feladatainkat az érintettek jogait és jogos érdekeit VÉDVE teljesítjük, azaz**

- az érintettek jogait még akkor is tiszteletben tartjuk és megvédjük, ha azok nehezítik a köz érdekét szolgáló céljaink megvalósítását,
- a köz érdekének érvényesítése során, annak csorbitása nélkül, mindent megteszünk az érintettek jogos érdekeinek érvényesítése érdekében.

#### **XIV. ELŐÍTÉLET-MENTESESG**

**Feladatainkat emberekre vagy azok csoportjaira vonatkozó ELŐÍTÉLETEKTŐL MENTESEN teljesítjük, azaz**

- személyekkel kapcsolatos magatartásunkat és döntéseinket jóhiszeműen, az érintett cselekedetei alapján alakítjuk ki, és soha nem a rá, vagy a csoportjára vonatkozó benyomásaink vagy esetleg már meglévő nézeteink alapján,
- egyenlő bánásmódot tanúsítunk ügyfeleinkkel és – munkahelyi kötelességeink teljesítése során – munkatársainkkal szemben is.

#### **XV. ÁTLÁTHATÓSÁG**

**Feladatainkat vezetőink és az állampolgárok számára ÁTLÁTHATÓAN teljesítjük, azaz**

- munkánkat úgy végezzük, hogy az a vezetőnk számára könnyen áttekinthető és követhető, valamint munkatársaink számára a munkájukat segítő mértékben megismerhető legyen,
- minden tőlünk telhetőt megteszünk azért, hogy az állampolgárok a munkánkkal kapcsolatos közérdekű és közérdekből nyilvános adatokhoz a lehető legegyszerűbben, ingyenesen és egyenlő feltételekkel hozzájuthassanak.

#### **XVI. EGYÜTTMŰKÖDÉS**

**Feladatainkat minden jóhiszemű érintettel EGYÜTTMŰKÖDVE teljesítjük, azaz**

- a jogszabályok adta lehetőségeken belül a lehető legszorosabb együttműködést alakítjuk ki más munkatársakkal és állami szervekkel, a közérdek hatékonyabb és eredményesebb érvényesítése érdekében,
- ha a feladat jellege ezt nem zárja ki, mindig építünk a közvetlenül érintettek együttműködésére, és mi is együttműködően viselkedünk velük,
- szakpolitikai, szabályozási és program-végrehajtási döntéseink előkészítése során – ha ezt az ügy jellege nem zárja ki – érdemi párbeszédet folytatunk minden olyan társadalmi csoport képviselőivel, amelyekre munkánk hatással lehet,
- feladatellátás során külső munkakapcsolatainkkal, ügyfeleinkkel nyíltan kommunikálunk, döntéseinket, cselekedeteinket a megengedett mértékig indokoljuk, törekszünk a felmerült szakmai és személyes konfliktusok konstruktív rendezésére.

## A vezetőkre vonatkozó követelmények

### A. PÉLDAMUTATÁS

**Vezetői szerep betöltése esetén feladatainkat a munkatársainktól elvárt magatartásban PÉLDAMUTATÓAN teljesítjük, azaz**

- azoknak a jogi és morális követelményeknek, amelyeket munkatársainkkal szemben érvényesítünk, igyekszünk mi magunk jobban megfelelni, mint ahogyan azt munkatársainktól elvárjuk,
- munkatársainkat a jogi és morális követelményeknek megfelelő magatartását elsősorban személyes példamutatásunkkal biztosítjuk, más vezetési eszközöket csak akkor alkalmazunk, ha ez nem bizonyul elegendőnek,
- vezetői felelősségünkől fakadó sajátos kötelességeinket is igyekszünk úgy teljesíteni, hogy az a felelősségvállalás és a kötelességteljesítés példája legyen azok számára is, akiket ugyanilyen kötelezettségek nem terhelnek.

### B. TÁMOGATÁS

**Vezetői szerep betöltése esetén feladatainkat feladataik elvégzésében munkatársainkat TÁMOGATVA teljesítjük, azaz**

- munkatársainkat ellátjuk a hatékony munkavégzéshez szükséges információkkal, és világos, megvalósítható célokat tűzünk eléjük,
- elismerjük munkatársaink teljesítményeit és biztatjuk őket teljesítményük, készségeik és szaktudásuk fejlesztésére,
- megvédjük munkatársainkat minden olyan jogtalan támadástól, amely munkájuk miatt éri őket.

### C. SZÁMONKÉRÉS

**Vezetői szerep betöltése esetén feladatainkat jogi és morális kötelességeiket munkatársainktól következetesen SZÁMON KÉRVE teljesítjük, azaz**

- munkatársaink számára szóban és írásban is nyilvánvalóvá tesszük, hogy jogi és morális kötelességeikkel kapcsolatban milyen magatartást várunk el tőlük,
- munkatársaink jogi és morális kötelességeiknek való megfelelését a rendelkezésünkre álló jogszerű és etikus eszközökkel rendszeresen ellenőrizzük,
- a jogi és morális kötelességeiket megszegő munkatársainkkal szemben részrehajlás nélkül, elvszerűen és következetesen érvényesítjük a kötelességszegés indokolt és arányos szankcióit.

## **D. SZAKMAI SZEMPONTOK ÉRVÉNYESÍTÉSE**

### **Vezetői szerep betöltése esetén feladatainkat vezetői döntéseinkben SZAKMAI SZEMPONTOKAT ÉRVÉNYESÍTVE teljesítjük, azaz**

- munkatársainkat érintő döntéseinket szakmai szempontok alapján hozzuk meg, és nem érvényesítünk személyes, politikai vagy más önkényes szempontokat,
- a felettes vezetőink döntéseinek meghozatalát a végrehajthatóság és célravezetőség biztosítása érdekében szakmai szempontok képviseletével támogatjuk,
- a felettes vezetőink által kijelölt feladatok végrehajtása és a kitűzött célok elérése érdekében meghozandó saját döntéseinkben kizárólag szakmai szempontokat érvényesítünk, a kapott feladatok és a kitűzött célok felülbírálása és veszélyeztetése nélkül.

## Tudjuk, mikor mit kell tennünk

### 1. Bejelentjük a visszaéléseket

Ha jogellenes, hivatásetikával vagy a szakmaisággal alapvetően ellenkező, vagy olyan utasítást kapunk, amely visszaéléshez vezethet, a vonatkozó jogszabályoknak megfelelően felhívjuk az utasítás kiadójának figyelmét a problémára. Ha ő az utasítást változatlanul fenntartja, azt az erre vonatkozó jogi rendelkezéseknek megfelelően bejelentjük a kijelölt személy vagy szerv felé. Az arra feljogosítottól kapott utasításokat – ha jogszabály alapján nem kell megtagadnunk azok végrehajtását, az utasítás adójának az utasítás jogszerűtlenségére, vagy etikai kódexszel való ütközésére való figyelmeztetését követően – akkor is végrehajtjuk, ha azokat, mint visszaéléseket, vagy visszaélési kockázatot jelentőket egyébként be kell jelentenünk.

Ha azt tapasztaljuk, hogy egy munkatársunk megsértette a jogszabályokban foglalt követelményeket, ezt a vonatkozó jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően – amennyiben van ilyen<sup>5</sup> – bejelentjük az erre kijelölt személy vagy szerv felé.

A tudomásunkra jutott bűncselekményekre és más súlyosan jogellenes cselekményekre vonatkozó bizonyítékokról, tényekről és gyanúkról – jogszabályi kötelezettségeinknek megfelelően – tájékoztatjuk az illetékes nyomozó hatóságot (Rendőrség, Nemzeti Adó- és Vámhivatal vagy a területileg illetékes ügyészség).

Jogszabályokban foglalt bejelentési kötelezettségeinknek megfontoltan és felelősen, az érintettek emberi méltóságát és a vezetői tekintélyt tiszteletben tartva teljesítjük.

A tőlünk telhető módon biztosítjuk, hogy a visszaélés, vagy annak kockázatára jóhiszeműen, az etikai kódexszel és jogszabályokkal összhangban bejelentést tevő munkatársunkat a bejelentés megtétele miatt semmiféle hátrány ne érhesse.

### 2. Megőrizzük elfogulatlanságunkat

Elfogultságnak tekintünk minden olyan helyzetet, amikor személyes érdekeink akadályozzák, vagy akadályozhatják a részrehajlás nélküli, jogszerű és etikus munkánkat.

Elfogultsághoz vezető személyes érdeknek tekintjük mind a számunkra, mind a családjunkra, rokonainkra, valamint minden más hozzátartozónkra, barátainkra és azok hozzátartozóira, továbbá a velünk vagy velük politikai, gazdasági vagy más érdekszövetségben lévő személyekre és szervezetekre vonatkozó előnyöket.

Különösen tartózkodunk családtagjaink, rokonaink, egyéb hozzátartozóink, barátaink, barátaink hozzátartozói és egyéb szövetségeseink állami szerveknél történő alkalmazásának kijárásától vagy kikényszerítésétől.

<sup>5</sup> Rendvédelmi szerveknél várhatóan nem lesz ilyen.

### **Ha más még nem, de mi már felismertük, hogy valamely ügyben elfogultságba kerültünk vagy kerülhetünk akkor**

- a lehető legnagyobb körütekintéssel számba vesszünk minden tényleges vagy lehetséges elfogultsági okot,
- igyekszünk az elfogultsági okot elhárítani,
- haladéktalanul tájékoztatjuk felettes vezetőnket és a szervezetünkben erre a feladatra kijelölt személyt<sup>6</sup> a minket érintő elfogultsági körülményekről,
- elfogadunk minden olyan jogszerű vezetői döntést, amely az elfogultság kiküszöbölésére irányul.

Kérésre is, egyértelműen nyilatkozunk arról, hogy érintenek e minket elfogultsági körülmények, és nem tekintjük zaklatásnak az erre vonatkozó jogszerű kéréseket és utasításokat. Új munkakörbe kerülésünk előtt még az erre vonatkozó okirat aláírása előtt megszüntetjük az esetleg felmerülő elfogultsági körülményeinket.

Ha olyan feladat ellátásával bíznak meg minket, amelyben valószínűsíthető, hogy személyes érdekeink befolyásolhatják munkánk ellátását, a feladat teljesítésének megkezdése előtt, valamint az ez ügyben jelentőséggel bíró körülmények változását követően haladéktalanul bejelentjük ezt a szervezetünkben erre a feladatra kijelölt személy számára.

### **3. Tartózkodunk a munkánkkal összeegyeztethetetlen tevékenységektől**

Különös gondot fordítunk arra, hogy állami szervnél végzett munkánk teljes időtartama alatt maradéktalanul eleget tegyünk a jogszabályokban előírt összeférhetlenséggel kapcsolatos bejelentési kötelezettségeinknek.

Nem folytatunk semmilyen más, akár kereső, akár nem kereső tevékenységet, illetve nem töltünk be olyan tisztséget, beosztást, foglalkozást, amely – jogszabályok vagy szervezetünk belső szabályzatai alapján – összeegyeztethetetlen az adott állami szervnél folytatott munkánkkal, vagy veszélyezteti annak jogszerű és etikus ellátását. Kétség esetén kikérjük a szervezetünkben erre a feladatra kijelölt személy tanácsát, valamint felettesünk azt is figyelembe vevő állásfoglalását.

Munkákon kívüli kereső vagy nem kereső tevékenységünkről, elfogadni tervezett tisztségünkről, beosztásunkról – a vonatkozó jogszabályoknak megfelelően – előzetesen tájékoztatjuk felettesünket és a szervezetünkben erre a feladatra kijelölt személyt, továbbá, ha jogszabály ezt előírja, engedélyt kérünk a tevékenységhez.

A jogszabályi előírások alapján általunk szabadon végezhető tevékenységek (például előadások tartása, tanulmány írása) tekintetében is gondosan ügyelünk arra, hogy ne fogadjunk el olyan felkéréseket, amelyek alapján bárki is a meghívó, vagy felkérő fél lekötelezettjének tekinthet minket. Különösen tartózkodunk a minket foglalkoztató állami szervtől támogatást vagy megrendelést kapó közszférán kívüli szervezetektől kapott, ilyen jellegű meghívások és felkérések elfogadásától.

### **4. Nem fogadunk el ajándékokat**

Szóróajándékok, külföldi féltől kapott figyelmességi ajándékok, valamint külföldi féltől a munkánkkal kapcsolatos rendezvényen kapott szokásos vendéglátás elfogadása kivételével nem kérünk és nem fogadunk el olyan

<sup>6</sup> A „kijelölt személy”-en, itt és a következő előfordulások esetén is, a kormánytisztviselők vonatkozásában, az integritásirányítási rendszer bevezetését követően általában az integritásfelelős értendő.

ajándékot, előnyt, meghívást, vagy bármely más, számunkra, családtagjaink, rokonaink, barátaink, politikai vagy gazdasági szövetségeseink, vagy az általunk támogatott szervezetek számára ígért előnyt, amely munkánkkal vagy munkahelyünkkel bármely módon is összefüggésbe hozható.

A külföldi féltől kapott figyelmességi ajándékokat – ha az nem minősül szóróajándéknak – minden esetben bejelentjük és – a minőségét csak néhány napig megőrző ajándékok kivételével – nyilvántartásba vétel céljából átadjuk a szervezetünkben erre kijelölt személynek, hogy a nyilvántartásba vételt követően döntsön az ajándéknak a munkahelyünkön történő felhasználásának engedélyezéséről, jótékonyági célra történő elárverezéséről vagy megsemmisítéséről.

Szóróajándéknak tekintjük a valamely rendezvényen való részvételünkre tekintettel kapott, az ajándékozó szervezet logójával, vagy nemzetközi kapcsolatokban az ajándékozó államára, szervezetére más módon utaló, a köztisztviselői illetményalap 10%-ánál nem nyilvánvalóan magasabb értékű<sup>7</sup> ajándékokat. A munkánkkal kapcsolatos rendezvényen kapott szóróajándékokat, ha azt jellegük nem zárja ki elsősorban munkahelyünkön, a munkavégzésünk során hasznosítjuk.

Szokásos vendéglátásnak tekintjük elsősorban a szakmai rendezvény keretében valamennyi résztvevő részére biztosított szokásos mértékű ellátást. Szokásos vendéglátásnak tekintjük még a külföldi állami szerv munkatársától, vagy bármely külfölditől hivatalos utunkon, külföldön munkánkkal kapcsolatban kapott, az állami szervek hazai vendéglátási gyakorlatához hasonló, nem lekötelező mértékű ellátást.

Ha nem tudjuk eldönteni, hogy egy vendéglátás vagy ajándék összefüggésbe hozható-e munkánkkal vagy munkahelyünkkel, vagy hogy az mértéke alapján elfogadható lehet-e, tanácsot kérünk a szervezetünkben erre kijelölt személytől.

Hivatalos utazásaink során kizárólag menetrendszerű, valamint állami szerv vagy saját magunk által tulajdonolt vagy bérelt járműveken utazunk.

## 5. Visszautasítjuk a felkínált jogtalan előnyöket

Ha bárki jogtalan előnyt ígér a számunkra a következő magatartási elveket követjük, tisztességünk kétséget kizáró megőrzése érdekében.

- Visszautasítjuk a felkínált előnyt, még – hacsak munkánk nem kifejezetten erre irányul – bizonyítékszerzés céljából sem fogadunk el semmit, ami jogtalan.
- Igyekszünk azonosítani a jogtalan előnyt ígérő személyt.
- Elkerüljük a hosszabb kapcsolatfelvételt. Még az ügy felderítése érdekében sem érintkezünk a feltétlenül szükségesnél tovább egy tisztességünket, személyes integritásunkat veszélyeztető személlyel.
- Igyekszünk további tanukat keresni a jogtalan előny felkínálásával kapcsolatban, akár munkatársainkat akár más a közelben tartózkodó személyeket.
- A lehető legrövidebb időn belül iktatott írásos jelentést készítünk az eseményről, és azt eljuttatjuk felettesünkhöz, valamint a szervezetben az ezzel kapcsolatos feladatokra kijelölt személyhez, bűncselekmény gyanúja esetén pedig az illetékes nyomozó hatósághoz.
- Felettesünket és a szervezetben erre kijelölt személyt az eseményt követően haladéktalanul értesítjük, még az iktatott írásos jelentés megküldése előtt, ha annak elkészítése és megküldése késedelemhez vezethetne.
- Kezdeményezzük, hogy annak az ügynek az intézésére, amellyel kapcsolatban jogtalan előnyt ajánlottak fel, lehetőség szerint más munkatársat jelöljenek ki.

<sup>7</sup> Jelenleg: 3.865,- Ft



- Munkánkat a rendes munkamenetnek megfelelően továbbfolytatjuk, de különös figyelmet fordítunk arra az ügyre, amellyel kapcsolatban jogtalan előnyt ajánlottak fel, annak érdekében, hogy az adott ügygel kapcsolatos eljárásunk minden szempontból támadhatatlan legyen.

Ha tudtukon kívül más olyan juttatást vagy más előnyt biztosít számunkra, amelyet nem fogadhatunk el, a tudomásszerzéstől számítva 24 órán belül tanúk jelenlétében jegyzőkönyvet veszünk fel és a juttatást a lehető legrövidebb időn belül visszajuttatjuk annak, akitől származik. Ha ez nem lehetséges, akkor a juttatást vagy más előnyt hivatali leltárba vesszük és átadjuk a szervezetünkben az erre kijelölt személynek.

Amennyiben feltételezhető, hogy a juttatást vagy más előnyt arra tekintettel adták, hogy hivatali munkánkat jogellenesen befolyásolják, a hivatali felettesünk és a szervezetünkben erre kijelölt személy értesítése után a jogszabályokban és az etikai kódexben foglalt előírások szerint járunk el.

## **6. Nem kerülünk mások befolyása alá**

Minden olyan helyzetet elkerülünk, amely alkalmas vagy alkalmassá válhat arra, hogy bárki fenyegetéssel, vagy bármely ellenszolgáltatással, előny ígéretével vagy biztosításával, jogtalan előny nyújtására késztesse. Sem magánéletünkben sem esetleges politikai jelegű kapcsolatainkban nem tanúsítunk olyan magatartást, amely alkalmas lehetne arra, hogy mások jogtalanul befolyásoljanak minket.

## **7. Nem élünk vissza a hivatali helyzetünkkel**

Senkinek semmiféle olyan előnyt nem nyújtunk, amely hivatásunkkal vagy munkahelyünkkel összefüggésbe hozható, kivéve, ha arra jogszabály felhatalmaz minket.

## **8. Nem élünk vissza a köz és mások adataival**

Mindent tőlünk telhetőt megteszünk a tudomásunkra jutott adatok biztonságának és – a közérdekű adatok és a közérdekből nyilvános adatok kivételével – bizalmasságának megőrzése érdekében. Más számára adatokat csak a vonatkozó jogszabályok és munkahelyi előírások betartásával adunk át.

Nem tekintünk be bizalmas adatokba, kivéve, ha erre jogunk és feladataink ellátásához szükségünk van, és tartózkodunk az adatoknak az adatkezelés céljával ellentétes felhasználásától.

Sem munkahelyünkön, sem azon kívül nem terjesztünk olyan információkat, amelyekről okunk van feltételezni, hogy azok tévesek vagy pontatlanok. Nem tartunk vissza közérdekű vagy közérdekből nyilvános információkat.

A munkánk során szerzett bizalmas vagy mások számára hozzá nem férhető információkat nem használunk fel saját anyagi vagy más haszonszerzésünk céljára.

## **9. Felelősen használjuk fel a hivatali és közforrásokat**

A ránk bízott munkatársak munkaerejének, a ránk bízott, köztulajdonban álló eszközöknek, berendezéseknek és egyéb javaknak, közpénzből megrendelt szolgáltatásoknak és költségvetési valamint egyéb közösségi célú pénzügyi forrásoknak hasznos, hatékony és gazdaságos kezelését és felhasználását biztosítjuk, különösen, ha

azok felhasználásában jelentős döntési szabadsággal rendelkezünk. Ilyen javakat magáncélra csak kivételesen indokolt esetben, azok károsodása vagy állományának érdemi csökkenése nélkül, felettesünk jóváhagyásával, és amennyiben ennek módja megoldott, a használat költségének megtérítése mellett használunk.

Különös gondot fordítunk arra, hogy az irodai eszközöket, berendezéseket (írószer, papír, fénymásoló, nyomtató, számítógép, telefon stb.) magáncélra még indokolt és jóváhagyott esetben is csak a lehető legkisebb mértékben használjuk fel. Az otthoni munkavégzést is szolgáló, magánhasználatot is lehetővé tevő eszközök (mobiltelefon, laptop, táblagép stb.) használatában is gondosan és takarékosan járunk el.

A hivatali utazások tekintetében kiemelt figyelmet fordítunk arra, hogy – amennyiben rajtunk múlik – se mi, se más közpénzből ne vegyen részt olyan utazáson, amelynek a köz érdeke szempontjából vett szükségessége és hatékonysága előzetes, alapos és dokumentált elemzés alapján nem igazolható.

## **10. Vezetői szerepben fokozott felelősséget vállalunk**

Ha más munkatársak irányításáért vagy ellenőrzéséért felelősséget vállaltunk, ezt a tevékenységünket az adott állami szerv célkitűzéseivel és az arra vonatkozó jogszabályokkal, valamint hivatásetikai és szakmai követelményekkel összhangban végezzük. Megteszünk minden tőlünk elvárható intézkedést, hogy a ránk bízott munkatársak munkája e célkitűzéseknek és követelményeknek megfeleljen, és a mulasztások és visszaélések időben megelőzhetőek legyenek.

Ha más munkatársak irányításáért vagy ellenőrzéséért való felelősséget vállaltunk, minden tőlünk telhetőt megteszünk munkatársaink munkájával kapcsolatos szabálytalanságok megelőzése és a felmerülő korrupciós kockázatok csökkentése érdekében. Ennek megfelelően kiegyensúlyozottan alkalmazzuk a tájékoztatás, a figyelemfelhívás, a meggyőzés, a tanácsadás, a példaadás, az elismerés, a munka megfelelő ellátásához szükséges képzések biztosítása, a munka folyamatos figyelemmel kísérése, a kontrollrendszerek kialakítása és működtetése, a személyi kockázatot jelentő feladatok más munkatárshoz való áttétele, a vonatkozó szabályok betartatása, valamint a szabálysértések kivizsgálása és szankcionálása eszközeit.

## **11. Munkahelyváltás esetén is tisztességesen járunk el**

Hivatásunkat és munkahelyünket nem használjuk fel más állás, munka vagy tisztség megszerzéséhez.

Ha más munkahelyen való elhelyezkedésre vonatkozó tárgyalásokat folytatunk, erről tájékoztatjuk felettesünket, kivéve, ha alapos okunk van feltételezni, hogy emiatt jogtalan hátrány érne minket.

Ha munkatársunk jelzi számunkra, hogy más munkahelyen való elhelyezkedésre vonatkozó tárgyalásokat folytat, tartózkodunk mindenféle hátrány okozásától, különösen elbocsátásának erre tekintettel való kezdeményezésétől, kivéve azokat a feltétlenül szükséges jogszerű biztonsági intézkedéseket, amelyek a közügyek befolyásmentes intézésének biztosításához szükségesek.

Közszférán kívüli munkahelyen való elhelyezkedés után a jogszabályban, vagy etikai kódexben meghatározott ideig semmiféle kapcsolatot nem veszünk fel állami szervekkel a korábbi munkahelyünkön ellátott feladatainkat akár közvetetten is érintő témakörökben.

Közszférán kívüli munkahelyen való elhelyezkedésünket követően nem használjuk fel és nem hozzuk nyilvánosságra a korábbi munkahelyünkön birtokunkba került bizalmas információkat.

Közsférán kívüli munkahelyen való elhelyezkedést követően is tisztetben tartjuk a ránk vonatkozó jogsabályokat, különösen azokat, amelyek volt munkahelyünknl történő korábbi foglalkoztatásunkra tekintettel vonatkoznak ránk, és továbbra is betartjuk a ránk korábban vonatkozó etikai kódexek ránk továbbra is értelmezhető rendelkezéseit.

## 12. Régi munkatársainkkal sem kivételezünk

Magánérdeükben nem biztosítunk előnyöket, sem különleges elbánást sem az állami szervek jelenlegi, sem pedig korábbi munkatársai számára.

## 13. Méltóak maradunk a köz bizalmára

Munkánk és magánéletünk során is megőrizzük méltóságunkat és tisztességünket, hogy méltóak maradhassunk a köz (vezetőink által közvetített) bizalmára. Meggyőződésünk, hogy – hacsak jogi vagy hivatásetikai indokokkal nem tudja magát kimenteni – nem méltó a köz bizalmára különösen az,<sup>8</sup>

- akit bűncselekmény miatt jogerősen elítélnék,
- akit két éven belül harmadszor szabálysértési ügyben jogerősen elmarasztalnak,
- akivel szemben állami szerv két éven belül harmadszor bírságot szab ki,
- akinek két éven túli, jogerősen megállapított adó-, vám-, járulé- vagy illetéktartozása van,
- aki honvédelmi kötelességének vagy honvédelmi munkakötelezettségének nem tesz eleget,
- aki kiskorú gyermekéről, vagy rászoruló szüleiről a tőle elvárható módon nem gondoskodik,
- aki az általa bárkinek okozott kárt a tőle elvárható módon nem téríti meg,
- aki a magyar állam vagy annak szervei megbecsülésének, vagy azok bármely munkatársának becsületének csorbítására alkalmas kifejezést munkahelyén vagy nagy nyilvánosság előtt használ vagy ilyen cselekményt követ el,
- aki a magyar állam vagy annak szervei megbecsülésének, vagy azok bármely munkatársának becsületének csorbítására alkalmas valótlán tény munkahelyén vagy nagy nyilvánosság előtt állít vagy hírsztel, vagy ilyen tényre közvetlenül utaló kifejezést használ,
- aki munkahelyén vagy nagy nyilvánosság előtt két éven belül legalább háromszor neki felróható módon bódult állapotban botrányosan viselkedik, vagy ilyen bódultságában az öntudatlanságig jut,
- aki munkahelyén vagy nagy nyilvánosság előtt közösül vagy bármely, közvetlenül a szexuális vágy felkeltésére vagy kielégítésére irányuló tevékenységet végez,
- aki munkahelyén másokat rendszeresen a nemiségre való személyeskedő utalásokkal vagy gesztusokkal kényelmetlen helyzetbe hoz,
- aki munkahelyén vagy nagy nyilvánosság előtt mással kapcsolatban nemére, faji hovatarozására, eredetére, bőrszínére, nemzeti, nemzetiségi etnikai hovatarozására, anyanyelvére, fogyatékoságára, egészségi állapotára, vallási vagy világnézeti meggyőződésére, politikai véleményére vagy pártállására, családi állapotára, anyaságára, terhességére vagy apaságára, szexuális irányultságára, nemi identitására, életkorára, társadalmi származására, vagyoni helyzetére, foglalkoztatási jogviszonyának vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyának rész-munkaidős jellegére, illetve határozott időtartamára, vagy az érdek-képviseleti szervezeti tagságára tekintettel becsületének csorbítására alkalmas kifejezést használ vagy ilyen cselekményt követ el,
- aki munkahelyén kereskedelmi tevékenységet végez,
- aki mást – munkaköri kötelezettségének jogszerű teljesítése, valamint a jogos védelem esetének kivételével – tettelesen bántalmaz,

<sup>8</sup> A méltatlansági esetek etikai kódexekben való felsorolása a jogszabályok által meghatározott „méltatlanság” felmentési okkal kapcsolatos a közszolgálati hivatásrendi köztestület (pl.: Magyar Kormánytisztviselői Kar) általi állásfoglalás támogatás miatt szükséges.

- aki – munkaköri kötelezettségének jogszerű teljesítése, valamint a jogos védelem esetének kivételével – agresszív, másokban fizikai támadástól való félelmet keltő módon viselkedik,
- aki az összeférhetlenségre vagy a vagyonyilatkozatra vonatkozó szabályokat súlyosan megsérti,
- aki olyan társadalmi vagy politikai szervezet tagja, amely jogszabályokkal vagy az Alaptörvény szellemével ellentétes tevékenységet folytat, vagy, amely tagjaival szemben az állami szervek munkatársaira vonatkozó jogszabályi és hivatásetikai kötelezettségekkel összeegyeztethetetlen kötelezettséget támaszt,
- aki állami szerv munkatársának közszolgáltatásért vagy más előnyért cserében csúszópénzt vagy hálapénzt fizet, vagy egyébként jogtalan előnyt ígér vagy juttat.

### Vállaljuk a felelősséget

Felelősek vagyunk azért, hogy elsajátítsuk az etikai kódexünk tartalmát, és mindent tőlük telhetőt megtegyünk az etikai kódex betartása érdekében. Amennyiben valamely ügyben kétségünk támadna azzal kapcsolatban, hogy az etikai kódexből milyen magatartás következik, tanácsot és segítséget kérünk a szervezetünkben erre a feladatra kijelölt személytől.

Jogviszonyunk létesítésekor az azt létrehozó okirat aláírásával, vagy ha ez az etikai kódex hatályba lépése előtt történt, akkor a kódex hatálybalépésekor külön nyilatkozattal elkötelezzük magunkat a kódex konkrét rendelkezéseinek betartására, és tudomásul vesszük, hogy annak megsértése esetén eljárás indul velünk szemben.<sup>9</sup> Tudomásul vesszük, hogy az etikai kódex konkrét rendelkezéseinek megsértése etikai vétségnek minősül.<sup>10</sup>

Az etikai kódex elveit, amelyek emberi erővel maradéktalanul be nem takarhatóak, meggyőződésből követjük, és arra törekszünk, hogy az általunk vallott elveket a mindennapi gyakorlatba is átültessük, ezzel teremtve meg személyes integritásunkat.<sup>11</sup>

Ha új munkatárs felvételére irányuló eljárásban veszünk részt, gondoskodunk arról, hogy ő is látható módon elkötelezze magát az etikai kódexben lefektetett elvek és rendelkezések mellett. Amikor vezetői szerepet töltünk be más munkatársakhoz képest elvárjuk és számon kérjük tőlük az etikai kódexben foglalt elvek és rendelkezések betartását, és a konkrét rendelkezések megszegése esetén fegyelmi, amennyiben erre lehetőség van, ezt megelőzően etikai eljárást kezdeményezünk.

Az etikai kódexeket először három, majd öt év elteltével, ezt követően rendszeresen, de legalább tízévente felülvizsgáljuk.

<sup>9</sup> Az etikai kódexekben foglalt konkrét rendelkezések megszegése jogkövetkezményeinek érvényesítésére vonatkozó részletes intézményi és eljárási szabályokat nem az etikai kódexek, hanem az egyes közszolgálati hivatásrendek jogállási törvényei, a közszolgálati hivatásrendi köztestületek belső szabályzatai, valamint egyes állami szervek belső szabályzatai tartalmazzák

<sup>10</sup> Ilyen rendelkezések a „Tudjuk, mikor mit kell tennünk” című részben találhatók.

<sup>11</sup> Az elvek az „Értékeket követünk” és az „Értékeinkből következnek hivatásunk etikai követelményei” című részekben találhatók.

## **E) Etikai kódex a hivatásos katasztrófavédelmi szervek hivatásos, köz-tisztviselői és közalkalmazotti állománya számára. 2004.**

### **Tartalomjegyzék**

#### I. Az Etikai Kódex küldetése

#### II. Az Etikai Kódex hatálya

1. Személyi és szervezeti hatály
2. Időbeli hatály

#### III. Az Etikai Kódex tartalmát meghatározó alapértékek, elvárások

1. Törvényesség, a köz- és állampolgárok szolgálata, a tisztesség követelménye
2. Professzionalizmus, minőségi munkavégzés, felelősségvállalás, innováció
3. Elkötelezettség, megbízhatóság, lojalitás, a társadalmi elfogadottság erősítése
4. Együttműködés, kiszámíthatóság, motiváltság, a testületi szellem erősítése, törődés a munkatársakkal

#### IV. A katasztrófavédelemben dolgozó munkatársaktól elvárt magatartási formák

1. Az állampolgárokkal való kapcsolat során
  - 1.1. Veszélyeztetettek irányába tanúsított magatartásformák
  - 1.2. Az állampolgárok, mint ügyfelek irányába tanúsított magatartásformák
  - 1.3. Együttműködők irányába elvárt magatartásformák
  - 1.4. Külföldi partnerek irányába elvárt magatartásformák
2. A munkával és a magánélettel kapcsolatban elvárt magatartásformák
  - 2.1. A munkatársak egymás közötti kapcsolataikban elvárt magatartásformák
  - 2.2. A munkamorállal kapcsolatban elvárt magatartásformák
  - 2.3. Magánélettel kapcsolatban elvárt magatartási szabályok
  - 2.4. A korrupció és az összeférhetetlenség elkerülése érdekében kapcsolatos magatartási formák
3. A vezetőkkal szemben támasztott különös magatartási követelmények
  - 3.1. Az eredményes munkavégzés érdekében
  - 3.2. Az irányítási feladatok ellátása során
  - 3.3. A munkatársakkal való kapcsolataik során
  - 3.4. A teljesítmény értékelése és elismerése során
  - 3.5. Felvétel, munkakörváltás, munkaviszony megszűnése esetén
  - 3.6. Az érdekképviseleti, érdekvédelmi szervezetekkel való kapcsolatukban

#### V. Záró rendelkezések

## I. Az Etikai Kódex küldetése

A hivatásos katasztrófavédelmi szervek munkatársaitól, a vállalt humanitárius feladatok függvényében, a társadalom magas szintű erkölcsi felelősséget, érték- és normakövetést vár el. A szervezet tevékenységét elsősorban a jogszabályok és az állami irányítás egyéb jogi eszközei határozzák meg. Az Etikai Kódexben összefoglalt normarendszer betartását alapvetően a katasztrófavédelmi szervek szervezeti kultúrája, morálja, szakmai- és emberi lelkiismerete valósítja meg. Az etikus magatartás a személyiség fejlettségi szintjét, pozitív értékrendjét tükrözi és nem értelmezhető a munkáltatónak szánt többletként. Ennek következtében az etikus magatartás nem hozható szoros összefüggésbe az anyagi megbecsüléssel, hiszen – lényegéből adódóan – meg nem fizethető és ki nem kényszeríthető, hanem szerves részét képezi az általános értelemben vett erkölcsös emberi magatartásnak.

A katasztrófavédelem küldetését elsősorban emberbaráti jellegű feladatok (a katasztrófák, balesetek megelőzése, a tájékoztatás, a lakosság élet és anyagi javainak védelme, alapvető életfeltételek biztosítása, mentés és menekítés végrehajtása, valamint a helyreállítás és újjáépítés feltételeinek megteremtése, stb.) végzése jelenti.

Az Etikai Kódex kiadásának célja összefoglalni és meghatározni a jogszabályok által meg nem határozott, a társadalom által elvárt erkölcsi, magatartási és viselkedési normákat, amelyek:

- segítséget nyújtanak a helyes döntések, állásfoglalások kialakításához, a hivatásos katasztrófavédelmi szervek eredményes működésének biztosításához, ezen keresztül pedig tekintélyük megőrzéséhez, illetve folyamatos emeléséhez;
- megfelelő útmutatásokat adnak a munkatársaknak és vezetőiknek az etikailag kifogásolható magatartások, az erősítendő cselekedetek felismeréséhez, azok pártatlan megítéléséhez és minősítéséhez;
- közvetítik az állampolgárok felé, hogy a hivatásos katasztrófavédelmi szervek állománya munkavégzése során meghatározó szerepet tulajdonít az etikai elvárások érvényesülésének, ezáltal erősíti a szervezet iránti bizalmat;
- mértékül szolgálnak az érintettek számára munkahelyi és egyéb kapcsolatrendszerük működtetéséhez, továbbá a munkahelyen és a magánéletben elvárható életvitel kialakításához, problémáik megoldásához, ill. konfliktusaik kezeléséhez;
- védelmet biztosítanak minden normakövető számára, illetve hozzájárulnak az emberi méltóság megőrzéséhez és kifejtéséhez.

## II. Az Etikai Kódex hatálya

### 1. Személyi és szervezeti hatály

Az Etikai Kódex hatálya kiterjed a BM OKF központi, területi és helyi szervezeteinek hivatásos, köztisztviselői és közalkalmazotti állományára (továbbiakban: állomány tagjai). A hivatásos önkormányzati tűzoltóságok részére a kódexben foglaltak értelemszerű alkalmazása ajánlott.

### 2. Időbeli hatály

Az Etikai Kódex normarendszere a közreadás napján, a BM OKF főigazgatójának köszöntő levelével lép hatályba.

## III. Az Etikai Kódex tartalmát meghatározó alapértékek, elvárások

### 1. Törvényesség, a köz- és az állampolgárok szolgálata, a tisztesség követelménye

Alapvető követelmény, hogy a katasztrófavédelemnél dolgozó munkatárs az Alkotmányban, a jogszabályokban és az állami irányítás egyéb jogi eszközeiben foglaltak betartása szerint éljen és végezze munkáját. A feladatait a katasztrófavédelem feladatrendszerének szem előtt tartása mellett, a köz és a társadalom érdekeinek, jogainak és igényeinek figyelembevételével, a humánus szellemében látja el.

### 2. Professionalizmus, minőségi munkavégzés, felelősségvállalás, innováció

Az állomány tagjával szembeni elvárás, hogy szakmai és általános ismereteit, jártasságait, készségeit és képességeit folyamatosan fejlessze, munkáját szakszerűen és színvonalasan látja el. Vállaljon felelősséget tevékenységéért, döntéseiért, valamint fogadja el és tegye magáévá a minőségi munkavégzés követelményrendszerét. A folyamatosan változó környezethez való sikeres alkalmazkodás érdekében legyen nyitott az újdonságok befogadására, azok alkalmazására. A jobbítás igényével, a hatékonyság és eredményesség javítása érdekében kezdeményezően lépjen fel, továbbá vállalja az újítással járó többletterhet, nehézségeket.

### 3. Elkötelezettség, megbízhatóság, lojalitás, a társadalmi elfogadottság erősítése

Az állomány tagja fegyelmezett munkavégzéssel, illetve az általánosan elfogadott normák szerinti életvitellel járuljon hozzá a katasztrófavédelem jó hírnevének öregbítéséhez, értékeinek megismertetéséhez és tudatos közvetítéséhez. A reá bízott javakkal, értékekkel, eszközökkel, a megismert szakmai fogásokkal, módszerekkel, információkkal gondosan járjon el.

### 4. Együttműködés, kiszámíthatóság, motiváltság, a testületi szellem erősítése, törődés a munkatársakkal

Az állomány tagjának a közös célok eléréséért segítőkészséggel párosuló, folyamatos együttműködésre, a szervezetre jellemző hierarchikus viszonyrendszerhez igazodó, jó munkatársi kapcsolatok kiépítésére és fenntartására, a kollegialitás, illetve a bajtársiasság megteremtésére kell törekednie.

## IV. A katasztrófavédelemben dolgozó munkatársaktól elvárt magatartási formák

### 1. Az állampolgárokkal való kapcsolat során

#### 1.1. Veszélyeztetettek irányába tanúsított magatartásformák

- A katasztrófavédelmi feladat végrehajtása során az állomány tagjai döntéseinek előkészítése és meghozatala, valamint intézkedései középpontjában mindig a segítségre szoruló ember, közösség, illetve lakosság álljon.
- Tevékenysége alatt vegye figyelembe a lakosság megszokottól eltérő magatartását, érzelmi állapotát, félelmeiket, magatartásával törekedjen a pánik kialakulásának megelőzésére.
- A veszélyhelyzeti beavatkozás során törekedjen valamennyi felmerülő problémás helyzet megoldására, beleértve a szakterületén túlmutató problémák rendezését, a hatásköre és illetékessége szem előtt tartásával. Mindezek érdekében fejlessze általános és szakmai képességeit, bővítse ismereteit a szűkebb szakmai területén túlmenően is.
- Veszélyhelyzetben az együttérzés és a szakmaiság egyensúlya a sikeres feladat végrehajtást szolgálja. Tartsa tiszteltben a veszélyhelyzeti tevékenység során a veszélyeztetettek jogait, emberi méltóságát. Tartson és tartasson be minden olyan írott és íratlan szabályt, amely egyenlő esélyeket biztosít valamennyi veszélyeztetett számára fajra, vallásra, pártállásra, politikai meggyőződésre, nemre, korra, nemzetiséghez való tartozásra tekintet nélkül.
- Terepen, kárterületen a bajbajutott közösség érdekében és irányába mutasson példát a nehéz körülmények, bonyolult viszonyok elviselésével, saját kényelme feladásával. A humánus, az empátia ugyanakkor olyan mértékben hassa át tevékenységét, hogy kellő figyelem maradjon a saját maga és társai fizikai és pszichikai kondíciójának megőrzésére, pihenésére, a kimerültségből adódó helytelen döntések elkerülése érdekében. Tudnia kell, hogy a legnagyobb lelki terhet a mások szenvedésének átélése jelenti és ez veszélyt jelenthet önmaga számára is.
- Ismerje a lelki elsősegély (megértés, megnyugtató, reménykeltés) módszereit. Működjön közre a biztonságérzetet jelentő környezet visszaállításában, a veszélyeztetett családok összetartásában.



- A természetes és a mesterséges környezetben egyaránt figyeljen fel a lakosság biztonságát veszélyeztető bármilyen tényezőre, és erre hívja fel az illetékesek figyelmét.
- A veszélyhelyzetek során történő beavatkozásban az érintett fizikai és társadalmi környezetet, azok teljes komplexitásában vegye figyelembe. Mind szemléletében, mind a feladat végrehajtása során mindenkor törekedjen a megelőzés alapelveinek minél teljesebb érvényre juttatására, valamint általában a legjobb tudása szerinti minőségi munkavégzésre.

## **1.2. Az állampolgárok, mint ügyfelek irányába tanúsított magatartásformák**

- Az állomány tagja törekedjen a törvényesség, a szakszerűség, a tárgyszerűség, a pontosság, a gyorsaság figyelembevételével a határidők betartására. Legyen udvarias, türelmes, részrehajlástól és előítéletektől mentes, ugyanakkor következetes és határozott. Tevékenysége során érvényesüljön a minőségi szolgáltató jelleg, kapjon megfelelő hangsúlyt a köz szolgálata.
- Törekedjen a polgárok gondjainak, problémáinak megoldására még abban az esetben is, ha ez nem lenne munkaköri kötelessége. Részükre – az előírt és szükséges mértékű – pontos, illetve korrekt információkat, útmutatásokat adjon meg. Mellőzze az ügyfelek lekezelő stílusú kioktatását. A hivatali eljárások menetében törekedjen a kölcsönös tiszteleten alapuló kétoldalú bizalom megteremtésére.
- Ha meghaladja hatáskörét az adott ügy, nyújtson pontos információt az ügyfeleknek lehetőségeikről, teendőikről. Kizárólag csak olyan kötelezettségeket vállaljon fel, amelyek hatáskörének, illetékességének megfelel és amelyeket teljesíteni is tud, mivel személyes felelősséggel tartozik tetteiért.
- Köteles pontos és alapos ismeretekkel rendelkezni az államtitok, a szolgálati titok és üzleti titok köréről, az azokra vonatkozó titokvédelmi rendelkezésekről. E szabályokat köteles betartani és betartatni. Az érintett szervek által vezetett, illetve munkájuk során számukra hozzáférhetővé tett nyilvántartások adatait csak jogszabályokban meghatározott célra és módon használhatja fel. A tudomására jutott bármilyen információt köteles bizalmasan kezelni, saját vagy más részére előny megszerzésére, illetve ellentételezésre nem használhatja fel és a felhasználás látszatát is köteles kerülni. Nyilvánosan közzétett, illetve megjelenő publikációiban, előadásai, közszereplései alkalmával átdolgozott és elváltoztatott formában sem közölhetnek bizalmas információkat vagy erre utaló adatokat.
- Egy ügyben korábban eljáró munkatársa tevékenységét, intézkedését az ügyfelek előtt ne kifogásolja. Egymás közötti konfliktusait, nézeteltéréseit ne az ügyfelek előtt rendezzék. A polgárok jelenlétében, illetve nyilvánosság előtt a katasztrófavédelem szervezetére, annak vezetőire, munkatársaira negatív tartalmú megjegyzéseket ne tegyen.
- Tartsa tiszteletben az ügyben érintettek jogait és következetesen követelje meg kötelezettségeik betartását, továbbá tartson be és tartasson be minden olyan jogi és társadalmi előírást, amely egyenlő esélyeket biztosít valamennyi polgár számára fajra, bőrszínre, vallásra, pártállásra, politikai meggyőződésre, világnézetre, nemre, korra, fogyatékosságra, nemzetiségi, valamint érdekképviseleti szervhez való tartozásra tekintet nélkül.
- Hivatalos eljárás során ne sértse meg a pártsemleges tevékenységhez fűződő társadalmi elvárásokat.
- Tevékenysége során kiemelt figyelmet fordítson a hátrányos helyzetűek, valamint a fogyatékkal élők irányába.

## **1.3 Együttműködők irányába elvárt magatartásformák**

- A hétköznapi hivatali körülmények között kialakított jó kollegális kapcsolatokkal igyekezzen megalapozni a későbbi veszélyhelyzeti feladat végrehajtás sikerét. Mindezeket a partnerek érdekeinek figyelembevételére, a kölcsönös szakmai egyetértésre, a megbízhatóságra és a megegyezések tiszteletben tartására való tudatos törekvés kell, hogy megalapozza.
- A biztonság megvalósítása érdekében az érdekelt felek, a lakosság, a többi beavatkozó szervezet, valamint az önkéntesek vonatkozásában a közös cél elérését szolgáló partneri viszony kell, hogy érvényesüljön, ezért segítse elő e körben a rivalizálás és a bizalmatlanság szellemének kiszorítását.
- A saját, vagy más rendvédelmi szerveket ért szélsőséges, igaztalan, szubjektív bírálat esetén nagyobb tájékozottsága révén segítsen a reális kép kialakításában. Kerülje az intrikus magatartást, más szervek becsmérlését, lejáratását.

#### 1.4. Külföldi partnerek irányába elvárt magatartásformák

- Külföldi kiküldetés során, valamint a hazai fogadások alkalmával a kiutazó, illetve a fogadó fél hazánk érdekeinek képviselete mellett messzemenőig tartsa szem előtt a nemzetközi udvariassági formákat és elvárásokat, illetve tartsa tiszteletben a fogadó vagy vendég ország kulturális és egyéb szokásait, hagyományait.
- Minden nemzetközi rendezvényen tanúsítson olyan magatartást amellyel hazánk, illetve a magyar katasztrófavédelem megítélését és jó hírnevét öregbíti.
- Nemzetközi munkacsoportokban kerülje a direkt lobbitevékenységet, körültekintő, szakmai alapokon nyugvó érdekérvényesítésnek kell meghatározónak lenni.
- Külföldiek fogadása során a lehetőségeknek megfelelően segítse megismerni a magyar történelmet, a magyar nép hagyományait.

#### 2. A munkával és a magánélettel kapcsolatban elvárt magatartásformák

##### 2.1. A munkatársak egymás közötti kapcsolataiban elvárt magatartásformák

- A munkatársak kölcsönösen elvárhatják egymástól az általános etikai magatartási szabályoknak és erkölcsi értékeknek megfelelő viselkedést. Kerüljék a személyeskedést, az intrikus magatartást, a mások becsmérést, lejáratását. Ügyeljen saját és munkatársa tekintélyének, emberi és szakmai tisztességének megővésére. Az alaptalanul megrágalmazott munkatárs, ill. bajtárs védelmében – kivétel nélkül – lépjen fel.
- A munkatársak a formális és informális úton megszerzett – másoknak esetleg erkölcsi vagy szakmai presztízsveszteséget okozó – információkat ne továbbítsák.
- A feladatok végrehajtása során – minden esetben – törekedjenek az együttműködésre, a problémák közös megoldására, egymás, illetve a szolgálat érdekeinek figyelembevételére, a konfliktusok elkerülésére, valamint a szükséges segítségnyújtás megadására.
- Az egymás közötti hivatalos és nem hivatalos érintkezéseiket a kölcsönös tiszteleten, megbecsülésen, a kollegialitáson, illetve a bajtársiasságon alapuló magatartás jellemezze. E kapcsolat és kommunikáció megszakadása, vagy annak működési zavarai esetén törekedjen az elvárható állapot helyreállítására.
- Mutasson együttműködési készséget. Törekedjen jó kollegiális kapcsolatok kialakítására. Jellemezze modorát a toleráns viselkedés, az udvarias kulturált hangvétel, egymás személyiségének, emberi méltóságának, korának és nemének a tisztelete. Tapasztaltabb munkatársak legyenek kezdeményezők az új munkatárs munkahelyi beilleszkedésének elősegítése érdekében. Az új dolgozók aktívan vegyenek részt az új ismeretek megszerzésében és a beilleszkedésben.
- A vezetőinek, előljáróinak és munkatársainak adja meg az őket megillető tiszteletet. Ne hozza vezetőit, munkatársait, ügyfeleit szükségtelenül kellemetlen, megalázó vagy méltatlan helyzetbe.
- Tanúsítson kellő figyelmet, udvariasságot és tiszteletet mások iránt. Adja meg a bizalmat és szolgáljon rá mások bizalmára. A legkielezettebb helyzetekben is tanúsítson önmérsékletet, tartózkodjon az indulatos megnyilvánulásoktól és a konfliktushelyzetek kiélezésétől.

##### 2.2. A munkamorállal kapcsolatban elvárt magatartásformák

- A Tanúsítson lojalitást a szervezet egészével, annak törekvéseivel, valamint vezetőivel és munkatársaival kapcsolatban.
- Munkaidejét hatékonyan, az eredményességre törekedve, a minőségi és a mennyiségi elvárásoknak eleget téve, lelkiismeretesen, aktív munkavégzéssel töltsse ki. A tisztesség, a gondosság és a jóhiszeműség szerint járjon el. A munkaköri leírásban szereplő, illetve a hatáskörébe delegált feladatokat a biztosított körülményeknek és objektív lehetőségeknek megfelelően, a minőségi követelmények betartásával teljesítse.
- Ismerje naprakészen a tevékenységét érintő jogszabályokat, az állami irányítás egyéb jogi eszközeit, valamint a

- katasztrófavédelem belső rendelkezéseit. Folyamatosan törekedjen a korszerű szakmai ismeretek elsajátítására, megőrzésére és gyarapítására. Feladatellátása során ezek felhasználásával, legjobb tudása szerint járjon el.
- A szakmai feladatellátással összefüggő egymás közötti megállapodásokat, kötelezettségeket tartsa és tartassa be.
  - Az eredményes munkavégzéshez szükséges információkat vezetői, munkatársai és a szakmai feladat-végrehajtásban közreműködő egyéb érdekelt számára a megfelelő időben és módon biztosítsa.
  - Kövessen el mindent a közös eredmények eléréséért, a csoportmunka hatékonyabbá tételéért. Ne keltsen felesleges rivalizálást. Az információáramlást ne az elhatárolódás, a szűk szakmai érdekek, hanem a katasztrófavédelem küldetését támogató kollektív szellem, együttműködés vezérelje.
  - Legyen általános a szakmai fejlődés igénye, őrizze meg egészségét, fejlessze fizikai és pszichikai állóképességét.
  - Munkájával összefüggő jogi, szakmai és egyéb problémákat, ellentéteket igyekezzen minden esetben és a kellő időben tisztázni. Ennek eredménytelenségekor – lehetőség szerint a másik fél jelenlétében – tájékoztassa vezetőjét a történetekről és kérje annak közreműködését az ellentét feloldásában.
  - Vállalja a felelősséget esetleges rossz, vagy helytelen döntéséért, intézkedéséért. Tegyen meg mindent annak jogszzerű és szakmailag is megfelelő kijavítása, helyrehozása érdekében. A vezetői és munkatársai részéről érkező jogos kritikát fogadja jobbitó szándékként és annak megfelelően reagáljon rá.
  - Kérje ki vezetője tanácsát, támaszkodjon szakmai és emberi tapasztalataira, segítségére, ha munkaköri feladatai ellátása nehézségekbe ütközik.
  - Vezetőjével történt megbeszélése, illetve tájékoztatása során legyen, tárgyilagos és tényszerű, törekedjen az egyértelműsége.
  - Ha a vezetője az aktuális feladatok, problémák megvitatása érdekében megbeszélést hív össze, akkor aktívan, szakmai tudása legjavát nyújtva segítse elő a konzultáció eredményességét, a szükséges megoldások megtalálását.
  - A megjelenése legyen alkalomhoz illő, egyenruha viselete előírászerű és tiszteletet parancsoló, polgári ruházata, pedig rendezett és tiszta. Munkahelyén az öltözködése legyen mértéktartó, a kihívó, szélsőséges viseletektől (pl.: mély dekoltázs, túlzottan rövid szoknya, rövid top, rövid nadrág, piercing, papucsviselet) mentes.
  - Munkahelyén, környezetében tartson rendet és tisztaságot. Tekintse személyes ügyének önmaga és munkatársai egészségének, biztonságának, valamint az épített és a természetes környezet állapotának megóvását, védelmét.
  - Szolgálati helyén, szolgálati idő alatt rendezett és alkoholfogyasztással is járó fogadások, rendezvények, ünnepek, valamint egyéb magán jellegű nyilvános összejövetelek alkalmával fokozott körültekintéssel és előrelátással járjon el annak érdekében, hogy alkoholos állapota és annak következtében tanúsított magatartása ne válhasson kritika tárgyává.
  - Munkahelyén a legcsekélyebb mértékben sem fogyaszthat olyan szert, amely szolgálati tevékenységét negatívan befolyásolja, annak ellátását lehetetlenné teszi.

### 2.3. Magánélettel kapcsolatban elvárt magatartási szabályok

- Életvitelével vívja ki környezete tiszteletét és megbecsülését. Ne adjon okot tisztességében való kételkedésre, a másokban visszatetszést vagy riadalmat keltő megnyilvánulásokra.
- Baráti körét úgy válassza meg, illetve kapcsolatrendszerét úgy alakítsa ki, hogy elvtelen függőségi helyzetbe ne kerüljön.
- Legyen figyelemmel arra, hogy személyén, életvitelén keresztül a polgárok a katasztrófavédelmi szervek tevékenységét is megítélik pozitív vagy negatív formában. Mutasson példát állampolgári kötelezettségeinek teljesítésében. Lakókörnyezetében életvitelével váltson ki megbecsülést.
- Szabadidejében ne folytasson munkájához, szolgálatához méltatlan tevékenységeket.
- Tartózkodjon minden félreérthető és félrevezető, a munkahelyi feladattal összefüggő – írásban vagy szóban tett – nyilatkozattól és információadástól, a jólérsétség látszatának keltésétől, valamint a belső, szolgálati jellegű nehézségek, problémák, kapcsolatrendszerek, információk, adatok stb. szükségtelen részletezésétől.

## 2.4. A korrupció és az összeférhetetlenség elkerülésével kapcsolatos magatartási formák

- Ne váljon kiszolgáltatottá, tartózkodjon az olyan magatartásformáktól, amelyek alkalmasak a korrupció lát-szatát kelteni. Ennek megfelelően köteles minden olyan helyzetet, kapcsolatot elkerülni, amely alkalmas lehet befolyásolástól való mentessége megkérdőjelezésére.
- Életvitele álljon összhangban vagyoni, jövedelmi helyzetével. Kölcsön felvétele esetén mindenkor jövedelme és teherbíró képessége alapján vállaljon anyagi terheket
- Sem közvetlenül, sem közvetve nem fogadhat el és nem kérhet olyan juttatást, pénzt, ajándékot vagy előnyt a katasztrófavédelemmel kapcsolatban állóktól, amely alkalmas arra, hogy befolyásolja pártatlanságát, ítélőképességét. Előnynek minősül minden olyan dolog, szolgáltatás, szórakoztatás, vendéglátás, kölcsön vagy egyéb anyagi, egzisztenciális, illetve erkölcsi értéket képviselő dolog, szívesség, haladék, illetve ezek bármelyikének a jövőben történő biztosítására tett ígéret, amelynek pénzben kifejezhető értéke van és amelyhez ellenszolgáltatás nélkül, vagy az értékénél lényegesen alacsonyabb áron jut hozzá valaki.
- A vezetők munkatársaiktól, illetve beosztottaiktól csak a társadalmi érintkezés részét képező események (névnap, születésnap, nyugdíjba vonulás stb.) kapcsán fogadhatnak el ajándékot. Az ajándékozás mértéke és formája nem lehet alkalmas arra, hogy valamely jogosulatlan döntés, előny, juttatás stb. elérését lehessen attól remélni.
- Ne követeljen magának az elfogadott és a szabályozott mértéken túl kedvezményeket, előjogokat, illetve utasítsa vissza az ilyen felajánlásokat.
- Tartózkodjon attól, hogy munkahelyén szolgálati, hivatali tevékenységében kifejezésre juttassa párthoz, vagy egyéb politikai szervezethez való kötődését, szimpátiáját.
- Munkakörével, beosztásával összefüggő befolyását ne használja fel arra, hogy önmaga, családja, barátai, ismerősei, vagy bárki számára különféle előnyöket, elismeréseket követeljen ki, illetve fogadjon el.

## 3. A vezetőkkel szemben támasztott különös magatartási követelmények

Az általános magatartási normák teljesítésén túl, a katasztrófavédelem vezető beosztású tagjai feladatuk ellátása során a következő különös magatartási követelményeknek is tegyenek eleget:

### 3.1. Az eredményes munkavégzés érdekében

- Személyes példamutatásával mozgítsa elő, hogy az általa irányított szervezeti egységben együttműködő, támogató, konstruktív, jó munkahelyi kapcsolat és légkör alakuljon ki, illetve maradjon fenn.
- Az erőforrások felosztásakor, valamint a feladatok megosztásakor ne éljen vissza beosztásából származó pozíciójával és lehetőségével.
- A döntések meghozatalához szükséges információkat ismerje meg. A többi vezetőt és munkatársat – kellő időben és módon – lássa el a munkavégzésükhöz szükséges információkkal. Közvetlen beosztott vezetőtársa hatáskörét csak indokolt esetben korlátozza, annak közvetlen tájékoztatása mellett. Mellőzze a működést kedvezőtlenül befolyásoló információ-visszatartást, elhallgatást vagy esetlegesen a megtévesztésre is alkalmas tájékoztatást.
- Kizárólag csak olyan feladatokkal bízza meg munkatársait, amelyek elvégzése elvárható az adott munkakör betöltőjétől. A számonkérés csak a részükre meghatározott feladatokra terjedjen ki.
- A munkatársak közötti munkamegosztás, valamint a velük és közöttük való együttműködés megszervezésekor törekedjen az egyenlő terhelés kialakítására.
- Ösztönözze a tehetség kibontakoztatását és érvényesülését, továbbá – a hatályos jogi szabályozás keretei között – biztosítsa az előrelépés esélyegyenlőségét.

### 3.2. Az irányítási feladatok ellátása során

- A feladatok, megbízások, utasítások kiadásánál – amelyek sikeres vagy sikertelen végrehajtásáért a felelősség a vezetőt terheli – törekedjen az egyértelműsége, a tárgyilagossága és a megfelelő hangnem használatára.

- Az elvégzendő munka jellegétől, illetve a helyzet adta lehetőségektől függően kérje ki és vegye figyelembe munkatársai véleményét, ötleteit, javaslatait.
- A vezetői funkciók meghatározott körének delegálásával ösztönözze munkatársait, beosztottait arra, hogy aktívan kapcsolódjanak be saját munkájuk tervezésébe és irányításába.

### **3.3. A munkatársakkal való kapcsolataik során**

- A munkatársaival szemben mindig olyan hangnemet használjon, amely alkalmas a vezetői tekintélyének fenntartására, de nem sérti beosztottai emberi méltóságát és önbecsülését.
- Tanúsítson nyitott, tapintatos, türelmes, megértő magatartást munkatársai szakmai és emberi problémáinak, jelzéseinek és felvetéseinek meghallgatása, illetve megoldása során.
- Védje meg munkatársait, valamint az általa vezetett szervezetet a megalapozatlan vádaktól, rágalmaktól. Megvádolt munkatársának adja meg a védekezés lehetőségét.
- A munkahelyi problémák és konfliktusok feloldásában kellő tapintattal, empátiával és körültekintéssel, de határozottan és késlekedés nélkül járjon el.
- Őszinteséggel, nyíltsággal járuljon hozzá a szavahihetősége, hitelessége kialakításához és fenntartásához.
- Beosztottait ne utasítsa személyes céljait, egyéni érdekeiket szolgáló munkavégzésre, tevékenységre.
- Tanúsítson kellő szociális érzékenységet munkatársai problémáinak megoldásában. Ismerje meg és vegye figyelembe családi, egészségi, anyagi, egzisztenciális és egyéb – emberileg méltányolható – körülményeiket is. Velük kapcsolatban figyeljen fel minden olyan jelenségre, amelyek indokolatlan életvitel-változásra utalnak. E problémák megszüntetése vagy a gondok enyhítése érdekében tegyen meg minden tőle telhetőt.
- Segítse a nehézségekkel küzdő beosztottakat, hatáskörén belül adjon meg minden segítséget. Hatásköre hiányában kezdeményezze a rászoruló beosztottai munkajogi, egészségügyi, szociális, szakmai és egyéb támogatásának biztosítását.
- A vezető kollegák közötti kapcsolataiban legyen segítőkész, tartsa tiszteltben a másik hatáskörét. Más szervekkel, szervezetekkel alakítson ki korrekt, konstruktív kapcsolatot.

### **3.4. A teljesítmény értékelése és elismerése során**

- A munkavégzéssel összefüggő ellenőrzéseknél, számonkéréseknél, ösztönzéseknél, illetve elismeréseknél legyen következetes és igazságos. Értékelése és megállapításai során törekedjen az objektivitásra és a korrektségre. Véleményét munkatársaival minden esetben, arra alkalmas körülmények között, személyesen közölje. Az egyéni teljesítményértékelő beszélgetések során törekedjen munkatársa fejlesztésére, a jobb eredmények elérésére való ösztönzésére.
- Azonos szempontok szerint ítélje meg beosztottai munkáját, magatartását, a feladatokhoz való hozzáállását, legyen szó bérezésről, jutalmazásról vagy szankciók alkalmazásáról.
- Munkatársai minősítése során kerülje az általánosítást és szubjektivitást, megállapításai legyenek megalapozottak, konkrétak és tényszerűek.

### **3.5. Felvétel, munkakörváltás, munkaviszony megszűnése esetén**

- Tanúsítson fokozott figyelmet és törődést a felvételre jelentkezőkkel, ill. az újonnan felvettekkel kapcsolatban. Adjon meg minden olyan információt számukra, amely korrekt tájékozódást tesz lehetővé és elősegítheti a mielőbbi beilleszkedésüket.
- Tekintse fontos feladatának az új munkatársak bemutatását, munkakörükbe történő bevezetését.
- Elbocsátás, felmondás, valamint beosztott vezető, vezetői megbízásának visszavonása esetén ne hozza méltatlan helyzetbe az érintetteket.
- Nyugdíjazáskor gondoskodjon a méltó búcsúztatásról, illetve arról, hogy a nyugdíjasoknak – akaratuk függvényében – lehetőségük legyen volt munkatársaikkal kapcsolatot tartani. Ez a kapcsolattartás azonban ne sértse a

szervezet érdekeit, illetve a titokvédelmi rendelkezéseket.

### **3.6. Az érdekképviselési, érdekvédelmi szervezetekkel való kapcsolatukban**

- Keresse a megegyezés lehetőségét, kerülje a szükségtelen konfliktusok kialakulását.
- Törekedjen az érdekképviselési, ill. érdekvédelmi szervezetek képviselőivel az együttműködésre, az egyenrangú partneri viszony kialakítására.

## **V. Záró rendelkezések**

- A személyzeti szervek új dolgozó felvételekor az Etikai Kódexben foglaltakat ismertessék.
- A hivatásos katasztrófavédelmi szervek személyi állománya az Etikai Kódexben foglaltakat ismerje meg.
- Az Etikai Kódex tartalmát továbbképzések, tanfolyamok keretében visszatérően ismertetni kell.
- Az Etikai Kódexet az állampolgárok részére hozzáférhetővé, megismerhetővé kell tenni.

## **F) Etikai Kódex – APEH. 2008.**

### **ELŐSZÓ**

#### **Tisztelt Munkatársam!**

Ez a kis „könyvecske”, amit a kezében tart, olyan normagyűjtemény, amelynek közreadásával az a célunk, hogy a közigazgatási szervek rendszerében egyébként is sajátos helyet elfoglaló Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal ne csak társadalmi-gazdasági rendeltetése, de a szervezet keretein belül dolgozók morális megnyilvánulása is megkülönböztesse a többi államigazgatási szervtől. A magyar állam működésének pénzügyi alapjait, a közszolgáltatások finanszírozási forrásait jelentő adók és járulékok beszédésében hivatalunk tevékenysége meghatározó jelentőséggel bír. Ebből adódóan felelősségünk fokozottabb, munkánk társadalmi megítélése sokkal érzékenyebb, mint bármely más szervé a közigazgatásban.

Mivel döntéseink „zsebbe” vágóak, tevékenységünk figyelemmel kísérése állandóan a lakosság látókörének fókuszában áll. Nem mindegy tehát, hogy milyen kép alakul ki az emberekben az adóhivatalról, amely ténylegesen bennünket, az itt dolgozó munkatársakat jelenti. A kiadványban összegyűjtött és rendszerezett elvárások azt hivatottak kifejezni, hogy aki elkötelezte magát az adóhatósági munka mellett, annak fel kell vállalnia azt is, hogy személye ezentúl más elbírálás alá fog tartozni.

Ez nemcsak jogszabályi felelősséget jelent, hanem olyan erkölcsi, magatartásbeli elvárásoknak való megfelelést, amely hosszú távon biztosítja az adóhatósági dolgozók szakmai és morális tekintélyének a megteremtését, megtartását, a kulturált, összetartozáson, kölcsönös megbecsülésen alapuló közösség kialakítását, az adóhatóság tevékenységének tisztaságát és jó hírét. Határozott meggyőződése, hogy hosszú távon csak ennek szellemében érhető el a társadalom általi megbecsülés kivívása.

*Budapest, 2008. április*

*Dr. Szikora János elnök*

Az Etikai Kódex az adóhivatali dolgozók széles köre és az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal (továbbiakban: adóhatóság) vezetése által megfogalmazott, konszenzuson alapuló normarendszer, amely hosszú távon biztosítja az adóhatósági dolgozók szakmai és morális tekintélyének a megteremtését és megtartását, illetve elősegíti az összetartozáson, kölcsönös megbecsülésen alapuló közösség kialakítását, az adóhatóság társadalmi

megítélésének, megbecsülésének javítását. Ezen célok elérése érdekében az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Dolgozók Országos Szakszervezeti Tanácsának elnöke és az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal elnöke egyetértésben elfogadta és jóváhagyólag aláírta az alábbi Etikai Kódexet.

## I. Az Etikai Kódex szerepe

1. Az Etikai Kódex azoknak az erkölcsi, magatartásbeli követelményeknek az összefoglalása, amelyek az adóhatóság tevékenységének tisztaságát, jó hírnevét, megbecsültségét, társadalmi elfogadottságát, az alkalmazottai feddhetetlenségét segítik elő.
2. A szakmai feladatokat úgy kell teljesíteni, hogy az szolgálja az alkotmányosságot, a törvényességet, biztosítéka legyen az adóztatás eredményességének, akadályozza a korrupciót és az állami költségvetésből nyújtott támogatások jogosulatlan igénybevételét, emellett továbbra is biztosítsa az adózók és az együttműködő szervek támogatását.
3. Az alkalmazott hivatásának gyakorlása során tevékenységében és magatartásában meghatározó kell, hogy legyen a szakmai és emberi tisztesség, a kötelességtudat. Ez a biztosítéka annak, hogy az adóhatóságnak szilárd tekintélye legyen, és hogy a felelősségteljes szakmai munka végzéséhez szükséges bizalom, tisztelet és közmegebecsülés minden alkalmazott irányába töretlen maradjon.

## II. Az Etikai Kódex hatálya, értelmező rendelkezések

4. Az Etikai Kódex azokra a magatartásformákra terjed ki, amelyek alkalmasak arra, hogy a jogszabály, illetve a jogalkalmazási gyakorlat által nem determinált életviszonyokban is érvényre juttassa a társadalom elvárásait.
5. Az Etikai Kódex személyi hatálya kiterjed az adóhatóságnál közszolgálati jogviszonyban, külön törvény rendelkezése alapján munkaviszonyban álló személyekre (továbbiakban: alkalmazottak).
6. Az Etikai Kódex alkalmazása szempontjából közeli hozzátartozónak minősül a házastárs, az egyeneságbeli rokon, az örökbefogadott, a mostoha- és nevelt gyermek, az örökbefogadó-, a mostoha- és a nevelőszülő, valamint a testvér. Hozzá tartozó továbbá: az élettárs, az egyeneságbeli rokon házastársa, a jegyes, a házastárs egyeneságbeli rokona és testvére, valamint a testvér házastársa.

## III. Az adóhatósággal szemben támasztott etikai elvárások

7. A közfeladat tisztességes ellátása: pártatlan, minőségi feladat-végrehajtás, felelősségvállalás.
8. A társadalmi elvárásoknak való megfelelés: lojalitás a mindenkor kormányzati célkitűzésekkel, hivatás iránti elkötelezettség, korrupció elleni határozott fellépés.
9. A hivatali szellem erősítése: egységes magatartási normarendszer követése, feddhetetlen szakmai életút, tördés a munkatársakkal.

## IV. Az alkalmazottaktól elvárt általános etikai követelmények, a közéletben és a magánéletben követendő magatartás

10. Az adóhatóság speciális közszolgálati feladatai, a közszolgálati jogviszonyra/munkaviszonyra vonatkozó szabályok, adótörvények, utasítások alapján történő feladatteljesítés fokozott felelőssége, az adóhatóságnak az államháztartás bevételeinek biztosításában betöltött szerepe az alkalmazottakkal szemben az átlagosnál szigorúbb etikai követelményeket támasztanak. Ezért fontos, hogy a jogszabályi rendelkezéseken túlmenően az adóhatóság alkalmazottjától magas szintű morális helytállás legyen elvárható.



11. Az alkalmazottnak munkája során és a magánéletében is olyan feddhetetlen magatartást kell tanúsítania, amely közhivatalnoki tekintélyét nem csorbítja. Ennek érdekében viselkedésében, valamint a munkahelyén külső megjelenésében a szélsőségektől tartózkodnia kell.
12. Az alkalmazott esetleges magánéleti problémáit kulturáltan oldja meg. Azokat lehetőleg ne vigye be munkahelyére, indokolatlanul azokkal ne terhelje munkatársait.
13. Az alkalmazott munkahelyén kívüli kapcsolataival, szabadidejének eltöltésével a közfeladatával együtt járó pártatlanságát nem veszélyeztetheti.
14. Az alkalmazott a nyugodt munkahelyi légkör megóvása érdekében kerülje a magánéleti szférába tartozó bizalmas kapcsolatának munkahelyi kifejezését.
15. Az adóhatóság alkalmazottja munkahelyén politikai tevékenységet nem végezhet, a politikai jellegű megnyilatkozásoktól tartózkodnia kell, pártpolitikai gyűléseken, rendezvényeken párt nevében, vagy érdekében közszereplőként nem vehet részt.
16. Az alkalmazott nem tevékenykedhet olyan nonprofit szervezetben, amelyből közfeladatával összefüggő előny szerzésére lehet következtetni. Saját és a hozzátartozói magánügyeiben eljárva tisztségére, az általa betöltött pozícióra nem utalhat.
17. Az alkalmazott nem lehet tagja olyan szervezetnek, vagy csoportosulásnak, amelynek célja, tevékenysége a törvényes rendbe, vagy az Alkotmányba ütközik, a közigazgatási szervek tekintélyét sérti, diszkriminatív, a tisztségéhez fűződő közbizalmat sérti, vagy veszélyezteti.
18. Az alkalmazott munkatársaival szembeni kapcsolatát, magatartását a segítőkészség, a mások gondjainak megértése, egymás személyiségének, emberi méltóságának, életkorának tiszteletben tartása jellemezze.
19. Az alkalmazott kerülje a felesleges konfliktushelyzeteket, tanúsítson önmérsékletet, igyekezzen megérteni és méltányolni mások cselekedetének indítékait. Bármely szituációban kerülje a személyeskedést, beosztástól függetlenül vállalja fel esetleges tévedéseinek elismerését. Igazát ne hatalmi szóval próbálja érvényesíteni.
20. Az alkalmazott éljen azokkal a lehetőségekkel, amelyek segítségével szakmai, általános műveltségi, szervezési, vezetési ismereteit bővítheti és ezáltal munkáját hatékonyabban végezheti. Ismereteit ossza meg munkatársaival, külön felkérés és munkaköri kötelezettség nélkül is fordítson gondot a pályakezdők és újonnan belépők elméleti és gyakorlati ismeretei bővítésére.
21. Az alkalmazott legyen példamutató. Munkahelyi magatartásában és magánéletében vegye figyelembe, hogy az adóhatóság egész tevékenységét rajta keresztül ítélik meg, és törekedjen arra, hogy ez a megítélés pozitív irányú legyen. Ne tanúsítson olyan magatartást, amely csökkenti az adóhatóság tekintélyét.
22. Az alkalmazott szakmai munkavégzése során legjobb tudása szerint járjon el. Amennyiben hibát észlel, haladéktalanul tegyen meg mindent az esetlegesen bekövetkező, illetve előre felmérhető károk kiküszöbölésére, mérséklésére.
23. Az alkalmazott a vele hivatali tevékenységével összefüggésben együttműködő személy(ek) irányában olyan magatartást tanúsítson, amely a hivatásába vetett bizalmat és hivatása erkölcsi tekintélyét biztosítja, s amely őt a szakmai munka végzéséhez megkívánt bizalomra és köztiszteletre méltóvá teszi.

24. Az alkalmazott ne tegyen a vele együttműködő személy(ek) irányában olyan – később teljesítendő – ígéretet, amelynek teljesítése nem kizárólag az ő kompetenciájába tartozik, vagy amelyet előreláthatóan nem kíván teljesíteni.

25. Az alkalmazott saját vagy mások személyes érdekeiért ne manipulálja a vele együttműködő személy(ek) tevékenységét. Az adóhatóság feladataitól ne térjen el, és mindenképpen törekedjen arra, hogy a kapcsolat szakmai rendeltetésének megfelelő keretek között maradjon.

26. Az alkalmazott beosztásra való tekintet nélkül lépjen fel az Etikai Kódexbe ütköző magatartásokkal szemben. E fellépés megtorlása kiemelt figyelemmel kezelendő etikai vétség.

27. Az alkalmazott, ha munkatársa szakmai tevékenységében nyilvánvaló hibát vagy annak feddhetetlenségét kétségbe vonó körülményt észlel, arra a megfelelő módon figyelmeztesse. Tartsa vissza munkatársát minden olyan cselekménytől vagy tevékenységtől, amelynek folytatása nagy valószínűséggel jogsértést eredményez, vezetői utasítást vagy etikai normát sért.

28. Az adóhatóság alkalmazottja, ha szükséges, vagy ha erre felkéri – a törvényes kereteken belül – segítse munkatársait a problémái megoldásában.

29. Az alkalmazott mindig legyen kész arra, hogy a feladatok megoldásában vezetőjének segítséget nyújtson. Legyen példamutató a feladatvállalásban akkor is, ha az adott esetben nem lenne kötelessége. Időben tájékoztassa vezetőjét minden olyan tudomására jutott körülményről, amelyre annak feladata ellátásához szüksége lehet.

30. Az alkalmazott ne tanúsítson olyan magatartást, amely csökkenti a vezető tekintélyét. Munkatársaival szemben olyan magatartást tanúsítson, amellyel biztosítja a tevékenységük iránti bizalmat, tiszteletet és közmegebecsülést.

31. Az alkalmazott a szakmai viták során fejtsse ki véleményét, a döntések meghozatalában aktívan vegyen részt. Szakmai véleménykülönbség esetén a véleményeltérésről az érintettek által aláírt feljegyzést lehet készíteni. A döntések meghozatalát követően azonban azokat nem vitathatja, szakmai vezetője utasításait a végrehajtás során köteles betartani, azonban új tények, körülmények, adatok felmerülése, tudomásra jutása esetén szakmai egyeztetést indítványozhat a szolgálati út figyelembevételével.

32. Az alkalmazott köteles elkerülni a részrehajló magatartás tanúsításának még a látszatát is, azaz feladatkörének gyakorlása során nem helyezheti jogosulatlanul előtérbe a saját, vagy közvetlen munkahelye érdekeit vagy bármely csoportérdeket.

## **V. Az adóhatóság társadalmi megbecsülésének erősítését és védelmét biztosító etikai normák**

33. A szakmai tevékenységet szabályozó jogszabályi rendelkezések megtartása mellett az alkalmazottnak olyan módon kell feladatait ellátni, hogy tevékenysége alkalmas legyen a szervezet szakmai és morális tekintélyének erősítésére. Minden eljárásban tükröződnie kell annak, hogy egy közigazgatási tevékenységet végző szervezet a jogszabályok megtartása mellett, munkáját részrehajlás nélkül, pártatlanul végzi. Ennek érdekében az alkalmazottnak a látszatát is kerülnie kell annak, hogy az egyes ügyfelekkel szemben nem az egyenlő bánásmód elvét szem előtt tartva jár el.

### **A. Ajándék elfogadása**

34. Az adóhatóság kedvező morális megítélésének elősegítése a mindennapos munkában és a magánéletben is megköveteli, hogy az alkalmazott hivatali tevékenységével összefüggésben ne fogadjon el ajándékot az adózók-

tól. (Ajándéknak minősíthető minden olyan dolog vagy szolgáltatás, amelynek pénzben kifejezhető értéke van, és amelyhez jogszerű és arányos ellenszolgáltatás nélkül jut hozzá valaki.) A kedvező morális megítéléssel összeegyeztethetetlen az is, ha az alkalmazott hozzátartozója fogad el az alkalmazotti tevékenységgel összefüggő, ahhoz egyértelműen kapcsolható ajándékot.

35. Az általános tilalom mellett kivételt képeznek azok az alkalmak, amikor a társadalmi szokások, normák megengedik egyes kiemelt ünnepek – karácsony, újév – alkalmával reklámjellegű ajándékok nyújtását és elfogadását. Az adóhatóságnál az ilyen jellegű ajándék elfogadása akkor tekinthető etikusnak, ha azokat a szervezet részére adottnak tekintik, annak visszatartása sértő lenne a megajándékozóra nézve és azokból az alkalmazottak lehetőleg arányosan vagy egyetemlegesen részesülnek. Elsősorban a vezetők kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy beosztásukhoz kötődően nagyobb mennyiségben kapnak ilyen ajándékokat, ezért az arányosság és egyetemlegesség érvényesítése okán elvárható, hogy azokat az alkalmazottak között – sorsolással vagy más módon – szétosszák.

## **B. Összeférhetetlenség**

36. A hatályos jogszabályok részletesen rendelkeznek az összeférhetetlenségről, annak egyes eseteiről.

A jogszabályok, szabályzatok rendelkezéseinek megtartása mellett az összeférhetetlenség fennállásának vizsgálata az adóhatóság minden alkalmazottjának folyamatos kötelezettsége.

37. Az alkalmazott akkor jár el etikusan, ha minden olyan tényt vagy körülményt a felettese tudomására hoz, amely a szakmai feladatai ellátása során felveti az összeférhetetlenséget, illetve arra utal vagy vezethet. Az alkalmazott jelzése alapján a vezető az összeférhetetlenségre utaló tény vagy körülmény esetén – lehetőség szerint soron kívül – biztosítja a konfliktushelyzet feloldását.

38. Az alkalmazott vezetőjének jelentsen minden, a személyével kapcsolatos olyan új körülményt, amely a közszolgálati jogviszonyát/munkaviszonyát befolyásolhatja, különösen akkor, ha ezekről kinevezése után szerzett csak tudomást, vagy később következtek be.

39. Az alkalmazott ne vállaljon, illetve ne folytasson olyan tevékenységet, amely a hivatásához méltatlan, illetve olyan közmegegyeztetett, amely veszélyezteteti szolgálatának jogszerű, pártatlan, befolyástól mentes ellátását.

40. Az alkalmazott teljesítse az állammal szembeni fizetési kötelezettségeit és saját hibájából ne legyen lejárt tartozása. Ez nem zárja ki azt, hogy az alkalmazott olyan mentességeket, kedvezményeket vagy fizetési könnyítéseket igényeljen, amelyeket a jogszabály bármely állampolgár számára lehetővé tesz.

41. Az alkalmazott vezetőjének jelentse, ha közeli hozzátartozója olyan szervezetnél, gazdálkodónál létesített munkaviszonyt, megbízási, vagy vállalkozási jogviszonyt, amely az adóhatósággal polgári jogi jogviszonyban áll annak érdekében, hogy a közpénzek felhasználásával, a köztulajdon használatának nyilvánosságával, átláthatóbbá tételével és ellenőrzésének bővítésével összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi XXIV. törvény szabályai ne sérüljenek.

42. A belső levelezőrendszer használata során be kell tartani az adóhatóság hivatalos levelezésére vonatkozó belső intézkedéseket.

43. Az alkalmazott vitás ügyekben hivatali beosztását előnyök szerzése céljából ne használja fel. Indokolt jogérvényesítési ügyekben mértéktartást, tárgyilagosságot, és hitelességet kell tanúsítania.

44. Az alkalmazott vezetőjének jelentse, ha közeli hozzátartozója olyan szervezetnél, gazdálkodónál létesített munkaviszonyt, megbízási, vagy vállalkozási jogviszonyt, amely könyvviteli, könyvvizsgálati, illetőleg adótanácsadói tevékenységet végez, annak érdekében, hogy az adóhatóság döntésének előkészítésében és meghozatalában olyan személy, aki helyzeténél fogva nem pártatlan, vagy róla ez kellő alappal feltételezhető, ne vehessen részt.

### **C. Ügyfelekkel kapcsolatos magatartás**

45. Az alkalmazott olyan magatartást tanúsítson, amely az ügyfeleket biztosítja arról, hogy a hivatalban jogszerű, tárgyilagos megkülönböztetéstől mentes eljárást folytatnak.

46. Az alkalmazott magatartása, öltözete legyen kulturált, az alkalomhoz illő. (Tárgyalásokon a nőknél a kosztüm, férfiaknál az öltöny viselete elvárható.)

47. Az alkalmazott az állampolgárokkal, ügyfelekkel szemben legyen udvarias, segítőkész, ugyanakkor kövessen el mindent szolgálati tekintélyének fenntartására. Munkáját jogszerűen, pontosan, a határidők betartásával végezze.

48. Az alkalmazott a hivatásából eredő kötelezettségeit pártatlanul, részrehajlás nélkül teljesítse. Az adott ügyhöz, az eljárásban résztvevőkhöz fűződő érzelmeit, indulatait nem nyilváníthatja ki olyan módon, ami a pártatlansága látszatát veszélyezteti.

49. Az alkalmazott az ügyek intézése során az eljárásában résztvevőkkel, az ügyfelekkel szemben udvariasan, higgadtan járjon el, tartózkodjon a személyüket érintő észrevételek, sértő minősítések megtételétől és a fölényeskedéstől.

50. Az alkalmazott tartózkodjon minden előítéllettől, indulattól. Az ügyfél magatartásától függetlenül ne nyilvánítson ellen- vagy rokonszenvet, tanúsítson mértékletességet és realitást.

51. Az alkalmazott szakmai munkáját az ügyfél személyére, kapcsolataira, társadalmi helyzetére, pártállására tekintet nélkül következetesen, elfogulatlanul végezze. Kizárólag olyan kötelezettségeket vállaljon fel, amelyek illetékességének, hatáskörének megfelelnek.

52. Az alkalmazott az ügyféllel való kapcsolatában legyen körültekintő, az ügyintézés során a lehetőségekhez képest gyors és hatékony.

53. Az alkalmazott munkaidejét a feladatainak teljesítésére fordítsa. Az ügyfelek jelenlétében tartózkodjon magánügyeinek intézésétől.

### **VI. Vezetőktől elvárt további etikai követelmények**

54. A vezető bármely szervezet vagy szervezeti egység élén példaértékű és iránymutató magatartást tanúsítson. Elkötelezettnek kell lennie az etikus magatartás, az emberi jogok tisztelete és a minőségi munkavégzés iránt.

55. A vezető vezetőtársaival elvszerű, korrekt kapcsolatokat alakítson ki. Együttműködésüknek elő kell segítenie egymás tekintélyének megóvását, erősítését. A vezető indokolatlan rivalizálással ne veszélyeztesse az együttműködés hatékonyságát. A szakmai fórumokon törekedjék olyan véleménynyilvánításra, amely a jelenlevők számára elfogadható, ne zárkózzon el a szakmai célokat elősegítő, ésszerű kompromisszumok elől.

56. A vezető különös gondot fordítson a személyes példamutatásra. A beosztottaktól helytállást, elkötelezettséget, többletteljesítményt, pártatlanságot, segítőkészséget akkor várhat el, ha maga is ilyen elvek szerint él és dolgozik.

57. A vezető gondoskodjon szakmai ismereteinek, általános műveltségének állandó fejlesztéséről, ismereteit folyamatosan adja át munkatársainak. Magatartása munkájában és magánéletében is legyen példamutató, követésre érdemes.

58. A vezető az általa irányított szervezeti egységnél fordítson gondot a beosztottai megismerésére, személyiségük feltárására, alkalmassági szintjük feltérképezésére. Tapasztalatai alapján igyekezzen az egyes személyekkel kapcsolatos intézkedéseinél felkészültségükre, egyéniségiükre is figyelemmel lenni. Személyes példával is törekedjen jó közösségi szellemet, együttműködést, jó légkört kialakítani, az esetleges konfliktushelyzeteket az érdekelték személyes közreműködésével feloldani.

59. A vezetőnek a beosztottal fenntartott intim kapcsolata különösen súlyos etikai vétségnek minősül.

60. A vezető lehetőleg olyan feladatokkal bízza meg munkatársait, amelyek teljesítése elvárható az adott munkakörben foglalkoztatottól. Törekedjen az egyenlő terhelés kialakítására, feladatok kiadásánál az egyértelműsége, az elvárás megfogalmazására, tárgyilagosságra, a megfelelő hangnem használatára.

61. A vezető a jutalmazásnál mindenkivel szemben azonos szempontokat alkalmazzon, fordítson különös gondot arra, hogy a feladatellátással össze nem függő körülményeket (például szimpátia, személyes, baráti kapcsolat, szakmai vita, nézetkülönbség) ne vegyen figyelembe.

62. A vezető figyeljen fel minden olyan jelenségre, amely arra utal, hogy a beosztott életvitelében, vagy teljesítményében a szokásostól (nagymértékben, esetleg feltűnően) eltérő változások következtek be. Ennek okait igyekezzen megismerni és szükség esetén segítséget nyújtani az esetleges problémák megoldásában, a nem kívánt következmények kialakulásának megelőzésében.

63. A vezető törekedjen arra, hogy az általa irányított szervezet, illetve szervezeti egység alkalmazottai emberileg, szakmailag elfogadják, tiszteljék. Ne zárkózzon el kéréseik és véleményük meghallgatása elől, nyíltan mondja el az azokkal kapcsolatos álláspontját. Ne torolja meg a neki nem tetsző véleményeket.

64. A vezető a beosztottakkal szemben olyan hangnemet használjon, ami alkalmas vezetői tekintélyének biztosítására, ugyanakkor a beosztott személyiségét, méltóságát nem sérti.

65. A vezető az alkalmazottat sem hivatalos munkaidőben, sem azon kívül az adóhatósági tevékenységet meghaladó eljárásra, magánjellegű ügyeinek intézésére ne utasítsa, ilyenekre ráutaló magatartással se bírja rá.

66. A vezető sokrétű, felelősségteljes tevékenysége ellátása során az etikai problémák megelőzésére fordítson fokozott figyelmet.

## **VII. Etikai vétség esetén követendő eljárási szabályok**

67. Az alkalmazott akkor követ el etikai vétséget, ha az Etikai Kódex III–VI. fejezetében felsorolt magatartás-normák valamelyikét oly módon megsérti, hogy azzal az adóhatóságot, annak személyi állományát negatív színben tünteti fel, az alkalmazott pártatlanságát kétségbe vonja, vagy alkalmas arra, hogy a szervezeti egységnél a nyugodt munkavégzést megzavarja, és egyébként az adott vétség nem tartozik a fegyelmi, szabálysértési vagy büntetőeljárás körébe.

## A. Az etikai eljárás megindítása

68. Etikai eljárás indítható:

- a) az adóhatóság alkalmazottjának bejelentése alapján,
- b) fegyelmi eljárásban kijelölt vizsgálóbiztos előterjesztése alapján,
- c) APEH Központi Hivatal Biztonsági Főosztálya jelzése alapján,
- d) lakossági panaszbejelentés, illetve egyéb szervezetek jelzései alapján.

69. Az adóhatóság alkalmazottja az etikai eljárásra okot adó körülményt és annak bizonyítékait a szolgálati út mellőzésével közvetlenül a munkáltatói jogkör gyakorlójának jelentheti be.

70. A fegyelmi eljárásban kijelölt vizsgálóbiztos, továbbá az APEH Központi Hivatal Biztonsági Főosztálya a tudomására jutott etikai eljárásra okot adó körülményt közvetlenül a munkáltatói jogkör gyakorlójának jelenti be.

71. Az adóhatósággal együttműködő más szervezetek jelzéseit, valamint a lakossági panaszbejelentést a szolgálati út mellőzésével közvetlenül a munkáltatói jogkör gyakorlójához kell továbbítani.

72. Az alkalmazott saját ügyében is kezdeményezhet (tisztázó) etikai eljárást.

73. Az etikai eljárás megindításáról – amennyiben az etikai vétség elkövetésének alapos gyanúja fennáll – a munkáltatói jogkör gyakorlója dönt. Amennyiben az alkalmazott tisztázó etikai eljárást kezdeményez, azt a munkáltatói jogkör gyakorlója köteles elrendelni.

74. Az etikai vétség kivizsgálására Etikai Bizottságot kell létrehozni.

75. Amennyiben az etikai eljárás a 68. pont a) alpontja szerinti bejelentés alapján indult, a bejelentőt meg kell hallgatni. Névtelen bejelentés alapján nem lehet etikai eljárást indítani. Amennyiben az etikai eljárás során derül ki, hogy a bejelentés névtelen vagy más nevében tették, az eljárást meg kell szüntetni és – amennyiben a 95. pont c) alpontja szerinti intézkedésnek nincs helye – az eljárás iratait az eljárásban érintett személy(ek) jelenlétében meg kell semmisíteni.

76. Nem indítható, illetőleg nem folytatható etikai eljárás, szankció nem alkalmazható olyan etikai vétség miatt, amelynek elkövetésétől/befejezésétől számított 6 hónap eltelt.

77. Az etikai eljárást a megindításától számított 30 napon belül be kell fejezni. Amennyiben az Etikai Bizottság 30 napon belül nem tudja megállapítani az etikai vétség elkövetését, meg kell állapítani, hogy etikai vétség nem történt és az eljárás iratait – az eljárásban érintett személy(ek) jelenlétében – meg kell semmisíteni.

## B. Általános szabályok az Etikai Bizottságok létrehozására, összetételére

78. A háromtagú Etikai Bizottságot a C. pontban meghatározott illetékességi szabályok alkalmazásával, esetenként kell felállítani az etikai vétség megalapozott gyanújáról történő tudomásszerzéstől számított 15 napon belül. A bizottságba egy tagot a munkáltatónál működő szakszervezet, egy tagot a C. pontban meghatározottak szerint illetékes Jogi és Koordinációs Fő(Önálló)osztály vezetője, továbbá a Humánpolitikai Fő(Önálló)osztály vezetője delegál.

79. Ha az eljárás alá vont személy vezető beosztású, akkor a bizottság nem szakszervezet által delegált tagjainak legalább vele azonos vezetői beosztást kell betöltenie. Amennyiben az eljárás alá vont vezető főosztályvezetőnél

magasabb beosztású, az Etikai Bizottság nem szakszervezet által delegált tagjait a munkáltatói jogkör gyakorlója az eljárás alá vonttal azonos, vagy magasabb beosztású vezetők közül jelöli ki. A kijelölt személyek nem dolgoznak az eljárás alá vont vezetővel azonos szakterületen.

80. Amennyiben az eljárás alá vont személy a Jogi és Koordinációs Fő(Önálló)osztály, vagy a Humánpolitikai Fő(Önálló)osztály alkalmazottja, akkor a bizottságba az érintett főosztály helyett egy tagot a Titkársági Főosztály vezetője jelöl ki.

81. Az Etikai Bizottság elnökét a bizottság tagjai maguk közül a többségi elv alapján titkosan választják. A szavazás érvényességéhez valamennyi tag jelenléte szükséges.

82. Az Etikai Bizottság jelen kódexben meghatározottakon túl az eljárási rendjét maga állapítja meg.

83. Nem vehet részt az etikai eljárásban az Etikai Bizottság tagjaként:

- a) az eljárás kezdeményezője,
- b) az eljárás alá vont alkalmazott,
- c) az eljárás alá vonttal azonos szakterületen dolgozó személy,
- d) továbbá az a)–c) pontban felsoroltak hozzátartozója,
- e) akinek a terhére az etikai eljárás megindítását megelőző 2 éven belül fegyelmi eljárásban büntetést szabtak ki,
- f) aki ellen etikai eljárás van folyamatban, vagy akinek terhére az etikai eljárás megindításától számított 30 napon belül etikai eljárásban megállapították, hogy etikai vétséget követett el,
- g) az, akitől az ügy elfogulatlan elbírálása egyéb okból nem várható.

### **C. Az Etikai Bizottságok illetékessége**

84. A Központi Hivatal Etikai Bizottsága jár el a Központi Hivatal, a SZTADI és az Oktatási Intézet személyi állománya etikai ügyeiben.

85. A regionális igazgatóságok és a KAIG igazgatóinak és szakigazgatóinak, továbbá a SZTADI és az Oktatási Intézet vezetőinek etikai ügyeiben az Etikai Bizottság az APEH elnökéből és az elnökhelyettesekből áll. Az Etikai Bizottság ülésein az APEH Központi Hivatal Jogi és Koordinációs Főosztályának vezetője tanácskozási joggal részt vesz.

86. A regionális igazgatóságok és a KAIG etikai bizottságai járnak el az adott igazgatóság személyi állományának – kivéve az igazgatók és szakigazgatók – etikai ügyeiben.

### **D. Részletes eljárási szabályok**

87. Az etikai eljárás a prevenciót és a megalapozott munkáltatói intézkedések meghozatalát szolgálja.

88. Az etikai magatartásnormák valamelyikének megsértése esetén az eljárás a normasértés tudomására jutásától számított 15 napon belül az Etikai Bizottság felállításával indul meg. Az eljárás alá vont alkalmazott írásbeli értesítése az eljárás megindításáról kötelező.

89. Az Etikai Bizottság felállítását a munkáltatói jogkör gyakorlója rendeli el a 68. pontban meghatározott személyek, illetve szervezetek jelzése alapján.

90. Az Etikai Bizottság felállítását követően megállapítja:

- a) határozatképességét (mind a három tag jelenléte szükséges),
- b) illetékességét,
- c) a tagokkal szemben áll-e fenn összeférhetetlenség, elfogultság.

91. Az Etikai Bizottság az ügyben az eljárás alá vont alkalmazottat (esetleges tanúkat) meghallgatja, a felvetett tényeket, terhelő és mentő körülményeket testületesleg megvitatja, és az eset összes körülményeit értékeli. Az etikai ügy érdeméről szótöbbséggel határoz, a szavazás során tartózkodásnak helye nincs. A vizsgálat megállapításait és a testületi döntést a bizottság jegyzőkönyvbe foglalja.

92. Az Etikai Bizottság előtti megjelenés nem kötelező, de elvárt. Meg nem jelenés esetén az Etikai Bizottság a rendelkezésre álló adatok alapján az etikai vétséggel panaszolt alkalmazott meghallgatása nélkül is kialakíthatja álláspontját.

93. Az Etikai Bizottság álláspontját a felvett jegyzőkönyvben indokolja. Indoklásában meg kell jelölnie a

III–VI. fejezetek azon pontját, amelyet az etikai vétség elkövetője megsértett. A jegyzőkönyv tartalmát az érintettel meg kell ismertetni, arra 3 munkanapon belül észrevételeket tehet. Amennyiben az érintett nem jelent meg a bizottság előtt, a jegyzőkönyvet postán kell megküldeni részére. Ebben az esetben az észrevétel megtételére nyitva álló határidőt a jegyzőkönyv átvételétől kell számítani.

94. Az Etikai Bizottság elnöke a bizottság állásfoglalását és az ügy miatt alkalmazható jogkövetkezményre vonatkozó javaslatát a munkáltatói jogkör gyakorlója elé tárja annak meghozatalát követő 15 napon belül.

95. Az Etikai Bizottság eljárása eredményeként:

- a) megállapítja, hogy etikai vétség nem történt,
- b) Megállapítja valamely etikai szabály(ok) megsértésének vétségét és javaslattal él a munkáltatói jogkör gyakorlója felé a vétség miatt alkalmazandó, a 96. pontban meghatározott jogkövetkezmények alkalmazására,
- c) a vétség súlyának megfelelően más felelősségre vonási (szabálysértési, fegyelmi, büntetőjogi, kártérítési) eljárást kezdeményez.

96. Az Etikai Bizottság a munkáltatói jogkör gyakorlója felé a következő javaslatokkal élhet:

- a) tájékoztatja az eljárás eredményéről annak érdekében, hogy azt a teljesítményértékelés, a soron következő minősítés, illetve az eredményarányos jutalom megállapítása során figyelembe vehesse,
- b) kezdeményezheti az érintett minősítését,
- c) kezdeményezheti a vezetői megbízás visszavonását.

97. Az olyan ügyekben, amelyek az elmarasztaláson kívül további intézkedéseket is igényelnek, az Etikai Bizottság javaslatot tehet az etikai vétséget előidéző körülmények megszüntetésére.

98. Az Etikai Bizottság javaslatai alapján a szükséges intézkedésről a munkáltatói jogkör gyakorlója át nem ruházható jogkörében dönt. Az Etikai Bizottság javaslata a munkáltatót nem köti.



## **E. Az etikai eljárás során keletkezett iratok kezelése**

99. Amennyiben az Etikai Bizottság megállapítása szerint etikai vétség nem történt, az eljárás iratait a munkáltatói jogkör gyakorlója – az eljárásban érintett személy(ek) jelenlétében – haladéktalanul megsemmisíti.

100. Amennyiben az Etikai Bizottság megállapítja az etikai vétség elkövetését, azonban a 95. pont b) alpontja szerinti javaslata alapján a munkáltató intézkedést nem tesz, az erről hozott döntést az eljárás alá vonttal közölni kell és a közlést követően az iratokat – az eljárásban érintett személy(ek) jelenlétében haladéktalanul meg kell semmisíteni.

101. Amennyiben az Etikai Bizottság a 95. pont b) alpontja szerinti javaslata alapján a munkáltató intézkedést kezdeményez, az etikai eljárás iratait az eljárás alá vont személy munkáltatója szerinti Humánpolitikai Fő(Önálló)osztályon, lezárt és lepecsételt borítékban kell megőrizni a munkáltatói intézkedés elleni keresetindítási határidő lejártát követő hat hónapig. Ezt követően az eljárás iratait – az eljárásban érintett személy(ek) jelenlétében – haladéktalanul meg kell semmisíteni. A megsemmisítésről az illetékes Humánpolitikai Fő(Önálló) osztály gondoskodik.

102. Amennyiben a munkáltatói intézkedés ellen az alkalmazott keresetet nyújt be, vagy az Etikai Bizottság a 95. pont c) alpontja szerinti intézkedést teszi, az iratokat ezen eljárások jogerős befejezéséig a 101. pontban meghatározott módon és helyen kell megőrizni, illetve megsemmisíteni.

## **VIII. Záró rendelkezések**

103. Az Etikai Kódexet minden alkalmazott számára hozzáférhetővé kell tenni és a kódexet az irányító tevékenység eszközeiről és az „Adó- és Ellenőrzési Értesítő”-ről szóló 1137/B/2007. APEH-utasítás V. fejezetének szabályai szerint kell az alkalmazottakkal megismertetni.

104. Az Etikai Kódex 2008. 05. 01. napjától hatályos, az etikai vétség miatti eljárásra vonatkozó rendelkezéseit azt követően elkövetett vétségekre kell alkalmazni.

Budapest, 2008. április 14.

Michalkó Péter

Az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Dolgozók  
Országos Szakszervezeti Tanácsának  
elnöke

Dr. Szikora János

Az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal  
Elnöke

## **G) A Büntetés-végrehajtási Szervezet Etikai Kódexe. 2010.**

### **I. Általános alapelvek**

A büntetés-végrehajtási szervezet (a továbbiakban: bv. szervezet) részt vesz az állam büntetőhatalmának gyakorlásában, ennek során jelentős szerepet játszik a bűnmegelőzésben, a közrend védelmében. A szabadságuktól megfosztott személyek fogva tartásával járó sajátos munka az abban közreműködő személyzettől magas szintű erkölcsi felelősséget, érték- és normakövetést vár el. Ezen – nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott és a magyar jogrendszerben is megjelenő – elvárások a fogvatartottakkal való etikus magatartás és bánásmód tanúsítását követelik meg: különös tekintettel azon általános érvényű nemzetközi igényekre és szabályrendszerre, mely szerint a szabadságuktól megfosztott személyek fogva tartását fogantató szervezet tagjai hivatásuk teljesítése során nem tanúsíthatnak, ösztönözhetnek és tűrhetnek el kínzást és egyéb kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódot megvalósító cselekményt, vagy magatartást.

#### **Az Etikai Kódex célja:**

A nemzetközi és a hazai jogrendszerben, valamint a közsféra alapvető etikai követelményeiről rendelkező 105/2009. (XII. 21.) OGY határozatban (a továbbiakban: határozat) megfogalmazott szakmai és erkölcsi alapvetések érvényesítésével segítse elő a büntetés-végrehajtási hivatás társadalmi elismerésének és megbecsülésének erősítését.

Az Etikai Kódex (a továbbiakban: kódex) rögzítsen olyan alapvető etikai szabályokat, melyek tükrözik a büntetés-végrehajtási munka különleges közszolgálati jellegéből eredő közhatalmi tevékenység szakmai erkölcsi súlyát és jelentőségét. A kódex fogalmazza meg elvárásokat a bv. szervezet személyi állománya részére a szolgálatban és a szolgálaton kívüli magatartási normák tekintetében, nyújtson morális alapot a szakmai döntésekhez, egyben megfelelő védelmet mindazok számára, akik normakövető módon járnak el, továbbá szolgáljon viszonyítási alapként a kifogásolható, a hivatáshoz nem méltó magatartások felismeréséhez.

#### **A kódex hatálya:**

Kiterjed a büntetés-végrehajtási szervezet feladatait végző személyi állomány valamennyi tagjára, függetlenül annak jogviszonyára.

### **II. Magatartás szolgálatban:**

1. A személyi állomány minden tagjának munkájában jusson kifejezésre a becsületesség, az elfogulatlanság, a pártatlanság, a pártsemlegesség, a tárgyilagosság, és a szakmai és emberi tisztesség elve. Ezek szellemébe a fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó állomány felkészülten, lelkiismeretesen, jóhiszeműen és humánusan lássa el a jogszabályokban előírt kötelességét, ugyanakkor a törvényesség érdekében követelje meg a fogvatartottakra vonatkozó kötelezettségek teljesítését.

2. A vezetők tegyék nyilvánvalóvá a személyi állomány minden tagja számára a fogva tartás végrehajtásával kapcsolatos etikai normákat, követelményeket – így különösen az emberséges bánásmódot, empatikus viselkedést, kulturált kommunikációt, ápolt öltözetet és megjelenést,

bajtársi segítséget és együttműködést, az emberi, vezetői példamutatást, a szakmai közös bemutatását – annak érdekében, hogy azok a végrehajtás minden szintjén azonos hatással érvényesülhessenek.

3. A személyi állomány tagjának mind szolgálatban, mind szolgálaton kívül úgy kell viselkednie, hogy az összhangban legyen a vonatkozó jogszabályok tartalmával, elveivel és az abban megfogalmazott erkölcsi normákkal, magatartása, viselkedése ne érintse hátrányosan a feladatok ellátását, és ne veszélyeztesse a szervezet tekintélyét. A feladatok végrehajtásában

résztvevő személyek erkölcsi kötelessége a szakma (hivatás) tekintélyének védelme, feladataik eredményes végrehajtásának elősegítése. A személyi állomány tagjainak a lehető legrövidebb időn belül tájékoztatniuk kell feltevéseiket minden olyan megnyilvánulásról vagy cselekményről, amely hátrányos következményekkel járhat a szervezet egészére vagy annak egyes tagjaira nézve (korruptiómentesség).

4. A személyi állomány valamennyi tagjának tartózkodnia kell minden olyan cselekedettől, magatartástól, amely arra a gyanúra adhat okot, hogy közpénzek vagy egyéb anyagiak nem szabályszerűen, vagy nem a célnak megfelelő formában és módon kerülnek felhasználásra.

5. A személyi állomány tagja fogvatartottra vonatkozó információt – csak az arra jogosultaknak – kizárólag objektívan, őszintén és teljes körűen adhat és továbbíthat. 6. A feladatok szabályos és eredményes végrehajtása érdekében a munkatársak kötelesek együttműködni, egymást – az etikai elvárásoknak is megfelelően – támogatni. A személyi állomány tagjainak kiemelt morális felelőssége, hogy a fogvatartottak előtt egymás személyét, munkáját, családtagjait, vagy egyéb tulajdonságait és jellemzőit ne kritizálják, ne értékeljék.

7. A személyi állomány minden tagjának készen kell állnia arra, hogy segítséget nyújtson rászoruló munkatársának feladata teljesítéséhez, különösen erőszakos cselekmények és egyéb rendkívüli események esetén. 8. A személyi állomány tagjai lássák el úgy feladataikat, hogy eközben tisztességes, nyílt viszonyt és kiegyensúlyozott szakmai légkört tartsanak fenn a munkatársakkal, a fogvatartottakkal való foglalkozást segítő személyekkel és szervezetekkel, valamint korrekt, jó kapcsolat ápolására törekedjenek a közvélemény és a nyilvánosság képviselőivel annak érdekében, hogy erősítsék a büntetés-végrehajtás tevékenysége és személyzete iránti társadalmi megbecsülést és bizalmat.

9. A személyi állomány tagjai a szakmai munka végrehajtásával kapcsolatos eseményeket, híreket és információkat kötelesek korrekt módon kezelni, arról más személyeknek, szervezeteknek, így különösen a médiának csak a jogosultságuk és hatáskörük szigorú betartásával nyilatkozhatnak.

10. A vezető beosztásban dolgozók alakítsanak ki olyan munkahelyi légkört és vezetési stílust, amely ösztönzi az együttműködést és a szervezeti célokkal való azonosulást. A döntések kialakításánál vegyék figyelembe munkatársaik véleményét. Ellenőrzéseiket következetesen és körültekintően hajtsák végre. A feladatok értékelésekor legyenek elfogulatlanok és objektívek. Minden esetben olyan hangnemet használjanak, amely alkalmas vezetői tekintélyük biztosítására, de nem sérti a beosztottak önértékelését és érzelmeit. A vezető beosztásban dolgozók gondoskodjanak beosztottjaikról, tartsák tiszteltben a beosztottak emberi méltóságát, de támasszanak magas szintű követelményt a feladatok végrehajtása érdekében.

11. A személyi állomány tagjai a szolgálati feladatok végrehajtásáért, valamint döntéseikért jogi, anyagi és erkölcsi felelősséggel tartoznak. Tevékenységük során kötelesek olyan magatartást tanúsítani, amely nem vezet jog-

talán hátrány illetőleg jogtalan előny okozásához. Döntési és végrehajtási kötelezettségeiket késedelem nélkül teljesítik, felelősséget indokolatlanul másra nem hárítanak.

### III. Magatartás a fogvatartottakkal szemben:

1. Minden fogva tartással kapcsolatos tevékenységet az egyéni emberi értékek tiszteletben tartása, a fogvatartottak nemzeti vagy nemzetközi jogszabályokban rögzített jogai biztosításával kell végrehajtani. Az emberi tisztet és a tisztességes bánásmód megilleti a fogvatartott családtagjait és hozzátartozóit is a velük való szakmai érintkezés során.

2. A fogvatartottakkal kapcsolatos munkavégzés során a személyi állomány valamennyi tagjának törekednie kell a fogvatartás céljának előmozdítására. A végrehajtásban közreműködő személyzet, munkáját köteles befolyástól mentesen, pártatlanul végezni.

3. A személyi állomány tagjainak tartózkodniuk kell bármilyen erőszakos, fizikai, vagy mentális visszaéléstől az általuk felügyelt fogvatartottakkal szemben, és minden rendelkezésükre álló eszközzel meg kell akadályozniuk, hogy mások ilyen magatartást tanúsítsanak.

4. A személyi állomány tagjainak tartózkodniuk kell mindennemű megkülönböztetéstől a munkájuk során, és minden rendelkezésre álló eszközzel meg kell akadályozniuk, hogy más személyek a diszkrimináció eszközével élhessenek.

5. A személyzet tagjainak tartózkodniuk kell minden olyan magatartástól, amely provokálja a rájuk bízott fogvatartottakat, példamutató hozzáállásukkal és cselekedeteikkel törekedniük kell arra, hogy pozitív emberi magatartásmintát mutassanak a fogvatartottak számára.

6. A személyi állomány fogvatartottakkal közvetlenül foglalkozó tagjainak szakmai kötelessége mellett etikai felelőssége, hogy tájékoztassa a fogvatartottakat a kötelezettségeikről és jogaikról, az azokkal való visszaélés lehetséges következményeiről. Tájékoztatásuk terjedjen ki arra is, hogy a fogvatartottak egymás ellen irányuló fizikai vagy mentális támadása esetén bizalommal és segítő közreműködésre számítva forduljanak a személyzet tagjához.

7. A szakmai kötelességen túl a személyi állomány tagjaival szemben fennálló fontos etikai követelmény a fogvatartottak személyére, helyzetére, családjára vonatkozó, illetve a különböző adatvédelmi előírásokban meghatározott adatok, információk bizalmas kezelése. A

fogvatartottól szívességet, magánjellegű adatot vagy információt nem fogadhat el.

8. A személyi állomány tagjai feladataik teljesítéséért, illetőleg az előírások megszegéséért sem a fogvatartottaktól, sem más magánszemélytől semmiféle előnyt (beleértve a csekély értékű ajándékot is), ellenszolgáltatást nem fogadhatnak el. Meg kell akadályozni, hogy a személyi állomány bármely tagja a fogvatartottakat és családjukat érintő korrupciós helyzetbe kerüljön. Fontos etikai követelmény, hogy a személyi állomány mindennemű hatalommal és hatáskörrel való visszaélés látszatát is kerülje el. A személyzet bármely tagja haladéktalanul tegye meg a szükséges lépéseket, amennyiben valamely munkatársa fogvatartottakhoz vagy azok családtagjaihoz fűződő viszonyának szabályossága megkérdőjelezhető.

#### **IV. Magatartás szolgálaton kívül:**

1. A személyzet valamennyi tagja törekedjen olyan magatartás tanúsítására, magánéletében olyan személyes és családi életvitelre, amely megfelel a szervezethez méltó társadalmi elvárásoknak, és mintául szolgálhat mások számára is. Szabadidejében nem folytathat olyan tevékenységet, amely hivatásával összeegyeztethetetlen. Alakítsa úgy kapcsolatrendszerét, hogy ne kerüljön szolgálati jogosultságaival és kötelezettségeivel összeférhetetlen függőségi helyzetbe.

2. A bv. szervezet működéséhez a közbizalom elengedhetetlenül szükséges, ezért különösen károsnak tekinthetők azok a szolgálaton kívüli cselekmények, amelyek azt veszélyeztetik. A közbizalom súlyos veszélyeztetésére alkalmas magatartásnak tekinthető különösen: ha a

személyi állomány tagja szándékos vagy súlyos következménnyel járó gondatlan bűncselekményt követ el; ha szerencsejátékot folytat, és emiatt súlyos anyagi függősége alakul ki; ha botrányos életvezetése vagy italozó életmódja miatt személyes tekintélyét környezetében elvesztette; ha kábítószer fogyaszt; ha bűnöző életmódot folytató személlyel nem szolgálati célú, elvtelen kapcsolatot tart fenn; ha nyilvánvalóan jogellenes szervezet rendezvényein rendszeresen megjelenik vagy annak tevékenységében részt vesz.

#### **V. A megjelenés és a környezet:**

1. A bv. szervezet személyi állományának tagja megjelenésével hozzájárul a büntetés-végrehajtási testület társadalmi megbecsüléséhez, ápolja, tisztja és rendezett polgári öltözkéssel és egyenruhájával tiszteletet és bizalmat ébreszt. Munkahelyén és magánéletében is kerüli a kihívó, alkalomhoz nem illő, vagy közizlést sértő öltözkézet.

2. A bv. szervezet személyi állományának tagja rendben és tisztán tartja környezetét.

#### **VI. Etikai eljárás megindítása, a döntéshozatal szabályai**

1. Etikai vétség: az etikai Kódexben rögzített követelmények megsértése.

2. Etikai eljárást kezdeményezhet a bv. testület bármely tagja, a büntetés-végrehajtás munkájában közreműködő természetes vagy jogi személy, ha a Kódex hatálya alá tartozó személy részéről annak vétkes megszegését észleli. Névtelen bejelentés nem alapozhatja meg etikai eljárás lefolytatását. Az eljárást a vétkes személy állományilletékes parancsnokánál lehet az eljárás megindításának alapjául szolgáló okok megjelölésével írásban kezdeményezni.

3. Az etikai eljárás megindítására és lefolytatására helyi (intézeti, intézményi, a továbbiakban: helyi etikai bizottság) és országos hatáskörű etikai bizottságot (a továbbiakban: országos etikai bizottság) kell működtetni. A helyi etikai bizottság hatásköre az adott bv. szerv állományába tartozó személyekre (kivéve az állományilletékes parancsnokot és annak szervezetszerű helyettesét, helyetteseit) terjed ki. Az országos etikai bizottság hatásköre a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága személyi állományára, valamint az állományilletékes parancsnokok és azok szervezetszerű helyetteseire terjed ki.

4. Az etikai bizottságok tagjainak megbízása 2 évre szól. A bizottság tagjait az egyes szervezeti egységek/(fő) osztályok létszámányosan választják saját dolgozóik közül, majd jelölik a helyi/országos etikai bizottságba. A bizottságba minden olyan személyi állományi tag jelölhető, aki legalább 5 éves szakmai gyakorlattal rendelkezik, s nem áll fenytetés hatálya alatt. A választás állományértekezlet keretében a jelöltekből történik a jelenlévők többségi szavazatainak elnyerésével (50% + 1 fő).

5. Az etikai bizottságok tagjainak megbízatása megszűnik:

- a) a megbízatási idő lejártával;
- b) a tag lemondásával;
- c) a tag halálával, valamint
- d) kizárással.

6. A bizottság kizárja azt a tagját, aki:

- a) az etikai bizottság munkájában egy éven keresztül nem vesz részt, vagy
- b) ellen etikai, fegyelmi eljárás indul, és az eljárás keretében elmarasztalják, vagy
- c) ellen büntetőeljárás indul, és ennek során a bíróság jogerősen megállapítja, hogy bűncselekményt követett el.

7. Nem vehet részt az etikai eljárásban az etikai bizottság tagjaként (elnökeként): az eljárás kezdeményezője, az eljárás alá vont személy, továbbá ezek hozzátartozója, valamint az, akitől az ügy elfogulatlan elbírálása egyéb okból nem várható el.

8. Az etikai bizottság az általa meghatározott ügyrendnek megfelelően működik. Tagjai sorából elnököt választ, akinek megbízatása 1 évre szól. Az elnököt – az etikai bizottság megbízásának időtartama alatt – legfeljebb egyszer lehet újraválasztani.

9. Az etikai eljárás megindításáról, az illetékességgel rendelkező bizottság az állományilletékes parancsnokhoz írásban benyújtott panasz kézhezvételét követő 8 napon belül dönt. Az eljárás lefolytatása esetén azt 60 napon belül határozattal kell lezárni. A helyi etikai bizottságok által hozott érdemi határozatokkal szemben 15 napon belül fellebbezés nyújtható be, amelyet az országos etikai bizottság 30 napon belül bírál el.

10. Az etikai bizottság eljárása eredményeként:

- megállapítja, hogy etikai vétség nem történt.
- megállapítja valamely etikai szabály megsértésének a vétségét.
- a vétség súlyának megfelelően más eljárást kezdeményez (szabálysértés, fegyelmi, büntető).

11. Az etikai bizottság az alábbi szankciókat tartalmazó határozatokat hozhatja:

- szóbeli figyelmeztetés;
- írásbeli figyelmeztetés;
- a szakmai alkalmasság vizsgálatának kezdeményezése az állományilletékes parancsnoknál.

Az etikai vétség miatt alkalmazott szankció alól az érintett 1 év után mentesül.

## VI. Záró rendelkezések:

1. A Kódex előírásait a büntetés-végrehajtási szervezet teljes személyi állománya köteles megismerni és elsajátítani.

2. A kódex előírásait 2010. március 1. napjától kell alkalmazni.